2025

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ПІСЛЯ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Information and Analytical Support for the Digital Transformation of Education and Pedagogy in the Context of War and Ukraine's Recovery from Russian Aggression

ОГЛЯДОВЕ ВИДАННЯ

Review Edition

КИЇВ | KYIV [вул. М. Берлинського, 9 | 9 M. Berlynskoho Street]

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ПІСЛЯ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

оглядове видання

Вінниця
ТВОРИ
2025

УДК 37:004]:002-028.45:355.48(477:470)"2022/…"(048.83)
І-74

Рекомендовано до оприлюднення вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського
(протокол № 13 від 30.09.2025 р.)

Автори-упорядники:
Ростока М. Л., кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувач відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НАПН України
Бондаренко Т. С., доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НАПН України
Лучанінова О. П., доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НАПН України
Гуралюк А. Г., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НАПН України
Мерзлякова О. Л., кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НАПН України
Острянська О. А., кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НАПН України
Рашидова С. С., кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НАПН України
Симоненко Т. В., кандидат наук із соціальних комунікацій, науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НАПН України
Годецька Т. І., науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НАПН України
Кравченко Ю. А., науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НАПН України
Углова О. В., молодший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, НАПН України

Науковий редактор
Ростока М. Л., кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувач відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського, НАПН України

Рецензенти:
Білик Н. І., доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогічної майстерності та інклюзивної освіти Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського;
Шкабко С. І., кандидат історичних наук, керівник експертної групи з європейської інтеграції Директорату європейської та євроатлантичної інтеграції Міністерства освіти і науки України, доцент кафедри новітньої історії України історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

І-74 Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах війни та відновлення України після російської агресії : огляд. вид. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [наук. ред. М. Л. Ростока; авт.-упоряд.: М. Л. Ростока, Т. С. Бондаренко, О. П. Лучанінова, А. Г. Гуралюк, О. Л. Мерзлякова, О. А. Острянська, С. С. Рашидова, Т. В. Симоненко, Т. І. Годецька, Ю. А. Кравченко, О. В. Углова]. – Електрон. вид. – Вінниця : ТВОРИ, 2025. – 350 с.

ISBN 978-617-552-926-3

Оглядове видання є електронним виданням та різновидом довідкової продукції, підготовленої за результатами прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025). Видання містить логічно умотивовану до зазначеної тематики та структуровану низку оглядів (аналітичних, бібліографічних, реферативних), у яких відображено обставини, проаналізовано стан, розкрито результати дослідницького пошуку та окреслено прогнозовані напрями щодо перспектив теоретико-методологічного усвідомлення наукового доробку вітчизняної та закордонної науки з актуальних впливів інновацій на розвиток освіти, педагогіки й психології в умовах її цифровізації та цифрової трансформації. Результати, які представлено в довідковому виданні, упроваджено в систему освіти і науки з урахуванням сучасних соціально-турбулентних процесів в українському суспільстві, які спричинено воєнним станом.

Видання пропоновано для наукових, науково-педагогічних, педагогічних та бібліотечних працівників, психологів, здобувачів освіти, а також усіх, хто бере участь в інформаційно-аналітичному супроводі цифровізації та цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології.

ISBN 978-617-552-926-3

УДК 37:004]:002-028.45:355.48(477:470)"2022/…"(048.83)
DOI: 10.33407/lib.NAES.id/eprint/745448
© ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 2025

NATIONAL ACADEMY OF EDUCATIONAL SCIENCES OF UKRAINE
V. SUKHOMLYNSKYI STATE SCIENTIFIC AND
EDUCATIONAL LIBRARY OF UKRAINE

INFORMATION AND ANALYTICAL SUPPORT FOR THE DIGITAL TRANSFORMATION OF EDUCATION AND PEDAGOGY IN THE CONTEXT OF WAR AND UKRAINE'S RECOVERY FROM RUSSIAN AGGRESSION

Review Edition

Vinnytsia
TVORY
2025

UDC 37:004]:002-028.45:355.48(477:470)"2022/…"(048.83)
I-74

Recommended for publication by the Academic Council
of V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine
(Minutes No13 dated on 30 Sep. 2025)

Compilers:
Rostoka M. L., Ph. D (in Education), Senior Researcher, Head at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education, V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine, NAES of Ukraine
Bondarenko T. S., DrSci (in Education), Professor, Leading Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education, V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine, NAES of Ukraine
Luchaninova O. P., DrSci (in Education), Professor, Leading Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education, V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine, NAES of Ukraine
Guraliuk A. G., Ph. D (in Education), Senior Researcher, Senior Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education, V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine, NAES of Ukraine
Merzlyakova O. L., Ph. D (in Psychology), Senior Research at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education, V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine, NAES of Ukraine
Ostryanska O. A., Ph. D (in Education), Associate Professor, Senior Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education, V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine, NAES of Ukraine
Rashydova S. S., Ph. D (in Education), Associate Professor, Senior Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education, V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine, NAES of Ukraine
Symonenko T. V., Ph. D (in Social Communications), Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education, V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine, NAES of Ukraine
Godetska T. I., Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education, V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine, NAES of Ukraine
Kravchenko J. A. Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education, V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine, NAES of Ukraine
Uhlova O. V., Junior Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education, V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine, NAES of Ukraine

Scientific Editor
Rostoka M. L., Ph.D (in Education), Senior Researcher, Head at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education, V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine, NAES of Ukraine

Reviewers:
Bilyk N. I., DrSci (in Education), Associate Professor, Professor of the Department of Pedagogical Excellence and Inclusive Education of the Poltava Academy of Continuing Education named after M. V. Ostrohradskyi;
Shkabko S. I., Ph. D (in History), Head of the Expert Group on European Integration of the Directorate for European and Euro-Atlantic Integration of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Associate Professor at the Department of Contemporary History of Ukraine, Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv

I-74 **Information and Analytical Support for the Digital Transformation of Education and Pedagogy in the Context of War and Ukraine's Recovery from Russian Aggression** : Review Edition / the NAES of Ukraine, V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine ; [in sci. ed. by M. L. Rostoka ; compilers: M. L. Rostoka, T. S. Bondarenko, O. P. Luchaninova, A. G. Guraliuk, O. L. Merzlyakova, O. A. Ostryanska, S. S. Rashydova, T. V. Symonenko, T. I. Godetska, J. A. Kravchenko, O. V. Uhlova]. – Electronic edition. – Vinnytsia : TVORY, 2025. – 350 c.

ISBN 978-617-552-926-3

This review publication is an electronic publication and a type of reference product prepared based on the results of applied scientific research entitled 'Information and analytical support for the digital transformation of education and pedagogy: domestic and foreign experience' (2023–2025). The publication contains a logically motivated and structured series of reviews (analytical, bibliographic, abstract) on the specified topic, which reflect the circumstances, analyses the state of affairs, reveals the results of research, and outlines the projected directions for the theoretical and methodological understanding of domestic and foreign scientific achievements on the current impact of innovations on the development of education, pedagogy, and psychology in the context of its digitalisation and digital transformation. The results presented in the reference publication have been implemented in the education and science system, taking into account the current socially turbulent processes in Ukrainian society caused by the state of war.

The publication is intended for scientific, scientific-pedagogical, pedagogical and library workers, psychologists, students, as well as anyone involved in the information and analytical support of the digitalisation and digital transformation of education, pedagogy and psychology.

.

UDC 37:004]:002-028.45:355.48(477:470)"2022/…"(048.83)
ISBN 978-617-552-926-3 DOI: 10.33407/lib.NAES.id/eprint/745448
© V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, 2025

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА……9

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ……25

РОЗДІЛ 1. ОСВІТНЄ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ЦИФРОВА ПОЛІТИКА: ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ Й ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ……28

1.1. Вплив інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації на розвиток освіти, педагогіки і психології (виклики, завдання й тенденції реалізації): український і зарубіжний досвід. *Ростока М. Л.* ……28

Аналітичний огляд

1.1.1. Цифрова освітня політика Європейського Союзу та країн світу……31
1.1.2. Законодавство України про цифрову трансформацію освіти……36
1.1.3. Цифрова освітня політика НАПН України……38
1.1.4. Позитивний вплив інформаційно-аналітичного супроводу освіти, педагогіки і психології на розвиток цифрового науково-дослідницького простору……55

1.2. Узагальнені результати досліджень цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології в науковому доробку українських і закордонних авторів. *Симоненко Т. В., Углова О. В.* ……80

Рекомендований бібліографічний список (2020–2025)

1.2.1. Нормативно-правові та концептуальні аспекти……82
1.2.2. Результати наукових досліджень: дисертації, довідники, монографії, покажчики, методичні рекомендації……83
1.2.3. Інноваційні процеси впливу цифрової трансформації на розвиток освіти і науки……88
1.2.4. Цифрова трансформація для відкритої освіти і науки……96
1.2.5. Діяльність новітніх бібліотек в інформаційно-аналітичному супроводі цифрової трансформації освіти як шлях до розвитку Суспільства 5.0……98

РОЗДІЛ 2. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО СУПРОВОДУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІКИ…107

2.1. Інформаційний супровід цифрової трансформації інженерно-педагогічної освіти у воєнних реаліях України (2022–2025): екстраполяція зарубіжного досвіду. *Бондаренко Т. С.* ……107

Аналітичний огляд

2.2. Професійний розвиток педагогічних кадрів: інформаційно-аналітичний супровід застосування технологій штучного інтелекту в освітньому процесі. *Кравченко Ю. А.* ……125

Аналітичний огляд

РОЗДІЛ 3. **ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ КЕЙСИ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТЕКСТУ ЦИФРОВОЇ ПЕДАГОГІКИ**……152

3.1. Моделі досконалості інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології. *Рашидова С. С., Углова О. В.* ……..……..152

Аналітичний огляд

3.1.1. Цифровізація освіти: тенденції та перспективи розвитку……...…….156
3.1.2. Інформаційно-аналітичний супровід освітнього процесу……....171
3.1.3. Інноваційні підходи досконалого інформаційно-аналітичного супроводу підготовки військових психологів в умовах цифровізації та цифрової трансформації освіти…..…..190

3.2. Вплив цифрової трансформації на ментальне здоров'я й резильєнтність освітян у контексті суспільних викликів: інформаційний аналіз джерел. *Годецька Т. І.* ……...…201

Аналітичний огляд

3.2.1. Ментальне здоров'я у науково-педагогічному дискурсі: монографії, посібники, огляди, навчальні курси, рекомендації……...202
3.2.2. Ментальне здоров'я учасників освітнього процесу: від дошкільнят до вищої освіти…..209
3.3.3. Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки щодо збереження ментального здоров'я і резильєнтності освітян……230

3.3. Психологічна стійкість і ментальне здоров'я суб'єктів освітньої системи в обставинах війни: практичний контекст наукових здобутків дослідників сьогодення (2022–2023). *Мерзлякова О. Л.* ……..….242

Бібліографічний огляд

3.3.1. Вплив воєнного стану на суспільну свідомість……243
3.3.2. Вплив травми війни на суб'єктів освітніх середовищ……..249
3.3.3. Перспективи психолого-педагогічних досліджень....……...……...……253

РОЗДІЛ 4. **ЦИФРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СИСТЕМ: ВИКЛИКИ, СТРАТЕГІЇ, ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ МАЙБУТНЬОГО**……...……...258

4.1. Трансформаційне лідерство в управлінні цифровізацією освітніх та соціально-педагогічних систем. *Острянська О. А.* ……..……..258

Аналітичний огляд

4.2. Інформаційне та цифрове забезпечення національно-патріотичного виховання в умовах воєнного стану та відновлення України після російської агресії (2015–2025). *Лучанінова О. П., Гуралюк А. Г.* ……..……...312

Аналітичний огляд

C O N T E N T S

PREFACE……17
LIST OF ABBREVIATIONS……25

Chapter 1. **Educational Legislation and Digital Public Policy: Globalisation Challenges and Transformational Changes**……28

1.1. The Influence of Information and Analytical Support for Digital Transformation on the Development of Education, Pedagogy and Psychology (Challenges, Tasks and Implementation Trends): Ukrainian and Foreign Experience. *Rostoka M. L.* ……28

Analytical Review

1.1.1. Digital Education Policy of the European Union and Countries Around the World……31
1.1.2. Ukrainian Legislation on Digitalisation and Digital Transformation of Education……36
1.1.3. Digital Education Policy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine……38
1.1.4. Positive Impact of Information and Analytical Support of Education, Pedagogy and Psychology on the Development of the Digital Research Space……55

1.2. Generalised Results of Research the Digital Transformation of Education, Pedagogy and Psychology in the Scientific Works of Ukrainian and Foreign Authors. *Symonenko T. V., Uhlova O. V.* ……80

Recommended Bibliographic List (2020–2025)

1.2.1. Regulatory, Legal and Conceptual Aspects……82
1.2.2. Results of Scientific Research: Theses, Reference Books, Monographs, Pointers, Methodological Recommendations……83
1.2.3. Innovative Processes of Digital Transformation's Influence on the Development of Education and Science……88
1.2.4. Digital Transformation for Open Education and Science……96
1.2.5. The Activities of Contemporary Libraries in the Information and Analytical Support of the Digital Transformation of Education as a Path to the Development of Society 5.0……98

Chapter 2. **Scientific and Methodological Foundations of Information and Analytical Support for Digital Transformation of Education and Pedagogy**……107

2.1. Information Support for the Digital Transformation of Engineering and Pedagogical Education in the Military Realities of Ukraine (2022–2025): Extrapolation of Foreign Experience. *Bondarenko T. S.* ……107

Analytical Review

2.2. Professional Development of Pedagogical Staff: Information and Analytical Support for the Use of Artificial Intelligence Technologies in the Educational Process. *Kravchenko J. A.* ……125

Analytical Review

Chapter 3. **Information and Analytical Cases of the Psychological Context of Digital Pedagogy**……..…..152

3.1. Models of Excellence in Information and Analytical Support for the Digital Transformation of Education, Pedagogy and Psychology. *Rashydova S. S., Uhlova O. V.*……152

Analytical Review

3.1.1. Digitalisation of Education: Trends and Prospects for Development……156
3.1.2. Information and Analytical Support for the Educational Process.……171
3.1.3. Innovative Approaches to Comprehensive Information and Analytical Support for the Training of Military Psychologists in the Context of Digitalisation and Digital Transformation of Education……...190

3.2. The Influence of Digital Transformation on the Mental Health and Resilience of Educators in the Context of Society Challenges: an Analysis of Information Sources. *Godetska T. I.* ……..……..201

Analytical Review

3.2.1. Mental Health in the Scientific and Pedagogical Discourse: Monographs, Manuals, Reviews, Training Courses, Recommendations…….....……202
3.2.2. Mental Health of Participants in the Educational Process: from Preschoolers to Higher Education……...…….209
3.3.3. Information and Analytical Support for the Digital Transformation of Education and Pedagogy With Regard to Preserving the Mental Health and Resilience of Educators.....230

3.3. Psychological Resilience and Mental Health of Individuals in the Education System in Wartime: Practical Context of Scientific Achievements by Contemporary Researchers (2022–2023). *Merzlyakova O. L.* ……...242

Bibliographic Review

3.3.1. The Influence of Martial Law on Public Consciousness ……..……243
3.3.2. The Influence of War Trauma on Individuals in Educational Environments……249
3.3.3. Prospects for Psychological and Pedagogical Research……253

Chapter 4. **Digital Transformational Changes Social and Pedagogical Systems: Challenges, Strategies, Technologies for the Future**…….....258

4.1. Transformational Leadership in Managing the Digitalisation of Educational and Socio-Pedagogical Systems. *Ostryanska O. A.* ……258

Analytical Review

4.2. Information and Digital Support for National-Patriotic Upbringing in the Context of Martial Law and Ukraine's Recovery from Russian Aggression. *Luchaninova O. P., Guraliuk A. G.* ……..312

Analytical Review

ПЕРЕДМОВА

Оглядове видання «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах війни та відновлення України після російської агресії» підготовлено як очікуваний науковий результат виконання планового прикладного дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025 рр.; РК № 0123U100476; договір № 12/12/3-23Нпр від 2 січня 2023 р.) з урахуванням позицій «Пріоритетні напрями (тематика) наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок Національної академії педагогічних наук України на 2023–2027 роки» (Напрям 3: Цифровізація освіти. Проблема дослідження: «Теоретико-методологічне та науково-методичне забезпечення цифровізації освіти»), Стратегії розвитку Національної академії педагогічних наук України на 2023–2027 рр. та Стратегії розвитку Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського на 2017–2026 роки.

У виданні зосереджено історіографічний і джерелознавчий контент, який містить систематизоване й узагальнене знання для ознайомлення цільової аудиторії споживачів аналітичної інформації з результатами сучасних досліджень українських і закордонних науковців, у тому числі й дослідників Національної академії педагогічних наук України (далі – НАПН України), з актуальних проблем цифровізації та цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології в умовах глобалізації та трансформаційних змін суспільств, у тому числі й освітньо-наукового простору як українського, так і світового.

Структура видання складається зі вступу – передмови, списку скорочень і чотирьох тематичних розділів.

У **першому розділі** «Освітнє законодавство та цифрова політика: глобалізаційні виклики й трансформаційні зміни» подано аналітичний огляд і рекомендований бібліографічний список джерел за 2020–2025 рр.

В *аналітичному огляді* «Вплив інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації на розвиток освіти, педагогіки і психології (виклики, завдання й тенденції реалізації): український і зарубіжний досвід» (М. Ростока) на основі результатів контент-аналізу законодавчої, нормативно-правової, інформаційно-аналітичної бази даних, у тому числі звіту НАПН України за 2024 р., розкрито основні кластери дослідницьких результатів, зокрема діяльності НАПН України, у тому числі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, та визначено їх головну роль в науково-методичному забезпеченні інформаційно-аналітичного супроводу цифровізації та цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології з імплементацією кращих практик закордонного досвіду у цій сфері розбудови освітньо-наукового простору. Зокрема досліджено цифрову освітню політику ЄС та інших країн світу.

Зауважено на вагомому внеску в практику інформаційної аналітики в освітньому контексті цифровізації та цифрової трансформації таких учених, як В. Биков, Р. Гуревич, Д. Вілліс і Д. Зільвінскіс (США), М. Кастельс (Іспанія), В. Кремень, О. Ляшенко, О. Спірін, М. Шишкіна та ін. Важливо, що ці науковці відомі своїми працями з розбудови інформаційного суспільства та впливу цифрових технологій на соціальні й освітні процеси; реалізують цифрову аналітику в системах вищої освіти, а також досліджують інтеграцію аналітичних платформ у педагогічну практику. Вони фокусують увагу на цифровій аналітиці для підвищення ефективності освітніх стратегій, вивчають інструменти цифрової трансформації для забезпечення доступності та якості освіти. Їхні доробки слугують потужним джерелом ідей для впровадження інновацій в українському освітньому просторі.

Зосереджено увагу на публікаціях провідних інституцій НАПН України та їх підрозділів, які безпосередньо мають позитивні впливи на активізацію дослідження процесів цифровізації й цифрової трансформації освіти і педагогіки як в Україні, так і за кордоном.

Проаналізовано кількісні та якісні показники кінцевої наукової продукції за результатами наукових досліджень ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за 2023–2025 рр., зокрема у контексті наукових досліджень відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського таких, як: «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023-2025, науковий керівник М. Л. Ростока), «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний і повоєнний періоди України» (2024–2025, науковий керівник О. П. Лучанінова). Звернуто увагу на наукові здобутки відділу педагогічного джерелознавства та біографістики ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у контексті прикладного наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025, науковий керівник Л. Д. Березівська) та наголошено на значущості створення цифрових/електронних біографічних ресурсів. Зазначено на науковому доробку відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо отримання прикладних результатів за темою наукового дослідження «Проєктування баз знань цифрових освітніх ресурсів» (2023–2025, науковий керівник А. Г. Гуралюк). Акцентовано увагу на вагомості прикладних наукових результатів відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів і методичного супроводу освітянських бібліотек ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за темою «Освітянські бібліотеки як суб'єкт проєктування освітнього середовища в умовах цифровізації» (2023–2025, науковий керівник Л. О. Пономаренко).

На основі аналізу цієї діяльності аргументовано, що ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у контексті інформаційного забезпечення освіти і педагогіки відповідно до пріоритетів державної освітньо-наукової політики, визначених стратегічними і програмними документами, має значні позитивні впливи на розвиток освіти, педагогіки і психології шляхом реалізації завдань

прикладних наукових досліджень у вигляді ефективного наукового доробку, який спрямовано на широкий загал споживачів здобутків інформаційної освітньої аналітики, а також має широке представлення у світовій системі наукових комунікацій, зокрема шляхом проведення різнопланових науково-практичних масових заходів.

Рекомендований бібліографічний список (2020–2025) «Узагальнені результати досліджень цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології в науковому доробку українських і закордонних авторів» (Т. Симоненко і О. Углова) присвячено генезі інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки, яку розкрито за кількома напрямами здійснення дослідницьких пошуків та виокремленими у процесі дослідження кластерами. До списку увійшли 222 бібліографічні описи публікацій (монографій, дисертацій, наукових статей та ін.) провідних учених України, у тому числі й НАПН України.

Список містить наукові праці українських і зарубіжних дослідників, у яких охоплено проблематику цифрової трансформації освіти і педагогіки, розглянуто аспекти функціонування цифрових освітніх і соціально-педагогічних середовищ в умовах воєнного стану України, спрямовано дослідження на прийняття цифрових рішень в контексті подолання освітніх втрат і розривів, деструктивних наслідків, спричинених війною, висвітлено питання ментального здоров'я та резильєнтності суб'єктів освітнього процесу.

У **другому розділі** «Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки» вміщено три аналітичні огляди з освітньої проблематики та професійної підготовки фахівців.

Метою *аналітичного огляду* Т. Бондаренко «Інформаційний супровід цифрової трансформації інженерно-педагогічної освіти у воєнних реаліях України (2022–2025): екстраполяція зарубіжного досвіду» є висвітлення теоретичного й практичного досвіду розроблення багатоаспектної проблеми розвитку інженерно-педагогічної освіти, яку в умовах сьогоденних трансформацій визначено активним розвитком освітньо-технологічних напрямів усіх стратегічних ланок української і світової освітньої галузі. Значущість здобутків інженерної педагогіки нині має своє відображення у забезпеченні трансдисциплінарних умов розбудови парадигми сучасної освіти, практично головних її складників – історичного (в умовах війни і відновлення України у майбутньому потрібні інженери-педагоги, які мають забезпечити підготовку фахівців до існування в новому вимірі «Суспільство 5.0»), педагогічного (педагог 4.0 є новою генерацією педагогічних кадрів, які здатні забезпечити адаптивний перехід від сьогоденних небезпечних реалій дистанційного і змішаного формату освіти до нових формацій освіти майбутнього), інженерного (розроблення й підтримка техніко-технологічного середовища всіх освітніх процесів для всіх) тощо.

В огляді представлено аналітичне узагальнення наукового доробку сучасних дослідників як українських, так і закордонних, які зосередили увагу на упровадженні надбань цифровізації та цифрової трансформації освіти і педагогіки як одного із основних кластерів інженерно-педагогічної освіти.

Зокрема, звернуто увагу на вагомий внесок у розвиток інженерно-педагогічної освіти в умовах цифровізації і цифрової трансформації таких науковців, як М. Ауер, О. Коваленко, О. Купріянов, Л. Кардосо, Ю. Коберляйен-Керлер, Г. Севінч, В. Стрельцов, Т. Рюттьман та ін.

Наголошено, що особливої уваги потребує цифрова трансформація саме інженерно-педагогічної освіти, адже вона поєднує технічну та педагогічну компоненти й готує фахівців для професійної та технічної освіти – критично важливого сектору для відновлення економіки країни після війни.

Як зазначає Ю. Кравченко в *аналітичному огляді* «Професійний розвиток педагогічних кадрів: інформаційно-аналітичний супровід застосування технологій штучного інтелекту в освітньому процесі», цифрова трансформація освіти змінює освітнє середовище, а цифрові технології стають невід'ємним складником здійснення ефективного та якісного освітнього процесу. Серед актуальних чинників цифровізації освіти дослідниця звертає увагу на використання технологій штучного інтелекту (далі – ШІ), який дедалі більше впливає на організацію та здійснення освітнього процесу, зокрема на розвиток цифрової компетентності педагогів, зокрема її складника – ШІ-компетентності.

Огляд зорієнтовано на здійснення інформаційно-аналітичного супроводу професійного розвитку педагогічних кадрів із застосування технологій ШІ в освітньому процесі у нових реаліях інформаційного суспільства.

Акцентовано на вагомості наукового внеску в контексті досліджень професійного розвитку в умовах цифрового простору таких провідних учених, як О. Баніт, В. Биков, Н. Білик, О. Волошин, С. Калашнікова, Л. Лук'янова, А. Полянська, С. Курбатов, О. Коваленко, В. Карковська, О. Лаврентьєва та ін., а також закордонних дослідників, які активно впроваджують інноваційні підходи до розвитку цифрової компетентності педагогічних кадрів. Йдеться про те, що їхні наукові здобутки сприяють формуванню сучасного бачення професійного зростання педагогів у цифровому світі, що особливо є актуальним в умовах трансформації освітньої системи України.

У **третьому розділі** «Інформаційно-аналітичні кейси психологічного контексту цифрової педагогіки» подано два аналітичні та один бібліографічний огляди.

В *аналітичному огляді* «Моделі досконалості інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології» С. Рашидова і О. Углова зазначають, що в умовах воєнного стану, коли освітньо-науковий простір України зазнає суттєвих трансформацій, особливої актуальності набуває створення ефективної моделі інформаційно-аналітичного супроводу психологічної науки. Така модель має бути гнучкою, інтегративною та здатною швидко реагувати на виклики часу, забезпечуючи наукову спільноту та освітян якісною, достовірною та своєчасною інформацією. Ключовими складниками цієї моделі виступають: цифрові інформаційні платформи для обміну науковими результатами; системи аналітичного моніторингу психоемоційного стану учасників освітнього процесу; інструменти для оперативного поширення методичних рекомендацій щодо підтримки ментального здоров'я та розвитку резильєнтності. Важливим чинником

є використання відкритих електронних ресурсів, онлайн-баз даних, інтерактивних навчальних курсів із психоедукації, а також мобільних застосунків для самодіагностики й саморегуляції. Модель передбачає трансдисциплінарну взаємодію психологів, освітян, ІТ-фахівців та представників державних інституцій задля створення адаптивного освітнього середовища. Вона спирається на принципи відкритості, наукової доброчесності, постійного оновлення контенту та врахування індивідуальних і групових потреб користувачів. В умовах цифровізації особливої ваги набуває формування цифрової грамотності та інформаційної компетентності фахівців, що забезпечує не лише доступ до ресурсів, а й їх ефективне використання.

Реалізація такої моделі сприяє підвищенню якості психологічної підтримки освітян і науковців, оптимізації процесів ухвалення рішень у сфері освіти, впровадженню інноваційних практик та розвитку культури психологічної безпеки. Зосереджено увагу на науковому доробку з інформаційної аналітики в освітньому контексті цифровізації та цифрової трансформації освіти співробітників ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Зазначено, що їхня наукова діяльність стала фундаментом для розвитку сучасних підходів до інформаційно-аналітичного супроводу цифровізації та цифрової трансформації освіти і педагогіки, а також забезпечує позитивний вплив впровадження інноваційних інформаційно-аналітичних рішень у практику освіти, педагогіки і психології.

Аналітичний огляд «Вплив цифрової трансформації на ментальне здоров'я й резильєнтність освітян у контексті суспільних викликів: інформаційний аналіз джерел» зорієнтовано насамперед на бібліографічне дослідження джерел. Зазначено, що в умовах воєнного стану цифрова трансформація освіти відіграє вирішальну роль у підтримці ментального здоров'я та резильєнтності освітян. Згідно з джерелознавчим аналізом, проведеним Т. Годецькою, протягом 2023–2025 рр. спостерігається зростання кількості наукових і навчально-методичних праць, присвячених питанням збереження психологічної стійкості освітян в умовах екстремальних соціальних змін. Особливу увагу приділено інтеграції цифрових технологій у психолого-педагогічний супровід, що уможливлює створення адаптивних освітніх середовищ, спрямованих на підтримку емоційного балансу, розвитку життєстійкості й формування навичок саморегуляції. Огляд сучасних джерел засвідчує, що цифрові платформи й сервіси, зокрема електронні освітні ресурси, онлайн-курси та мобільні додатки, стають інструментами не лише для навчання, а й для реалізації програм психоедукації, профілактики професійного вигорання та впровадження копінг-стратегій. З'ясовано, що дослідженням проблематики ментального здоров'я і резильєнтності приділяють значну увагу такі науковці, як В. Бондар, Н. Гаврилюк, С. Максименко, Я. Раєвська, В. Савченко, Л. Соколова, О. Тітов та ін., а також міжнародних дослідників, серед яких варто зазначити М. Селігмана, К. Двейка, С. Гоббфолла. Їхні праці зосереджені на розробленні ефективних стратегій підтримки психоемоційного стану освітян, впровадженні інноваційних цифрових інструментів для розвитку резильєнтності та формуванні культури психологічної

безпеки в освітньому середовищі. Особливу увагу в працях зазначених дослідників звернуто на те, що інтеграція цифрових технологій у психолого-педагогічний супровід сприяє підтримці емоційного балансу, формуванню навичок саморегуляції та розвитку життєстійкості серед педагогічних працівників, що є вкрай важливим у період соціальних потрясінь і змін.

Актуалізовано також значення того, що у нормативно-правових документах наголошено на важливості забезпечення доступу освітян до якісних цифрових ресурсів з підтримки ментального здоров'я, що є однією з умов сталого функціонування освітньої сфери під час війни. Джерелознавчий аналіз також засвідчує необхідність інтеграції тематики ментального здоров'я у зміст освітніх програм, починаючи з дошкільного рівня й завершуючи вищою освітою, що дає змогу формувати культуру турботи про психоемоційний стан учасників освітнього процесу.

У *бібліографічному огляді* «Психологічна стійкість і ментальне здоров'я суб'єктів освітньої системи в обставинах війни: практичний контекст наукових здобутків дослідників сьогодення (2022–2023)» О. Мерзлякова систематизує і узагальнює результати наукових досліджень та надає вибірку джерел, що висвітлюють вплив війни на психологічний стан суб'єктів освітнього процесу – фахівців освітньої галузі, здобувачів освіти, зокрема закладів загальної середньої освіти, їхніх батьків, ін. Йдеться про наслідки війни та рівні суспільної свідомості. Вміщено публікації результатів досліджень, які присвячені психологічній стійкості освітян. Анонсовано перспективи аналітичних розвідок, що визначатимуть напрями підсилення та розвитку ментального здоров'я українців.

У **четвертому розділі** «Цифрові трансформаційні зміни соціально-педагогічних систем: виклики, стратегії, технології для майбутнього» подано два аналітичних огляди.

Так, у першому *аналітичному огляді* О. Острянська досліджує науковий доробок авторів з проблеми «Трансформаційне лідерство в управлінні цифровізацією освітніх та соціально-педагогічних систем», де представлено різнобічний аналіз наукових праць із означеної проблеми, який засвідчує, що публікації із питань лідерства в управлінні висвітлюють історію становлення концепцій лідерства, основи лідерства, психологію лідерства. В умовах воєнного стану, трансформаційних змін та невизначеності особливої актуальності та особистісної цінності для керівників закладів вищої освіти як провісників цифрової трансформації в контексті відкритої науки та освіти набувають публікації із індивідуального та академічного (корпоративного) трансформаційного лідерства в управлінні.

Цікаві й перспективні ідеї для впровадження досвіду трансформаційного лідерства у практику наукової і освітньої діяльності закладів вищої освіти висвітлено у дослідженнях таких авторів, як Р. Базака, Є. Балджи, С. В. Войтко, І. Дорош, І. Драч, А. Єфремов, Є. Жарик, С. Калашнікова, В. Карковська, О. Коваленко, С. Курбатов, А. Мельниченко, А. Полянська, Н. Невмержицька та ін. Питанням цифрового лідерства присвячено праці

Р. Базака, Л. Беззубко, Т. Голобородько, Н. Дащенко, Л. Кожушко, М. Копитко, О. Корнейко, І. Кубарева, Н Михаліцької, В. Уманець, І. Шавкун, М. Яцик, Р. Янкової та ін.

У другому *аналітичному огляді* «Інформаційне та цифрове забезпечення національно-патріотичного виховання в умовах воєнного стану та відновлення України після російської агресії (2015–2025)» О. Лучанінова і А. Гуралюк аналізують науковий доробок з проблематики національно-патріотичного виховання за період 2015–2025 рр. В огляді узагальнено низку кінцевих науково-практичних результатів досліджень українських науковців з окресленої проблеми (Л. Березівська, І. Бех, В. Будак, О. Докукіна, К. Журба, Л. Канішевська, В. Кремень, Г. Коломоєць, В. Курило, О. Караман, О. Савченко, О. Сухомлинська, В. Лаппо, С. Федоренко, Т. Окушко, Ж. Петрочко та ін.). Проаналізовано науковий доробок, автори якого наголошують, що за сучасних умов воєнного періоду та відновлення України після російської агресії національно-патріотичне виховання громадян, зокрема учнівської молоді, набуває особливої значущості для збереження національної ідентичності, формування громадянської позиції та згуртованості суспільства. Увагу акцентовано на необхідності інформаційного та цифрового забезпечення цього процесу, який є не лише засобом трансляції цінностей, а й потужним інструментом консолідації освітнього простору навколо ідей патріотизму, державності, відданості свободі та демократії. В огляді подано результати аналізу сучасних досліджень, у яких йдеться про те, що цифрові платформи, інтернет-ресурси, соціальні мережі та електронні освітні програми активно інтегруються у практику національно-патріотичного виховання та дають можливість оперативно поширювати інформацію про героїчні сторінки історії України, приклади сучасного патріотизму, волонтерства, громадянської активності, а також формувати у молоді стійкість до інформаційних впливів і маніпуляцій. Звернуто увагу на особливо важливий аспект – розроблення та впровадження електронних навчальних курсів, інтерактивних ігор, відеоконтенту, віртуальних музеїв, які сприяють поглибленню знань про історію, культуру, традиції українського народу.

Наголошено, що надзвичайне випробування для України актуалізувало завдання національно-патріотичного виховання на всіх рівнях українського суспільства, і першочергово це стосується покоління, що зростає. За результатами аналізу документів і матеріалів зроблено висновок, що система національно-патріотичного виховання є одним із основних напрямів діяльності освітньої сфери держави та українського суспільства з формування й розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних цінностей, виховання у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів української держави, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності й територіальної цілісності України.

Отже, оглядове видання «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах війни та відновлення України після російської агресії», авторство назви якого належить Відділенню філософії освіти,

загальної та дошкільної педагогіки НАПН України (академік-секретар С. Сисоєва), підготовлено як результат виконання планового прикладного дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025 рр.).

Видання містить вісім оглядів та один рекомендований бібліографічний список, підготовлені науковими співробітниками відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на виконання перспективного плану НАПН України.

Матеріали оглядів мають наукову й практичну значущість, оскільки передбачають розроблення інформаційного ресурсу, що уможливлюватиме ознайомлення широкого загалу користувачів з творчим доробком вчених України, у тому числі НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, закордонних освітніх партнерів, сприятиме оптимізації роботи науковців і педагогів за рахунок зменшення часових та інтелектуальних витрат з пошуку та опрацювання науково-освітньої інформації щодо актуальних питань цифровізації та цифрової трансформації освіти і педагогіки та забезпечить умови для безперешкодного доступу користувачів до систематизованого контенту.

Марина РОСТОКА

PREFACE

The Review Edition 'Information and Analytical Support for the Digital Transformation of Education and Pedagogy in the Context of War and Ukraine's Recovery after Russian aggression' was prepared as the expected scientific result of the planned applied research 'Information and Analytical Support for the Digital Transformation of Education and Pedagogy: Domestic and Foreign Experience' (2023–2025; RK No. 0123U100476; agreement No. 12/12/3-23Npr dated 2 January 2023) taking into account the positions of 'Priority areas (topics) of scientific research and scientific and technical (experimental) developments of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine for 2023–2027' (Area 3: Digitalisation of Education. Research problem: 'Theoretical, Methodological and Scientific Support for the Digitalisation of Education'), the Development Strategy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine for 2023–2027 and the Development Strategy of the V. Sukhomlynsky State Scientific and Educational Library of Ukraine for 2017–2026.

The publication focuses on historiographical and source-based content, which contains systematic and generalised knowledge to familiarise the target audience of analytical information consumers with the results of contemporary research by Ukrainian and foreign scientists, including researchers from the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (hereinafter referred to as NAES of Ukraine), on current issues of digitalisation and digital transformation of education, pedagogy and psychology in the context of globalisation and transformational changes in societies, including the educational and scientific space of both Ukraine and the world.

The structure of the publication consists of an introduction – a preface, a list of abbreviations and four thematic sections.

The **first chapter**, 'Educational Legislation and Digital Public Policy: Globalisation Challenges and Transformational Changes,' provides an analytical overview and a recommended bibliography for 2020–2025.

The *analytical review* 'The Influence of Information and Analytical Support for Digital Transformation on the Development of Education, Pedagogy and Psychology (Challenges, Tasks and Implementation Trends): Ukrainian and Foreign Experience' (M. Rostoka), based on the results of content analysis of legislative, regulatory, information and analytical databases, including the report of the NAES of Ukraine for 2024, the main clusters of research results are revealed, in particular the activities of NAES of Ukraine, including the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, and defines their main role in the scientific and methodological support of information and analytical support for the digitalisation and digital transformation of education, pedagogy and psychology with the implementation of best practices from foreign experience in this area of educational and scientific space development. is based on the results of content analysis of legislative, regulatory, information and analytical databases, including

the 2024 report of the NAES of Ukraine, and reveals the main clusters of research results, in particular the activities of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine and the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, and their key role in the scientific and methodological support of information and analytical support for the digitalisation and digital transformation of education, pedagogy and psychology with the implementation of best practices from foreign experience in this area of educational and scientific space development. In particular, the digital education policy of the European Union and other countries around the world was studied.

The significant contribution to the practice of information analytics in the educational context of digitalisation and digital transformation by such scholars as V. Bykov, R. Gurevich, D. Willis and D. Zilvinskis (USA), M. Castells (Spain), V. Kremen, O. Lyashenko, O. Spirin, M. Shishkina, and others. It is important that these scholars are known for their work on the development of the information society and the impact of digital technologies on social and educational processes; they implement digital analytics in higher education systems and also study the integration of analytical platforms into pedagogical practice. They focus on digital analytics to improve the effectiveness of educational strategies and study digital transformation tools to ensure the accessibility and quality of education. Their work serves as a powerful source of ideas for introducing innovations in the Ukrainian educational space.

The focus is on publications by leading institutions of the NAES of Ukraine and their departments, which have a direct positive impact on the intensification of research into the processes of digitalisation and digital transformation of education and pedagogy both in Ukraine and abroad.

The quantitative and qualitative indicators of the final scientific output based on the results of scientific research conducted by the V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine for 2020–2025 have been analysed, in particular in the context of scientific research conducted by the Department of Scientific Information and Analytical Support for Education of the V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine, such as: 'Information and Analytical Support for the Digital Transformation of Education and Pedagogy: Domestic and Foreign Experience' (2023–2025, scientific supervisor M. L. Rostoka), 'Information and Analytical Support for Psychological Science in the War and Post-War Periods in Ukraine' (2024–2025, scientific supervisor O. P. Luchaninova). Attention was drawn to the scientific achievements of the Department of Pedagogical Source Studies and Biographies of the V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine in the context of the applied scientific research project 'Pedagogical Biographies in the Information, Educational and Scientific Space of Ukraine' (2023–2025, scientific supervisor L. D. Berezivska) and emphasised the importance of creating digital/electronic biographical resources. The scientific achievements of the Department of Digital Technologies and Computer Equipment of the V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine in obtaining applied results on the topic of scientific research 'Designing Knowledge Bases of Digital Educational Resources' (2023–2025, scientific supervisor A. G. Guraliuk) are noted. Attention is drawn to the

significance of the applied scientific results of the Department of Scientific and Educational Information Resources and Methodological Support of Educational Libraries of the V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine on the topic 'Educational Libraries as a subject of Educational Environment Design in the Context of Digitalisation' (2023–2025, scientific supervisor L. O. Ponomarenko).

Based on the analysis of this activity, it is argued that the V. Sukhomlynskyi SSEL of Ukraine, in the context of providing information for education and pedagogy in accordance with the priorities of state educational and scientific policy defined by strategic and programmatic documents, has a significant positive impact on the development of education, pedagogy and psychology through the implementation of applied scientific research tasks in the form of effective scientific achievements aimed at a wide range of consumers of information and educational analytics, and also has a broad representation in the global system of scientific communications, in particular through the holding of diverse scientific and practical mass events.

The *recommended bibliography (2020–2025)* 'Generalised Results of Research the Digital Transformation of Education, Pedagogy and Psychology in the Scientific Works of Ukrainian and Foreign Authors' (T. Symonenko, O. Uhlova) is devoted to the genesis of information and analytical support for the digital transformation of education and pedagogy, which is revealed in several areas of research and clusters identified in the research process. The list includes 222 bibliographic descriptions of publications (monographs, dissertations, scientific articles, etc.) by leading scientists of Ukraine, including the NAES of Ukraine.

The list contains scientific works by Ukrainian and foreign researchers covering the issues of digital transformation of education and pedagogy, examining aspects of the functioning of digital educational and socio-pedagogical environments in the conditions of martial law in Ukraine, and focusing on digital decision-making in the context of overcoming educational losses and gaps, destructive consequences caused by the war, and highlights issues of mental health and resilience of participants in the educational process.

The **second chapter**, 'Scientific and Methodological Foundations of Information and Analytical Support for Digital Transformation of Education and Pedagogy,' contains two analytical reviews on educational issues and professional training of specialists.

The aim of T. Bondarenko's *analytical review* 'Information Support for the Digital Transformation of Engineering and Pedagogical Education in the Military Realities of Ukraine (2022–2025): Extrapolation of Foreign Experience' is to highlight the theoretical and practical experience of developing a multifaceted problem of engineering and pedagogical education, which, in the context of today's transformations, is defined by the active development of educational and technological directions in all strategic links of the Ukrainian and global education sector.

The significance of achievements in engineering pedagogy is now reflected in the provision of transdisciplinary conditions for the development of the paradigm of

modern education, practically its main components – historical (in the context of war and the future restoration of Ukraine, there is a need for engineering educators who can ensure the training of specialists to exist in the new dimension of 'Society 5.0'), pedagogical (Educator 4.0 is a new generation of pedagogical personnel capable of ensuring an adaptive transition from today's dangerous realities of distance and blended education to new educational formations of the future), engineering (development and support of the technical and technological environment of all educational processes for all), etc.

The review presents an analytical summary of the scientific work of contemporary researchers, both Ukrainian and foreign, who have focused on the implementation of the achievements of digitalisation and digital transformation of education and pedagogy as one of the main clusters of engineering and pedagogical education. In particular, attention is drawn to the significant contribution to the development of engineering and pedagogical education in the context of digitalisation and digital transformation made by such scholars as M. Auer, O. Kovalenko, O. Kupriyanov, L. Cardoso, J. Koberlainen-Kerler, T. Rüttmann, and others.

It was emphasised that the digital transformation of engineering and teacher training education requires particular attention, as it combines technical and pedagogical components and prepares specialists for vocational and technical education – a critically important sector for the country's post-war economic recovery.

As noted by J. Kravchenko in the *analytical review* 'Professional Development of Pedagogical Staff: Information and Analytical Support for the Use of Artificial Intelligence Technologies in the Educational Process,' the digital transformation of education is changing the educational environment, and digital technologies are becoming an integral part of an effective and high-quality educational process. Among the current factors of the digitalisation of education, the researcher draws attention to the use of artificial intelligence (hereinafter referred to as AI) technologies, which are increasingly influencing the organisation and implementation of the educational process, in particular the development of teachers' digital competence, including its component – AI competence.

The review focuses on providing information and analytical support for the professional development of teaching staff in the application of AI technologies in the educational process in the new realities of the information society.

Emphasis is placed on the significance of scientific contributions in the context of research on professional development in the digital space by leading scholars such as O. Banit, N. Bilyk, S. Kalashnikova, L. Lukyanova, A. Polyanska, S. Kurbatov, O. Kovalenko, V. Karkovska, O. Lavrentieva, and others, as well as foreign researchers who are actively implementing innovative approaches to the development of digital competence among teaching staff. The point is that their scientific achievements contribute to the formation of a modern vision of professional growth for teachers in the digital world, which is particularly relevant in the context of the transformation of the Ukrainian education system.

The **third chapter**, 'Information and Analytical Cases of the Psychological Context of Digital Pedagogy,' presents three analytical reviews.

In the *analytical review* 'Models of Excellence in Information and Analytical Support for the Digital Transformation of Education, Pedagogy and Psychology' S. Rashydova and O. Uhlova note that in the conditions of martial law, when the educational and scientific space of Ukraine is undergoing significant transformations, the creation of an effective model of information and analytical support for psychological science becomes particularly relevant.

Such a model should be flexible, integrative and capable of responding quickly to the challenges of the times, providing the scientific community and educators with high-quality, reliable and timely information. The key components of this model are: digital information platforms for sharing scientific results; systems for analytical monitoring of the psycho-emotional state of participants in the educational process; tools for the rapid dissemination of methodological recommendations for supporting mental health and developing resilience. An important factor is the use of open electronic resources, online databases, interactive training courses in psychoeducation, as well as mobile applications for self-diagnosis and self-regulation.

The model provides for transdisciplinary interaction between psychologists, educators, IT specialists and representatives of state institutions to create an adaptive educational environment. It is based on the principles of openness, scientific integrity, constant content updates and consideration of individual and group user needs. In the context of digitalisation, the development of digital literacy and information competence among specialists is of particular importance, as it ensures not only access to resources but also their effective use.

The implementation of such a model contributes to improving the quality of psychological support for educators and researchers, optimising decision-making processes in education, introducing innovative practices and developing a culture of psychological safety.

The focus is on scientific achievements in information analytics in the educational context of digitalisation and digital transformation of education by employees of the V. Sukhomlynsky SSEL of Ukraine. It is noted that their scientific activity has become the foundation for the development of modern approaches to information and analytical support for the digitalisation and digital transformation of education and pedagogy, and also ensures a positive impact of the implementation of innovative information and analytical solutions in the practice of education, pedagogy and psychology.

The *analytical review* 'The Influence of Digital Transformation on the Mental Health and Resilience of Educators in the Context of Society Challenges: an Analysis of Information Sources' focuses primarily on the study of bibliographic sources.

It is noted that in conditions of martial law, the digital transformation of education plays a decisive role in supporting the mental health and resilience of educators. According to a source analysis conducted by T. Godetska, between

2023 and 2025, there will be an increase in the number of scientific and educational-methodological works devoted to the preservation of the psychological stability of educators in conditions of extreme social change.

Particular attention is paid to the integration of digital technologies into psychological and pedagogical support, which enables the creation of adaptive educational environments aimed at supporting emotional balance, developing resilience and forming self-regulation skills. A review of current sources shows that digital platforms and services, including electronic educational resources, online courses, and mobile applications, are becoming tools not only for learning but also for implementing psychoeducation programmes, preventing professional burnout, and introducing coping strategies.

It has been established that researchers such as V. Bondar, N. Gavrilyuk, S. Maksimenko, Ya. Raevska, V. Savchenko, L. Sokolova, O. Titov, and others, as well as international researchers, among whom M. Seligman, K. Dweck, and S. Gobfoll are worth mentioning.

Their work focuses on developing effective strategies to support the psycho-emotional state of educators, introducing innovative digital tools to develop resilience, and forming a culture of psychological safety in the educational environment. Particular attention is paid in the works of these researchers to the fact that the integration of digital technologies into psychological and pedagogical support contributes to maintaining emotional balance, forming self-regulation skills and developing resilience among teaching staff, which is extremely important in times of social upheaval and change.

The importance of ensuring that educators have access to high-quality digital resources for mental health support, which is one of the conditions for the sustainable functioning of the education sector during wartime, has also been emphasised in regulatory and legal documents. Source analysis also confirms the need to integrate mental health topics into educational programmes, starting from pre-school level and ending with higher education, which makes it possible to foster a culture of care for the psycho-emotional state of participants in the educational process.

In the *bibliographic review* 'Psychological Resilience and Mental Health of Individuals in the Education System in Wartime: Practical Context of Scientific Achievements by Contemporary Researchers (2022–2023),' O. Merzlyakova systematises and summarises the results of scientific research and provides a selection of sources that highlight the impact of war on the psychological state of participants in the educational process – education professionals, students, particularly those in general secondary education, their parents, etc. It discusses the consequences of war and levels of public awareness. It contains publications of research results devoted to the psychological resilience of educators. The prospects for analytical research that will determine the directions for strengthening and developing the mental health of Ukrainians are announced.

The **fourth chapter**, 'Digital Transformational Changes Social and Pedagogical Systems: Challenges, Strategies, Technologies for the Future,' presents two analytical reviews.

Thus, in her first *analytical review*, O. Ostryanska examines the scientific works of authors on the issue of 'Transformational Leadership in the Management of the Digitalisation of Educational and Socio-Pedagogical Systems', which presents a comprehensive analysis of scientific works on the issue, confirming that publications on leadership in management highlight the history of the formation of leadership concepts, the foundations of leadership, and the psychology of leadership. In the context of martial law, transformational changes and uncertainty, publications on individual and academic (corporate) transformational leadership in management are of particular relevance and personal value to higher education leaders as harbingers of digital transformation in the context of open science and education.

Interesting and promising ideas for implementing transformational leadership in the scientific and educational activities of higher education institutions are highlighted in the studies of authors such as R. Bazaka, E. Balji, S. Voitko, I. Dorosh, I. Drach, A. Yefremov, E. Zharik, S. Kalashnikova, V. Karkovska, O. Kovalenko, S. Kurbatov, A. Melnichenko, A. Polyanska, N. Nevmerzhitskaya, and others. The works of R. Bazak, L Bezzubko, T. Goloborodko, N. Dashchenko, L. Kozhushko, M. Kopytko, O. Korneiko, I. Kubareva, N. Mikhalitska, V. Umanets, I. Shavkun, M. Yatsyk, R. Yankova, and others are devoted to the issue of digital leadership.

In the second *analytical review,* 'Information and Digital Support for National Patriotic Education in the Context of Martial Law and Ukraine's Recovery from Russian Aggression,' O. Luchaninova and A. Guralyuk analyse scientific works on the issue of national patriotic education for the period 2015–2025. The review summarises a number of final scientific and practical results of research by Ukrainian scientists on the outlined problem (L. Berezivska, I. Bekh, V. Budak, O. Dokukina, K. Zhurba, L. Kanishevska, V. Kremen, H. Kolomoets, V. Kurylo, O. Karaman, O. Savchenko, O. Sukhomlinska, V. Lappo, S. Fedorenko, T. Okushko, Zh. Petrochko, and others).

The scientific work of authors who emphasise that, in the current conditions of war and Ukraine's recovery after russian aggression, national-patriotic education of citizens, particularly schoolchildren, is of particular importance for preserving national identity, forming civic attitudes and social cohesion, has been analysed. Attention is focused on the need for information and digital support for this process, which is not only a means of transmitting values, but also a powerful tool for consolidating the educational space around the ideas of patriotism, statehood, and devotion to freedom and democracy.

The review presents the results of an analysis of contemporary studies, which show that digital platforms, Internet resources, social networks, and electronic educational programmes are being actively integrated into the practice of national-patriotic education and provide an opportunity to quickly disseminate information

about the heroic pages of Ukrainian history, examples of modern patriotism, volunteering, and civic activism, as well as to build resilience among young people to information influences and manipulation. Attention is drawn to a particularly important aspect – the development and implementation of electronic training courses, interactive games, video content, and virtual museums that contribute to deepening knowledge about the history, culture, and traditions of the Ukrainian people.

It was emphasised that the extraordinary challenges facing Ukraine have brought to the fore the task of national and patriotic education at all levels of Ukrainian society, and this applies first and foremost to the younger generation. Based on the analysis of documents and materials, it was concluded that the system of national-patriotic education is one of the main areas of activity in the educational sphere of the state and Ukrainian society for the formation and development of national consciousness based on social and state values, instilling in citizens a sense of patriotism, respect for the Constitution and laws of the Ukrainian state, and a willingness to fulfil their duty to defend the independence and territorial integrity of Ukraine.

Thus, the review publication 'Information and Analytical Support for the Digital Transformation of Education and Pedagogy in the Context of War and Ukraine's Recovery after Russian Aggression,' authored by the Department of Philosophy of Education, General and Preschool Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (academician-secretary S. Sysoieva), was prepared as a result of the planned applied research project 'Information and Analytical Support for the Digital Transformation of Education and Pedagogy: Domestic and Foreign Experience' (2023–2025).

The publication contains eight reviews and one recommended bibliography list prepared by researchers from the Department of Scientific Information and Analytical Support for Education at the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine in accordance with the long-term plan of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

The review materials are of scientific and practical importance, as they provide for the development of an information resource that will enable a wide range of users to familiarise themselves with the creative work of Ukrainian scientists, including the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, foreign educational partners, will contribute to the optimisation of the work of scientists and educators by reducing the time and intellectual costs of searching for and processing scientific and educational information on topical issues of modernisation, reform and development of national education, and will provide conditions for unhindered access of users to systematised educational content.

Marina ROSTOKA

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

List of Abbreviations

ВООЗ	–	Всесвітня організація охорони здоров'я
ГІС	–	геоінформаційні системи
ДНПБ	–	Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського
ЕОР	–	електронні освітні ресурси
ЄС	–	Європейський Союз
ЗВО	–	заклади вищої освіти
ЗВПО	–	заклади вищої педагогічної освіти
ЗДО	–	заклади дошкільної освіти
ЗЗСО	–	заклади загальної середньої освіти
ЗМІ	–	масмедіа
ЗСО	–	загальна середня освіта
ЗСУ	–	Збройні Сили України
ЗО	–	заклади освіти
ЗП(ПТ)О	–	заклади професійної (професійно-технічної) освіти
ІКТ	–	інформаційно-комунікаційні технології
ІТ	–	інформаційні технології
ІОС	–	інформаційно-освітнє середовище
ІПООД	–	Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України
ІТ-фахівці	–	фахівці у галузі інженерії програмного забезпечення та інформаційних технологій
ІЦО	–	Інститут цифровізації освіти НАПН України

КТ	–	комп'ютерні технології
КОЗН	–	комп'ютерно орієнтовані засоби навчання
КПТ	–	когнітивно-поведінкова терапія
МОН України	–	Міністерство освіти і науки України
НАН України	–	Національна академія наук України
НАПН України	–	Національна академія педагогічних наук України
НБД	–	нереляційні бази даних
НДДКР		науково-дослідна і дослідно-конструкторська розробка
НОТ	–	Національний освітній проєкт
ООН	–	Організація Об'єднаних Націй
П(ПТ)О	–	професійна (професійно-технічна) освіта
ПТСР	–	посттравматичний стресовий розлад
РБД	–	реляційні бази даних
РТГ	–	розлад тривалого горя
США	–	Сполучені Штати Америки
ТНК	–	транснаціональні корпорації
УАДО	–	Українська асоціація дослідників освіти
ЦОР	–	цифрові освітні ресурси
ЮНЕСКО	–	Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури
ЮНІСЕФ	–	Дитячий фонд ООН
AI / ШІ	–	штучний інтелект
Big Data	–	великі обсяги даних
CDTO Campus	–	національний проєкт із навчання лідерів цифрової трансформації
COVID-19	–	пандемія з коронавірусної інфекції

Digital HR	–	Цифрові Human Resources (людські ресурси)
DP4SET	–	стійка цифрова трансформації освіти
Gen AI	–	генеративний штучний інтелект
ECM	–	управління корпоративним контентом
EDIH	–	Європейські центри цифрових інновацій
Erasmus +	–	некомерційна програма Європейського Союзу з обміну студентами та викладачами між університетами країн членів Євросоюзу, а також Ісландії, Ліхтенштейну, Північної Македонії, Норвегії, Туреччини
ICL	–	Міжнародна конференція з інтерактивного спільного навчання
IQ	–	коефіцієнт інтелекту
LMIC	–	країни з низьким і середнім рівнем доходу
MBA	–	магістр ділового адміністрування (Master of Business Administration)
MBI	–	комплексне оновлення розробок у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки
MOOC	–	масові відкриті онлайн-курси
ORCID	–	авторський цифровий ідентифікатор
Open Education	–	відкрита освіта
Open Science	–	відкрита наука
Scopus	–	наукометрична реферативна база даних рецензованої наукової літератури
STEM	–	акронім для позначення популярного напряму в освіті, що охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), технічну творчість та інжиніринг (Engineering) і математику (Mathematics)
SWOT	–	стратегічний аналіз
Web of Science	–	наукометрична база даних «Мережа науки», багатодисциплінарна наукометрична платформа

РОЗДІЛ І

ОСВІТНЄ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ЦИФРОВА ПОЛІТИКА: ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ Й ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ

Chapter 1

Educational Legislation and Digital Public Policy: Globalisation Challenges and Transformational Changes

1.1. Вплив інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації на розвиток освіти, педагогіки і психології (виклики, завдання й тенденції реалізації): український і зарубіжний досвід

Аналітичний огляд

Автор-упорядник

Ростока Марина Львівна

кандидат педагогічних наук, старший дослідник,
завідувач відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти,
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, НАПН України

ORCID iD: 0000-0002-1891-5482
RESEARCHER iD: O-6224-2018
SCOPUS iD: 57222157431

Анотація. У розділі розкрито основні кластери інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки у контексті вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду з цієї проблеми. Розглянуто окремі аспекти цифрової освітньої політики Європейського Союзу та країн світу, законодавства України про цифровізацію і цифрову трансформацію освіти, зокрема нормативно-правову базу цифрової освітньої політики НАПН України, презентовано основні складники цифрового інформаційно-освітнього простору Державної науково-

педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського та звернуто увагу на позитивний вплив впровадження результатів наукових досліджень з інформаційно-аналітичного супроводу освіти, педагогіки і психології.

Представлено аналітико-узагальнювальний зріз із організації і проведення прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025), упродовж виконання якого розглянуто основні аспекти цифрової освітньої політики України та зарубіжних країн, зокрема Європейського Союзу, та чинні законодавчі документи щодо її реалізації. Приділено особливу увагу цифровій діяльності НАПН України та її підвідомчих інституцій, зокрема наголошено на актуальному науковому доробку її дослідників. Зосереджено увагу на певних прикладних результатах наукових досліджень відділів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського за період 2023–2025 рр., що стосуються безпосередньо інформаційного забезпечення цифровізації та цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології. Акцентовано на перспективах подальших наукових досліджень, у підґрунтя яких буде покладено кінцеві прикладні результати дослідницької діяльності її структурного підрозділу – відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти.

Ключові слова: інформаційно-аналітичний супровід, цифрова трансформація освіти і педагогіки, вплив на розвиток освітніх середовищ, цифрова освітня політика, імплементація цифрового досвіду країн світу.

The Impact of Information and Analytical Support for Digital Transformation on the Development of Education, Pedagogy and Psychology (Challenges, Tasks and Implementation Trends): Ukrainian and Foreign Experience

Analytical Review

Author-compiler

Rostoka Marina Lvivna

Ph. D (in Education), Senior Researcher,
Head at the Department of Scientific
Information and Analytical Support of Education,
V. Suchomlynskyi State Scientific and
Educational Library of Ukraine, NAES of Ukraine

Abstract. This section reveals the main clusters of information and analytical support for the digital transformation of education and pedagogy in the context of studying domestic and foreign experience on this issue. It considers certain aspects of the digital education policy of the European Union and countries around the world, Ukrainian legislation on digitisation and digital transformation of education, in particular the regulatory and legal framework of the digital education policy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, presents the main components of the digital information and educational space of the V. Sukhomlynsky State Scientific and Educational Library of Ukraine, and draws attention to the positive impact of the implementation of the results of

scientific research on information and analytical support for education, pedagogy and psychology.

An analytical and summarising overview of the organisation and conduct of applied scientific research 'Information and Analytical Support for the Digital Transformation of Education and Pedagogy: Domestic and Foreign Experience' (2023–2025) is presented. which examines the main aspects of digital education policy in Ukraine and foreign countries, in particular the European Union, and the current legislative documents for its implementation. Particular attention is paid to the digital activities of the NAES of Ukraine and its subordinate institutions, with an emphasis on the current scientific achievements of its researchers. The focus is on certain applied results of scientific research conducted by departments of the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine for the period 2023–2025, which directly relate to information support for the digitalisation and digital transformation of education, pedagogy and psychology. The focus is on the prospects for further scientific research, which will be based on the final applied results of the research activities of its structural unit – the Department of Scientific Information and Analytical Support for Education..

Keywords: Information and Analytical Support, Digital Transformation of Education and Pedagogy, Impact on the Development of Education, Digital Policy of the State, Implementation of Digital Experience.

Нині освіта перебуває на хвилі глибоких трансформаційних змін, що передбачає нові можливості, проте провокує й серйозні глобалізаційні виклики, які є водночас як техніко-технологічними, так і соціокультурними детермінантами. Виокремлюємо з них такі, як:

❖ нерівність у доступі до освіти, що обумовлено відповідним цифровим розривом між країнами, окремими регіонами, соціальними середовищами, а також відсутність стабільного інтернет-зв'язку, цифрового обладнання і пристроїв у багатьох суб'єктів освітньої взаємодії;

❖ потреба і необхідність в удосконаленні й розвитку трансдисциплінарного й цифрового складників професійної компетентності педагогічних працівників з урахуванням основних аспектів, адже традиційні методики викладання і навчання хоча й є актуальними, проте вже не відповідають вимогам цифрової епохи, тому розроблення нових підходів до підвищення кваліфікації педагогів у сфері цифрових технологій є вимогою часу;

❖ євроінтеграційний курс України передбачає залучення специфічних методик стандартизації нормативно-правового забезпечення підготовки фахівців, зокрема приведення до міжнародних стандартів освітніх програм, що уможливлюватиме конкурування українських суб'єктів освітнього процесу на глобальному ринку праці та надання освітніх послуг;

❖ дотримання кібербезпеки, цифрової етики і гігієни сприятиме захисту персональних даних представників соціально-педагогічних середовищ, у тому

числі й здобувачів освіти, забезпечуватиме формування в них цифрової культури та етичних норм використання цифрових технологій;

❖ гуманістичні акценти в цифрову добу мають бути орієнтовані на убезпечення від ризиків втрати «живого» спілкування та розвитку соціальних навичок, що набуває більшої вагомості для балансування технологічного й гуманістичного підходів в освіті;

❖ створення нових освітніх можливостей засобами цифровізації та цифрової трансформації, зокрема таких, як глобальний доступ до здобуття нового знання (онлайн-курси, онлайн-івенти, відкриті освітні ресурси, цифрові освітні ресурси, MOOC та ін.); персоналізація навчання із застосуванням технологій штучного інтелекту (далі – AI), упровадження гнучких освітніх програм і пріоритетів безперервного навчання (Lifelong Learning); сприяння розвитку креативності та критичного мислення суб'єктів освітнього процесу засобами інтерактивних технологій і методик навчання тощо.

Отже, інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології набуває відповідних трансформаційних перебудов у контексті розвитку цифрового простору та потребує нових стратегій, системного збалансування між інноваціями та гуманістичними цінностями, має бути спрямованим на забезпечення актуальних кластерів наукових досліджень, реалізації цифрової освітньої політики (концепцій, стратегій, програм, проєктів) з урахуванням законодавчих і нормативно-правових документів.

1.1.1. Цифрова освітня політика Європейського Союзу та країн світу

Digital Education Policy of the European Union and Countries Around the World

Європейський Союз (далі – ЄС) приділяє значну увагу розвитку цифрової освіти як основи для формування конкурентоспроможного, інклюзивного та інноваційного суспільства. Основним стратегічним документом у цій сфері є План дій з цифрової освіти: передумови політики (Digital Education Action Plan) на 2021–2027 рр., який визначає пріоритети цифрової трансформації освітніх систем країн-членів Європейського Союзу; це політична ініціатива, яка визначає спільне бачення високоякісної, інклюзивної та доступної цифрової освіти в Європі. План спрямований на те, щоб допомогти національним системам освіти та навчання адаптуватися до цифрової епохи. Ключовими напрямами європейської цифрової освітньої політики є розвиток цифрової інфраструктури, забезпечення доступу до якісних цифрових освітніх ресурсів, підвищення цифрової грамотності всіх

учасників освітнього процесу, а також сприяння розвитку інноваційних педагогічних підходів та інтеграції штучного інтелекту в навчання. Значну увагу приділено забезпеченню рівних можливостей для всіх, у тому числі й вразливих груп населення, та підтримці безпечного цифрового середовища. Цим документом визначено, що цифрова освіта полягає у використанні цифрових інструментів, технологій і контенту для підтримки викладання, навчання й оцінювання та охоплює від онлайн-курсів та інтерактивних навчальних платформ до віртуальних класів й освітніх додатків [61].

У звіті Європейської комісії «Стан цифрового десятиліття 2025» (European Commission's State of the Digital Decade 2025 report) оцінено прогрес у чотирьох цільових сферах цифрової трансформації Європейського Союзу до 2030 року, висвітлено досягнення та прогалини у сферах цифрової інфраструктури, цифровізації бізнесу, цифрових навичок і цифровізації державних послуг. Звіт спонукає до відновлення дій щодо цифрової трансформації, безпеки та технологічного суверенітету, окреслює траєкторію формування цифрового майбутнього Європи [66].

Політична програма «Цифрове десятиліття Європи: цифрові цілі до 2030 року» (Europe's Digital Decade policy programme 2030) спрямовує цифрову трансформацію Європи та встановлює щорічний цикл співпраці для досягнення спільних цілей і завдань. Ця структура врядування ґрунтується на щорічному механізмі співпраці за участю Комісії та держав-членів (рис. 1).

Рис. 1[1]. Цифрове десятиліття Європи: цифрові цілі до 2030 року
(за даними European Commission's)

[1] Джерело: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europes-digital-decade-digital-targets-2030_en (дата звернення: 17.05.2025)

❖ Skills (навички): спеціалісти з ІКТ (20 мільйонів + гендерна конвергенція); базові цифрові навички (мінімум 80% населення);

❖ Infrastructures (безпечні та стійкі цифрові інфраструктури): зв'язок (гігабітний для всіх); передові напівпровідники (вдвічі збільшено частку ЄС у світовому виробництві); дані Edge & Cloud (10000 кліматично нейтральних високозахищених периферійних вузлів); обчислювальна техніка (перший комп'ютер з квантовим прискоренням);

❖ Businesses (бізнес, цифрова трансформація бізнесу (технологічне зростання (75% компаній з ЄС використовують хмарні технології, штучний інтелект або великі дані); інноватори (збільшують масштабування та фінансування, щоб подвоїти кількість єдинорогів у ЄС); ті, хто пізно впроваджує технології (понад 90% МСП досягають хоча б базового рівня цифрової інтенсивності);

❖ Covernment (уряд, цифровізація державних послуг (ключові державні послуги 100% онлайн); e-Health (100% громадян мають доступ до медичних записів онлайн); цифрова ідентифікація (100% громадян мають доступ до цифрового посвідчення особи) [62].

Програма «Цифрова Європа» (DIGITAL – The Digital Europe Programme) – це програма фінансування ЄС, спрямована на донесення цифрових технологій до бізнесу, громадян і державних адміністрацій, а також надає стратегічне фінансування для розв'язання цих викликів, підтримуючи проєкти в ключових сферах потенціалу, таких як: суперкомп'ютери, штучний інтелект, кібербезпека, передові цифрові навички та забезпечення широкого використання цифрових технологій в економіці та суспільстві. Ця програма підтримує промисловість, малі й середні підприємства (МСП) та державне управління в їхній цифровій трансформації за допомогою посиленої мережі Європейських центрів цифрових інновацій (EDIH)[2] [70].

Європейський офіс штучного інтелекту (European AI Office) є центром експертизи в галузі штучного інтелекту в усьому ЄС. Він відіграє ключову роль у впровадженні Закону про штучний інтелект, зокрема особливо для штучного інтелекту загального призначення, сприянні розробленню та використанню надійного штучного інтелекту, а також міжнародному співробітництву [65].

Оскільки ЄС прагне забезпечити, щоб штучний інтелект був безпечним і заслуговував на довіру, прийнято Закон про штучний інтелект (AI Act: European Approach to Artificial Intelligence), який є першою в історії всеосяжною законодавчою базою щодо штучного інтелекту в усьому світі, що

[2] European Digital Innovation Hubs: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/edihs (дата звернення: 17.05.2025)

гарантує здоров'я, безпеку та основні права людей, а також забезпечує правову визначеність для бізнесу в 27 державах-членах; позиціонує роль Європи як провідну у всьому світі. Цим Законом визначено, що «штучний інтелект – це сімейство технологій, що швидко розвивається і сприяє широкому спектру економічних, екологічних і соціальних переваг у всьому спектрі галузей та соціальної діяльності. Наголошено, що, покращуючи прогнозування, оптимізуючи операції та розподіл ресурсів, а також персоналізуючи цифрові рішення, доступні для окремих осіб та організацій, використання штучного інтелекту може забезпечити ключові конкурентні переваги для підприємств та сприяти соціально й екологічно корисним результатам, наприклад, у сфері охорони здоров'я, сільського господарства, безпеки харчових продуктів, освіти та професійної підготовки, засобів масової інформації, спорту, культури, управління інфраструктурою…» тощо [60].

Отже, ЄС заохочує співпрацю між країнами-членами, обмін кращими практиками та створення європейських освітніх платформ, таких як European Schoolnet і SELFIE, що допомагають закладам освіти оцінювати рівень цифрової готовності та впроваджувати інновації. Впровадження цифрової освіти в ЄС супроводжується регулярним моніторингом, дослідженнями та підтримкою професійного розвитку педагогів. Завдяки системному підходу до цифрової трансформації освіти ЄС слугує прикладом для інших країн, зокрема України, у розробленні сучасної цифрової політики та впровадженні інноваційних освітніх рішень, що відповідають викликам цифрової епохи.

Наприклад, упродовж останніх років уряд Італії реалізує «Національний план цифрової школи» (Piano Nazionale Scuola Digitale) [68]; уряд Республіки Польща реалізує багаторічну програму «Польська школа в мережі» (Polska szkoła w sieci) – на національному рівні розроблено стандарти цифрової грамотності, що відповідають європейським рамкам DigComp [69]; цифрова освітня політика Португалії базується на стратегічних концептах, зокрема одним із провідних напрямів є реалізація програми «Португальська школа в цифрову епоху» (Escola Digital) [64]; однією з ключових ініціатив Іспанії є стратегія «Іспанія цифрова 2026» (España Digital 2026) [67]; Франція реалізує масштабні державні програми, такі як «École Numérique» (Цифрова школа) [63] та ін. Також важливо зазначити, що одним із світових лідерів у впровадженні цифрових технологій в освіту є США – політика в цій сфері формується на рівні федерального уряду, штатів і місцевих громад, що дає змогу гнучкою мірою адаптувати систему до нових викликів.

Цифрові освітні платформи країн світу відіграють ключову роль у підтримці інноваційного навчання, розширенні доступу до якісних освітніх

ресурсів та розвитку цифрової грамотності серед учасників освітнього процесу. Серед найвідоміших міжнародних платформ можна виокремити такі:

❖ Coursera (США)[3]»глобальна освітня платформа, що співпрацює з провідними університетами та компаніями у наданні онлайн-курсів, спеціалізацій і програм підвищення кваліфікації;

❖ edX (США)[4] – спільний проєкт Гарвардського університету та Массачусетського технологічного інституту, який пропонує широкий спектр безкоштовних і платних онлайн-курсів для слухачів з усього світу;

❖ FutureLearn (Велика Британія)[5] – цифрова платформа, що об'єднує університети, культурні та освітні організації для створення масових відкритих онлайн-курсів (MOOC);

❖ Khan Academy (США)[6] – некомерційна освітня платформа, яка надає безкоштовний доступ до інтерактивних уроків, вправ і тестів з різних предметів для школярів і здобувачів вищої освіти;

❖ European Schoolnet (ЄС)[7] – мережа, що сприяє впровадженню інноваційних цифрових технологій у школах Європи, підтримуючи обмін досвідом і розвиток професійних компетентностей педагогів;

❖ SELFIE (ЄС)[8] – платформа для самооцінювання цифрової готовності шкіл, яка допомагає освітнім установам визначати її переваги та напрями у вдосконаленні цифрової інфраструктури;

❖ OpenEdu (Китай)[9] – національна відкрита освітня платформа, яка забезпечує онлайн-доступ до курсів провідних університетів Китаю та сприяє розвитку цифрової освіти на державному рівні;

❖ India's SWAYAM (Індія)[10] – урядова ініціатива з розвитку масових відкритих онлайн-курсів, що орієнтована на забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх верств населення.

Завдяки розвитку цифрових освітніх платформ у різних країнах світу зростає доступність освітніх можливостей, формуються нові моделі навчання та підвищується якість освіти відповідно до вимог сучасної цифрової епохи. Україна, активно впроваджуючи власні платформи та інтегруючись у міжнародні освітні ініціативи, бере приклад із провідних світових практик та адаптує їх до національного контексту, спираючись на чинне законодавство.

[3] Джерело: https://www.coursera.org/ (дата звернення: 17.05.2025)
[4] Джерело: https://www.edx.org/ (дата звернення: 17.05.2025)
[5] Джерело: https://www.futurelearn.com/ (дата звернення: 17.05.2025)
[6] Джерело: https://uk.khanacademy.org/ (дата звернення: 17.05.2025)
[7] Джерело: http://www.eun.org/ (дата звернення: 17.05.2025)
[8] Джерело: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/pto/2021/11/16/SELFIE-Posibnyk.dlya.koordynatora.16.11.pdf (дата звернення: 17.05.2025)
[9] Джерело: https://openedu.net/en/ai-agent (дата звернення: 17.05.2025)
[10] Джерело: https://swayam.gov.in/ (дата звернення: 17.05.2025)

1.1.2. Законодавство України про цифрову трансформацію освіти

Ukrainian Legislation on Digitalisation and Digital Transformation of Education

Цифрова політика України спрямована на створення сприятливих умов для розвитку цифрової економіки, впровадження інноваційних технологій у всі сфери суспільного життя, зокрема освіту, науку та соціальну сферу.

Так, В. Гедіков дослідив нормативно-правову базу України щодо цифровізації і цифрової трансформації та наголосив на існуючій експертній думці, яка серед найбільш значущих досягнень у цифровому розвитку України передбачає:

- ❖ утворення Міністерства цифрової трансформації України[11];
- ❖ запуск порталу державних послуг та мобільного застосунку «Дія»[12];
- ❖ розширення спектра електронних публічних послуг;
- ❖ розвиток сфери електронних комунікацій;
- ❖ удосконалення системи надання електронних довірчих послуг онлайн;
- ❖ збільшення кількості ініціатив у цифровій освіті;
- ❖ розроблення стратегії (дорожньої карти) щодо інтеграції України у Єдиний цифровий ринок Європейського Союзу [11].

Законодавча база країни визначає ключові напрями цифрової трансформації, закріплені у відповідних законах, концепціях і стратегіях, що забезпечують підґрунтя для ефективної імплементації цифрових рішень. Зокрема, Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» закладає основи для інтеграції цифрових технологій у підприємництво й державне управління та правові основи для інтеграції цифрових технологій і розвитку цифрового підприємництва, впровадження інновацій у державне управління та бізнес, сприяє формуванню оптимального середовища для цифрових стартапів і технологічних компаній [18]; Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» регулює відносини у сфері надання цифрових продуктів і послуг, визначає права та обов'язки сторін, механізми захисту прав споживачів цифрових послуг [19]. Значну роль відіграють також державні стратегії, такі як: «Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери», яка визначає пріоритети цифровізації та впровадження інноваційних рішень у різних секторах – у соціальній політиці, освіті, охороні здоров'я та соціальному захисті [48]; Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року, де одним із

[11] Джерело: https://thedigital.gov.ua/ (дата звернення: 17.05.2025)
[12] Джерело: https://diia.gov.ua/ (дата звернення: 17.05.2025)

пріоритетів є цифрова трансформація освіти і науки, зазначено зокрема, що «цифрова трансформація – один зі способів забезпечення безперервності освітнього процесу», а також порушено проблему створення відповідної екосистеми цифрових рішень у сфері освіти та науки, яка сприяє примноженню людського капіталу України, підвищенню рівня її соціально-економічного розвитку, посиленню конкурентоспроможності й формуванню позитивного міжнародного іміджу цифрової країни (забезпечено рівний доступ до якісного навчання та викладання, створено зручні е-послуги у сфері освіти і науки для громадян) [46, с. 154] та «Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року», яка спрямована на стимулювання інновацій, розвиток науково-технічного потенціалу та інтеграцію України у світовий цифровий простір [49]; Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, де йдеться про те, що всі «суспільні групи мають доступ до швидкісного інтернету, публічних послуг та публічної цифрової інформації, а швидкісний інтернет та засоби доступу доступні для всіх; усі бажаючі просто та доступно отримують цифрові знання і навички; усім громадянам доступні цифрові послуги» [36]. Крім того, актуальним аспектом є концептуалізація розвитку цифрового простору України, яка забезпечується реалізацією низки законодавчих і нормативних документів, зокрема таких, як:

❖ Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, яка окреслює передумови для проєктування нових інформаційних технологій, визначає підходи до розвитку та впровадження технологій штучного інтелекту, забезпечує розбудову цифрових освітніх екосистем, а також важливим напрямом є конвергенція штучного інтелекту та інноваційних технологій в освітній процес [27];

❖ Концепція цифрової гігієни дітей дошкільного віку, яку спрямовано на вдосконалення освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, в інших юридичних осіб публічного чи приватного права та фізичних осіб – підприємців, які провадять освітню діяльність у сфері дошкільної та/або позашкільної освіти, та надання орієнтирів батькам та іншим законним представникам дитини щодо її розвитку, виховання та навчання в умовах цифровізації [28];

❖ Концептуальні засади реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти, де наголошено на потребах в осучасненні програм підготовки/перепідготовки вчительства, зокрема учителів історії, звернуто увагу на формування у них уміння ефективно використовувати різноманітні педагогічні технології, у тому числі інформаційно-цифрові, актуалізовано оптимізацію навчального матеріалу з більш широким використанням цифрових технологій в освітньому процесі [23];

❖ Національний план щодо відкритої науки, який передбачає удосконалення законодавства відповідно до стандартів і норм Європейського Союзу, зокрема Директив ЄС 2019/1024 та 2018/790, у частині розміщення у відкритому доступі наукових результатів та науково-технічної інформації щодо фундаментальних і прикладних наукових досліджень, що фінансуються за рахунок бюджетних коштів, а також у частині узгодження наукової та науково-технічної термінології [37];

❖ інші нормативно-правові акти у сфері цифровізації, що передбачають реалізацію правового регулювання та захист інтересів усіх учасників цифрового простору.

Сукупність зазначених документів формує цілісну цифрову політику держави, спрямовану на стале зростання, підвищення конкурентоспроможності та інтеграцію України у світовий цифровий простір. Отже, законодавча база України у сфері цифровізації та цифрової трансформації формується низкою ключових нормативно-правових актів, які визначають засади, напрями та механізми впровадження цифрових технологій у різні галузі суспільного життя, а основні закони та стратегії охоплюють питання розвитку цифрової економіки, регулювання цифрового контенту та послуг, стимулювання інновацій, а також забезпечення правового захисту учасників цифрового освітнього простору. Системність нормативної бази та її постійне оновлення відповідають сучасним викликам і сприяють підвищенню конкурентоспроможності України в глобальному цифровому просторі.

Таким чином, цифрова освітня політика в Україні зорієнтована на впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) у всі складники освітнього процесу, що сприяє формуванню цифрової компетентності громадян та забезпечує рівний доступ до якісної освіти. У рамках стратегії цифрової трансформації соціальної сфери особливу увагу приділено розвитку електронних освітніх ресурсів, цифрових платформ для навчання, а також підвищенню кваліфікації педагогічних кадрів у сфері цифрових технологій. Такий підхід дає можливість не лише модернізувати навчальні програми, а й формувати у здобувачів освіти навички, необхідні для успішної самореалізації у цифровому суспільстві.

1.1.3. Цифрова освітня політика НАПН України

Digital Education Policy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Стратегія розвитку Національної академії педагогічних наук України на 2023–2027 роки [50] визначає цифровізацію освіти як один із пріоритетів,

акцентуючи на створенні відкритих освітніх ресурсів, розвитку цифрової інфраструктури та впровадженні персоналізованого навчання. Втілення цих ініціатив має забезпечити поступове наближення української освіти до європейських і світових стандартів. До основних документів цифрової політики в освіті НАПН України також належать:

❖ Концепція розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024–2030 роки, мета якої полягає в запровадженні відкритої науки як норми в діяльності НАПН з огляду на інтеграцію в Європейський науковий простір, виконання Національного плану щодо відкритої науки України, підвищення ефективності, прозорості, достовірності наукових результатів, а також довіри суспільства [24];

❖ Методичні рекомендації щодо цифрової компетентності педагогічних працівників, які містять стандарти і підходи до розвитку цифрових навичок серед освітян, що сприяє якісній цифровій трансформації освіти [54, 55];

❖ Пріоритетні напрями (тематики) наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок НАПН України на 2023-2027 рр.[13], серед яких запропоновано напрям «Цифровізація освіти», де актуалізовано тематику наукових досліджень з розв'язання важливих проблем освіти, педагогіки і психології, зокрема таких, як теоретико-методологічне та науково-методичне забезпечення цифровізації освіти і науки; цифровізація освітнього і наукового процесів в умовах євроінтеграції України; цифрова трансформація освіти і науки в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України; проєктування й використання веборієнтованих інформаційних систем підтримки освітньої і наукової діяльності, автоматизованих інформаційних систем формування і розвитку понятєво-термінологічного апарату педагогіки і психології; формування і розвиток цифрової компетентності, культури кібербезпеки суб'єктів освітнього процесу, їх адаптація в цифровому освітньому середовищі; розроблення ІКТ-орієнтованих інструментів моніторингу стану інформаційно-цифрового середовища закладу освіти, а також моделей і методик подолання освітніх втрат з використанням цифрових технологій; використання імерсивних технологій навчання, цифрових освітніх ресурсів, відкритого освітнього й наукового середовища із елементами штучного інтелекту; формування, розвиток та моніторинг цифрової компетентності, медіаграмотності педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників; використання інтегрованих систем баз даних і знань, хмарних обчислень, національних

[13] Джерело https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/3014/ (дата звернення: 17.05.2025)

інформаційних ресурсів в освітньому процесі та науковій діяльності; інші актуальні проблеми за пріоритетом.

Зазначені документи формують нормативно-методичну базу для розвитку цифрової політики в освіті, сприяючи модернізації освітнього середовища та забезпечуючи відповідність сучасним викликам цифрової епохи. Відповідно, нормативно-правові документи, положення та програми, що регулюють цифровізацію академічних установ НАПН України, охоплюють стратегічні, концептуальні та методичні аспекти розвитку цифрової політики у сфері освіти, а також сприяють інтеграції академічних ресурсів у національні та міжнародні цифрові освітні платформи, підвищенню кваліфікації працівників і формуванню безпечного, відкритого освітнього простору. Усе це засвідчує прагнення НАПН України бути на вістрі цифрових інновацій у науково-освітньому просторі країни.

Основні напрями цифрової освітньої політики НАПН України розкрито у щорічних звітних матеріалах. Наприклад, у документі «Звіт про діяльність Національної академії педагогічних наук України у 2024 р.» наголошено, що наукова, науково-технічна (експериментальна), науково-організаційна, експертна та освітня діяльність НАПН України у 2024 р. здійснювалася в умовах третього року війни, розв'язаної РФ, і спрямовувалась на системне науково-методичне виконання освітніх, педагогічних і психологічних завдань суспільного розвитку, реалізацію пріоритетів державної освітньо-наукової політики, підвищення наукового потенціалу в галузі освіти, педагогіки і психології, посилення його впливу на забезпечення стійкості українського суспільства в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення країни з урахуванням завдань європейської інтеграції. Зазначено, що НАПН України продовжувала планомірну участь в обґрунтуванні, розробленні та імплементації освітнього й наукового законодавства нового покоління, адаптації вітчизняної освітньо-наукової сфери до стандартів ЄС у співпраці з МОН України, парламентським Комітетом з питань освіти, науки та інновацій, іншими органами державного управління, Національною радою України з питань розвитку науки і технологій, її адміністративним і науковим комітетами, Національною та

національними галузевими академіями наук, Національним Еразмус+ офісом в Україні, Офісом Горизонт Європа в Україні щодо євроінтеграції освіти і науки, іншими організаціями. Акцентовано, що якнайбільше зусиль докладено щодо розвитку інноваційної людини, формування конкурентоспроможного людського капіталу, консолідації української нації, забезпечення громадянського й патріотичного виховання засобами освіти і науки [21].

Звернемо також увагу на вагому наукову працю, яка вийшла у двох томах та присвячена проблематиці цифрової трансформації освіти і педагогіки. Так, монографію «Освіта для цифрової трансформації суспільства» підготовлено за матеріалами X Українсько-польського / Польсько-українського наукового форуму «Освіта для цифрової трансформації суспільства»/«Edukacja dla cyfrowej transformacji społeczeństwa» (19–21 вересня 2024 р.). Висвітлено результати наукових пошуків українських і польських учених за такими дослідницькими напрямами: глобальні й локальні виміри цифрового простору; штучний інтелект – нові освітні виклики в умовах трансформації суспільства; цифровізація української освіти в умовах воєнного стану та перспективи впровадження цифрових технологій навчання в повоєнний час; партнерство освітян, науковців і громадських організацій в умовах цифрової трансформації суспільства; тенденції та інновації у цифровій освіті у закладах дошкільної, загальної середньої, професійної, вищої та післядипломної освіти; стратегічні напрями та інноваційні практики використання цифрових технологій в освіті дорослих в умовах формальної та неформальної освіти; формування інформаційно-цифрової компетентності різних категорій населення як чинник цифрової трансформації суспільства; зарубіжний досвід; психологічні, соціопедагогічні та інклюзивні аспекти освітніх процесів в умовах цифровізації [39, 40].

Розглянемо науковий потенціал декількох академічних інституцій, у яких, на нашу думку, здійснюється активна діяльність щодо розбудови єдиного цифрового науково-освітнього простору (створення цифрових хабів,

функціонування наукових шкіл з інформатизації, цифровізації і цифрової трансформації освіти і педагогіки та ін.).

Інститут цифровізації освіти НАПН України[14] є одним із головних науково-дослідницьких осередків з питань цифрової трансформації освіти і педагогіки в державі. Саме тут розробляються та впроваджуються стратегічні ініціативи, що визначають напрями цифрового розвитку освітнього простору, формуються концепції з інтеграції цифрових технологій у навчання й виховання, а також здійснюються моніторинг та координація впровадження інновацій у закладах освіти різних рівнів. Розвитку методологій цифровізації та цифрової трансформації освіти і педагогіки сприяє активна діяльність наукових шкіл Інституту[15], зокрема таких, як:

❖ Наукова школа академіка В. Бикова «Системи навчання та освіти в комп'ютерно орієнтованому середовищі» за напрямами діяльності «Моделювання організаційних систем відкритої освіти» і «Засоби і технології комп'ютерно орієнтованого навчального середовища»;

❖ Наукова школа академіка О. Спіріна «Електронні відкриті системи та інформатична підготовка вчителя» за напрямами діяльності «Теорії і методики навчання основ інформатики, основ штучного інтелекту, професійної освіти вчителя інформатики», «Інформаційно-комунікаційні технології навчання, управління та підтримки наукових досліджень», «Створення та використання електронних науково-освітніх бібліотечних і відкритих журнальних систем»;

❖ Наукова школа професора С. Семерікова «Мобільно орієнтовані технології навчання» за напрямами діяльності «Проєктування комп'ютерно-орієнтованих методичних систем навчання фундаментальних дисциплін у середній та вищій школі» та «Розроблення теоретичних і методичних засад використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті»;

❖ Наукова школа професора М. Лещенко «Майстерність вчителя і науковця у відкритих науково-освітніх системах» за напрямами діяльності «Стандартизація сформованості ІК-компетентності вчителів», «Медіакомпетентність вчителів», «ІКТ у неперервній педагогічній освіті», «Формування ІК-компетентності у контексті євроінтеграційних процесів»;

❖ Наукова школа доктора технічних наук О. Бурова «Людський чинник та ергономіка інтелектуальної діяльності» за напрямом діяльності «Оцінювання та моделювання впливу людського чинника та ергономіки інформаційних систем».

[14] Інститут цифровізації НАПН України [офіц. сайт]. https://iitlt.gov.ua/ (дата звернення: 30.06.2025)
[15] Наукові школи ІЦО НАПН України [офіц. сайт]. https://iitlt.gov.ua/scientific-resources/science-schools/ (дата звернення: 30.06.2025)

На нашу думку, однією із актуальних наукових праць з питань цифрової трансформації освіти, є монографія «Цифрова трансформація відкритих науково-освітніх середовищ», в якій висвітлено результати вибраних наукових досліджень науковців інституту з проблем цифровізації освіти і галузі педагогічних наук та окреслено міжнародні підходи цифровізації освіти й тенденції її цифрової трансформації та цифрового розвитку [57].

Заслуговує на значну увагу монографія «Цифрова компетентність вчителя нової української школи – 2024: інновації в умовах змін», де вміщено наукові матеріали, в яких відображено досвід та кращі практики розбудови безпечного цифрового освітнього середовища у закладах освіти України, Польщі, Туреччини та інших країн зарубіжжя. Окреслено питання подолання викликів в освітньому процесі, спричинених широкомасштабною агресією РФ в Україні. Проаналізовано практичні кроки у напрямі цифровізації освіти та розвитку цифрового складника професійної компетентності вчителя. Розглянуто теоретичні підходи та практичні напрацювання щодо використання ІКТ у професійній освіті та підвищенні кваліфікації вчителів [55]. На нашу думку, актуальним напрямом у монографії є представлення у цифровому освітньому контенті інноваційних методів і ресурсів для реалізації дидактичних цілей предметних галузей.

Отже, завдяки системній роботі Інституту цифровізації освіти НАПН України освітяни отримують методичну підтримку, сучасні інструменти для підвищення цифрової компетентності, а педагогічна спільнота – надійного партнера у впровадженні новітніх технологій, що відповідають викликам цифрової епохи.

Інститут професійної освіти НАПН України[16] розробляє та впроваджує низку нормативно-правових документів, які визначають стратегічні засади цифровізації професійної освіти. Серед ключових документів можна

[16] Інститут професійної освіти НАПН України [офіц. сайт]. https://ivet.edu.ua/ (дата звернення: 30.06.2025)

виокремити розпорядчі акти та методичні рекомендації щодо цифрової трансформації освітнього процесу, концепції розвитку цифрових освітніх ресурсів для професійної освіти, а також стратегії підвищення кваліфікації педагогів у сфері цифрових технологій. В інституті функціонує наукова школа академіка А. Гуржія «Упровадження інформаційних технологій в освітній процес»[17], яка сприяє розвитку напрямів цифровізації і цифрової трансформації професійної освіти й педагогіки. Так, у 2021 р. навчальний посібник «Основи інформаційних технологій», підготовлений представниками зазначеної наукової школи, схвалено експертною комісією з професій транспорту та інформаційно-комунікаційних систем до використання в освітньому процесі закладів професійної (професійно-технічної) освіти. У навчальному посібнику викладено основні поняття, пов'язані з інформаційними технологіями. Розглянуто принципи роботи й будову комп'ютера, функціонування і характеристики окремих пристроїв та їхню взаємодію в процесі роботи. Проаналізовано методи оброблення інформації за допомогою комп'ютерів. Теоретичні положення проілюстровано численними прикладами [41].

У структурі інституту також створено відділ цифрових освітніх ресурсів[18], який функціонує з 1 січня 2025 р. Слід наголосити на цифровій еволюції зазначеного підрозділу, яка розпочалася з 14 січня 2011 р. як лабораторія підручникотворення для системи ПТО (підґрунтя для розвитку майбутнього відділу на чолі з В. Шевченком вже тоді ефективно забезпечували М. Ростока, О. Зуєва, О. Ветчинкін і Л. Гуменна, а згодом долучились В. Юрженко, А. Гуралюк, І. Шупик та ін.). Пріоритетами підрозділу вже тоді вважалось, що педагог навіть за умов цифровізації та цифрової трансформації освіти має завжди залишатися головною фігурою освітнього процесу, а комп'ютерні та цифрові технології – це інструмент, а не замінювач педагога. Актуальним було говорити не про суто комп'ютеризацію і цифровізацію освіти, а про комп'ютерно орієнтовану / цифрову дидактику як мистецтво та про комп'ютерні й цифрові технології як інструмент в руках митця (вчителя). З 1 січня 2015 р. цей підрозділ вже як лабораторія електронних навчальних ресурсів розпочав роботу під керівництвом Л. Карташової, покладаючи теоретико-методологічні засади у підґрунтя проєктування, створення й розвитку інформаційно-освітніх середовищ

[17] Наукова школа академіка А. Гуржія. https://ivet.edu.ua/perelik-naukovyh-shkil/naukova-shkola-andriya-gurzhiya/ (дата звернення: 30.06.2025)
[18] Відділ цифрових освітніх ресурсів ІПО НАПН України [офіц. сайт]. https://ivet.edu.ua/laboratoriya-elektronnyh-navchalnyh/ (дата звернення: 30.06.2025)

закладів професійної (професійно-технічної) освіти України. Нині – це відділ цифрових освітніх ресурсів, який очолює Л. Лупаренко, на меті діяльності якого є проведення фундаментальних і прикладних досліджень з проєктування інформаційно-освітнього середовища закладів професійної освіти у воєнний і повоєнний час, створення цифрових освітніх ресурсів, обґрунтування методик застосування цифрових технологій у підготовці майбутніх кваліфікованих робітників. На нашу думку, структурний підрозділ академічної інституції привертає увагу науковців своїм інноваційним цифровим доробком вже друге десятиріччя поспіль.

У контексті вивчення наукового доробку дослідників інституту важливо зазначити, що заслуговує на увагу навчально-методичний посібник «Цифрові технології професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у воєнний та повоєнний час», у якому актуалізовано питання застосування цифрових технологій у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників, визначено специфіку використання цифрових технологій для їхньої професійної підготовки як майбутніх кваліфікованих робітників у віртуальному середовищі закладу освіти, розглянуто особливості створення електронних навчальних посібників, проведення відеоконференцій навчального призначення, створення та використання відеоконтенту, розроблення інфографіки навчального призначення, розкрито прикладні аспекти створення інтерактивних аркушів, тестових завдань та електронних додатків навчальних досягнень здобувачів освіти [58].

Отже, Інститут професійної освіти НАПН України дослідницьким шляхом шукає відповіді на сучасні виклики глобалізованого світу та практично реалізує теоретичні здобутки цифровізації та цифрової трансформації професійної освіти й педагогіки у широкому колі освітян і науковців.

Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України[19] (далі – ІПООД) активно розробляє та впроваджує нормативно-правові акти, що визначають стратегію цифрової трансформації педагогічної освіти, підготовки й підвищення кваліфікації педагогічних кадрів та освіти дорослих. Основним документом є Стратегія розвитку інституту на 2021–2025рр. [47].

[19] Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України https://ipood.com.ua/ (дата звернення: 27.09.2025)

Прикладом запровадження ідей цифровізації та цифрової трансформації у дослідницьку практику на порталі інституту створено «Освітній хаб»[20] («IPOOD hab»), який є сучасним цифровим освітніми простором самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення для різних категорій дорослого населення та всіх зацікавлених у власному неперервному професійному розвитку. У фокусі нашого дослідження вважаємо за доцільне звернути увагу на деякі публікації науковців ІПООД, які присвячено проблемам цифровізації й цифрової трансформації.

Так, Л. Лук'янова і К. Годлевська у статті «Теоретико-методологічний (контекстний) аналіз змішаного навчання та перспективи його впровадження у сучасній освітній практиці» актуалізують проблему застосування педагогічних практик, що уможливлюють поєднання різних форматів навчання. Зокрема, йдеться про поєднання очного навчання з різними форматами електронного навчання (асинхронного і/або синхронного), що й становить суть змішаного навчання. Наголошено, що підтримка та подальша імплементація змішаного навчання в освітній процес закладів вищої освіти (далі – ЗВО) є надто ускладненими. З-поміж інших проблем автори статті виокремлюють відсутність чіткого визначення суті змішаного навчання та неповну готовність (методичну, технологічну й технічну) педагогічного персоналу до впровадження моделі змішаного навчання на практиці. Систематизовано найбільш типові визначення змішаного навчання. Обґрунтовано, що попри беззаперечні переваги на заваді впровадження змішаного навчання стають певні виклики як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру [32].

Дослідник К. Котун у статті «Політика цифрової трансформації освіти у Фінляндії: стратегічні пріоритети, цілі та механізми реалізації» висвітлює результати аналізу фінської стратегії «Політика цифровізації освіти і навчання до 2027 року» як приклад продуманої, науково обґрунтованої та ціннісно орієнтованої стратегії цифрової трансформації, у якій втілено найкращі риси фінського підходу до реформ, а саме системність, орієнтація на рівність, залучення професійної спільноти, прагнення до якості та інновацій. Автор наголошує, що для інших країн ця стратегія може бути корисним кейсом, який підтверджує, що успішна цифровізація освіти потребує не лише гаджетів у класах, а й насамперед чіткого бачення, планування та інвестицій у людей і знання [29]. Також К. Котун ще в однієї статті «Політика цифрової освітньої інфраструктури у Швеції» звертає увагу на особливості екосистеми цифрової освіти Швеції, зокрема на використання цифрових інструментів для системного та інституційного управління, а також цифрових ресурсів для

[20] IPOOD hab. https://ipoodhab.com/ (дата звернення: 30.06.2025)

викладання та навчання, які є загальнодоступними для шкіл і зацікавлених сторін у сфері освіти. Розглянуто розподіл державної відповідальності за управління цифровою освітою та з'ясовано, як Швеція підтримує справедливий та ефективний доступ до цифрових технологій, даних в освіті та їх використання. Стверджено, що це здійснюється, зокрема, через практику і політику закупівель, інтероперабельність, конфіденційність даних і регулювання, а також набуття цифрових компетенцій педагогами та здобувачами освіти. Проаналізовано основні напрями щодо участі Швеції у будь-яких ініціативах, у тому числі в секторі EdTech, щоб стимулювати інновації, дослідження й розробки в напрямі створення ефективної цифрової екосистеми. Окреслено політику важливих для освіти установ та організації, а саме Міністерства освіти і досліджень Швеції, Національного агентства з питань освіти Швеції, Шведської асоціації місцевих органів влади та регіонів (SALAR) та ін. Виокремлено основні акценти освітніх нормативно-правових документів Швеції (акти, закони, положення, стратегії, тощо) щодо діяльності й розвитку цифрової освіти як для здобувачів освіти, так і для педагогів [30].

Важливо також зазначити, що одним із інноваційних напрямів діяльності ІПООД є концептуалізація адаптивного підходу до цифровізації й цифрової трансформації освіти дорослих.

Інститут вищої освіти НАПН України[21] приділяє особливу увагу розробленню та впровадженню нормативно-правових актів, що визначають стратегічні напрями цифровізації системи вищої освіти. Основними пріоритетами є оновлення стандартів вищої освіти з урахуванням цифрових технологій. Значну увагу приділено впровадженню дистанційного та змішаного навчання, розробленню цифрових навчальних ресурсів і забезпеченню академічної доброчесності в цифровому просторі. Інститут активно сприяє інтеграції національних освітніх стандартів із міжнародними тенденціями цифровізації, що забезпечує конкурентоспроможність української вищої освіти на глобальному ринку та підсилює її інноваційний потенціал.

В інституті розроблено Концепцію розвитку відкритої науки в науковій організації, в якій зосереджено увагу й на аспектах взаємозв'язку цифрової трансформації та її впливу на розвиток відкритих освітніх середовищ засобами відкритої науки, подано визначення базової термінології [25].

У контексті вивчення наукового доробку дослідників інституту акцентовано увагу на певних наукових здобутках, у підґрунтя яких покладено

[21] Інститут вищої освіти НАПН України [офіц. сайт]. https://ihed.org.ua/ (дата звернення: 30.06.2025)

саме цифровізаційні виклики. Наприклад, у статті «Глобальна цифровізація освітньо-наукового простору і виклики модернізації наукової періодики НАПН України» представлено український і зарубіжний досвід функціонування наукових періодичних видань в умовах глобального процесу цифровізації. Здійснено огляд законодавчих і нормативно-правових актів, що регламентують цифровізацію освітнього й наукового просторів на етапі переходу до відкритої науки та відкритого доступу до результатів наукових досліджень. Систематизовано основні напрями досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених щодо висвітлення результатів наукової діяльності, процесу їхньої публікації у спеціалізованих цифрових видавничих сервісах і наукометричних базах даних. Ідентифіковано ключові проблеми щодо розміщення наукових публікацій у галузі соціальних і гуманітарних наук у наукометричних базах даних. Схарактеризовано цифрові ідентифікатори вченого, зокрема ORCID, ResearcherID, Publons, Google Scholar тощо, які спрямовані на забезпечення об'єктивного оцінювання продуктивності науковця. З'ясовано особливості псевдовидань з метою усунення ризиків участі дослідників у «хижацькій» видавничій діяльності. Здійснено критеріальний аналіз відповідності наукової періодики НАПН України вимогам МОН України та встановлено її ранжування. Визначено шляхи усунення виявлених недоліків і проблем, що має забезпечити залучення наукової періодики НАПН України до загальнодержавної розподіленої електронної бази даних – Національного репозитарію академічних текстів, а також інтеграцію з відкритим українським індексом наукового цитування та міжнародними наукометричними базами даних Scopus, Web of Science Core Collection тощо [12].

Натомість у статті «Досвід реалізації інституційних політик відкритої науки в європейських університетах» зазначено, що в умовах воєнного стану України, а також прогнозовано й у повоєнний час зростає актуальність підвищення якості досліджень для відновлення економіки та розбудови держави. Йдеться про те, що удосконалення досліджень шляхом покращення обміну, передавання наукових знань і доступу до них шляхом трансферу знань і відкритих інновацій забезпечує імплементація концепції відкрита наука. Для визначення орієнтирів щодо розроблення та впровадження ідей відкритої науки в українських університетах запропоновано авторське визначення поняття «відкрита наука», проаналізовано досвід провідних європейських університетів (University of Cambridge, University of Oxford, Imperial College London) та результати опитування, проведеного Європейською асоціацією університетів. За результатами аналізу досвіду провідних

європейських університетів показано, що основними напрямами впровадження політики щодо відкритої науки є відкритий доступ, відкриті дані, управління дослідницькими даними та їх поширення. Проведено Swot-аналіз, який дав змогу виокремити недоліки й переваги, ризики та можливості політики впровадження відкритої науки в європейських університетах. Запропоновано рекомендації для впровадження політики відкритої науки в університетах України [17].

Інститут педагогіки НАПН України[22] відіграє ключову роль у формуванні нормативно-правового підґрунтя для цифровізації та цифрової трансформації загальної середньої освіти. В установі функціонує інформаційний хаб Інституту педагогіки НАПН України «Європейський дослідницький простір як орієнтир розвитку педагогічної науки в Україні»[23]. Проєкт має посприяти подальшій європейській інтеграції української педагогіки в європейський дослідницький простір, що передбачено з метою розвитку наукової компетентності дослідників у галузі освіти та визначено метою УАДО. Про це йдеться у статті «Проєкт «Європейський дослідницький простір як орієнтир розвитку педагогічної науки в Україні: інформаційний хаб Інституту педагогіки НАПН України». Зокрема, репрезентовано мету й результати роботи зазначеного проєкту, який покликаний сприяти синхронізації стандартів педагогічної науки в Україні зі стандартами, за якими працюють у країнах ЄС, та подальшій європейській інтеграції української педагогіки у Європейський дослідницький простір. Акцентовано, що важливим складником проєкту є створення та публікація інформаційних бюлетенів, присвячених історії та реаліям Європейського дослідницького простору. Поінформовано про ключові тези з інформаційних бюлетенів: розкрито поступ, досягнення, інвестиційну мету та цілі Європейського дослідницького простору, а також пріоритети сучасної концепції Європейського дослідницького простору, Лісабонської стратегії розвитку (2000) та стратегії «Європа 2020» (2010), під час реалізації яких його було створено та оновлено. Представлено нове бачення, основну ідею, бюджет та структуру програми «Горизонт Європа» – найбільшу науково-дослідну програму ЄС, у рамках якої реалізується Європейський дослідницький простір [42]. Вплив на розвиток освітньої галузі України, зокрема загальної середньої освіти, здійснюється через упровадження результатів наукових досліджень інституту в її практику. Наведемо кілька прикладів з них.

[22] Інститут педагогіки НАПН України [офіц. сайт]. https://undip.org.ua/ (дата звернення: 30.06.2025)
[23] Інформаційний хаб Інституту педагогіки НАПН України. https://sites.google.com/view/era-undip/головна-сторінка (дата звернення: 30.06.2025)

Так, практичний посібник «Теоретичні й методичні засади проєктування освітньо-розвивального середовища закладу загальної середньої освіти в умовах цифровізації суспільства під час воєнного стану та в період відновлення України» присвячено дослідженню організаційно-педагогічних особливостей проєктування освітнього середовища закладу загальної середньої освіти в умовах цифровізації суспільства, висвітленню сучасних тенденцій у проєктуванні середовища та розкриттю теоретичних засад й моделей його проєктування. Проаналізовано соціальний концепт проєктування освітньо-розвивального середовища закладу загальної середньої освіти в умовах цифровізації суспільства як соціально-педагогічного конструкту, зокрема методологія, концептуальні засади конструювання, сенси й цінності цього процесу, особливості цифрової соціалізації учнівської молоді як представників мережевого покоління, потенціал у розвитку особистості інноваційних та ігрових технологій [51].

У методичних рекомендаціях «Особливості проєктування освітньо-розвивального середовища закладу загальної середньої освіти в умовах цифровізації суспільства під час воєнного стану та в період відновлення України» висвітлено підходи до проєктування цифровізованого освітнього середовища на прикладі його різних моделей, у контексті розвитку інформаційно-технологічної інфраструктури закладу, та використання в освіті цифрових технологій і освітніх сервісів. Розглянуто особливості створення й використання портфоліо вчителя. Розкрито суть, структуру та особливості розроблення й впровадження в освітній процес кейс-технології (case-study), її ціннісний зміст і потенціал у розвитку аналітичного й критичного мислення, емоційного інтелекту та у формуванні культури дискусії, подоланні навчальних втрат. Запропоновано поради вчителю, як розробляти кейси з використанням цифрових технологій [52].

Отже, серед наукового здобутку академічної інституції особливе місце займає діяльність щодо забезпечення позитивного впливу освітніх середовищ, зокрема шляхом надання методичних рекомендацій з цифрової трансформації,

концептуалізації процесів розвитку цифрових навичок у школярів, а також науково-методичного забезпечення стратегії впровадження цифрових платформ для управління освітнім процесом.

Інститут проблем виховання НАПН України[24] активно долучається до розроблення та впровадження ініціатив, спрямованих на цифровізацію та цифрову трансформацію виховного процесу. У цьому контексті з 2021 р. інституцією реалізується Концепція виховання дітей і молоді в цифровому просторі, у якій окреслено світоглядні підходи до розв'язання проблеми виховання дітей і молоді в цифровому просторі. Наголошено на необхідності впровадження засобів захисту дитини від кібербулігу; протидії засобам технологічно-маркетингового руйнування базових цінностей; розвитку цифрової компетентності педагогічних працівників; формування в дітей і молоді ціннісно-змістової вибірковості; збереження фізичного, психічного, соціального, духовного здоров'я дітей та молоді; використання здоров'язбережувального потенціалу сімейної медіаосвіти; виховання культури поведінки дітей та молоді в цифровому освітньому просторі; партнерської взаємодії батьків і вихователів щодо запобігання негативним впливам цифрового середовища на дітей та молодь; науково-методичного забезпечення виховання дітей та молоді в цифровому просторі. Схарактеризовано ризики, пов'язані з реалізацією Концепції. Наведено актуальний термінологічний апарат з розв'язання проблем виховання в умовах цифровізації та цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології [26].

Дослідники інституції підготували практикоорієнтовані джерела, що вміщують прикладні результати наукових досліджень.

Так, методичний посібник «Організаційно-педагогічні умови залучення батьків до використання дидактичних можливостей цифрового середовища в освіті дітей раннього та дошкільного віку» присвячено результатам проведеного впродовж 2022–2024 рр. прикладного дослідження «Цифрове середовище для забезпечення батьків дітей раннього і дошкільного віку дидактичними матеріалами» (науковий керівник С. Васильєва). Репрезентовано науково-методичні засади розвитку дітей у

[24] Інститут проблем виховання НАПН України [офіц. сайт]. https://ipv.org.ua/ (дата звернення: 30.06.2025)

цифровому освітньому середовищі закладів дошкільної освіти та в родинах вихованців, організаційно-педагогічні умови залучення батьків до використання дидактичних можливостей цифрового середовища в дошкільній освіті дітей раннього і дошкільного віку. Розроблено інноваційний і оригінальний контент, який пропонує означені вище умови, прийоми пізнання віртуального й реального світів та способів їх застосування, визначено способи використання цифрового освітнього контенту, презентовано технологію методичного супроводу діяльності педагогів і батьків дітей раннього і дошкільного віку у цифровому освітньому середовищі, сформовано цілісну систему критеріїв і показників для комплексного оцінювання цифрового освітнього контенту педагогами та батьками з метою здійснення вибору змісту та його використання в розвитку дітей раннього віку в цифровому освітньому середовищі закладу дошкільної освіти та родині [38].

Відповідно за результатами зазначеного наукового дослідження підготовлено методичні рекомендації «Дидактичний супровід освіти дітей раннього і дошкільного віку: методичний порадник для батьків», у яких репрезентовано практичний аспект дидактичного супроводу освіти дітей раннього та дошкільного віку у цифровому середовищі, розроблено і систематизовано зміст, прийоми та способи, розкрито форми взаємодії батьків і дітей із використанням цифрового освітнього контенту, можливостей застосунків, штучного інтелекту в цифровому освітньому середовищі родини та закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО) [16].

За результатами прикладного наукового дослідження «Виховання ціннісного ставлення до комунікацій у цифровому відкритому середовищі у дитячих громадських об'єднаннях» (науковий керівник Т. Окушко) підготовлено вагомі наукові праці. Зокрема, методичний посібник «Формування цифрових компетенцій у дитячих громадських об'єднаннях: практичний інструментарій», у якому визначено методичні засади формування цифрових компетентностей у дитячих громадських об'єднаннях, окреслено особливості комунікаційного простору для розвитку цифрових компетентностей, схарактеризовано важливі цифрові

навички й уміння для набуття цифрових компетенцій. Презентовано зарубіжний досвід з проблеми формування цифрових компетентностей дітей та молоді [53].

Відповідно як доповнення до зазначеного посібника у методичних рекомендаціях «Виховання ціннісного ставлення до комунікацій у цифровому відкритому середовищі» розглянуто питання ціннісного ставлення до комунікацій у цифровому відкритому середовищі, схарактеризовано поняття «ціннісно орієнтоване спілкування», «комунікативна компетентність», визначено їх вплив на загальний і творчий розвиток зростаючої особистості. Подано огляд корисних цифрових освітніх ресурсів для виховної роботи, розглянуто безпековий аспект цифрового середовища та зарубіжний досвід виховання ціннісного ставлення до комунікацій, запропоновано відповідні рекомендації у цьому контексті [10]. Цінним аспектом у рекомендаціях є характеристики цифрового простору – виклики, виховні можливості, особливості комунікацій, окреслені небезпеки тощо.

Отже, в академічній інституції багато уваги приділено впровадженню інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій у виховну діяльність, зокрема з формування цифрової грамотності серед здобувачів освіти і педагогів.

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України[25] на виконання Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року підготував аналітичні матеріали для МОН України «Запровадження безбар'єрності освітніх послуг в закладах дошкільної та загальної середньої освіти», де розкрито особливості організації інклюзивного освітнього середовища в закладах дошкільної та загальної середньої освіти. Подано перелік навчально-методичних матеріалів з розвитку та навчання дітей з особливими освітніми потребами [20]. У науковій установі функціонує дієвий івент «Психологічний

[25] Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України [офіц. сайт]. https://ispukr.org.ua/ (дата звернення: 30.06.2025)

консультативно-тренінговий центр»[26], у роботі якого активно застосовують засоби цифровізації задля проведення онлайн-консультацій, тренінгів, семінарів, майстер-класів та ін.

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України[27] відіграє значну роль у концептуалізації розвитку цифрової психологічної культури, розробляє методичні рекомендації щодо інтеграції цифрових інструментів у психолого-педагогічний супровід освітнього процесу та удосконалення стандартів у контексті забезпечення процесів формування й розвитку цифрового складника професійної компетентності психологів. Особливу увагу приділено питанням безпеки та етики використання цифрових технологій у психологічній практиці, впровадженню онлайн-платформ для психологічної підтримки суб'єктів освітнього процесу, формуванню навичок критичного мислення та медіаграмотності в умовах цифрового середовища.

Ключові напрями діяльності інституту передбачають окреслення стратегій цифрової трансформації психологічної освіти, розроблення рекомендацій щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій у психологічній діагностиці й консультуванні та концепції розвитку цифрової грамотності серед фахівців психологічної служби. Вплив від упровадження наукового доробку інституції за сучасних умов соціально-турбулентних небезпечностей існування українського суспільства нині сприяє підвищенню якості психологічної підтримки в закладах освіти, забезпечує відповідність сучасним вимогам цифрової епохи та інтеграцію національних і міжнародних стандартів у сферу психологічної освіти й практики.

Так, у монографії «Проєктування віртуального освітнього простору розвитку суб'єктності дорослих в умовах післявоєнного відновлення України» викладено концепцію проєктування віртуального освітнього простору розвитку суб'єктності дорослих, а також результати відповідного теоретико-експериментального дослідження. Проаналізовано віртуальний простір як джерело психологічної підтримки під час війни, схарактеризовано специфіку відновлення суб'єктності дорослих у віртуальному просторі після травматичного стресу війни. Визначено поняття проєктування віртуального освітнього простору та особливості проєктування діяльності всіх суб'єктів освітнього процесу, а також розглянуто провідні ресурси проєктної діяльності. З'ясовано психологічні особливості проєктування віртуального освітнього простору розвитку професійної суб'єктності дорослих, зокрема військових та

[26] Психологічний консультативно-тренінговий центр. https://ispukr.org.ua/?p=6083 (дата звернення: 15.05.2025)
[27] Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України [офіц. сайт]. http://psychology-naes-ua.institute/ (дата звернення: 15.05.2025)

студентської молоді, а також розвитку суб'єктності дорослих у соціальних мережах, проєктування групової навчально-психологічної роботи у віртуальному просторі [43].

1.1.4. Позитивний вплив інформаційно-аналітичного супроводу освіти, педагогіки і психології на розвиток цифрового науково-дослідницького простору

Positive Impact of Information and Analytical Support of Education, Pedagogy and Psychology on the Development of the Digital Research Space

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського[28] (директор – академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор Л. Березівська [31]) на засадах прийнятих державою та упроваджених НАПН України документів активно здійснює інформаційно-аналітичний супровід освіти та розвиває власну нормативно-правову базу, що забезпечує підтримку процесів цифровізації й цифрової трансформації в діяльності наукової установи в освітній сфері. Серед основних напрямів виокремлено створення і впровадження електронних інформаційних ресурсів, розвиток цифрової інфраструктури бібліотеки, а також забезпечення доступу освітян до сучасних цифрових сервісів засобами офіційного сайту ДНПБ, функціонуючих вебсторінок соціальних мереж Facebook, Linkedin, ResearchGate, Twitter та ін. У нормативних документах ДНПБ визначено принципи організації електронних бібліотечних фондів, умови зберігання, оброблення та надання у користування цифрових освітніх ресурсів, а також процедури впровадження інноваційних технологій у бібліотечну справу. Значну увагу приділено питанням захисту персональних даних, авторського права, цифрової грамотності користувачів та підвищенню кваліфікації бібліотечних працівників у сфері інформаційних технологій. Розроблені положення, інструкції та методичні рекомендації бібліотеки відповідають сучасним тенденціям цифрової трансформації освіти України, забезпечують інтеграцію бібліотечних ресурсів у національні та міжнародні цифрові освітні платформи, сприяють формуванню безпечного й відкритого освітнього середовища. З огляду на це ДНПБ є провідною установою в сфері впровадження цифрових інновацій у науково-освітньому просторі країни.

Відтак у доповіді «Про наукову і науково-організаційну діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського за

[28] ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [офіц. сайт]. https://dnpb.gov.ua/ua/ (дата звернення: 31.05.2025)

2020–2024 рр. та перспективи її подальшого розвитку» Л. Березівська презентує основні результати наукової та науково-організаційної діяльності у тісному зв'язку з науково-інформаційною, науково-методичною, соціокультурною роботою ДНПБ упродовж 2020–2024 рр. в умовах пандемії Covid-19 та повномасштабної війни РФ проти України. Представлено тематику наукових досліджень, науково-практичних заходів, віртуальних книжкових виставок, що сприяє посиленню гуманітарного виміру національної безпеки у мовно-культурній та інформаційній сферах, реалізації політики національної пам'яті, української національної та громадянської ідентичності, формуванню патріотизму, української національної самосвідомості. Визначено перспективи подальшого розвитку ДНПБ: активізація в умовах євроінтеграції міжнародного співробітництва; участь у національних і світових проєктах; упровадження сучасних цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту, та програмного забезпечення; удосконалення механізму комплектування, організації та зберігання фонду, формування цифрового контенту рідкісних видань; проведення заходів із залучення молодих учених і бібліотекарів до роботи в ДНПБ. Доведено необхідність реалізовувати Стратегію розвитку ДНПБ з вірою у перемогу над російськими загарбниками, руху в Євросоюз задля забезпечення потреб оборони і національної безпеки, формування конкурентоспроможного людського капіталу, утвердження позитивного іміджу бібліотеки як інноваційного наукового, науково-інформаційного, науково-методичного, культурно-освітнього центру в Україні й у світі [7].

Про попит на інформаційні дані доповіді свідчить активне завантаження матеріалів через сайт видання «Вісник НАПН України», де її опубліковано (рис. 2).

Рис. 2[29]. Динаміка затребуваності інформаційних матеріалів про наукову і науково-організаційну діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського за період 2020–2025 рр.

[29] Джерело: https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/495 (дата звернення: 27.09.2025)

Динаміка затребуваності інформаційних матеріалів про наукову і науково-організаційну діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського за 2020–2024 рр. засвідчує значну зацікавленість дослідників, що підтверджує позитивний вплив ДНПБ на розвиток освіти і педагогіки упродовж останніх 5 років

У масмедіа публікації «ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського в інформаційному забезпеченні освіти незалежної держави» Л. Березівська зазначає, що у 2024 р. наукова та освітянська спільнота відзначила 25-річчя Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. 30 жовтня 1999 р. Кабінет Міністрів України, відгукнувшись на ініціативу та за сприяння НАПН України, видав відповідну постанову, яка об'єднала дві спеціальні педагогічні бібліотеки – наукову бібліотеку Інституту педагогіки НАПН України та Центральну освітню бібліотеку Міністерства освіти України, а фундаторами ДНПБ стали відомі українські академіки В. Кремень, О. Савченко, О. Сухомлинська, М. Ярмаченко та ін. Під керівництвом першого директора бібліотеки, кандидата історичних наук П. Рогової, колективом бібліотеки проведено велику роботу з упорядкування фонду та капітального ремонту приміщення. Учена резюмує, що з 2015 р. по теперішній час має честь очолювати цю унікальну інституцію, забезпечуючи продовження традицій та впроваджуючи інновації для розбудови України як сильної європейської демократичної держави. Науково-інформаційну діяльність установи спрямовано на формування унікального галузевого інформаційного ресурсу, тобто із 2016 р. функціонує офіційний вебпортал ДНПБ, який інформує про всі напрями діяльності бібліотеки, представляє її ресурси, інноваційні послуги, що сприяє підвищенню оперативності та якості науково-інформаційного забезпечення сфери освіти й науково-методичного супроводу мережі освітянських бібліотек, збільшенню кількості дистантних користувачів [8].

Важливо зазначити, що у 2022 р. створено відділ наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти, який є однією із основних структурних одиниць ДНПБ для виконання фундаментальних і прикладних наукових досліджень відповідно до основних наукових напрямів досліджень із педагогічних наук в Україні, затверджених НАПН України, та з питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства й інформаційної діяльності відповідно до вимог нормативних актів Кабінету Міністрів України щодо формування й виконання замовлень на проведення наукових досліджень за рахунок коштів державного бюджету. Основною метою діяльності відділу є формування та упровадження системи

наукового інформаційно-аналітичного супроводу педагогіки, психології та освіти України в умовах світової глобалізації, цифровізації та євроінтеграційних процесів. За останні п'ять років потенціалом відділу реалізовано завдання таких прикладних наукових досліджень, як:

1. «Бібліографічний та аналітичний супровід діяльності Національної академії педагогічних наук України щодо науково-методичного забезпечення модернізації та реформування освіти» (2020–2022, наукові керівники А. Селецький, С. Лапаєнко), серед отриманих теоретичних результатів – визначення науково-методичних засад діяльності НАПН України щодо забезпечення модернізації та реформування національної освіти; класифікація особливостей інформаційно-аналітичного та інформаційно-бібліографічного супроводу діяльності НАПН України за видами і формами аналітичних і бібліографічних документів; удосконалення стратегії функціонування й розвитку системи бібліотечного інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності НАПН України; здійснення науково-бібліографічного аналізу наукових доробків провідних вчених НАПН України. Розроблено та оприлюднено низку інформаційно-аналітичних ресурсів, зокрема щодо протидії російській агресії та подолання її наслідків [13] (рис. 3).

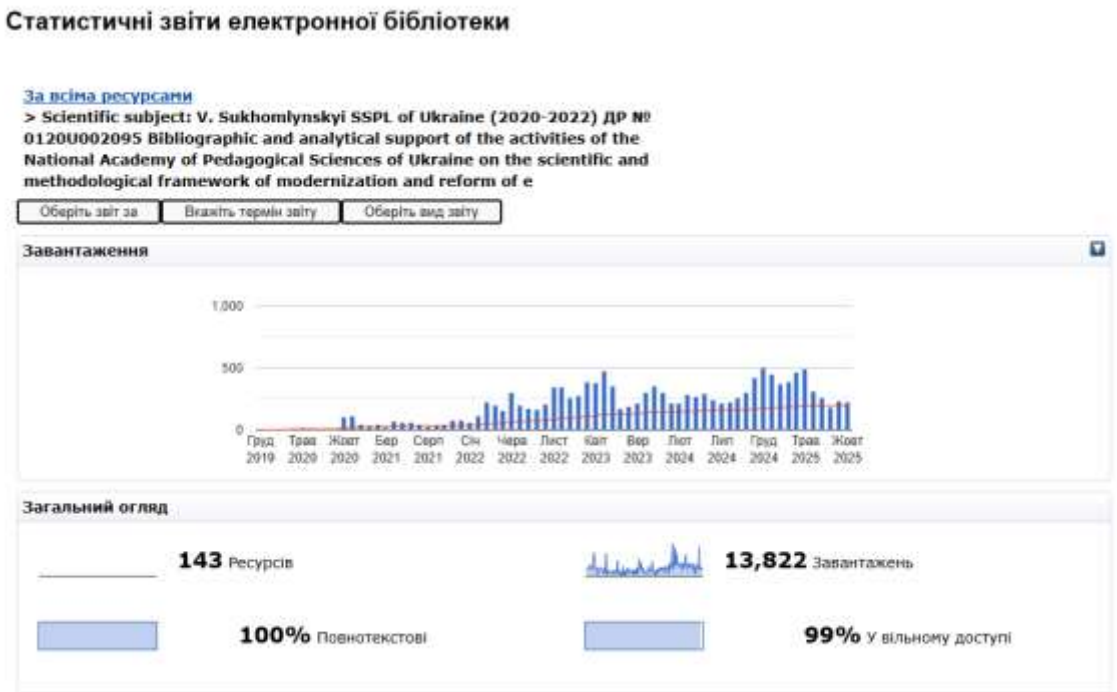

Рис. 3[30]. Динаміка затребуваності результатів завершеного НД «Бібліографічний та аналітичний супровід діяльності Національної академії педагогічних наук України щодо науково-методичного забезпечення модернізації та реформування освіти», що підтверджує позитивний вплив на розвиток освіти, педагогіки і психології (2020–2025 рр.)

[30] Джерело: https://lib.iitta.gov.ua/cgi/stats/report/themes/0120U002095/ (дата звернення: 27.09.2025)

2. «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025, науковий керівник М. Ростока) (рис. 4), серед отриманих кінцевих прикладних результатів якого шість випусків довідкового бюлетеня «Аналітичний вісник у сфері освіти і науки України», які розміщено на порталі ДНПБ та у середовищі електронної бібліотеки НАПН України (загалом на кінець ІІІ кварталу 2025 р. розміщено 193 ресурси , які мають 18011 завантажень). Позитивний вплив на розвиток освіти, педагогіки і психології спостерігається за позитивною динамікою показників затребуваності, зокрема матеріалів зазначених довідкових видань.

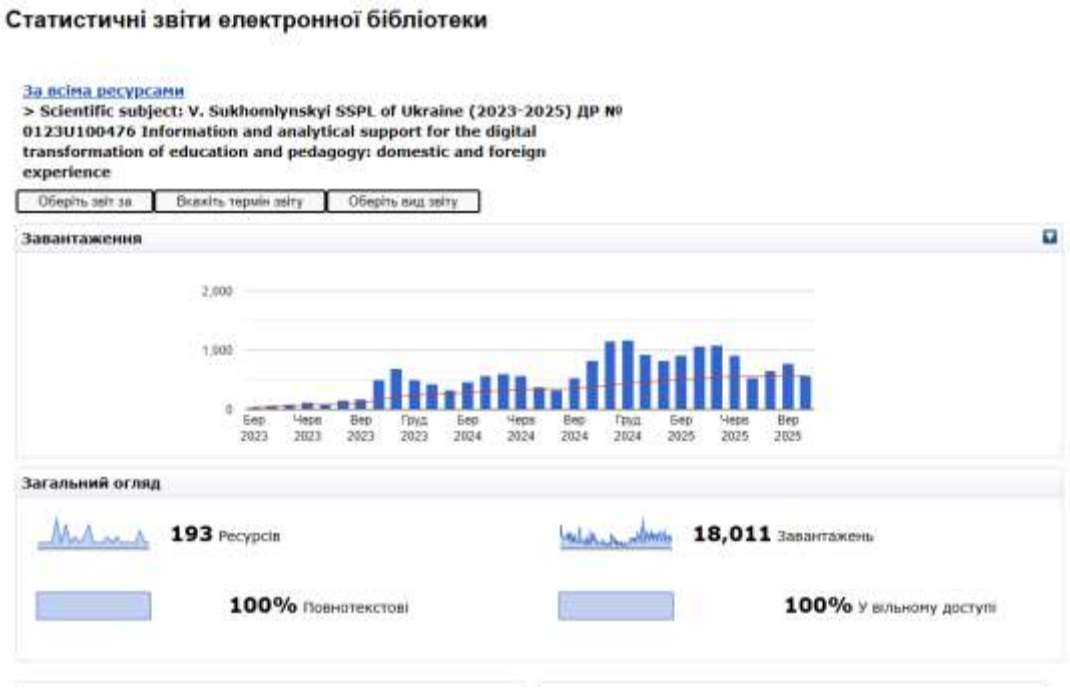

Рис. 4 [31]. Динаміка затребуваності результатів НД «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» на стадії узагальнювального етапу, що підтверджує позитивний вплив на розвиток освіти, педагогіки і психології (статистичні дані на кінець ІІІ кварталу 2025 р.)

Проведемо аналітичні зрізи щодо ступеня зацікавленості користувачів наукової продукції тематичними кластерами, акумульованими у змісті довідників, що безумовно спровоковано позитивним впливом актуального здобутку виконавців наукового дослідження.

❖ У випусках 17 і 18 (2023) довідкового бюлетеня «Аналітичний вісник у сфері освіти і науки» подано результати констатувального етапу наукового дослідження та здійснено інформаційно-аналітичний супровід розвитку загальної середньої, професійної, вищої освіти, освіти дорослих тощо [1, 2]. За статистикою показників бачимо, що затребуваність аналітичних матеріалів є

[31] Джерело: https://lib.iitta.gov.ua/cgi/stats/report/themes/0123U100476/ (дата звернення: 27.09.2025)

дуже високою за напрямом забезпечення цифрової трансформації професійної освіти і психологічної науки та освіти. Увагу привертає, зокрема, проблематика резильєнтності освітян в умовах воєнного стану, запровадження технологій штучного інтелекту в освітню і наукову діяльність (рис. 5, 6).

Рис. 5[32]. Кластери констатувального виміру інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології за тематикою довідкового бюлетеня «Аналітичний вісник у сфері освіти і науки», випуск 17, 2023
(дані репозиторію ЕБ НАПН України на кінець ІІІ кварталу 2025р.)

[32] Розроблено автором (Ростока М. Л.)

Рис. 6[33]. Кластери констатувального виміру інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології за тематикою довідкового бюлетеня «Аналітичний вісник у сфері освіти і науки», випуск 18, 2023
(дані репозиторію ЕБ НАПН України на кінець ІІІ кварталу 2025 р.)

❖ У випусках 19 і 20 (2024) довідкового бюлетеня «Аналітичний вісник у сфері освіти і науки висвітлено результати аналітико-синтетичного етапу наукового дослідження та здійснено інформаційно-аналітичний супровід розвитку загальної середньої, професійної, вищої освіти, освіти дорослих

[33] Розроблено автором (Ростока М. Л.)

тощо [3, 4]. За статистикою показників бачимо, що затребуваність аналітичних матеріалі є дуже високою, а за напрямом професійної освіти привертає значну увагу проблема психології штучного інтелекту як феномен освітньо-наукового простору та цифровий педагогічний інструментарій. Актуальність залежить від затребуваності аналітичного контексту з питань психологічного підґрунтя розвитку інклюзивних освітніх середовищ в умовах цифровізації та цифрової трансформації суспільства (рис. 7, 8).

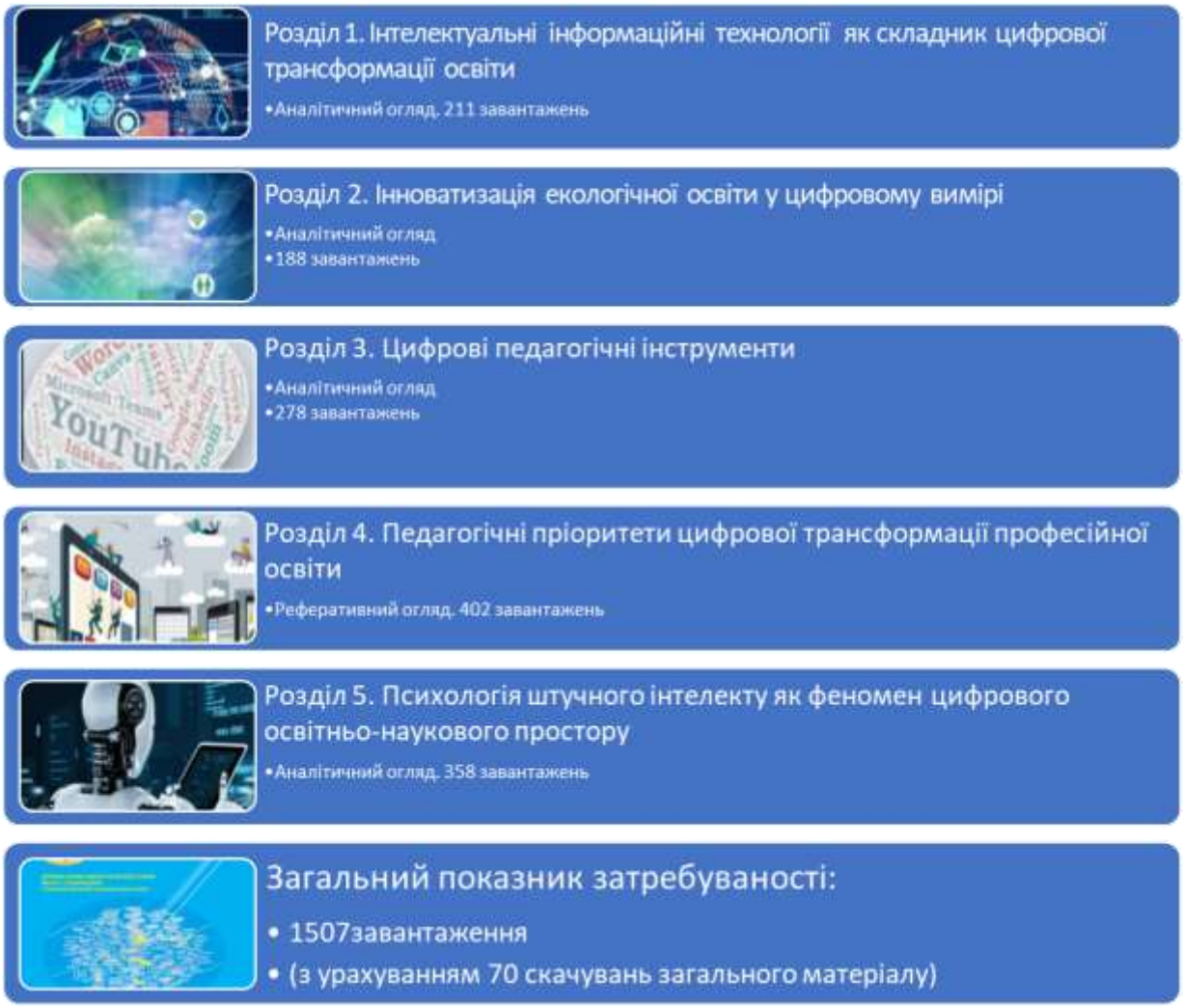

Рис. 7[34]. Кластеризація інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології на аналітично-синтетичному етапі НД за тематикою довідкового бюлетеня «Аналітичний вісник у сфері освіти і науки», випуск 19, 2024
(дані на кінець ІІІ кварталу 2025 р.)

❖ У випусках 21 і 22 (2025) довідкового бюлетеня «Аналітичний вісник у сфері освіти і науки» зосереджено результати констатувального етапу наукового дослідження та здійснено інформаційно-аналітичний супровід

[34] Розроблено автором (Ростока М. Л.)

розвитку загальної середньої, професійної, вищої освіти, освіти дорослих [5, 6].

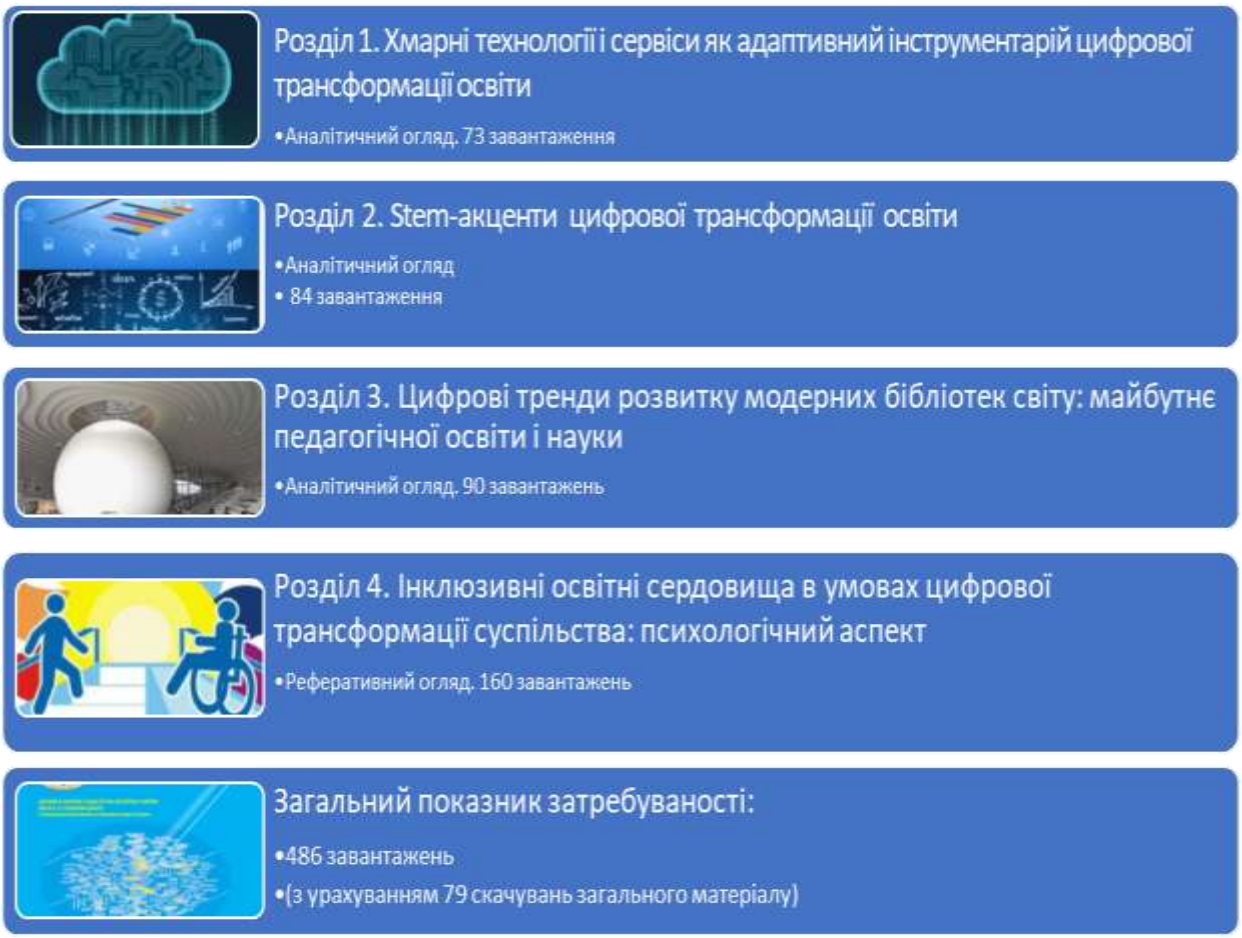

Рис. 8. Кластеризація інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології на аналітично-синтетичному етапі НД за тематикою довідкового бюлетеня «Аналітичний вісник у сфері освіти і науки», випуск 20, 2024 (дані на кінець ІІІ кварталу 2025 р.)[35]

У 2025р. розпочалося упровадження остаточних кінцевих результатів, які зосереджено на інформаційно-аналітичному забезпеченні й супроводі професійного розвитку педагогічних кадрів, їх готовності відповідати на цифрові виклики та приймати відповідні рішення.

Здійснено узагальнення наукового доробку з питань електронного і цифрового підручникотворення У цьому контексті розглянуто напрацювання з питань розвитку цифрових екосистем закладів вищої освіти.

Приділено увагу становленню й розвитку науковців, дослідників та наголошено на ролі наукометрії та оцінювання їхньої діяльності, на тенденціях та окреслено перспективи цього напряму інформаційно-аналітичного супроводу (рис. 9–12).

[35] Розроблено автором (Ростока М. Л.)

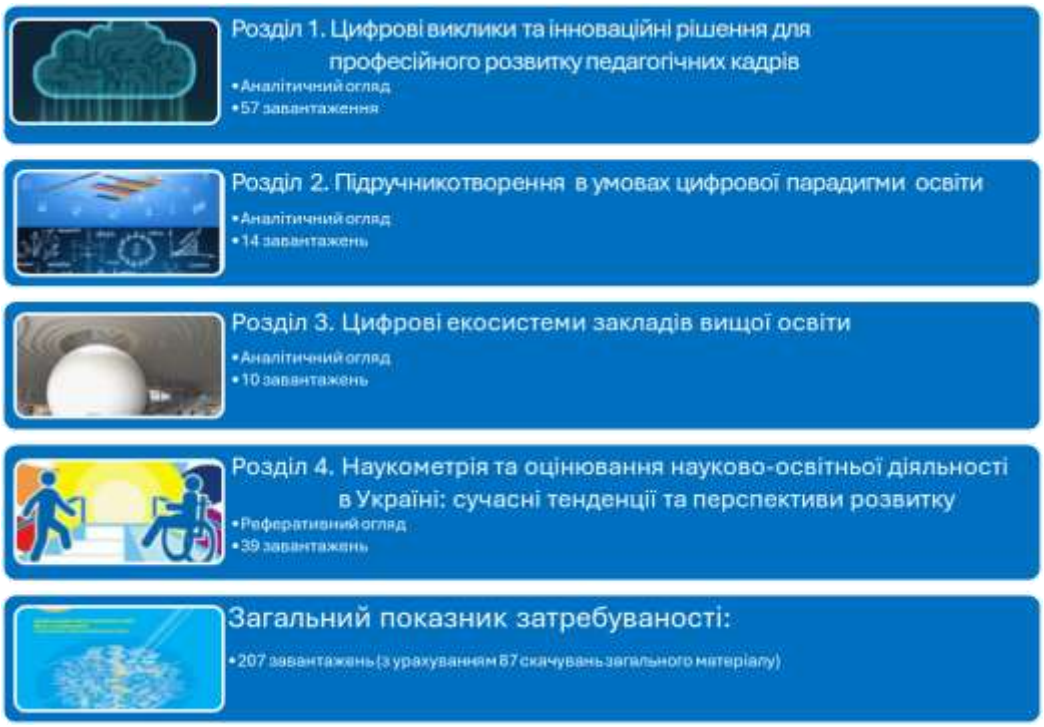

Рис. 9[36]. Кластеризація інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології на узагальню вальному етапі НД за тематикою довідкового бюлетеня «Аналітичний вісник у сфері освіти і науки», випуск 21, 2025
(дані на кінець ІІІ кварталу 2025 р.)

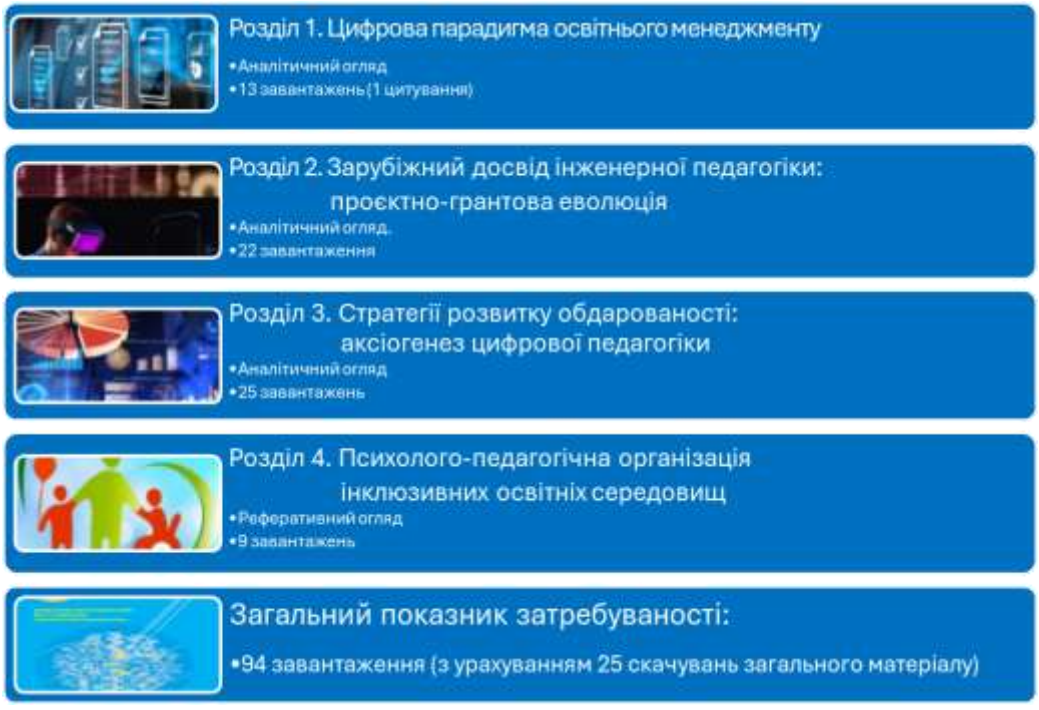

Рис. 10[37]. Кластеризація інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології на узагальнювальному етапі НД за тематикою довідкового бюлетеня «Аналітичний вісник у сфері освіти і науки», випуск 22, 2025
(дані на кінець ІІІ кварталу 2025 р.)

[36] Розроблено автором (Ростока М. Л.)
[37] Розроблено автором (Ростока М. Л.)

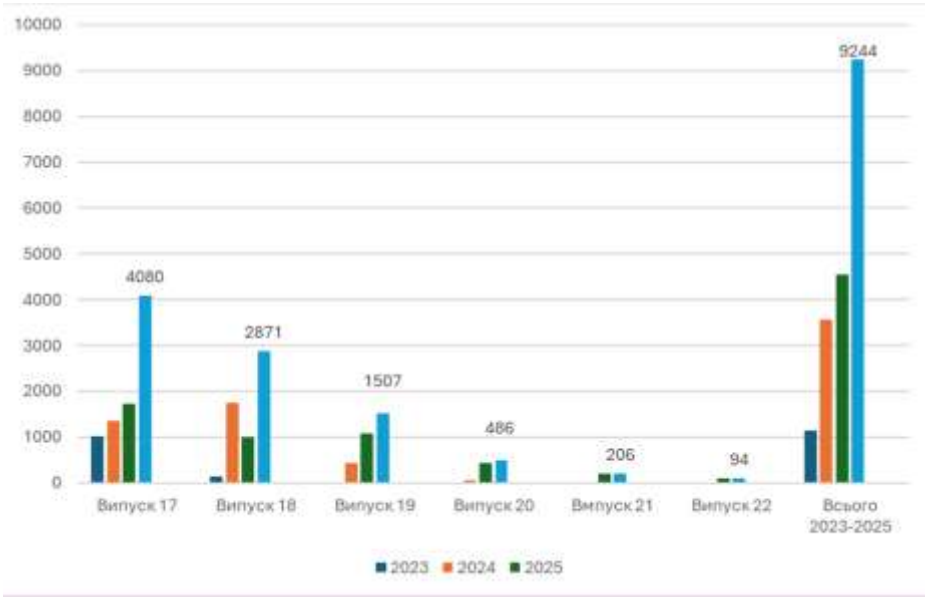

Рис. 11[38]. Динаміка показників впливу інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології на узагальнювальному етапі НД за упровадженням основних результатів (дані на кінець ІІІ кварталу 2025 р.)

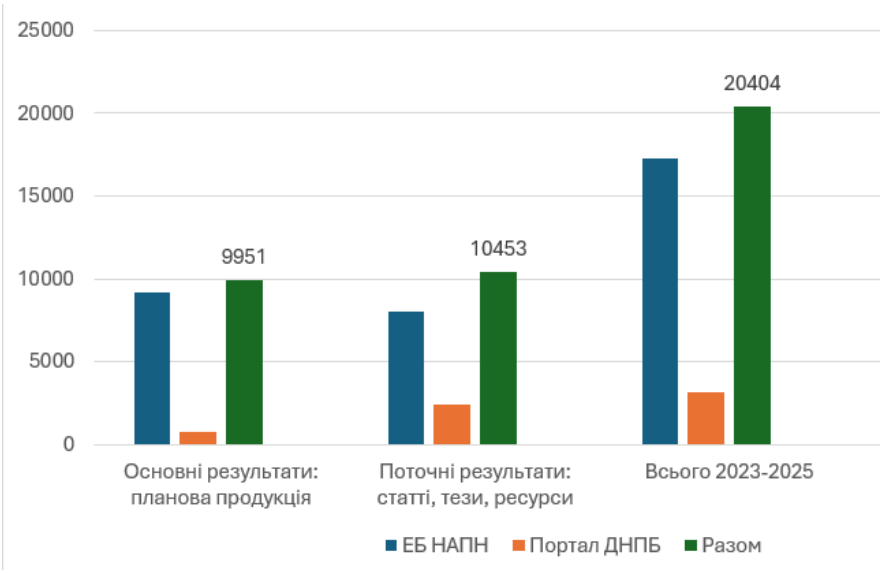

Рис. 12[39]. Динаміка показників затребуваності наукової продукції, що підготовлено за результатами узагальнювального етапу НД з інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки у контексті вітчизняного і зарубіжного досвіду (дані на кінець ІІІ кварталу 2025 р.)

Вплив наукового дослідження здійснювався через публікації у масмедіа цікавих фактів з апробації й упровадження наукових результатів.

Так, у публікації «Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану» констатовано, що науковим поштовхом до проведення

[38] Розроблено автором (Ростока М. Л.)
[39] Розроблено автором (Ростока М. Л.)

інноваційного івенту, що відбувся 17 травня 2023 р. з нагоди Всеукраїнського фестивалю науки, стало наукове дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Аргументовано мобілізацію зусиль науково-освітянської спільноти щодо зміцнення потенціалу сфери науки й інновацій задля прогнозування ризиків, пов'язаних з глобальними процесами еволюціонування всіх сфер життєдіяльності суспільства, зокрема цифровізації. Науковим середовищем є міжнародні й всеукраїнські науково-практичні заходи, зокрема проведений круглий стіл «Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки». Цей формат сприяє взаємодії між учасниками, збагаченню їх інноваційного досвіду, узагальненню ідей і думок щодо науково-методичних засад інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації зазначених галузей.

Активність науково-освітнього співтовариства підтвердила актуальність обраної тематики заходу, який є одним із осередків забезпечення ефективності констатувального етапу наукового дослідження, що уможливлює збір, оброблення, систематизацію й створення підґрунтя для подальших дослідницьких розвідок (рис. 13) [45].

Рис. 13[40]. Динаміка затребуваності інформаційних матеріалів з проблематики науково-методичних засад інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану

У науковому повідомленні «Медвин та його мешканці, традиції супротиву та культурного єднання: кроки співпраці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського і Медвинської публічної бібліотеки» резюмовано, що в контексті забезпечення об'єктивною

[40] Джерело: https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/373 (дата звернення: 25.09.2025)

практикоорієнтованою базою прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» налагодження активних культурно-просвітницьких і дослідницьких взаємозв'язків є актуальним і своєчасним. Зазначено, що укладено партнерську двосторонню угоду про співпрацю ДНПБ і Медвинської публічної бібліотеки. Цей пакт присвячено Всеукраїнському дню бібліотек і Міжнародному дню шкільних бібліотек. Висвітлено досвід інтеграції просвітницьких, наукових і культурних ініціатив задля активізації національної самосвідомості та відчуття єдності українців. Презентовано два паралельних проєкти – «Розвиток резильєнтності освітян» (спікер О. Мерзлякова) та «Діяльність культурно-просвітницького клубу «Історичні мандри» (спікер К. Сіроштан). Наголошено, що інтеграція цих проєктів стала можливою завдяки налагодженню тісної співпраці відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ з Медвинською публічною бібліотекою Медвинської сільської ради (Л. Рибченко) під патронатом Відділу культури та туризму Медвинської сільської ради (начальник М. Василенко). Висвітлено досвід діяльності Медвинської публічної бібліотеки в умовах супротиву українського народу військовій російській агресії. Наголошено на ролі бібліотеки Медвина як центру патріотичного, просвітницького, культурного єднання сельчан та багатьох інших українців, які знайшли прихисток у Медвині в часи військової навали. Констатовано, що досвід діяльності бібліотеки Медвина заслуговує на увагу не тільки бібліотечних працівників, а й освітян, науковців та всіх патріотично налаштованих громадян України, які мають активну громадянську позицію й шукають шляхи національного єднання та культурного розвитку (рис. 14) [33].

Рис. 14[41]. Динаміка затребуваності інформаційних матеріалів з проблематики налагодження партнерських взаємозв'язків з історично відомими осередками просвітницької діяльності у контексті здійснення інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки (на кінець ІІІ кварталу 2025 р.)

[41] Джерело: https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/403 (дата звернення: 25.09.2025)

3. «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний і повоєнний періоди України» (2024–2025, науковий керівник О. Лучанінова) (рис. 15), серед кінцевих прикладних результатів якого два основних прикладних результати, які розміщено на порталі ДНПБ та у середовищі Електронної бібліотеки НАПН України (загалом на кінець ІІІ кварталу 2025 р. розміщено 82 ресурси, які мають 3548 завантажень).

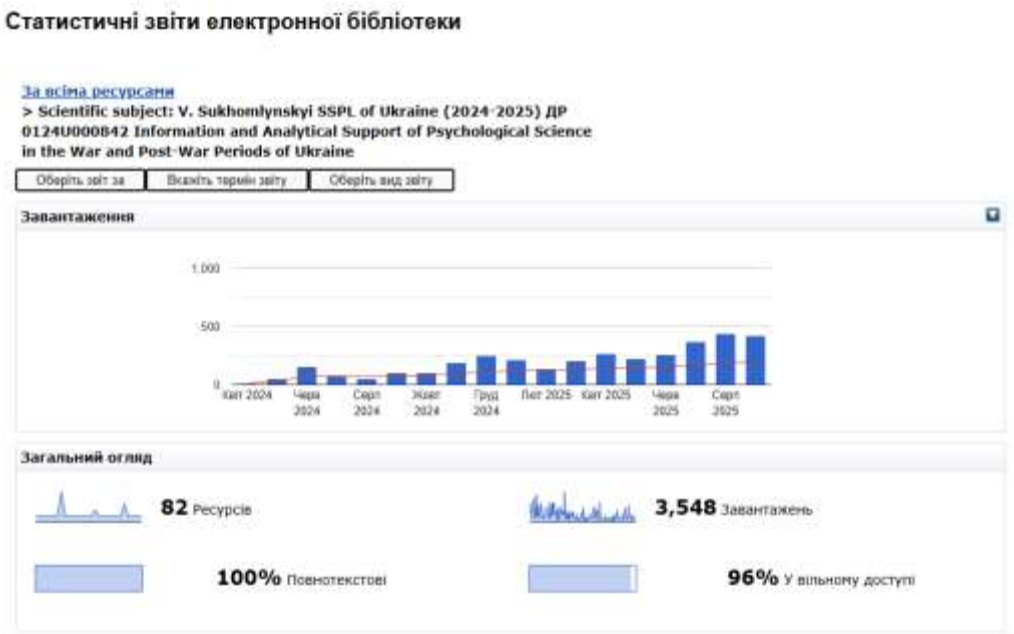

Рис. 15[42]. Динаміка затребуваності результатів НД «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» на стадії узагальнювального етапу, що підтверджує позитивний вплив на розвиток освіти, педагогіки і психології (статистичні дані на кінець ІІІ кварталу 2025 р.)

Позитивний вплив на розвиток освіти, педагогіки і психології спостерігається за позитивною динамікою показників затребуваності, зокрема матеріалів довідкових видань:

❖ Довідковий бюлетень «Дайджест провідних спеціалізованих видань з психологічних наук», у якому сформовано базу знань про спеціалізовані періодичні видання з психологічних наук вітчизняного та зарубіжного походження, у яких представлено довідкову та оглядову наукову продукцію з питань розвитку психологічної науки у воєнний і повоєнний періоди України [13];

[42] Джерело: https://lib.iitta.gov.ua/cgi/stats/report/themes/0124U000842/ (дата звернення: 27.09.2025)

❖ Інформаційно-аналітичний довідник «Психологічний супровід воєнного та повоєнного періодів України», де зосереджено актуальні узагальнення щодо теоретико-методологічних засад інформаційно-аналітичного супроводу психології виховання у воєнний і повоєнний періоди України. Розкрито історіографічний контекст військової психології, зокрема підготовки військових психологів, здійснено інформаційний супровід психолого-педагогічної організації інклюзивної освіти, зосереджено увагу на результатах контент-аналізу дієвих практик подолання деструктивних наслідків воєнного періоду України, зосереджено увагу на джерелах, які супроводжують підготовку педагогічних кадрів до надання першої психологічної допомоги в умовах надзвичайності [44].

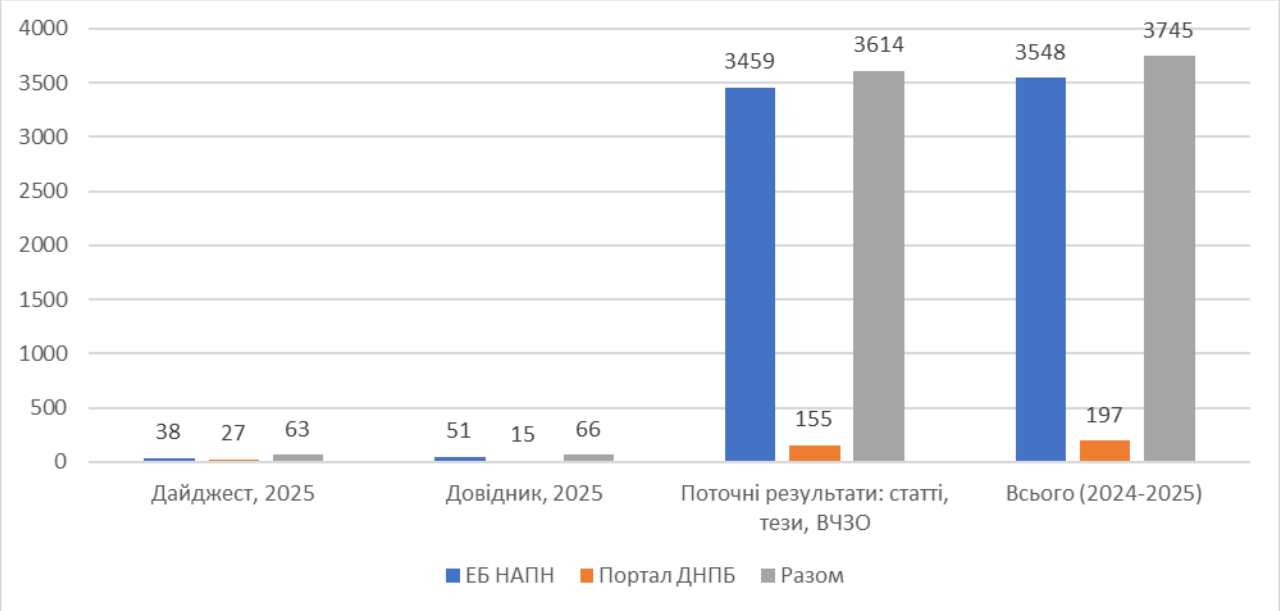

Рис. 11[43]. Динаміка показників затребуваності наукової продукції, що підготовлено за результатами узагальнювально-стратегічного етапу НД з інформаційно-аналітичного супроводу психологічної науки у воєнний і повоєнний періоди України (дані на кінець ІІІ кварталу 2025 р.)

Динаміка показників за всіма НД за останні п'ять років (2020–2025) дає змогу стверджувати, що результати дослідницьких пошуків ДНПБ мають активний попит користувачів, споживачів інформаційної аналітики.

[43] Розроблено автором (Ростока М. Л.)

Таким чином, звертаємо увагу на вагомий здобуток дослідників ДНПБ щодо інформаційного забезпечення процесів цифровізації та цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології.

Акцентуємо також увагу на наукових здобутках відділу педагогічного джерелознавства та біографістики ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у контексті прикладного наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025, науковий керівник Л. Д. Березівська) та на значущості створення цифрових/електронних біографічних ресурсів.

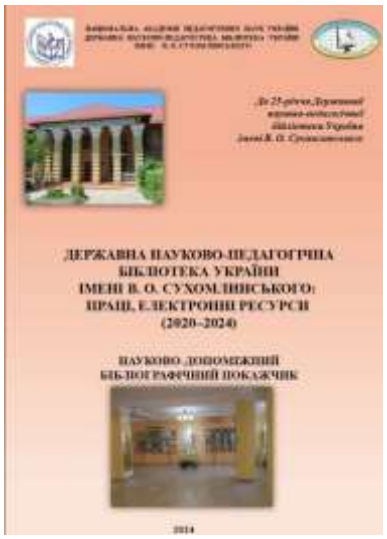

Підготовлено низку бібліографічних покажчиків, зокрема науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (2020–2024): праці, електронні ресурси» презентовано доробок (наукові праці, електронні ресурси) наукових і бібліотечних працівників ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за останніх п'ять років діяльності [15].

Презентовано інформаційно-аналітичний довідник «Наукова і науково-організаційна діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського за 2020–2024 рр. та перспективи її подальшого розвитку», у якому представлено інформаційно-аналітичні матеріали (звіт і додатки) про наукову і науково-організаційну діяльність ДНПБ за 2020–2024 рр. Вміщено інформацію про основні здобутки і результати роботи колективу установи за п'ять років під час пандемії Covid-19, повномасштабної війни РФ проти України та перспективи її подальшого розвитку з огляду на потреби оборони, повоєнного відновлення, євроінтеграції, цифрової трансформації освіти, педагогіки [34].

Важливо наголосити на науковому доробку відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо прикладних результатів за темою наукового дослідження «Проєктування баз знань цифрових освітніх ресурсів» (2023–2025, науковий керівник А. Г. Гуралюк).

Так, у 2025 р. цим відділом видано методичні рекомендації «Використання баз знань для розроблення й візуалізації цифрових освітніх ресурсів», у яких репрезентовано актуальні питання дослідження й впровадження сучасних підходів до створення, структурування та візуалізації освітнього й наукового контенту із застосуванням технологій баз знань. Розглянуто теоретичні основи застосування баз знань в освіті та практичні аспекти їх впровадження як інструментарію для побудови цифрових освітніх ресурсів. Запропоновані рекомендації спрямовано на підвищення ефективності наукової, освітньої та інформаційної діяльності шляхом систематизації, впорядкування та наочного представлення освітнього контенту [9].

У дайджесті «Цифрові освітні технології» висвітлено дослідження працівників відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення ДНПБ щодо пошуку, систематизації, класифікації і представлення цифрового інструментарію для використання в освітньому процесі. Систематизований за функціональними можливостями набір цифрових інструментів сформовано крізь призму наукового доробку вчених, які досліджують означену проблематику [56].

В оглядовому виданні «Цифровізація освіти і науки в період російсько-української війни та відновлення України» репрезентовано результати досліджень співробітників відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення ДНПБ, присвячених аналізу процесів цифровізації освіти і науки в умовах російсько-української війни та періоду відновлення. Висвітлено підходи до пошуку, систематизації, класифікації та представлення цифрового інструментарію, що використовується в сучасному освітньому процесі. Запропонований набір цифрових ресурсів і платформ упорядковано за функціональними ознаками й подано крізь призму наукових напрацювань, що окреслюють ключові тенденції, виклики та перспективи цифрової трансформації української освітньої системи [59].

Акцентуємо увагу на вагомості прикладних наукових результатів відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів і методичного супроводу

освітянських бібліотек ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за темою «Освітянські бібліотеки як суб'єкт проєктування освітнього середовища в умовах цифровізації» (2023–2025, науковий керівник Л. О. Пономаренко). У довіднику «Науково-інформаційна діяльність провідних освітянських бібліотек – 2023» дослідниками відділу узагальнено інформацію про інформаційну та видавничу діяльність провідних освітянських книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, а саме про створення наукових видань, укладання бібліографічних посібників, інструктивно-методичних матеріалів. Видання також містить перелік науково-практичних заходів, спрямованих на підвищення професійного рівня бібліотечних працівників освітянської галузі. Довідник призначений для бібліотечних працівників, методистів управлінь освіти й науки обласних і міських держадміністрацій, інших фахівців, залучених до інформаційного забезпечення педагогічної науки і практики [35].

***

Таким чином підсумуємо, що вагомий внесок в розвиток інформаційної аналітики в освітньому контексті цифровізації та цифрової трансформації таких учених, як В. Биков, Д. Вілліс, Р. Гуревич, Д. Зільвінскіс, М. Кастельс, В. Кремень, О. Ляшенко, О. Спірін, М. Шишкіна та ін. сприяє розбудові інформаційного суспільства та здійснює позитивний вплив на результати наукових досліджень з упровадження цифрових технологій в освітні процеси, а також забезпечує реалізацію досягнень цифрової аналітики в системах вищої освіти та інтеграцію аналітичних платформ у педагогічну практику.

Отже, аналітико-узагальнювальний зріз із організації і проведення прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025) уможливив виокремлення основних аспектів цифрової освітньої політики України та зарубіжних країн, зокрема Європейського Союзу, і дав змогу дослідити чинні законодавчі документи щодо її реалізації.

На основі результатів аналізу можна стверджувати, що поряд з активною цифровою діяльністю НАПН України та її підвідомчих інституцій, зокрема й Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, постає низка викликів, які окреслюють перспективні напрями подальших наукових досліджень таких, як:

– поглиблене дослідження нових методологій та удосконалення існуючих, що у цифровізаційних процесах матимуть ефективне застосування у практиці освітньої і педагогічної діяльності;

– модернізація або інноватизація системи інформаційно-аналітичного супроводу освіти, педагогіки і психології, що цілком зрозуміло і набуває актуальності у цифровому освітньо-науковому просторі, потребуючи нового тезаурусного підходу, інструментарію, методик і технологій, зокрема і штучного інтелекту тощо;

– зважаючи на попит у продуктах інформаційної аналітики щодо супроводу всіх ланок освіти, зокрема професійної, наукові дослідження в цьому векторі мають набути нових парадигмальних ознак, наприклад досліджень трансдисциплінарного, різомного, адаптивного, онтологічного підходів, підходів відкритої освіти і науки, концептуалізації нового знання в цьому сенсі;

– екстраполяція перспективних практик зарубіжного досвіду з інформаційної аналітики в теорію і практику української освіти і науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ
List of References

1. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки* : довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2023. Вип. 17. 124 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/735560/ (дата звернення: 17.06.2025).

2. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки* : довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2023. Вип. 18. 120 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.737306.

3. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки :* довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2024. Вип. 19. 121 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.741210.

4. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки* : довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2024. Вип. 20. 111 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/743046.

5. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки* : довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2025. Вип. 21. 154 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/745216.

6. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки :* довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2025. Вип. 22. 149 с.. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/745468.

7. Березівська Л. Д. Про наукову і науково-організаційну діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського за

2020–2024 рр. та перспективи її подальшого розвитку : за результатами наук. доп. на засід. Президії НАПН України, 19 верес. 2024 р. *Вісн. НАПН України.* 2024. Т. 6, № 2. С. 1–8 (розд. паг.). DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6211.

8. Березівська Л. ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського в інформаційному забезпеченні освіти незалежної держави. *Освіта і сусп-во.* 2024. Груд. (№ 12). С. 10–11. URL: https://lib.iitta.gov.ua/743997/ (дата звернення: 27.02.2025).

9. *Використання баз знань для розроблення й візуалізації цифрових освітніх ресурсів* : метод. реком. / [упоряд.: А. Г. Гуралюк, Н. О. Терентьєва, Н. В. Вараксіна; наук. ред. А. Г. Гуралюк] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ : ФОП Ямчинський О.В., 2025. 68 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/746129.

10. *Виховання ціннісного ставлення до комунікацій у цифровому відкритому середовищі :* метод. реком. [Т. К. Окушко, Н. В. Харченко, С. В. Коновець, С. В. Федоренко, Н. О. Шпиг; наук. ред. Т. К. Окушко]. Івано-Франківськ: НАЇР, 2024. 44 с. DOI: https://doi.org/10.32405/978-617-8011-94-9-2024-44.

11. Гедіков В. Загальний аналіз нормативно-правових актів у сфері цифровізації в Україні. *Юридичний вісн.* 2024. Вип. 3. С. 54–61. DOI: https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2024.7.

12. Глобальна цифровізація освітньо-наукового простору і виклики модернізації наукової періодики НАПН України / В. І. Луговий, І. Ю. Регейло, Н. В. Базелюк, О. В. Базелюк. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2019. Вип. 73(5), С. 264–283. DOI: https://doi.org/10.33407/itlt.v73i5.3366 .

13. Гуралюк А. Г., Ростока М. Л. Бібліографічний та аналітичний супровід діяльності Національної академії педагогічних наук України щодо науково-методичного забезпечення модернізації та реформування освіти (2020–2022 рр.): За результатами наукової доповіді на засіданні Президії Національної академії педагогічних наук України 16 берез. 2023 р. *Вісн. Нац. акад. пед. наук України*. 2023. Вип. 5 (1). С. 1–7. DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5111 .

14. *Дайджест провідних спеціалізованих видань з психологічних наук :* довід. бюл. / за наук. ред. М. Л. Ростоки ; авт.-упоряд. : О. П. Лучанінова, С. С. Рашидова, О. В. Углова, Я. В. Пилипчук, Л. О. Пономаренко, М. Л. Ростока ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2025. 171 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/745470/ (дата звернення: 15.07.2025).

15. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (2020–2024): праці, електронні ресурси* : наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Л. Д. Березівська, Л. О. Пономаренко, О. Б. Бондарчук; наук. ред., вступна ст. Березівська Л. Д.]. Вінниця : Твори, 2024. 256 с. До 25-річчя Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/744035/.

16. *Дидактичний супровід освіти дітей раннього і дошкільного віку: методичний порадник для батьків :* метод. реком. / за наук. ред. С. А. Васильєвої. Івано-Франківськ: НАЇР, 2024. 88 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/743749/ (дата звернення: 07.07.2025).

17. Драч І. І., Литвинова С. Г., Слободянюк О. М. Досвід реалізації інституційних політик відкритої науки в європейських університетах. *ITLT*, 2022. Vol. 90, No. 4. P. 173–190. DOI: https://doi.org/10.33407/itlt.v90i4.4945.

18. Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* 2023. №№ 6-7, ст. 18. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-IX#Text (дата звернення: 07.07.2025).

19. Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги. *Відомості Верховної Ради (ВВР).* 2023. № 90, ст. 345. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3321-20#Text (дата звернення: 07.07.2025).

20. *Запровадження безбар'єрності освітніх послуг в закладах дошкільної та загальної середньої освіти :* аналіт. матеріали для МОН України / за заг. ред. Л. І. Прохоренко, В. В. Засенка, Н. А. Ярмоли. Київ : Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2024. 77 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/742529/ (дата звернення: 07.07.2025).

21. *Звіт про діяльність Національної академії педагогічних наук України у 2024 р.* Ч. І. / За заг. ред. В.Г. Кременя. Київ : НАПН України, 2025. 128 с. DOI: https://doi.org/10.37472/zvit2024-1.

22. *Звіт про діяльність Національної академії педагогічних наук України у 2024 р.* Ч. ІІ. / За заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : НАПН України, 2025. 466 с. DOI: https://doi.org/10.37472/zvit2024-2.

23. Концептуальні засади реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти. *Наказ Міністерства освіти і науки України від 30 липня 2024 року № 1072.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1072729-24#Text (дата звернення: 07.07.2025).

24. *Концепція розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024–2030 роки.* URL: https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/3373/ (дата звернення: 07.07.2025).

25. *Концепція розвитку відкритої науки в науковій організації* / І. Драч, О. Петроє, О. Бородієнко. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/2024.10.21-Kontseptsiya-rozvytku-vidkrytoyi-nauky-v-nauk.organizatsiyi.pdf (дата звернення: 07.07.2025).

26. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі / В. Кремень, С. Сисоєва, І. Бех та ін. *Вісн. Нац. акад. пед. наук України*. 2022. Вип. 4(2). С. 1–30. DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4206.

27. *Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні.* Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text (дата звернення: 07.07.2025).

28. *Концепція цифрової гігієни дітей дошкільного віку.* Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 травня 2025 р. № 432-р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2025-%D1%80#Text (дата звернення: 07.07.2025).

29. Котун К. В. Політика цифрової трансформації освіти у Фінляндії: стратегічні пріоритети, цілі та механізми реалізації. *Міжнародний освітній простір: розвиток в умовах соціокультурної трансформації :* монографія. (Професійно-педагогічні та компаративні дослідження в освіті). Ужгород : РІК-У, 2025. С. 103–123. DOI: https://doi.org/10.35387/edu-mono.0206.2025.

30. Котун К. Політика цифрової освітньої інфраструктури у Швеції. *Пед. академія: наук. зап.* 2024. Вип. 8. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.12750083 (дата звернення: 07.07.2025).

31. Лариса Дмитрівна Березівська: історик, педагог, бібліотекознавець : біобібліогр. довід. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Л. О. Пономаренко, Є. Ф. Демида, Т. М. Деревянко, Т. С. Павленко, Х. В. Середа; наук. ред. Л. О. Пономаренко]. Вінниця : Твори, 2025. 311 с. (Серія «Академіки НАПН України» ; вип. 37). URL: https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=43913 (дата звернення: 07.07.2025)..

32. Лук'янова Л., Годлевська К. Теоретико-методологічний (контекстний) аналіз змішаного навчання та перспективи його впровадження у сучасній освітній практиці. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2024. Вип. 72. С. 27–37. DOI: https://doi.org/10.31652/2412-1142-2024-72-27-37.

33. Мерзлякова О. Л., Сіроштан К. Ю. Медвин та його мешканці, традиції супротиву та культурного єднання: кроки співпраці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського і Медвинської публічної бібліотеки: наукове повідомлення до Всеукраїнського дня бібліотек, 30 вересня та Міжнародного дня шкільних бібліотек, 23 жовтня 2023 р. *Вісн. Нац. акад. пед. наук України*. 2023. Вип. 5 (2). С. 1–6. DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5215.

34. *Наукова і науково-організаційна діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського за 2020–2024 рр. та перспективи її подальшого розвитку :* інформ.-аналіт. довід. / наук. ред. Л. Д. Березівська ; упоряд. : Л. Д. Березівська, Г. М. Романова, Л. О. Пономаренко, С. В. Тарнавська ; Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2024. 286 с. URL: https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=40741 (дата звернення: 07.07.2025).

35. *Науково-інформаційна діяльність провідних освітянських бібліотек – 2023 :* довід. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. : О. Л. Гончаренко, К. Б. Щегельська ; наук. ред. Л. О. Пономаренко]. Вінниця : Твори, 2023. 112 с. URL: https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=35283 (дата звернення: 07.07.2025).

36. *Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#n10 (дата звернення: 07.07.2025).

37. *Національний план щодо відкритої науки.* Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2022 р. № 892-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-%D1%80#Text (дата звернення: 07.07.2025).

38. *Організаційно-педагогічні умови залучення батьків до використання дидактичних можливостей цифрового середовища в освіті дітей раннього та дошкільного віку:* метод. посіб. ; [за наук. ред. С. А. Васильєвої]. Івано-Франківськ : НАЇР, 2024. 88 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/743748/ (дата звернення: 07.07.2025).

39. *Освіта для цифрової трансформації суспільства / Edukacja dla cyfrowej transformacji społeczeństwa / Education for digital transformation of society :* монографія. У 2 т. (Т. 1) ; [за наук. ред. В. Кременя, Н. Ничкало, Л. Лук'янової, Н. Лазаренко]. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2024. 526 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/742488/ (дата звернення: 07.07.2025).

40. *Освіта для цифрової трансформації суспільства / Edukacja dla cyfrowej transformacji społeczeństwa / Education for digital transformation of society :* монографія. У 2 т. (Т. 2) ; [за наук. ред. В. Кременя, Н. Ничкало, Л. Лук'янової, Н. Лазаренко]. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2024. 544 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/742499/ (дата звернення: 07.07.2025).

41. *Основи інформаційних технологій :* навч. посіб. для здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти / А. М. Гуржій, Л. І. Возненко, Н. І. Поворознюк, В. В. Самсонов. Київ : Літера ЛТД, 2023. 288 с. URL: https://lib.imzo.gov.ua/wa-data/public/site/books2/posibnyky-prof-tech/Osnovy_inform_tehnologiy.pdf (дата звернення: 07.07.2025).

42. Проєкт «Європейський дослідницький простір як орієнтир розвитку педагогічної науки в Україні: інформаційний хаб Інституту педагогіки НАПН України» / О. М. Топузов, О. І. Локшина, А. П. Джурило, О. М. Шпарик. *Вісн. Нац. акад. пед. наук України*. 2023. Вип. 5 (1). С. 1–9. DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5148.

43. *Проєктування віртуального освітнього простору розвитку суб'єктності дорослих в умовах післявоєнного відновлення України* : монографія / М. Л. Смульсон, П. П. Дітюк, М. М. Назар, Д. С. Мещеряков, О. В. Зінченко, Д. Ю. Старков [та ін.]; за ред. М. Л. Смульсон. Київ, 2024. 217 с. URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi80/0060510.pdf (дата звернення: 07.07.2025).

44. *Психологічний супровід воєнного та повоєнного періодів України* : інформ.-аналіт. довід. ; [за наук. ред. О. П. Лучанінової; авт.-упоряд.: О. П. Лучанінова, Я. В. Пилипчук, С. С. Рашидова, Г. В. Міськов, О. В. Углова]; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2025. 290 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/745461.

45. Ростока М. Л., Ільїна Т. В. Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану. *Вісн. Нац. акад. пед. наук України*. 2023. Вип. 5 (1). С. 1–8. DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5132.

46. *Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року.* URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/Docs%20Kampania%20Priyom%2024/Strateh.plan.diyalnosti.MON.do.2027.roku.pdf (дата звернення: 07.07.2025).

47. *Стратегія розвитку Інституту на 2021–2025 роки.* URL: https://ipood.com.ua/strategiya-rozvitku-2021-2025/ (дата звернення: 07.07.2025).

48. *Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери.* Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1353-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-%D1%80#Text (дата звернення: 07.07.2025).

49. *Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року.* Кабінет Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1351 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#Text (дата звернення: 07.07.2025).

50. *Стратегія розвитку НАПН України на 2023–2027 роки.* Загальні збори НАПН України (7 квітня 2023 р. № 1-1/1-2). URL: https://naps.gov.ua/uploads/files/sod/2023/strategy_2023-2027.pdf (дата звернення: 07.07.2025).

51. *Теоретичні й методичні засади проєктування освітньо-розвивального середовища закладу загальної середньої освіти в умовах цифровізації суспільства під час воєнного стану та в період відновлення України:* практ. посіб. Київ : Педагогічна думка, 2025. 168 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2025/09/Praktychnyy-posibnyk.pdf (дата звернення: 07.07.2025).

52. Трубачева С. Е., Алєксєєнко Т. Ф. Особливості проєктування освітньо-розвивального середовища закладу загальної середньої освіти в умовах цифровізації суспільства під час воєнного стану та в період відновлення України : метод. реком. Київ : Педагогічна думка, 2025. 46 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2025/04/metodychni_rekomendatsii.pdf (дата звернення: 07.07.2025).

53. *Формування цифрових компетенцій у дитячих громадських об'єднаннях: практичний інструментарій:* метод. посіб. ; [Т. К. Окушко, Н. В. Харченко, С. В. Федоренко, О. В. Пащенко, Н. О. Шпиг, А. П. Киреєва; наук. ред. Т. К. Окушко]. Івано-Франківськ : НАЇР, 2024. 212 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/743745/ (дата звернення: 07.07.2025).

54. *Цифрова компетентність вчителя: інструмент самооцінювання та особливості використання:* метод. реком. : [В. Ю. Биков, О. О. Гриценчук, О. А. Дубовик, Ю. І. Завалевський, І. В. Іванюк, О. Є. Кравчина, О. В. Овчарук,]. Київ : ІЦО НАПН України, 2022. 57 с.

55. *Цифрова компетентність вчителя нової української школи: 2024: інновації в умовах змін :* монографія [за заг. ред. О. В. Овчарук]. Київ : ІЦО НАПН України, 2024. 268 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.741602.

56. *Цифрові освітні технології : дайджест* ; [упоряд.: В. В. Коваленко, Л. А. Романов, М. Л. Ростока, І. О. Титаренко, Н. В. Вараксіна, Х. В. Середа, О. А. Шило, О. В. Дроншкевич; наук. ред. А. Г. Гуралюк] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ : ФОП Ямчинський О.В., 2025. 178 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/746125.

57. *Цифрова трансформація відкритих науково-освітніх середовищ* : монографія / Ін-т цифровізації освіти НАПН України ; [кол. авторів ; ред.

О. М. Спірін, О. П. Пінчук]. Київ, 2024. 308 с. Присвячено 25-річчю заснування Інституту цифровізації освіти НАПН України. URL: https://lib.iitta.gov.ua/744025/ (дата звернення: 07.07.2025).

58. *Цифрові технології професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у воєнний та повоєнний час:* навч.-метод. посіб. / М. А. Пригодій, А. М. Гуржій, О. Д. Гуменний, І. І. Голуб, Т. Г. Пригалінська, А. М. Волошин. Київ : Інститут професійної освіти НАПН України, 2023. 327 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/738690/ (дата звернення: 07.07.2025).

59. *Цифровізація освіти і науки в період російсько-української війни та відновлення України :* огляд. вид. ; [упоряд. : А. Г. Гуралюк, В. В. Коваленко, Д. О. Закатнов, М. Л. Ростока, С. В. Тарнавська, Н. В. Вараксіна, О. А. Шило, І. П. Білоцерківець, А. В. Жигалюк; наук. ред. А. Г. Гуралюк] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ : ФОП Ямчинський О. В., 2025. 318 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/746127.

60. *AI Act* (Regulation (EU) 2024/1689 laying down harmonised rules on artificial intelligence). [Access to European Union law]. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai (дата звернення: 07.07.2025).

61. *Digital Education Action Plan: policy background* (European Commission). URL: https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/plan (дата звернення: 07.07.2025).

62. *Europe's Digital Decade: digital targets for 2030* (European Commission). https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/europes-digital-decade (дата звернення: 07.07.2025).

63. *École Numérique 2022–2026.* URL: https://ecolenumerique.wallonie.be/ (дата звернення: 07.07.2025).

64. *Escola Digital.* https://escoladigital.com/ (дата звернення: 07.07.2025).

65. *European AI Office.* URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/ai-office (дата звернення: 07.07.2025).

66. *European Commission's State of the Digital Decade 2025 report.* URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en (дата звернення: 07.07.2025).

67. *Estrategia de Tecnologías Cuánticas de España 2025–2030* (España Digital 2026). URL: https://espanadigital.gob.es/ (дата звернення: 07.07.2025).

68. *Piano Nazionale Scuola Digitale* (Ministero dell'Istruzione e del Merito). URL: https://www.mim.gov.it/scuola-digitale (дата звернення: 07.07.2025).

69. *Polska szkoła w sieci.* URL: https://polskikraj.info/ (дата звернення: 07.07.2025).

70. *The Digital Europe Programme* (European Commission). URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/digital-programme (дата звернення: 07.07.2025).

1.2. Узагальнені результати досліджень цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології в науковому доробку українських і закордонних авторів

Рекомендований бібліографічний список (2020–2025)

Упорядники:

Симоненко Тетяна Василівна

кандидат наук із соціальних комунікацій,
науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти,
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, НАПН України

ORCID iD: 0000-0003-4188-8280

Углова Ольга Віталіївна

молодший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти,
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, НАПН України

ORCID iD: 0000-0002-5888-5142

Анотація. У рекомендованому бібліографічному списку представлено науковий доробок за основними кластерами інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації в галузі освіти і науки, що відбувається в умовах глобальних соціотехнічних змін, розвитку цифрової економіки та інформаційного суспільства. Упорядковано наукові публікації, у яких окреслено ключові виклики, з якими стикаються освітні та наукові інституції в процесі цифровізації: нерівний доступ до цифрових технологій, загострення проблеми цифрового розриву, недостатній рівень цифрових компетентностей серед суб'єктів освітнього середовища, загрози кібербезпеці, правові обмеження щодо захисту персональних даних і авторського права, а також кадровий дефіцит у сфері ІТ-освіти та цифрових інфраструктур. Запропоновано джерела, де проаналізовано завдання цифрової трансформації, серед яких: модернізація освітнього середовища на основі упровадження змішаного та дистанційного навчання, цифровізація наукових досліджень, створення відкритих науково-освітніх платформ, використання великих даних, штучного інтелекту, хмарних технологій у процесах управління освітою та наукою. Зауважено на джерелах, у яких особливу увагу приділено питанням цифрової інклюзії, формування цифрової культури, адаптації національних систем освіти до вимог глобального цифрового середовища. Зазначено на ідеях наукового здобутку дослідників, якими у порівняльному аспекті досліджено досвід цифровізації освіти та науки в зарубіжних країнах, що дає можливість виокремити провідні тенденції інновацій: розвиток EdTech-сектору, активне використання адаптивного навчання, впровадження цифрових паспортів компетентностей, інтеграція навчання упродовж життя (Lifelong Learning) на основі

цифрових платформ. Представлено джерела, які є вагомим внеском в розвиток інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки у контексті українських реалій, де наголошено на необхідності системної державної політики у сфері цифрової освіти, розширення цифрової інфраструктури, підвищення цифрової грамотності населення, стимулювання інновацій та державно-приватного партнерства. Отже, цифрову трансформацію розглянуто не лише як технічне оновлення, а як глибоку інституційну перебудову, що має сприяти створенню сучасної, гнучкої, інклюзивної та конкурентоспроможної системи освіти та науки.

Ключові слова: інформаційно-аналітичний супровід, цифрова трансформація освіти і педагогіки, цифрові освітні ресурси, цифрова компетентність, джерелознавчий аспект.

Generalised Results of Research the Digital Transformation of Education, Pedagogy and Psychology in the Scientific Works of Ukrainian and Foreign Authors

Recommended Bibliographic List (2020–2025)

Symonenko Tetyana Vasylivna

Ph.D (in Social Communications),
Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education,
V. Suchomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, NAES of Ukraine

Uhlova Olha Vitaliyvna

Junior Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education,
V. Suchomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, NAES of Ukraine

Abstract. The recommended bibliography presents scientific works on the main clusters of information and analytical support for digital transformation in education and science, which is taking place in the context of global socio-technical changes, the development of the digital economy and the information society. It contains scientific publications that outline the key challenges faced by educational and scientific institutions in the process of digitalisation: unequal access to digital technologies, the exacerbation of the digital divide, insufficient digital competences among actors in the educational environment, threats to cybersecurity, legal restrictions on the protection of personal data and copyright, as well as a shortage of personnel in the field of IT education and digital infrastructure. Sources are proposed that analyse the tasks of digital transformation, including: modernisation of the educational environment based on the introduction of blended and distance learning, digitisation of scientific research, creation of open scientific and educational platforms, use of big data, artificial intelligence, and cloud technologies in the processes of education and science management. Attention is drawn to sources that focus on issues of digital inclusion, the formation of digital culture, and the adaptation of national education systems to the requirements of the global digital environment. The ideas of scientific achievements

of researchers who have studied the experience of digitisation of education and science in foreign countries in a comparative aspect were noted, which makes it possible to identify the leading trends in innovation: development of the EdTech sector, active use of adaptive learning, introduction of digital competence passports, integration of lifelong learning based on digital platforms. The sources presented make a significant contribution to the development of information and analytical support for the digital transformation of education and pedagogy in the context of Ukrainian realities, emphasising the need for systematic state policy in the field of digital education, expansion of digital infrastructure, improvement of digital literacy among the population, and stimulation of innovation and public-private partnerships. Thus, digital transformation is viewed not only as a technical upgrade, but as a profound institutional restructuring that should contribute to the creation of a modern, flexible, inclusive and competitive education and science system.

Keywords: Information and Analytical Support, Digital Transformation of Education, Digitalisation of Education and Science, Digital Educational Resources, Digital Competence.

РЕКОМЕНДОВАНИЙ БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК
Recommended Bibliographic List
2020–2025

1.2.1. Нормативно-правові та концептуальні аспекти

Regulatory, Legal and Conceptual Aspects

1. Вороненко О. В., Вороненко І. В. Цифрова трансформація освіти: нормативно-правовий аспект. *Наук. вісн. Південноукр. нац. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського*. 2024. Вип. 1 (146). С. 61–69. DOI: https://doi.org/10.24195/2617-6688-2024-1-9.

2. Дурман М. О., Дурман О. Л. Концептуальні підходи до цифрової трансформації освіти і науки. *Вісн. Херсон. нац. техн. ун-ту = Bulletin Kherson national technical university*. 2021. Вип. 2. С. 127–136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdtu_2021_2_18 (дата звернення: 27.02.2025).

3. *Концептуальні засади створення «Української електронної енциклопедії освіти»* ; [В. Биков та ін.]. *Фізико-математична освіта = Physical and mathematical education*. 2022. Т. 36, № 4. С. 7–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/fmo_2022_36_4_3 (дата звернення: 27.02.2025).

4. *Концептуальні засади цифровізації освітнього середовища закладу загальної середньої освіти* ; [О. І. Ляшенко та ін.]. *Інформ. технології і засоби навчання*. 2024. Т. 102, № 4. С. 1–25. DOI: https://doi.org/0.33407/itlt.v102i4.5829.

5. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі / В. Г. Кремень та ін. *Вісн. Нац. акад. пед. наук України*. Київ, 2022. Вип. 4 (2). С. 1–30. Бібліогр.: 30 назв. DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4206.

6. *Концепція розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації :* розпорядження КМУ від 03.03.2021 р. № 167-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text (дата звернення: 22.10.2021).

7. Надольська Т. П. Цифрові трансформації в Україні в умовах цифровізації: досвід Міністерства цифрової трансформації України. *Інформ. технології і засоби навчання.* 2024. Т. 100, № 2. С. 45–60. DOI: https://doi.org/10.33407/itlt.v100i2.5678.

8. *Пріоритетні напрями та завдання (проєкти) цифрової трансформації на період до 2023 р.:* розпорядження КМУ від 17.02.2021 р. № 365-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2021-%D1%80#Text (дата звернення: 20.10.2021).

9. *Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси:* наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01.10.2012 р. № 1060. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12#n13 (дата звернення: 22.06.20255 р.).

10. Проданюк Н. Б. Правові основи надання цифрових послуг: національний та міжнародний досвід. *Акад. візії.* 2025. Вип. 40. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1827 (дата звернення: 06.05.2025).

11. *Рамка цифрової компетентності для громадян України (DigComp 2.0: Digital Competence Framework for Citizens).* URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/7451-ramka_cifrovoi_kompetentnosti.pdf (дата звернення 22.10.2024).

12. Формування цифрової компетентності у школі: кадрові виклики і відповіді для України / В. Г. Кремень [та ін.]. *Укр. пед. журн.* 2021. Вип. 4. С. 6–28. DOI: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-4-6-28.

13. Шпарик О. Концептуальні засади цифрової трансформації освіти : європейський та американський дискурс. *Укр. пед. журн. = Ukrainian educational journal.* 2021. Вип. 4. С. 65–76. DOI: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-4-65-76.

1.2.2. Результати наукових досліджень: дисертації, довідники, монографії, покажчики, методичні рекомендації

Results of Scientific Research: Theses, Reference Books, Monographs, Pointers, Methodological Recommendations

Дисертації / Theses

14. Буйницька О. П. Система педагогічного проєктування інформаційно-освітнього середовища для здійснення підготовки майбутніх соціальних педагогів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.10. Київ, 2021. 39 с.

15. Гринько В. О. Теоретичні і методичні засади проєктування цифрових освітніх технологій у навчанні майбутніх учителів початкової школи :

дис. …д-ра пед. наук : 13.00.10 / Вікторія Олександрівна Гринько ; ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2021. 505 с. URL: http://hdl.handle.net/123456789/7524 (дата звернення: 05.06.2025).

16. Лебедєв М. К. Організаційно-економічний механізм управління закладами вищої освіти в умовах цифровізації : дис. ... канд. екон. наук : 051. Київ, 2025. 220 с. URL: https://knutd.edu.ua/files/science/razovi-vcheni-rady/LebedievMK_dissertation.pdf (дата звернення: 05.06.2025).

17. Трифонова О. М. Методична система розвитку інформаційно-цифрової компетентності майбутніх фахівців комп'ютерних технологій у навчанні фізики і технічних дисциплін : дис. … д-ра пед. наук: 13.00.02, 13.0004 / Олена Михайлівна Трифонова ; Центральноукраїнський держ. пед. ун-т імені В. Винниченка. 595 с. URL: https://cusu.edu.ua/images/autoreferats/2020/m06/dis_25.06.2020.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

Довідники / Reference Books

18. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки :* довід. бюл. Вип. 11 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2020. 50 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/722217/ (дата звернення: 06.05.2025).

19. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки :* довід. бюл. Вип. 12 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2020. 91 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/722218/ (дата звернення: 06.05.2025).

20. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки :* довід. бюл. Вип. 13 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2021. 78 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/725240/ (дата звернення: 06.05.2025).

21. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки* : довід. бюл. Вип. 14 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2021. 39 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/727585/ (дата звернення: 06.05.2025).

22. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки :* довід. бюл. Вип. 15 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2022. 64 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/731389/ (дата звернення: 06.05.2025).

23. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки :* довід. бюл. Вип. 16 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2022. 61 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/731390/ (дата звернення: 06.05.2025).

24. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки :* довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; бібл. ред. Л. О. Пономаренко ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2023. Вип. 17. 124 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.735560.

25. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки :* довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2023. Вип. 18. 120 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.737306.

26. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки :* довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2024. Вип. 19. 121 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.741210.

27. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки :* довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2024. Вип. 20. 111 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/743046.

28. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки :* довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2025. Вип. 21. 154 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/745216.

29. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки :* довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2025. Вип. 22. 149 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/745468.

30. *Дайджест провідних спеціалізованих видань з психологічних наук :* довід. бюл. / за наук. ред. М. Л. Ростоки ; авт.-упоряд.: О. П. Лучанінова, С. С. Рашидова, О. В. Углова, Я. В. Пилипчук, Л. О. Пономаренко, М. Л. Ростока ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2025. 171 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/745470/ (дата звернення: 06.05.2025).

31. *Діяльність НАПН України щодо науково-методичного забезпечення модернізації та реформування освіти :* огляд. вид. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [авт.-упоряд.: С. В. Лапаєнко, І. О. Агалець, А. Г. Гуралюк, Д. О. Закатнов, М. Л. Ростока та ін. ; наук. ред. С. В. Лапаєнко]. Вінниця : Твори. 2022. 204 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/731346/ (дата звернення: 06.05.2025).

32. *Колекції цифрових освітніх ресурсів :* огляд. вид. / [упоряд.: Н. О. Терентьєва, В. В. Коваленко, Л. А. Романов, М. Л. Ростока; наук. ред. А. Г. Гуралюк] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ : ФОП Ямчинський О. В., 2025. 200 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/746529.

33. *Психологічний супровід воєнного та повоєнного періодів України :* інформ.-аналіт. довід. / за наук. ред. О. П. Лучанінової; авт.-упоряд.: О. П. Лучанінова, Я. В. Пилипчук, С. С. Рашидова, Г. В. Міськов, О. В. Углова; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2025. 290 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/745461.

34. *Цифровізація освіти і науки в період російсько-української війни та відновлення України :* огляд. вид. / [упоряд.: А. Г. Гуралюк, В. В. Коваленко, Д. О. Закатнов, М. Л. Ростока, С. В. Тарнавська, Н. В. Вараксіна, О. А. Шило, І. П. Білоцерківець, А. В. Жигалюк; наук. ред. А. Г. Гуралюк] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ : ФОП Ямчинський О. В., 2025. 318 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/746127.

Монографії / Monographs

35. Буйницька О. П. Система педагогічного проєктування інформаційно-освітнього середовища для здійснення підготовки майбутніх соціальних педагогів : монографія. Київ : Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 568 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/729269/ (дата звернення: 06.05.2025).

36. Гринько В. О. Цифрові освітні технології у навчанні майбутніх учителів початкової школи: теоретико-методичний аспект проєктування : монографія / за ред. М. П. Лещенко ; ДВНЗ «Донбас. держ. пед. ун-т». Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2020. 275 с. URL: http://hdl.handle.net/123456789/7524 (дата звернення: 06.05.2025).

37. Гуралюк А. Г., Терентьєва Н. О. Проєктування відкритого інформаційного освітнього середовища закладів вищої освіти з урахуванням ресурсної ієрархії. *Modern Educational Strategies Under the Influence of the Development of the Information Society and European Integration :* scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. С. 118–131. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-405-4-8.

38. *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні :* монографія / НАПН України ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 384 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/726223/ (дата звернення: 27.02.2025).

39. Модернізація освіти в цифровому вимірі : монографія / за наук. ред. Н. Морзе, О. Буйницької. Київ : Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 300 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/38542/ (дата звернення: 27.02.2025).

40. Петренко Л. М., Кучерявий О. Г., Лавріненко О. А. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього викладача закладу вищої педагогічної освіти до професійної діяльності в умовах цифровізації : монографія. Київ : Ін-т пед. освіти і освіти дорослих ім. Івана Зязюна НАПН України, 2024. 268 с. URL: http://lib.iitta.gov.ua/739354 (дата звернення: 05.06.2025).

41. Романишин Ю. Л. Теоретичні і методичні засади проєктування веб-базованого освітнього середовища університету : монографія. Івано-Франківськ : Вид-ць Кушнір Г. М., 2023. 496 с. https://lib.iitta.gov.ua/734856/ (дата звернення: 27.02.2025).

42. Ростока М. Л. Інформаційно-аналітичне забезпечення підготовки наукових кадрів у часи цифрових трансформацій і форсмажору. *Moderní aspekty vědy: XXVII.* Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. S. 465–477 [495 s.]. URL: https://lib.iitta.gov.ua/734595/ (in Ukrainian).

43. *Цифрова трансформація освіти: теоретико-методичні засади:* кол. монографія / Т. О. Басюк та ін.; за заг. ред. В. П. Сергієнка; наук. ред. Н. П. Франчук. Київ : Укр. держ. ун-т імені Михайла Драгоманова, 2024. 400 с. DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-mono-k-ННІППК-2024.

44. Яцишин А. В. Цифрові відкриті системи у підготовці аспірантів і докторантів : монографія. Київ : ЦП «Компринт», 2020. 416 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/731199/ (дата звернення: 12.06.2025).

Покажчики / Pointers

45. *Валерій Юхимович Биков: до 75-річчя від дня народж.* : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Ін-т інформ. технологій і засобів навчання ; [упоряд.: Л. О. Пономаренко, Л. І. Страйгородська, С. В. Тарнавська, А. В. Яцишин ; наук. ред. О. П. Пінчук ;

бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко]. Вінниця : Твори, 2021. 116 с. (Серія «Академіки НАПН України» ; вип. 31). URL: https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=27047 (дата звернення: 12.06.2025).

46. *Бібліотека в інформаційно-освітньому середовищі :* наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: А. І. Рубан, І. Г. Лобановська ; наук. ред. Л. О. Пономаренко ; наук. консультант Т. В. Добко]. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2022. 195 с. (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 26). URL: https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=32637 (дата звернення: 12.06.2025).

47. *Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки НАПН України: 30 років наукової діяльності :* наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: С. В. Лапаєнко, І. О. Агалець, О. Б. Бондарчук, І. П. Білоцерківець; наук. ред. С. О. Сисоєва]. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2022. 368 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/733484/ (дата звернення: 12.06.2025).

48. *Впровадження результатів прикладного наукового дослідження «Бібліографічний та аналітичний супровід діяльності Національної академії педагогічних наук України щодо науково-методичного забезпечення модернізації та реформування освіти (2020-2022)» :* наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: М. Л. Ростока, І. О. Агалець, наук. ред. М. Л. Ростока ; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко; літ. ред. Н. М. Василенко]. Вінниця : Твори, 2023. 64 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.736723.

Методичні рекомендації / Methodological Recommendations

49. *Використання баз знань для розроблення й візуалізації цифрових освітніх ресурсів :* метод. рек. / [упоряд.: А. Г. Гуралюк, Н. О. Терентьєва, Н. В. Вараксіна; наук. ред. А. Г. Гуралюк] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ : ФОП Ямчинський О. В., 2025. 68 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/746129.

50. *Сучасні форми і методи забезпечення інформаційних потреб користувачів освітянських бібліотек :* метод. рек. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [авт.-упоряд.: О. Є. Матвійчук, Я. Є. Сошинська; наук. ред. Л. О. Пономаренко. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2022. 74 с. (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 27). URL: https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=32323 (дата звернення: 12.06.2025).

1.2.3. Інноваційні процеси впливу цифрової трансформації суспільства на розвиток освіти і науки

Innovative Processes of Digital Transformation's Influence on the Development of Education and Science

Наукові статті / Scientific articles

51. Бех І. Д., Козловський Ю. М., Марусинець М. М. Інтеграція змісту навчання природничо-математичних дисциплін засобами хмарних технологій у віртуальному середовищі закладу вищої освіти технічного профілю. *Інформ. технології і засоби навчання*. 2020. Т. 76, № 2. С. 70–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2020_76_2_8 (дата звернення: 12.06.2025).

52. Биков В. Ю., Пінчук О. П., Лупаренко Л. А. Представленість наукового контенту енциклопедичної тематики у наукометричних і реферативних базах даних. *Інформ. технології і засоби навчання.* 2021. Т. 85, № 5. С. 360–383. DOI: https://doi.org/10.33407/itlt.v85i5.4750.

53. Близнюк Т., Троценко О. Електронні освітні ресурси як засіб формування цифрової компетентності молодших школярів у процесі онлайн та офлайн навчання. *Гірська шк. Укр. Карпат*. 2020. Вип. 22. С. 175–181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gsuk_2020_22_36 (дата звернення: 12.06.2025).

54. Бондаренко В., Єршова-Бабенко І., Семенова А. Особистісний вимір вищої освіти: актуалізація контенту людиномірності та цифровізації. *Вища шк.* 2021. Вип. 7/8. С. 7–30. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-426-9-2.

55. Вараксіна Н. В. Сучасні цифрові засоби візуалізації колекцій електронних освітніх ресурсі. Науково-педагогічні студії. 2024. Вип. 8. С. 183–199. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2028-8-183-199.

56. Велитченко В., Дегтярьова Н., Шамоня В. Використання хмарного сервісу OneNote в освітньому процесі. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2022. Вип. 10 (3). С. 16–22. DOI: https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol10i3-002.

57. Використання хмаро орієнтованих технологій в умовах дистанційного навчання / І. Ю. Слободянюк та ін. *Фіз.-мат. освіта.* 2020. Вип. 1 (23), ч. 2. С. 78–82. DOI: https://doi.org/10.31110/2413-1571-2020-023-1-2-012.

58. Гаврилюк Л. І., Шевчук Г. З. Цифровізація та цифрова компетентність учителя в післядипломній педагогічній освіті. *Пед. пошук.* 2022. Вип. 3. С. 30–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp_2022_3_9 (дата звернення: 12.06.2025).

59. Годецька Т. І. Проблематика цифрової компетентності в науковому доробку українських дослідників. *Наук.-пед. студії = Research and Educational Studies.* 2023. Вип. 7. С. 252–274. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2023-7-252-274.

60. Годецька Т. Штучний інтелект як ефективна технологія інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти. *Наук.-*

пед. студії = Research and Educational Studies. 2024. Вип. 8. С. 200–216. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2028-8-200-216.

61. Годецька Т. І. Термінополе інклюзивної освіти в її нормативно-правовому забезпеченні. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2024. Т. 1, Вип. 3 (110). С. 28–34. DOI: https://doi.org/10.33216/2220-6310/2024-110-3-28-34.

62. Гриценчук І. В. Теорія і практика моніторингу цифрового освітнього середовища: вітчизняний і закордонний досвід. *Наук. часоп. Укр. держ. ун-ту імені Михайла Драгоманова. Серія 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. 2024. Вип. 23. С. 60–61. DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series2.2024.23(30).05.

63. Грицько В. В., Котубей В. Ф. Цифровізація професійної підготовки майбутніх учителів: специфіка протікання та особливості сприйняття студентами. *Інновац. педагогіка.* 2021. Вип. 38. С. 121–126.

64. Грядуща В. В., Денисова А. В. Цифровізація як структурний складник інноваційних моделей підвищення кваліфікації педагогів професійної освіти. *Інновац. педагогіка.* 2021. Т. 1, № 34. С. 54–61. DOI: https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/34-1.9.

65. Гулай О., Кабак В. Цифрові інструменти Google як засіб удосконалення освітнього процесу в закладах вищої освіти. *Наук. зап. Тернопіл. нац. пед. ун-ту імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2023. Т. 1, № 2. С. 4–23. DOI: https://doi.org/10.25128/2415-3605.22.2.2.

66. Гуралюк А. Г., Годецька Т. І., Симоненко Т. В. Інструменти цифрової трансформації як засіб створення і функціонування інформаційних освітніх середовищ. *Імідж сучас. педагога.* 2024. № 6 (219). С. 10–15. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6(219)-10-15.

67. Гуралюк А. Г., Ростока М. Л. Бібліографічний та аналітичний супровід діяльності Національної академії педагогічних наук України щодо науково-методичного забезпечення модернізації та реформування освіти (2020–2022 рр.) : за результатами наук. доп. на засіданні Президії Нац. академії пед. наук України 16 берез. 2023 р. *Вісн. Нац. акад. пед. наук України*. 2023. Вип. 5 (1). С. 1–7. DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5111.

68. Ілійчук Л. Штучний інтелект і якість освіти: можливості, виклики та загрози. *Наук.-пед. студії = Research and Educational Studies.* 2024. Вип. 8. С. 232–248. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2028-8-232-248.

69. Кірієнко У. В. Інформаційний аналіз соціальних впливів та ефектів цифрової трансформації освіти. *Наук.-пед. студії = Research and Educational Studies.* 2023. Вип. 7. С. 275–286. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2023-7-275-286.

70. Коваленко В. В., Яцишин А. В. Використання сервісів штучного інтелекту для створення мультимедійних презентацій в освіті і наукових дослідженнях. *Освіта та розвиток обдарованої особистості.* 2025. Вип. 1 (96). С. 17–25. DOI: https://doi.org/10.63437/2309-3935-2025-1(96)-03.

71. Коваленко І. Е. Концептуальні засади створення школи волонтерів в умовах цифрової трансформації. *Імідж сучас. педагога*. 2023. № 6 (213). С. 12–17. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-6(213)-12-17.

72. Коваленко О., Яцишин А. Модель та методика використання цифрових аудіо робочих станцій у музичній самоосвіті дорослих / О. Коваленко, А. Яцишин. *Наук. зап. Серія: Пед. науки.* 2025. Вип. 218. С. 133–139. DOI: https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-218-133-139.

73. Ковальчук Г. О., Баніт Ю. С. Формування підприємливості студентів: цифрове навчання для цифрового середовища. *Інновац. педагогіка*. 2021. Вип. 37. С. 359–363. DOI: https://doi.org/10.32843/2663- 6085/2021/37.73.

74. Колеснікова І. В. Цифровізація освітнього процесу в закладі післядипломної педагогічної освіти. *Наук. часоп. Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Пед. науки: реалії та перспективи*. 2020. Вип. 78. С. 117–120. DOI: https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.78.25.

75. Кононенко Л. В., Оришака О. В., Селіщева Є. В. Формування цифрової компетентності як основа трансформації вищої освіти в умовах глобалізаційних процесів. *Вісн. науки та освіти*. 2022. Вип. 1 (1). С. 169–180. URL: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/handle/123456789/12124 (дата звернення: 12.06.2025).

76. Кривонос О. М., Костенко О. Д. Використання цифрових технологій в освітньому процесі. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. Вип. 1 (15). С. 161–176. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-1(15)-161-175.

77. Кучерак І. В. Цифровізація та її вплив на освітній простір у контексті формування ключових компетентностей. *Інновац. педагогіка.* 2020. Т. 2, № 22. С. 91–94. DOI: https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/22-2.20.

78. Лапаєнко С. В. Теоретико-методологічне забезпечення цифрової трансформації освіти і педагогіки. *Інноваційна педагогіка.* 2023. Т. 3, №°55. С. 9−13. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/55/part_3/1.pdf (дата звернення: 15.04.2025).

79. Лебідь О. В. Цифрова трансформація публічного управління в системі безперервної освіти педагогічних працівників. *Таврій. наук. вісн. Серія: Публічне управління та адміністрування.* 2022. Вип. 3. С. 72–78. DOI: https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2022.3.10.

80. Лучанінова О. П. Діяльність куратора академічної групи у воєнний період: підходи, пріоритети, інформаційно-аналітичний супровід. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика.* 2024. Вип. 3 (110). С. 72–83. DOI: https://doi.org/10.33216/2220-6310/2024-110-3-72-83.

81. Лучанінова О. П., Рашидова С. С. Інформаційне забезпечення національно-патріотичного виховання в контексті цифровізації і цифрової трансформації освіти: концептуальні засади дієвого патріотизму: круглий стіл відділу наук. інформ.-аналіт. супроводу освіти Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського. *Вісн. Нац. акад. пед. наук України*. 2024. Вип. 6 (2). DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6234.

82. Лучанінова О. П. Психологічні аспекти інформаційно-аналітичного супроводу вищої освіти: потенційні загрози, виклики й можливості

штучного інтелекту. *Імідж сучас. педагога*. 2025. Вип. 4 (223). С. 40–44. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-4(223)-40-44.

83. Лучанінова О. П., Углова О. В. Школа інформаційно-аналітичного супроводу освіти з питань збереження психологічного здоров'я в умовах воєнного стану та глобальної цифрової трансформації суспільства: здобутки, рекомендації, перспективи: Всеукр. наук.-практ. онлайн-семінар відділу наук. інформ.-аналіт. супроводу освіти Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського. *Вісн. Нац. акад. пед. наук України*. 2024. Вип. 6 (2). DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6232.

84. Малихін О. В., Ярмольчук Т. М. Перспективи розвитку цифрової компетентності викладачів за допомогою 3d віртуального навчального середовища в системі безперервної освіти як основа успішної професійної діяльності. *Зб. наук. пр. Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна*. Кам'янець-Подільський, 2020. Вип. 34. С. 123–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkp_sp_2020_34_14 (дата звернення: 30.12.2022).

85. Матвійчук О. Є., Петрощук Н. Р. Інформаційно-ресурсна підтримка профорієнтаційної роботи із старшокласниками в умовах проєктування освітнього середовища. *Наук.-пед. студії = Research and Educational Studies.* 2024. Вип. 8. С. 249–270. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2028-8-249-270.

86. Мерзлякова О. та ін. Готовність керівників шкіл м. Києва до змін в умовах воєнного стану / К. Линьов, О. Мерзлякова, Д. Сабол. *Освітологія*. 2023. Вип. 12 (12). С. 30–41. DOI: https://doi.org/10.28925/2226-3012.2023.12.3.

87. Мерзлякова О. Л. Концепт інформаційно-психологічного супроводу розвитку резильєнтності українців під час війни. *Імідж сучас. педагога*. 2023. Вип. 6 (213). С. 121–125. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-6(213)-121-125.

88. Мерзлякова О. та ін. Соціально-психологічний клімат у закладах загальної середньої освіти м. Києва в умовах воєнного стану / К. Линьов, О. Мерзлякова, Д. Сабол, О. Матвійчук. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2023. Вип. 76 (3). С. 61–74. DOI: https://doi.org/10.28925/1609-8595.2023.3.6.

89. Мерзлякова О. Л. Травма війни: розмаїття викликів та їх подолання (узагальнення досвіду кризового консультування). *Імідж сучас. педагога*. 2023. Вип. 5 (212). С. 5–11. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-5(212)-5-11.

90. Мерзлякова О. Л. Ціннісно-мотиваційна спрямованість українців в воєнних умовах цифрового суспільства. *Наук.-пед. студії = Research and Educational Studies.* 2023. Вип. 7. С. 222–237. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2023-7-222-237.

91. Мерзлякова О. Л., Сіроштан К. Ю. Медвин та його мешканці, традиції супротиву та культурного єднання: кроки співпраці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського і Медвинської публічної бібліотеки: Наукове повідомлення до Всеукраїнського дня бібліотек, 30 вересня та Міжнародного дня шкільних бібліотек,

23 жовтня 2023 р. *Вісн. Нац. акад. пед. наук України.* 2023. Вип. 5 (2). С. 1–6. DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5215.

92. Мирошниченко О. Ресурсно-змістове забезпечення формування цифрової компетентності майбутніх педагогів закладів вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2020. Вип. 28 (3). С. 90–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2020_28(3)_17 (дата звернення: 12.06.2025).

93. Міськов Г. В. Інформаційний супровід практики HADS для дослідження психологічного стану дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану України. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка, Психологія, Медицина».* 2025. Вип. 7 (53). С. 1472–1480. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-7(53)-1472-1480.

94. Морзе Н. В., Василенко М. В., Смирнова-Трибульска Є. М. Деякі результати дослідження в галузі формування цифрової компетентності вчителів закладів середньої освіти. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету = Open educational e-environment of modern university*ю 2021. Вип. 10. С. 149–165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeeemu_2021_10_15 (дата звернення: 12.06.2025).

95. Пилипчук Я. В., Углова О. В. Інформаційний аналіз програмного контенту підготовки військових психологів у закладах вищої освіти України (на прикладі дисципліни «Військова психологія»). *Імідж сучас. педагога.* 2025. Вип. 1 (220). С. 76–81. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-1.

96. Пінчук О. П., Лупаренко Л. А. Дидактичний потенціал використання цифрового контенту з доповненою реальністю. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* Київ : Вінниця, 2022. Вип. 63. С. 39–57. URL: https://lib.iitta.gov.ua//730418 (дата звернення: 12.06.2025).

97. Пінчук О. П., Прокопенко А. А. Критерії та показники діагностування цифрової компетентності офіцерів військового управління в системі підвищення кваліфікації. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка».* 2024. Вип. 4 (38). С. 536–559. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-4(38)-536-559.

98. Пінчук О., Малицька І. Відповідальне та етичне використання штучного інтелекту в дослідницькій і публікаційній діяльності. *Інформ. технології та засоби навчання*. 2024. Вип. 2 (100). С. 180–198. DOI: https://doi.org/10.33407/itlt.v100i2.5676.

99. Пищуліна О. М. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти [проєкт] / Центр Разумкова. Київ : Вид-во «Заповіт», 2020. 274 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf (дата звернення: 27.02.2025).

100. Подденежний О. Г. Управління цифровою трансформацією освіти: сучасний науковий дискурс. *Наук. зап. НаУКМА: Економ. науки*. Київ, 2021. Т. 6, № 1. С. 105–110. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/20839 (дата звернення: 04.01.2025).

101. Проєктно-цифрова діяльність як засіб формування цифрової компетентності студентів гуманітарних спеціальностей / О. О. Наливайко та ін. *Інформ. технології і засоби навчання*. 2022. Т. 87, № 1. С. 218–235. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2022_87_1_16 (дата звернення: 12.06.2025).

102. Рашидова С. С. Інклюзивна освіта: інформаційно-аналітичний супровід. *Імідж сучас. педагога.* 2025. Вип. 4 (224). С. 73–78. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-4(223)-73-78.

103. Рашидова С. С. Проблема формування громадянської компетентності у суб'єктів інклюзивного освітнього простору в працях українських учених: аналітичний огляд. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика.* 2025. Т. 1, № 1 (111). С. 119–131. DOI: https://doi.org/10.33216/2220-6310/2025-111-1-119-131.

104. Ростока М. Л. Адаптивний інструментарій формування бази знань інформаційно-аналітичної системи підготовки наукових кадрів. *Системні технології.* 2022. Вип. 4 (141). С. 99–114. DOI: https://doi.org/10.34185/1562-9945-4-141-2022-08.

105. Ростока М. Л., Гермак О. Л. Stem-менеджмент підготовки електромонтерів в умовах постмодерного простору освіти. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка».* 2020. Вип. 9 (17). DOI: https://doi.org/10.33296/2707-0255-9(17)-17.

106. Ростока М. Л. Інформаційно-аналітичний супровід підготовки наукових кадрів: трансдисциплінарний підхід. *Імідж сучас. педагога.* 2022. Вип. 1 (202), С. 31–36. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-1(202)-31-36.

107. Ростока М.Л. Кластеризація інформаційно-аналітичного супроводу наукового дослідження із проєктування цифрових освітніх ресурсів. *Імідж сучас. педагога*. 2023. Вип. 5 (212). С. 30–37. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-5(212)-30-37.

108. Ростока М. Л. Методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу психологічної науки і освіти сьогодення. *Імідж сучас. педагога*. 2024. № 1 (210). С. 52–57. URL: http://lib.iitta.gov.ua/739342 (дата звернення: 05.06.2025).

109. Ростока М. Л., Ільїна Т. В. Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану. *Вісн. Нац. акад. пед. наук України*. 2023. Вип. 5 (1). С. 1–8. DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5132.

110. Ростока М. Л., Кравченко Ю. А. Stem-концепти цифрової трансформації освіти: аналітичне узагальнення. *Імідж сучас. педагога.* 2025. Вип. 1 (220). С. 5–11. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-1(220)-5-11.

111. Ростока М. Л. Семантичний аналіз базових понять дослідження щодо побудови інформаційно-аналітичної системи підготовки наукових кадрів. *Системні технології.* 2022. Вип. 2 (139). С. 122–136. DOI: https://doi.org/10.34185/1562-9945-2-139-2022-12.

112. Ростока М. Л., Кравченко Ю. А. Цифрова біографіка в освіті й педагогіці: аналітичне узагальнення джерел і практик. *Наук.-пед. студії* =

Research and Educational Studies. 2025. Вип. 9. С. 293–305. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2025-9-293-305.

113. Ростока М. Л., Черевичний Г. С. Розбудова парадигми освіти у контексті сучасних трансформацій: конфліктогенний аспект. *Імідж сучас. педагога*. 2021. Вип. 5 (200). С. 14–19. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-5(200)-14-19.

114. Ростока М. Л. Методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу психологічної науки і освіти сьогодення. *Імідж сучас. педагога*. 2024. Вип. 2 (215). С. 24–33. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2(215)-24-33.

115. Ростока М. Л. Теоретико-методологічні засади психології лояльності науково-педагогічних працівників: вплив цифрової трансформації освіти. *Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. Серія «Педагогіка. Соц. робота»*. 2024. Вип. 1 (54). С. 184–188. DOI: https://doi.org/10.24144/2524-0609.2024.54.184-188.

116. Ростока М., Кравченко Ю. Феномен штучного інтелекту в системі інформаційно аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки. *Наук.-пед. студії = Research and Educational Studies*. 2024. Вип. 8. С. 283–300. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2028-8-283-300.

117. Саух П. Ю. Стратегічне бачення нової моделі вищої освіти: рух до створення університетів світового класу. *Вісн. Нац. акад. пед. наук України*. 2020. Т. 2, № 2 (2). DOI: https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-13-7.

118. Сейко Н., Єршов М.-О. Зарубіжний досвід розвитку ІТ-освіти. *Укр. пед. журн.* 2021. Вип. 4. С. 54–64. DOI: https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-4-54-64.

119. Сороко Н. Процедура проєктування Steam-орієнтованого освітнього середовища для розвитку інформаційно-цифрової компетентності вчителя основної ніколи. *Нова пед. думка*. 2020. Вип. 3. С. 75–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2020_3_15 (дата звернення: 30.07.2025).

120. Сороко Н. В. Модель Steam-орієнтованого освітнього середовища для розвитку інформаційно-цифрової компетентності вчителя закладу загальної освіти. *Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. Серія : Педагогіка. Соц. робота*. 2020. Вип. 2. С. 176–185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2020_2_36 (дата звернення: 30.07.2025).

121. Сороко Н. В. Педагогічні моделі Steam-орієнтованого освітнього середовища для розвитку інформаційно-цифрової компетентності вчителя основної школи. *Фіз.-мат. освіта*. 2020. Вип. 2. С. 142–150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/fmo_2020_2_21 (дата звернення: 30.07.2025).

122. Струтинська О. В., Умрик М. А. Сучасні освітні тренди в умовах розвитку цифрового суспільства. *Інновац. педагогіка*. 2020. Вип. 26. С. 201–205. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/innped_2020_26_42 (дата звернення: 27.02.2025).

123. Струтинська О. В. Трансформація освіти в умовах розвитку цифрового суспільства: європейський досвід та перспективи для України. *Наук. вісн. Південноукр. нац. пед. ун-ту імені К. Д. Ушинського*. 2020. Вип. 3 (132). С. 71–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/punpu_2020_3_11 (дата звернення: 27.02.2025).

124. Татауров В. П., Шишкіна М. П. Методика використання сервісів Microsoft Office 365 для підтримування спільної роботи студентів. *Фіз.-мат. освіта*. 2020. Вип. 2 (24). С. 151–158. URL: https://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/publ/4-1-0-683 (дата звернення: 27.02.2025).

125. Фонарюк О. В. Неформальна математична освіта: аналіз веб-ресурсів. *Фіз.-мат. освіта*. 2020. Вип. 4 (26). С. 119–123. DOI: https://doi.org/10.31110/2413-1571-2020-026-4-020.

126. Цюняк О. П., Розлуцька Г. М., Кравець О. В. Формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти. *Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. Серія : Педагогіка. Соц. робота*. 2021. Вип. 1. С. 435–438. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2021_1_89 (дата звернення: 12.06.2025).

127. Черевичний Г. Педагогічна технологія навчального е-портфоліо у системі підготовки майбутніх учителів історії. *Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2022. Вип. 1 (50). С. 298–301. DOI: https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.298-301.

128. Черевичний Г С. Цифрова трансформація професійної підготовки майбутніх учителів історії: досвід університетів України і Республіки Польща. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: педагогіка та психологія*, 2025. Вип. 8. DOI: https://doi.org/10.54929/2786-9199-2025-8-09-02.

129. Information and Analytical Resources in the Systems of Technological and Vocational Education / M. Rostoka, A. Guraliuk, I. Ahalets, M. Pahuta, V. Yurzhenko. *AIP Conf. Proc.* 2023. Vol. 2889, Is. 1. 090005. DOI: https://doi.org/10.1063/5.0172782. In: Scopus (English).

130. Information and Library Support for Education in the Context of its Digitalization / L. Berezivska, A. Guraliuk, L. Ponomarenko, M Rostoka, S. Tarnavska. *AIP Conf. Proc.* 2023. Vol. 2889, Is. 1. 090003. DOI: https://doi.org/10.1063/5.0172779. In: Scopus (English).

131. Integrative Technology for Creating Electronic Educational Resources / A. Guraliuk A., D. Zakatnov, S. Lapaenko, I. Ahalets, N. Varaksina. *International Journal of Engineering Pedagogy (iJEP).* 2023. Vol. 13, No 3. P. 68–79. DOI: https://doi.org/10.3991/ijep.v13i3.36109. In: Scopus (English).

132. Monitoring of Pedagogical Research by Means of the System «Bibliometrics of Ukrainian Science» / L. Berezivska, M. Rostoka, T. Symonenko, T. Bondarenko T., I. Kovalenko. *Lecture Notes in Networks and Systems.* 2025. Vol. 1261. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-85649-5_48. In: Web of Science, Scopus (English).

133. Ontological Visualization of Knowledge Structures Based on the Operational Management of Information Objects / M. L. Rostoka, A. G. Guraliuk, O. S. Kuzmenko T. S. Bondarenko, L. P. Petrishin. *Advances in Intelligent Systems and Computing*. 2021. Vol. 1329. P. 832–840. DOI : https://doi.org/10.1007/978-3-030-68201-9_82. In: Web of Science, Scopus (English).

134. Pylypchuk Y., Luchaninova O. Extrapolation of the Israeli Experience of Rehabilitation of Military Veterans into the Training System of Military Psychologists

of Ukraine. *Education-Modern Discourses.* 2024. Vol. 7. P. 132–140. DOI: https://doi.org/10.37472/2617-3107-2024-7-1300–00.

135. Rostoka M., Cherevychnyi G., Kuzmenko O. E-portfolio as a Component of the Information and Analytical System of Scientific Staff Training. *Lecture Notes in Networks and Systems*. 2023. Vol. 634 LNNS. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-26190-9_55. In: Web of Science, Scopus (English).

136. Testing Platforms Augmented with Artificial Intelligence and Educational Templates / T. Bondarenko, T. Ruutmann, O. Kupriyanov, V. Yahupov, M. Rostoka, M. Poliakov. *Lecture Notes in Networks and Systems.* 2025. Vol. 1260. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-85652-5_47 In: Web of Science, Scopus (English).

137. The Impact of Digital Technologies on Training Art Students to Achieve Sustainable Development Goals / H. Kuzmenko, O. Konovalova, Y. Nikolaienko and al. *Revista De La Universidad Del Zulia*. 2023. Vol. 14, № 14 (41). P. 345–364. DOI: https://doi.org/10.46925//rdluz.41.18. In: Web of Science (English).

138. Transdisciplinary Ecoenvironment of the System of Information and Analytical Support for the Training of Scientific and Pedagogical Staff / M. Rostoka, G. Cherevychnyi, O. Banit, A. Pyzhik, T. Godetska. *Lecture Notes in Networks and Systems.* 2025. Vol. 1261. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-85649-5_6. In: Web of Science, Scopus (English).

1.2.4. Цифрова трансформація для відкритої освіти і науки

Digital Transformation for Open Education and Science

Наукові статті / Scientific articles

139. Биков В. Відкрите навчальне середовище та сучасні мережні інструменти систем відкритої освіти. *Наук. часопис Українського держ. ун-ту імені Михайла Драгоманова. Серія 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання.* 2020. Вип. 9 (16). С. 12–20. URL: https://sj.udu.edu.ua/index.php/kosn/article/view/297 (дата звернення: 12.06.2025).

140. Биков В., Спірін О., Пінчук О. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. *Грамотність у цифрову епоху.* 2020. Вип. 1. С. 27–36. DOI: https://doi.org/10.35387/ucj.

141. Бондаренко Т., Ростока М. Цифровий компас науковця: пошук істини у віртуальних екосистемах. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка».* 2024. Вип. 18 (35). DOI: https://doi.org/10.33296/2707-0255-18(35)-20.

142. Відкриті цифрові освітні ресурси у галузі ІТ: кількісний аналіз / О. В. Семеніхіна та ін. *Інформ. технології і засоби навчання*. 2020. Т. 75, № 1. С. 331–348. DOI: https://doi.org/10.33407/itlt.v75i1.3114.

143. Відкритість, цифровізація й оцінювання в науці: загальне і особливе для соціогуманітарного знання / В. Г. Кремень, В. І. Луговий, І. Й. Регейло, Н. В. Базелюк та О. В. Базелюк. *Інформ. технології і засоби навчання.* 2020. Т. 80, № 6. С. 243–266. DOI: https://doi.org/10.33407/itlt.v80i6.4155.

144. Гуралюк А. Г. Феномен відкритого освітнього середовища в закладах вищої освіти. *Вісн. Нац. ун-ту «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Пед. науки.* 2020. Вип. 11 (167). С. 23–27. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.4515152.

145. Гуралюк А. Г. Цифровізація як умова розвитку системи освіти. *Вісн. Нац. ун-ту «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Пед. науки.* 2021. Вип. 13 (169). URL: https://visnyk.chnpu.edu.ua/21-13-169-1/ (дата звернення: 12.06.2025).

146. Гуржій А. М., Глазунова О. Г., Волошина Т. В. Цифровий навчальний контент для системи відкритої освіти. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. 2021. Вип. 55. С. 22–30. DOI: https://doi.org/10.31652/2412-1142-2020-55-22-30.

147. Гуц Н. А., Ячменик М. М., Руда О. Ю. Дистанційні платформи для навчання і саморозвитку здобувачів вищої освіти в умовах воєнного часу. *Акад. візії.* 2023. Вип. 16. С. 1–8. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/156/ (дата звернення: 22.04.2025).

148. Коннова О. Г. Дистанційне навчання: досвід та проблеми. *Таврій. вісн. освіти*. 2020. Вип. 2 (70). С. 273–279. URL: https://drive.google.com/file/d/18bVzWh5nuvELEKBHQrhImQtsLyMfmnYW/view (дата звернення: 22.04.2025).

149. Корильчук Н. І., Первак М. П., Чернова Т. Ю. Аналіз дистанційних платформ для навчання і саморозвитку здобувачів вищої освіти в контексті воєнних реалій. *Акад. візії.* 2023. Вип. 15. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.7561777.

150. Короткіх М. А. Пріоритетні складники розвитку цифрової компетентності майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних. *Інновац. педагогіка.* 2021. Вип. 33, т. 1. С. 81–84. DOI: https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/33-1.16 .

151. Кравченко С. М. Теорія і практика технологізації освіти в Україні в контексті інтеграційних процесів. *Укр. пед. журн*. 2024. № 1. С. 37–45. URL: http://lib.iitta.gov.ua/739346 (дата звернення: 05.06.2025).

152. Новицька Л. І. Цифровізація вищої освіти в Україні в кризових умовах. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. Вип. 3 (43). С. 1318–1333. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-3(43)-1318-1332.

153. Носенко Ю. Г., Сухіх А. С. Відкрита наука в контексті побудови суспільства знань і цифрових перетворень європейського простору. *Фіз.-мат. освіта*. 2020. Вип. 4 (26). С. 85–92. DOI: https://doi.org/10.31110/2413-1571-2020-026-4-015.

154. Осадчук В. Розвиток відкритої освіти як феномена XXI століття. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2022. Вип. 21 (1). С. 58–67. DOI: https://doi.org/10.35387/od.1(21).2022.58-67.

155. Особливості розвитку компетентності з відкритої науки в аспірантів та вчених у цифровому суспільстві / В. В. Коваленко, В. В. Матусевич, Н. Б. Соколовська, А. В. Яцишин. *Освіта та розвиток обдарованої*

особистості. 2024. Вип. 2 (93). С. 32–39. DOI: https://doi.org/10.32405/2309-3935-2024-2(93)-32-39.

156. Потапова О. Перспективні вектори цифрової трансформації публічного управління у сфері освіти. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9, спецвип. № 1, С. 44–46. DOI: https://doi.org/10.15421/152160.

157. Рибчук А. В., Журба І. Є., Процишин О. Р. Цифрова трансформація глобального освітнього середовища. *Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту: Економ. науки*. 2022. Вип. 1. С. 262–268. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2022_1_46 (дата звернення: 27.02.2025).

158. Тютюнникова С. В. Випереджаюча освіта в умовах цифрової трансформації. *Економічна теорія та право = Economic theory and law*. 2020. Вип. 2. С. 169–171. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2020_2_13 (дата звернення: 27.02.2025).

159. Шеломовська О. Цифровізація публічного управління вищою освітою в Україні на сучасному етапі державотворення. *Аспекти публічного управління*. 2021. Т. 9, спецвип. № 1. С. 47–51. URL: https://aspects.org.ua/index.php/journal/issue/view/66/82 (дата звернення: 27.02.2023).

160. Philosophy of a Transdisciplinary Approach in Designing an Open Information and Educational Environment of Institutions of Higher Education / M. Rostoka, A. Guraliuk, G. Cherevychnyi, O. Vyhovska, I. Poprotskyi, N. Terentieva. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. Vol. 13 (3). P. 548–567. DOI: https://doi.org/10.18662/rrem/13.3/466.

161. Rostoka M., Kuzmenko O. Eco-Environment of the Information-Analytical System of Scientific Personnel Training as a Means of Open Science. *International Journal of Engineering Pedagogy (iJEP)*. 2023. Vol. 13, No 1. P. 94–101. DOI: https://doi.org/10.3991/ijep.v13i1.36111.

162. Students' Readiness to Distance Learning: Results of Research in the Institutions of Higher Education / O. Banit, A. Shtepura, M. Rostoka, G. Cherevychnyi, O. Dyma. *Lecture Notes in Networks and Systems*. 2022. Vol. 389. P. 426–434. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-93904-5_43.

1.2.5. Діяльність новітніх бібліотек в інформаційно-аналітичному супроводі цифрової трансформації освіти як шлях до розвитку Суспільства 5.0

The Activities of Contemporary Libraries in the Information and Analytical Support of the Digital Transformation of Education as a Path to the Development of Society 5.0

Наукові статті / Scientific articles

163. Гуралюк А. Г. Бібліотека в інформаційному суспільстві: онтологічний підхід. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»*. 2020. Вип. 8. С. 192–210. URL: https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/192/210 (дата звернення: 30.03.2025).

164. Гуралюк А. Г. Роль бібліотеки у створенні інформаційно-освітнього простору закладу освіти. *Наук.-пед. студії = Research and Educational Studies.* 2024. Вип. 8. С. 217–231. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2028-8-217-231.

165. Коваленко І. Е. Бібліотека як платформа освіти дорослих в умовах цифрових трансформацій. *Наук.-пед. студії = Research and Educational Studies.* 2023. Вип. 7. С. 197–208. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2023-7-194-204.

166. Коваленко І. Е. Бібліотека як платформа для організації школи соціального підприємництва в умовах цифрової трансформації суспільства. *Молодь і ринок.* 2023. Вип. 10 (218). С. 77–80. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.293320.

167. Коваленко І. Е. Інформаційно-аналітичний супровід підтримки ментального здоров'я українських освітян в умовах воєнного стану. *Імідж сучас. педагога.* 2024. Вип. 4 (217). С. 106–110. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-4(217)-106-110.

168. Кропочева Н. М. Інформаційний супровід наукових досліджень засобами бібліометричних методів в умовах цифровізації: досвід освітянських бібліотек. *Бібліотечний Меркурій.* 2024. Вип. 1 (31). С. 135–146. URL: http://vislib.onu.edu.ua/article/view/305540 (дата звернення: 30.03.2025).

169. Павленко Т. Освітянські бібліотеки як центр інформаційно-комунікаційної підтримки в реаліях сьогодення. *Наук.-пед. студії = Research and Educational Studies*. 2024. Вип. 8. С. 271–282. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2028-8-271-282.

170. Ростока М. Л. Інформаційно-аналітичний супровід освіти як сфера наукової діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка».* 2020. Вип. 8 (15). DOI: https://doi.org/10.33296/-2707-0255-8(15)-05.

171. Створення інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні освітяни України та світу» та його вплив на розвиток цифрової гуманітаристики / Л . Д. Березівська та ін. *Інформ. технології і засоби навчання*. 2022. Т. 87, № 1. С. 1–17. DOI: https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4825.

172. The Impact of Digitization of Libraries on the Educational Process in the Context of Distance Learning / L. Ponomarenko, O. Matviichuk, T. Pavlenko O. Honcharenko and al. *Revista De La Universidad Del Zulia*. 2023. Vol. 14, № 41. P. 167–186. DOI: https://doi.org/10.46925//rdluz.41.09 In: Web of Science (English).

Апробаційні матеріали: збірники науково-практичних заходів, матеріали і тези доповідей, матеріали е-ресурсів

Approval Materials: Collections of Scientific and Practical Events, Materials and Abstracts of Reports, E-Resource Materials

173. Агалець І. О. Підтримка розвитку цифрової компетентності учасників освітнього процесу у викликах часу. *Адаптивні процеси в освіті:* зб. матеріалів (тез доп.) 2-го міжнар. наук. форуму ; за заг. ред Г. В. Єльникової.

Київ-Харків-Запоріжжя, 2023. С. 85–87. URL: https://lib.iitta.gov.ua/734493/ (дата звернення: 21.12.2023).

174. Годецька Т. І. Сучасний інструментарій формування цифрової компетентності. *Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи: 2023 (Пошук рішень в період війни)* : зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. семінару, 21 берез. 2023 р., Київ / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : Ін-т цифровізації освіти НАПН України, 2023. С. 58–60. URL: https://lib.iitta.gov.ua/735128/ (дата звернення: 17.08.2025).

175. Годецька Т. І. Штучний інтелект в системі інформаційно-аналітичного супроводу освіти: елементи адаптивного впровадження. *Адаптивні процеси в освіті :* зб. матеріалів (тез доп.) 3-го міжнар. наук. форуму / за заг. ред. Г. В. Єльникової. Київ : Юстон, 2024. С. 204–208 [272 с.]. URL : https://lib.iitta.gov.ua/740214/ (дата звернення: 05.06.2024).

176. Годецька Т. І. Освітні інновації в умовах цифрової трансформації освіти. *Цифрова компетентність вчителя 2025: формуючи майбутнє освіти:* зб. матер. (тез доп.) 2-ої міжнар. наук.-практ. конф., 18 берез. 2025 р., Київ / Інститут цифровізації освіти НАПН України, заклади освіти з України, Польщі та Туреччини). С. 122–124. URL: https://lib.iitta.gov.ua/746061/ (дата звернення: 17.08.2025).

177. Дроншкевич О. В. Забезпечення інформаційних потреб працівників сфери освіти і науки шляхом формування електронного ресурсу «Вчені НАПН України». *Адаптивні процеси в освіті :* зб. матеріалів (тез доп.) 3-го міжнар. наук. форуму [за заг. ред. Г. В. Єльникової]. Київ, 2024. С. 216–218. URL: https://lib.iitta.gov.ua/740980 (дата звернення: 01.07.2025).

178. Ільїна Т. В., Безнос О. А. Актуальні напрями розбудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти та освітньої діяльності у воєнний період. *Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій* : зб. матеріалів (тез доп.) 3-ої всеукр. наук.-практ. конф., 07 берез. 2023 р., Глухів / МОН України, Глухів. нац. пед. ун-т імені О. Довженка, Ін-т проф. освіти НАПН України, ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Глухів, 2023. С. 145–149. URL: https://lib.iitta.gov.ua/739118/ (дата звернення: 17.08.2025).

179. *Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України :* матеріали звіт. наук.-практ. конф. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 22 груд. 2020 р., Київ / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. Д. Березівська (голов. ред.), Д. О. Закатнов, С. В. Тарнавська (відп. за вип.) та ін.]. Вінниця :Твори, 2020. 86 с. URL: https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=26238 (дата звернення: 05.06.2025).

180. *Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України :* матеріали звіт. наук.-практ. конф. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 21 груд. 2021 р., Київ / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. Д. Березівська (голов. ред.), Д. О. Закатнов, С. В. Тарнавська (відп. за вип.) та ін.]. Вінниця : Твори, 2021. 98 с. URL: https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=30107 (дата звернення: 05.06.2025).

181. *Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України в умовах воєнного стану :* матеріали звіт. наук.-практ. конф. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 20 груд. 2022 р., Київ / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. Д. Березівська (голов. ред.), Д. О. Закатнов, С. В. Тарнавська (відп. за вип.) та ін.]. Вінниця : Твори, 2022. 98 с. URL: https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=32994 (дата звернення: 05.06.2025).

182. *Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України в умовах воєнного стану :* матеріали звіт. наук.-практ. конф. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 18 груд. 2023 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. Д. Березівська (голов. ред.), Г. М. Романова, С. В. Тарнавська (відп. за вип.) та ін.]. Вінниця : Твори, 2023. 109 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.738392.

183. *Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України в умовах воєнного стану :* матеріали звіт. наук.-практ. конф. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 17 груд. 2024 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. Д. Березівська (голов. ред.), Л. О. Пономаренко (відп. за вип.) та ін.]. Вінниця : Твори, 2024. 120 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/743799.

184. Кільченко А. В., Шиненко М. А. Цифрова трансформація і перехід до інноваційної інфраструктури освіти і науки: зарубіжний досвід. *Мультимедійні технології в освіті та інших сферах діяльності*: зб. тез доп. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 2 листоп. 2021 р., Київ / Київ, 2022. С. 55–58. URL: https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/55790?locale=ru (дата звернення: 27.02.2025).

185. Коваленко І. Е. Особливості створення школи волонтерів в умовах цифрової трансформації. *Мережа шкіл новаторства України: розвиток професійної компетентності керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників у контексті реалізації неперервної освіти* : електрон. зб. тез доп. 3-ої всеукр. наук. онлайн-конф. з міжнар. участю / за наук. ред. Н. І. Білик. Полтава ; Київ : ПАНО ім. М. В. Остроградського, 2023. С. 79–82. URL: https://lib.iitta.gov.ua/739738/ (дата звернення: 17.08.2025).

186. Кравченко Ю. А. Штучний інтелект у сфері інформаційного супроводу професійної освіти. *Штучний інтелект у науці та освіті (AISE 2024) = Artificial Intelligence in Science and Education* : зб. матеріалів міжнар. наук. конференції, 1–2 берез. 2024 р., Київ / [упоряд: А. Яцишин, В. Матусевич, В. Коваленко]. Київ: УкрІНТЕІ, 2024. С. 123–125. [600 с.]. URL: https://lib.iitta.gov.ua/740835/ (дата звернення: 27.12.2024).

187. Кравченко Ю. А. Інформаційний супровід використання штучного інтелекту у діяльності педагогів професійного навчання. *Цифрова трансформація освіти та науки :* зб. матеріалів 3-ої всеукр. наук.- практ. конф., 06-07 берез. 2025 р., Харків / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди.

Харків, 2025. С. 202–207. URL: https://lib.iitta.gov.ua/745394/ (дата звернення: 17.08.2025). (дата звернення: 24.05.2025).

188. Кравченко Ю. А. Інформаційно-аналітичний супровід використання технологій штучного інтелекту для подолання освітніх втрат і прогалин. *Психолого-педагогічний супровід професійного розвитку суб'єктів педагогічної освіти і освіти дорослих в сучасних реаліях України :* матеріали звітної наук.-практ. конф. за 2024 р., 17-27 берез. 2025, Київ / Інститут пед. освіти і освіти дорослих ім. Івана Зязюна НАПН України. Київ, 2025. С. 132–134. URL: https://lib.iitta.gov.ua/745482 (дата звернення: 27.05.2025).

189. Кравченко Ю. А. Рефлексія розвитку цифрової компетентності педагога в умовах цифрової трансформації освіти. *Цифрова компетентність вчителя 2025: формуючи майбутнє освіти*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., 18 берез. 2025 р., Київ / Інститут цифровізації освіти НАПН України. Київ, 2025. URL: https://lib.iitta.gov.ua/745480 (дата звернення: 25.05.2025).

190. Кропочева Н. М. Використання інструментів візуалізації наукової інформації в процесі проєктування освітнього середовища. *Цифрова компетентність вчителя нової української школи: інновації в умовах змін* : препринт / Ін-т цифровізації освіти НАПН України. Київ, 2024. С. 193–195. URL: https://lib.iitta.gov.ua/740746/ (дата звернення:09.05.2025).

191. Кушнір В. В. Суть цифрової трансформації освіти. *Адаптивні процеси в освіті:* зб. матеріалів (тез доп.) 2-го міжнар. наук. форуму ; за заг. ред Г. В. Єльникової. Київ-Харків-Запоріжжя, 2023. С. 208–211. URL: https://lib.iitta.gov.ua/734511/ (дата звернення: 21.12.2023).

192. Лапаєнко С. В. Інформаційний супровід цифрової трансформації сфери освіти в сучасних умовах. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України :* матеріали 5-ої міжнар. конф. до 20-річчя з дня створення кафедри професійної освіти КНУБА. Київ : Київ. нац. ун-т будівництва і архітектури, 2023. С. 177–181. URL: http://surl.li/njicx (дата звернення: 21.12.2023).

193. Лапаєнко С. В. Цифрова педагогіка як галузь педагогічної науки. *Адаптивні процеси в освіті:* зб. матеріалів (тез доп.) 2-го міжнар. наук. форуму ; за заг. ред Г. В. Єльникової. Київ-Харків-Запоріжжя, 2023. С. 214–217. URL: https://lib.iitta.gov.ua/734610/ (дата звернення: 21.12.2023).

194. Лучанінова О. П. Трансформації в науці: адаптаційні можливості ШІ для дисертаційних досліджень аспірантів. *Адаптивні процеси в освіті:* матеріали (тез доп.) 6-ої міжнар. літньої наук. online-школи. [за заг. ред. Г. В. Єльникової]. Київ-Полтава-Харків; Спокан, Тампа (США), 2025. С. 70–72. URL: https://lib.iitta.gov.ua/746446/ (дата звернення: 17.08.2025).

195. Лучанінова О. П. Інформаційно-аналітичний супровід наукової діяльності суб'єктів освітнього процесу у вищій школі. *Формування і розвиток професійної культури фахівців у галузі освіти: виклики, наукові підходи, досвід* : матеріали всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., м. Харків, 21 листоп. 2024 р. С. 322–326. URL: https://lib.iitta.gov.ua/744081 (дата звернення:15.12.2024).

196. Мерзлякова О. КОДи життєстійкості: проєкт з розвитку резильєнтності освітян. *Актуальні проблеми охорони психічного здоров'я українського народу у воєнний і повоєнний* час : матеріали методол. семінару НАПН України, 16 листоп. 2023 р., Київ / за ред. В. Г. Панка. Київ : Пед. думка, 2023. С. 329–334. URL: https://lib.iitta.gov.ua/738128/ (дата звернення: 21.12.2023).

197. Мерзлякова О. Освітньо-психологічний супровід матерів і дітей Харківщини під час літніх канікул. *Психічне здоров'я в умовах війни. Шляхи збереження та відновлення:* зб. матеріалів 1-ої всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. уч., 13 жовт. 2023 р. Київ : НУБіП України, 2023. С. 39–41. URL: https://lib.iitta.gov.ua/737735/ (дата звернення: 21.03.2025).

198. *Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану (до Всеукраїнського фестивалю науки) :* зб. матеріалів (тез доп.) круглого столу відділу наук. інформ.-аналіт. супроводу освіти / Держ. наук-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: М. Л. Ростока (голова, упоряд.), І. Е. Коваленко, Т. І. Годецька ; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко]. Вінниця : Твори, 2023. 89 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/735412/ (дата звернення: 21.03.2025).

199. *Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації суспільства: реалії й майбутнє освіти, педагогіки і психології (до Всеукраїнського фестивалю науки) :* зб. матеріалів (тез доп.) круглого столу відділу наук. інформ.-аналіт. супроводу освіти / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [ред. кол.: М. Л. Ростока (голова, упоряд.) ; Я. В. Пилипчук, Т. С. Бондаренко, Т. В. Симоненко, Т. І. Годецька, Ю. А. Кравченко, О. В. Углова]. Вінниця : Твори, 2024. 92 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.741308.

200. *Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі :* зб. матеріалів 7-го всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти, 20 трав. 2022 р., Київ/ НАПН України, Від-ня філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін. ; редкол.: Л. Д. Березівська (голова редкол.), О. В. Сухомлинська, С. В. Тарнавська та ін.]. Вінниця : Твори, 2022. 74 с. URL: https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=31216 (дата звернення: 27.02.2025).

201. *Педагогічна біографіка в освітньо-науковому просторі в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання :* зб. матеріалів 8-ої всеукр. наук.-практ. конф. з історії освіти з міжнар. уч., 16 трав. 2023 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін. ; редкол.: Л. Д. Березівська (голова редкол.), О. П. Міхно, Н. Б. Антонець, С. В. Тарнавська, Х. В. Середа]. Вінниця : Твори, 2023. 154 с. URL: https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=35062 (дата звернення: 27.02.2025).

202. Пономаренко Л. О. Цифрова трансформація бібліотечної освіти: формування фахових компетентностей. *Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану (до Всеукраїнського фестивалю науки)* :

зб. матеріалів (тез доп.) круглого столу відділу наук. інформ.-аналіт. супроводу освіти Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / за заг. ред. М. Л. Ростоки ; редкол.: І. Е. Коваленко Т. І. Годецька ; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко ; упоряд. М. Л. Ростока. Вінниця : Твори, 2023. С. 27–30. URL: https://lib.iitta.gov.ua/736389/ (дата звернення: 17.08.2025).

203. *Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя (Forum-SOIS, 2023) : з*б. матеріалів (тез доп.) 4-го і 5-го міжнар. наук.-практ. WEB-форуму, 23–26 трав. 2023 р., Київ-Харків / [за заг. ред. М. Л. Ростоки, Т. С. Бондаренко ; упоряд. М. Л. Ростока] ; МОН України, УІПА, НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2023. Вип. 4. 198 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.736724.

204. Ростока М. Л. Актуальність наукового дослідження з проблеми інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки. *Цифрова трансформація освіти та науки :* матеріали 1-ої всеукр. наук.-практ. конф., 2–3 берез. 2023 р., Харків / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [редкол.: Ю. Д. Бойчук (голов. ред.) та ін.]. Харків, 2023. С. 66–70. URL: https://lib.iitta.gov.ua/735210/ (дата звернення: 21.02.2025).

205. Ростока М. Л. Цифрові важелі інформаційно-аналітичного забезпечення підготовки наукових кадрів. *Адаптивні процеси в освіті:* зб. матеріалів (тез доп.) 2-го міжнар. наук. форуму ; за заг. ред Г. В. Єльникової. Київ-Харків-Запоріжжя, 2023. С. 263–265. URL: https://lib.iitta.gov.ua/734594/ (дата звернення: 21.02.2025).

206. Ростока М. Л. Цифрові тренди у контексті випереджального розвитку освіти. *Теорія і практика професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі :* матеріали 1-ої міжнар. наук.-практ. конф. наук.-пед., пед. працівників і молодих учених. Дніпро : Університет ім. Альфреда Нобеля, 2023. С. 262–265. URL: https://lib.iitta.gov.ua/735165/ (дата звернення: 21.02.2025).

207. Ростока М. Адаптивне середовище інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології (досвід ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського). *Адаптивні процеси в освіті:* зб. матеріалів (тез доп.) 3-го міжнар. наук. форуму / за заг. ред. Г. В. Єльникової. Київ: Юстон, 2024. С. 194–199 [272 с.]. URL: https://lib.iitta.gov.ua/739813/ (дата звернення: 05.04.2025).

208. Ростока М. Л. Дослідницький доробок відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. *Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації суспільства: реалії й майбутнє освіти, педагогіки і психології* (до Всеукраїнського фестивалю науки) : зб. матеріалів (тез доп.) круглого столу відділу наук. інформ.-аналіт. супроводу освіти Держ. наук-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського ; редкол.: М. Л. Ростока (голова), Я. В. Пилипчук, Т. С. Бондаренко, Т. В. Симоненко, Т. І. Годецька, Ю. А. Кравченко; літ. ред. Н. М. Василенко; Держ. наук. пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського ; Вінниця : Твори, 2024. С. 39–47. URL: https://lib.iitta.gov.ua/741671/ (дата звернення: 29.07.2025).

209. Ростока М. Л. Науково-інформаційний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: ефект нетворкінгу. *Мережева взаємодія Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України та закладів освіти України і зарубіжжя*: зб. матеріалів звітної наук.-практ. конф. Ін-ту пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за 2023 р., 25 берез. 2024 р., Київ / Київ : ТОВ «Талком», 2024. С. 154–156 [193 с.] URL: https://lib.iitta.gov.ua/740445/ (дата звернення: 29.12.2024).

210. Ростока М. Л. Термінологічний кластер інформаційно-аналітичного супроводу освіти, педагогіки і психології. *Теорія і практика професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі:* зб. матеріалів 2-ої міжнар. наук.-практ. конф. наук.-пед., пед. працівників і молодих вчених. 17–18 квіт. 2024р. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля. С. 55–59. URL: https://lib.iitta.gov.ua/740448/ (дата звернення: 29.09.2024).

211. Ростока М. Л. Штучний інтелект у системі інформаційно-аналітичного забезпечення підготовки наукових кадрів. *Штучний інтелект у науці та освіті = Artificial intelligence in science and education (AISE 2024)*: зб. матеріалів міжнар. наук. конф., 1–2 берез. 2024 р., Київ / [упоряд: А. Яцишин, В. Матусевич, В. Коваленко]. Київ, 2024. С. 241–243. URL: https://lib.iitta.gov.ua/739815/ (дата звернення: 02.12.2024).

212. Ростока М. Л. Інформаційно-аналітична система «Бібліометрика української науки»: моніторинг педагогічних досліджень. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі:* матеріали 10-ої міжнар. наук.-практ. конф. / М-во освіти і науки України; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2025. С. 31–33. URL: https://lib.iitta.gov.ua/745606 (дата звернення: 11.06.2025).

213. Ростока М. Л. Трансдисциплінарний підхід інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації підготовки педагогічних кадрів. *Цифрова компетентність вчителя 2025: формуючи майбутнє освіти*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., 18 берез. 2025 р., Київ / Інститут цифровізації освіти НАПН України. Київ, 2025. С. 146–147. URL: https://lib.iitta.gov.ua/746115/ (дата звернення: 11.06.2025).

214. Ростока М. Л. Адаптивний вплив трансдисциплінарної дослідницької команди: інформаційно-аналітичний супровід освіти. *Адаптивні процеси в освіті:* матеріали (тез доп.) 6-ої міжнар. літньої наук. online-школи. [за заг. ред. Г. В. Єльникової]. Київ-Полтава-Харків; Спокан, Тампа (США), 2025. С. 131–133. [177 с.]. URL: https://lib.iitta.gov.ua/746339 (дата звернення: 17.08.2025).

215. Симоненко Т. В. Інноваційні технології в бібліотечній справі: сучасний стан та перспективи розвитку [Technological Innovations in Librarianship: Present Status and Future Trends]. *Development of Innovation Systems: Trends, Challenges, Prospects*: IX Inter. Sci. and Pract. Conf. Hamburg, Germany, 2025. P. 74–76. URL: https://isg-konf.com/development-of-innovation-systems-trends-challenges-prospects/ (дата звернення: 16.04.2025).

216. *Сучасні технології візуалізації колекцій цифрових освітніх ресурсів :* зб. матеріалів круглого столу (до Всеукраїнського фестивалю науки),

14 трав. 2024 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: А. Г. Гуралюк (голова), Н. О. Терентьєва, Л. О. Пономаренко, Н. В. Вараксіна, Н. М. Василенко, О. В. Дроншкевич]. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2024. 97 с. URL: http://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=40596 (дата звернення: 21.02.2025).

217. *Сучасні тенденції розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в освіті:* зб. матеріалів 2-ої міжнар. наук.-практ. конф. в рамках Міжнар. освітнього форуму «Цифрова трансформація освіти» / упоряд. Н. А. Басараба; за ред. А. Л. Черній, І. В. Вєтрова, В. С. Безрученка. Київ ; Івано-Франківськ ; Рівне : РОІППО, 2020. 78 с. URL: https://roippo.org.ua/upload/iblock/907/zb_rnik.konferents_ya.2020.pdf (дата звернення: 27.02.2025).

218. *Цифрові інструменти для подолання освітніх втрат і розривів в умовах війни та відновлення України* (аналіт. огляд) / упоряд.: Ю. А. Кравченко; за заг. ред. М. Л. Ростока. *Інформаційно-аналітичні ресурси ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського* [офіц. сайт]. Київ, 2025. 22 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/745242/ (дата звернення: 05.06.2025).

219. *Цифрові технології в освітньому процесі закладів освіти :* зб. матеріалів 8-ої Всеукр. інтерактивної наук.-практ. конф. / Ін-т модернізації змісту освіти, держ. наук. установа та ін. ; [ред.: А. Л. Черній, І. В. Вєтров ; упоряд. Н. А. Басараба; ред. Л. М. Заводна]. Рівне : В. А. Лапсюк, 2020. 138 с.

220. *Цифрові технології в освітньому процесі закладів освіти :* зб. матеріалів 9-ої всеукр. інтеракт. наук.-практ. конф. / Ін-т модернізації змісту освіти, держ. наук. установа [та ін.] ; [ред.: А. Л. Черній, І. В. Вєтров; упоряд. Н. А. Басараба ; ред. Л. М. Заводна]. Рівне : РОІППО, 2021. 117 с.

221. *Цифровізація освіти: управління змінами :* зб. пр. обл. наук.-практ. конф. 13–14 жовт. 2020 р., Київ–Дніпро / Комун. закл. вищ. освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетров. обл. ради, Харків. технолог. ун-т «ШАГ» ; [редкол.: М. Г. Ватковська та ін.]. Київ ; Дніпро : Ліра, 2020. 137 с.

222. *Forum-SOIS, 2024: Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя :* зб. матеріалів (наук. пр., тез доп.) 6-го міжнар. наук.-практ. WEB-форуму / за наук. ред.: М. Л. Ростоки, Т. С. Бондаренко, Г. С. Черевичного ; упоряд. М. Л. Ростока ; літ. ред. Ю. А. Кравченко, Н. М. Василенко, бібліогр. ред. О. В. Углова] ; НАПН України, ДНПБ України, УІПА, КНУ ім. Тараса Шевченка. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2024. Вип. 5. 389 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.740977.

РОЗДІЛ 2

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО СУПРОВОДУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІКИ

Chapter 2

Scientific and Methodological Foundations of Information and Analytical Support for Digital Transformation of Education and Pedagogy

2.1. Інформаційний супровід цифрової трансформації інженерно-педагогічної освіти у воєнних реаліях України: екстраполяція зарубіжного досвіду (2022–2025)

Аналітичний огляд

Автор-упорядник

Бондаренко Тетяна Сергіївна

доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти,
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, НАПН України

ORCID iD: 0000-0001-9879-0319
RESEARCHER iD: AAM-9922-2020
SCOPUS iD: 57200206683

Анотація. Цифрова трансформація освіти є одним із ключових напрямів модернізації освітньої системи у світі, особливо в умовах стрімкого розвитку технологій та глобальних викликів. Для України цей процес набув особливої гостроти після 2022 року, коли почалася повномасштабна війна. Воєнні дії суттєво вплинули на освітню галузь, створивши нові ризики, загрози та обмеження, що потребували оперативних рішень у сфері організації навчального процесу, зокрема

через цифрові інструменти. Пріоритетного значення набуває цифрова трансформація інженерно-педагогічної освіти, яка поєднує технічну і педагогічну компоненти й готує фахівців для професійної та технічної освіти – критично важливого сектору для відновлення економіки країни після війни. Саме ці фахівці мають не лише володіти сучасними технологіями, а й уміти передавати ці знання іншим, формуючи нове покоління кваліфікованих працівників.

В умовах воєнного стану особливої ваги набуває інформаційний супровід цифрової трансформації – системна діяльність із забезпечення доступу до якісної, актуальної, достовірної інформації про цифрові ресурси, методики, платформи та інструменти для безперервного навчання. Такий супровід має забезпечувати адаптацію всіх учасників освітнього процесу – студентів, викладачів, адміністрації – до нових реалій та сприяти збереженню й розвитку освітнього середовища навіть в умовах постійної небезпеки. Тож дослідження інформаційного супроводу цифрової трансформації інженерно-педагогічної освіти у воєнних реаліях є вкрай актуальним, адже дає можливість виявити ефективні практики, визначити ключові виклики та напрацювати рекомендації для стійкого розвитку освіти в умовах надзвичайної ситуації.

В огляді акцентовано увагу на публікаціях у виданнях, що індексуються світовими наукометричними базами даних, зокрема Scopus. Такими виданнями є Digital Cultures, Earth and Environmental Sciences Library, Education and Information Technologies, Engineering Pedagogy, Environmental Security, Frontiers of Digital Education, Higher Education in the Arab World, Journal of Computing in Higher Education, Journal of Computational Social Science, Lecture Notes in Networks and Systems, Online Teaching and Learning in Higher Education, Reshaping Engineering Education, Scientific Reports, TechTrends та ін.

Ключові слова: інформаційно-аналітичний супровід, цифрова трансформація освіти, цифровізація інженерно-педагогічної освіти.

Information Support for the Digital Transformation of Engineering and Pedagogical Education in the Military Realities of Ukraine: Extrapolation of Foreign Experience (2022-2025)

Analytical Review

Author-compiler

Bondarenko Tatyana Sergeyevna

DrSci (in Education), Professor,
Leading Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education,
V. Suchomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, NAES of Ukraine

Abstract. The digital transformation of education is one of the key areas of modernisation of the world's educational system, especially in the context of rapid technological development and global challenges. For Ukraine, this process became particularly acute

after 2022, when a full-scale war broke out. The hostilities had a significant impact on the education sector, creating new risks, threats and restrictions that required prompt solutions in the organisation of the educational process, including through digital tools. The digital transformation of engineering and pedagogical education requires special attention, as it combines technical and pedagogical components and trains specialists for vocational and technical education, a critical sector for the country's economic recovery after the war.

These specialists must not only be proficient in modern technologies, but also be able to transfer this knowledge to others, forming a new generation of skilled workers. In the context of martial law, information support for digital transformation is of particular importance: it is a systematic activity to provide access to high-quality, up-to-date, reliable information about digital resources, methodologies, platforms and tools for lifelong learning. Such support should ensure the adaptation of all participants in the educational process – students, teachers, administration – to new realities and contribute to the preservation and development of the educational environment even in conditions of constant danger. Thus, the study of information support for the digital transformation of engineering and pedagogical education in military realities is extremely relevant, as it allows to identify effective practices, identify key challenges and develop recommendations for the sustainable development of education in an emergency.

The review focuses on publications in journals indexed by global scientometric databases, in particular Scopus. Such publications include Digital Cultures, Earth and Environmental Sciences Library, Education and Information Technologies, Engineering Pedagogy, Environmental Security, Frontiers of Digital Education, Higher Education in the Arab World, Journal of Computing in Higher Education, Journal of Computational Social Science, Lecture Notes in Networks and Systems, Online Teaching and Learning in Higher Education, Reshaping Engineering Education, Scientific Reports, TechTrends, and others.

Keywords: Information and Analytical Support, Digital Transformation of Education, Digitalisation of Engineering and Pedagogical Education.

У преамбулі аналітичного огляду слід наголосити, що у підґрунтя напряму дослідження із зазначеної тематики покладено ідеї та вагомий внесок у розвиток інженерно-педагогічної освіти, зокрема в умовах її цифровізації і цифрової трансформації, таких відомих науковців, як М. Ауер, О. Коваленко, О. Купріянов, Л. Кардосо, Ю. Коберляйен-Керлер, Г. Севінч, В. Стрельцов, Т. Рюттьман та ін. Висвітлення теоретичного й практичного досвіду в їх працях та практичній освітній діяльності свідчить, що розроблення ними багатоаспектної інженерно-педагогічної освіти в умовах сьогоденних трансформацій активізує розвиток освітньо-технологічних напрямів усіх стратегічних ланок української і світової освітньої галузі.

Проаналізуємо у цьому аспекті низку, на нашу думку, актуальних наукових праць і досліджень.

У роботі «Як здобувачі закладів вищої освіти у всьому світі справляються з війною в Україні та які емоції вони відчувають» розглянуто питання щодо руйнівних наслідків російсько-української війни для психічного

здоров'я. З'ясовано, як здобувачі закладів вищої освіти – як непрямі жертви – впоралися з цим конфліктом і як вони емоційно реагували протягом 2022 року. Залучено 2314 здобувачів вищої освіти із 16 країн до онлайн-опитування. Модель структурного рівняння засвідчила значний зв'язок між пов'язаним із війною занепокоєнням щодо військової та макроекономічної сфери та двома стратегіями подолання (протистояння, підтримка), які пов'язані з шістьма емоціями. Модель була надто інваріантною щодо статі, галузі дослідження та географічного регіону. Найчастішими емоціями були гнів і тривога, за якими йшли дві емоції, орієнтовані на майбутнє (безнадійність і надія). Частішими за цими емоціями були дівчата та студенти країн, географічно близьких до регіону війни. Наші висновки потребують від інституцій впровадження заснованих на фактах політичних рекомендацій для боротьби з негативними коротко- та довгостроковими психологічними наслідками перебування свідками збройних конфліктів [4].

У книжці «Війна в Україні. Медіа та емоції» висвітлено війну у двох її варіантах і вимірах – медійному образі та людському чиннику. Вибір цих двох напрямів не був випадковим. У зв'язку з ситуацією комунікація, зокрема й та, що мобілізує і формує ставлення до війни, перемістилася в інтернет. З перших днів війни інформація породжувала різні емоції, які перетворювалися на індивідуальні почуття та зумовлювали рух у широкому розумінні – у сфері поширення (не)інформації та прямої поведінки. Цей рух був багаторівневим: бачимо мобілізацію людей у сфері теорій змови, вираження складних емоцій у мемах, а також перевірку на міцність в інформаційній війні між РФ та Україною [23].

У роботі «Деякі міркування щодо освіти в галузі машинобудування 4.0» описано дані, що протягом усієї історії промислових революцій механіка відігравала важливу роль і робила свій внесок у розвиток людства, надаючи знання та технології. Механіка та її дисциплінарні галузі є потужною підтримкою Індустрії 4.0, і інженери-механіки мають бути освіченими та підготовленими відповідно до парадигми Інженерної освіти 4.0, щоб супроводжувати галузі промисловості в технологічних викликах четвертої промислової революції. У цьому розділі йдеться про взаємозв'язки між механікою та її основними технологіями, а також промисловими революціями минулого та сьогодення. Розглянуто взаємозв'язки машинобудування з кіберфізичними системами, штучним інтелектом та цифровими двійниками. Запропоновано визначення Механіки 4.0 та Машинобудування 4.0. Описано дві схеми, пов'язані з Механікою 4.0 та Освітою з механіки 4.0, які можна

використовувати для розроблення освітніх проєктів. Надано деякі рекомендації щодо розроблення компетенцій інженера-механіка [3].

У статті «Цифрова освіта: огляд стану віртуального навчання у вищій освіті – бібліометричний огляд» зазначено, що віртуальне навчання набуло популярності завдяки своїй здатності забезпечувати безперервність освіти в періоди перебоїв. Упровадження віртуального навчання привернуло увагу сектору вищої освіти до використання можливостей цього способу навчання, навіть у періоди без перебоїв. Проведено огляд віртуального навчання у секторі вищої освіти для виявлення ключових дослідницьких тенденцій попередніх публікацій та напрямів майбутніх досліджень. Бібліометричний аналіз використано для визначення ключових тем, предметів, авторів, джерел, статей та існуючої співпраці. Для досягнення цієї мети статті проіндексовано в базі даних Scopus між 2012 і 2023 роками та досліджено й проаналізовано за допомогою VOSviewer. Результати дослідження отримано на основі кількісного аналізу, який формує загальний огляд віртуального навчання в секторі вищої освіти та висвітлює ключові показники ефективності створення статей та їх цитування за допомогою таблиць, графіків і карт візуалізації. Дослідження виявило 5663 публікації, з яких 2635 опублікованих статей надано до аналізу. Встановлено, що віртуальне навчання є кроком у напрямі сталої освіти, оскільки сприяє демократизації знань. За даними аналізу визначено багатогранний характер теми дослідження віртуального навчання, зокрема виявлено шість окремих, але взаємопов'язаних тематичних кластерів. Завдяки дослідженню створено цілісну картину віртуального навчання в секторі вищої освіти з інтеграцією результатів аналізу, відповідними оглядами літератури та наданням рекомендацій для майбутніх досліджень [15].

У статті «Підходи до викладання іноземної мови майбутнім інженерам-педагогам в умовах цифровізації та дистанційного навчання» висвітлено досвід застосування дистанційних цифрових освітніх технологій у процесі викладання дисципліни «Іноземна мова» у вищих інженерних навчальних закладах з аналізом як позитивних можливостей цифрового формату, так і певних обмежень, пов'язаних з організаційними, педагогічними, матеріально-технічними умовами його реалізації, та психологічними труднощами викладацького складу та студентів при переході на дистанційний формат навчання. Результати реалізовано на прикладі професійної підготовки бакалаврів в Українській інженерно-педагогічній академії (Харків). Запропонована модель організації дистанційного курсу іноземної мови для майбутніх інженерів-педагогів дає можливість розробити та впровадити комбіновану модель навчального процесу з іноземної мови, зокрема

традиційну взаємодію студентів і викладачів у поєднанні з використанням онлайн-курсів із синхронним навчанням у дистанційному форматі й забезпеченням цифровою дидактикою; створити систему контролю та моніторингу знань з усіх видів іншомовної діяльності; підвищити якість та ефективність формату дистанційного навчання, а також розвинути навички самостійної роботи майбутніх інженерів-педагогів у рамках дистанційного курсу з дисципліни «Іноземна мова» [20].

У статті «Практичне електронне навчання та дистанційна освіта в інженерії: мрія чи реальність?» зазначено, що глобалізація та цифровізація суттєво змінюють ландшафт вищих навчальних закладів. Наголошено, що деякі університети сьогодні пропонують студентам гнучкі алгоритми здобуття ступеня через електронне та/або дистанційне навчання. Констатовано, що стосується інженерної освіти, то, наскільки нам відомо, не було опубліковано жодних ґрунтовних і детальних досліджень, які б демонстрували, як традиційні інженерні курси з лабораторними компонентами переведено в онлайн-формат без шкоди для якості освіти. Зроблено спробу відповісти на два фундаментальних питання: чи можна здобути практичні навички в середовищі дистанційного/електронного навчання? Як інженерну освіту можна впроваджувати дистанційно за допомогою віртуальних лабораторій? Підсумовано, що електронне та дистанційне навчання для інженерної освіти успішно впроваджують без шкоди для результатів навчання програми та якостей випускників університету, якщо воно базується на міцній основі, що підтримується комплексною системою управління. З цієї причини запропоновано детальну систему управління онлайн-інженерною освітою разом із показниками для вимірювання її впровадження [19].

У статті «Формування віртуального освітнього середовища як елемент системи підвищення цифрових компетентностей вчителів» зазначено, що під впливом новітніх інформаційно-комунікаційних технологій процеси цифрової трансформації відбуваються в усіх сферах суспільного розвитку: економіці, виробництві, державному управлінні, законодавчій сфері, соціально-культурній сфері, науці та освіті. Безсумнівно, фахівець будь-якої галузі має відповідати сучасним вимогам цифрового суспільства, тому проблемою для системи освіти є формування такого фахівця. Сучасний суспільний розвиток та формування конкурентоспроможного фахівця є основою цифровізації освіти, яка потребує відповідного рівня від вчителів як суб'єктів освітнього процесу, цифрового освітнього середовища, вдосконалення системи навчання та професійного розвитку педагогічних працівників. Саме ці питання порушено в дослідженні. На основі аналізу основних нормативно-правових

документів визначено напрями розвитку педагогічної освіти в Україні та врегульовано порядок підвищення кваліфікації. Дослідження провідних українських та європейських науковців створили підстави для детального розгляду основних компонентів системи підвищення цифрових компетенцій вчителів. Виокремлено компоненти цифрової компетентності та запропоновано шляхи їх формування та вдосконалення. Розглянуто проблему якісного оновлення системи професійного розвитку педагогічних працівників, зокрема у сфері цифровізації. Запропоновано віртуальне освітнє середовище для формування та вдосконалення цифрових компетенцій, його модульну структуру та наповнення необхідними цифровими освітніми ресурсами. Науково обґрунтовано доцільність впровадження освітнього середовища та його використання для забезпечення підвищення рівня цифрової компетентності вчителів [7].

У статті «Інноваційні навчальні простори вищої освіти: систематичний огляд тем» зазначено, що сучасні освітні дослідження та практика спонукають до переосмислення дизайну, розроблення та використання навчальних просторів. Зазначено, що лише деякі дослідження стосуються формування інноваційних навчальних просторів у вищій освіті. Систематичний огляд зосереджено на визначенні дослідницьких тенденцій і тем навколо інноваційних навчальних просторів у вищій освіті та визначенні інноваційного навчального простору як концепції. На основі аналізу 58 вибраних статей сформовано огляд сучасної літератури з визначенням чотирьох тем:

1) дизайн інноваційних навчальних просторів;
2) педагогіка, що застосовується в інноваційних навчальних просторах;
3) досвід здобувачів освіти в інноваційних навчальних просторах;
4) підходи до управління змінами щодо інноваційного навчального простору кампусу.

Досліджено типи навчальних просторів, на які вплинули тенденції в педагогіці (у напрямі конструктивістських підходів, зокрема таких, як активні навчальні простори) та технології (у напрямі меншої фізичності, тобто гібридні навчальні простори). Аналіз завершує визначення проблем і рекомендацій щодо інтеграції інноваційного навчального простору в навчальний досвід кампусу. Це закладає основу для подальшого тематичного аналізу літератури з інноваційних навчальних просторів [11].

У статті «Підвищення медіаграмотності у вищій освіті» зазначено, що цифровізація впливає на всі сфери приватного та професійного життя, висуваючи нові вимоги до роботи з новими технологіями та можливостями, які вони пропонують. Для подолання цих викликів потрібні нові компетенції.

Отже, цифровий перехід суттєво впливає на навчання. Однією з компетенцій, яка набуває дедалі більшої ваги через цифровий перехід, є медіаграмотність. Стаття намагається відповісти на питання про те, як ми можемо розробити умови навчання, що сприяють медіаграмотності у вищій освіті. Це робиться шляхом аналізу самої медіаграмотності, з одного боку, та навчальних закладів у вищій освіті, які стосуються медіаграмотності, з іншого боку. Ключові висновки полягають у тому, що медіаграмотність ще не є точно схарактеризованою і що умови навчання часто не стосуються медіаграмотності як основної цілі компетентності. З цією метою надано рекомендації щодо розроблення відповідних компетентнісно-орієнтованих установок навчання в освіті медіаграмотності в університетах [15].

У статті «Трансформація освіти» розглянуто фундаментальні зміни в інженерній освіті – від дисциплінарного до міждисциплінарного дискурсу навчання шляхом застосування більш орієнтованих на студента методів навчання, які охоплюють загальні компетенції, міждисциплінарне навчання та навчання працювати на кордонах в інженерній освіті. Разом з тим постає велике питання: як нам переконати наших колег у необхідності змін чи трансформації інженерної освіти? Наголошено, що освітній розвиток можна розглядати як трансформаційне навчання з акцентуванням на тому, як академічний персонал розуміє себе як викладачів і дослідників, як вони навчилися, як вони цінують навчання та як вони практикують у класі. Акцентовано, що важливою частиною навчання є критична рефлексія над системою координат, яка складається з базових цінностей і переконань практики та випробування альтернати. Зазначено, що переконання та цінності можуть бути різноманітними, і три університетські режими можуть бути одним із способів вловити варіації. Зазначено, що науковці за освітою виховуються з вбудованою логікою у свої дисципліни, яка також впливає на їхню ідентичність та цінності. Наголошено, якщо інженер-акустик заходить у кімнату, він автоматично спочатку дивиться на стелю, так само як психолог спостерігає за людьми в першу чергу. Аргументовано, якщо ви володієте знаннями про застосування екологічних матеріалів, ви побачите їх у будівлях та навколишньому середовищі. Адже, таким чином, освітні зміни є складними, оскільки вони пов'язані з цінностями та ідентичностями науковців [5].

У статті «IT, географія та освіта: перспективи для секторів високотехнологічної промисловості в контексті сталого розвитку» наголошено на стрімкому розвитку технологій і глобалізації, що зумовлюють необхідність термінових реформ у секторі освіти для забезпечення адаптації до вимог сучасного світу. Акцентовано на критичній ролі географічної освіти у

розв'язанні цих проблем і сприянні сталому розвитку. Визначено міждисциплінарний характер географії, яка охоплює природничі, соціальні та точні науки і засвідчує необхідність інтеграції географічних знань у різні сфери освіти. Інтеграція географічної освіти з інформаційними технологіями (далі – ІТ) і високотехнологічними галузями стає ключовою стратегією сприяння інтелектуальному людському потенціалу та просуванню цілей сталого розвитку. Завдяки практичному навчанню та інтерактивному моделюванню студенти набувають практичних навичок використання сучасних ІТ-інструментів, зокрема таких, як геоінформаційні системи (ГІС) і дистанційне зондування для просторового аналізу та планування. Така інтеграція сприяє розвитку критичного мислення та здатності розв'язувати складні соціально-економічні та екологічні проблеми. Йдеться про важливість співпраці між науковими установами, державними установами, зацікавленими сторонами промисловості та місцевими громадами у впровадженні географічних освітніх ініціатив. Використовуючи геопросторові технології та застосовуючи міждисциплінарні підходи, викладачі можуть озброїти студентів знаннями та навичками, необхідними для орієнтування в складнощах сучасного світу. Крім того, це потребує подальших досліджень для вивчення потенціалу географічної освіти у формуванні економіки знань і сприянні соціально-економічному розвитку. Отже, географічна освіта слугує наріжним каменем для сталого розвитку, пропонуючи розуміння взаємозв'язків між людьми, навколишнім середовищем і соціально-економічними системами. Інтегруючи географічні знання в навчальні програми та використовуючи сучасні технології, викладачі можуть розширити можливості студентів стати поінформованими громадянами світу, здатними сприяти позитивним змінам у своїх громадах і за їх межами [11].

У статті «Дослідження використання генеративної ШІ в освіті: розширення сфери застосування» досліджено, що штучний інтелект (ШІ) вже відіграє значну роль в освіті та суспільстві. Зважаючи на швидкий і значною мірою вражаючий розвиток у сфері генеративного штучного інтелекту, важливо враховувати потенційні зміни та зсуви нової норми. Такі генеративні моделі, як ChatGPT, Google Bard, Bing Chat, DALL-E, та багато інших, виявилися потужними союзниками та помічниками практично в кожній галузі. Враховуючи мовні та технічні можливості моделей, можна визнати їх важливість і гарантувати, що вони не будуть пропущені. У цій роботі слід зосередитися на їх впливі на освіту та на тому, який відгук має освітня спільнота. Важливо дізнатися, як саме використовується генеративний ШІ та як його можна використовувати в освіті. Наша мета полягає в тому, щоб

переглянути більше нових робіт, класифікувати статті на основі теми, яку охоплюють статті, типу дослідження, освітнього рівня, якого воно стосується, і того, як генеративний ШІ загалом сприймається. За результатами аналізу можна зробити в цілому позитивний висновок, оскільки більшість робіт зосереджуються на вищій освіті та предметах Stem з використанням в основному якісних методів дослідження [9].

У статті «Гейміфікація освітнього контенту за допомогою віртуального вчителя в онлайн-середовищі навчання» йдеться про новий поштовх у розвитку інформаційних технологій у навчальному процесі, який надали пандемія коронавірусу Covid-19 та карантин, запроваджений для запобігання поширенню захворювання. Через карантин і війну в Україні освітній процес перемістився в онлайн-простір, що створило умови для дистанційного навчання з використанням медіаконтенту. Медіаосвіта покликана підготувати здобувачів освіти до життя в новому інформаційному середовищі, навчити їх повноцінно сприймати різні види інформації, розуміти й оволодівати засобами спілкування на основі інтерактивних форм спілкування. Це також покращує якість сприйняття інформації, залучення здобувачів освіти до інтерактивних занять та залучення всіх учасників освітнього процесу в онлайн-середовище. Таким чином, реалії сьогодення потребують нових підходів та засобів навчання, які мають впроваджувати сучасні заклади вищої освіти в епоху Освіта 4.0 [5].

У роботі «Постмодерний кіберпростір» обговорено постмодернізм, який можна ідентифікувати в багатьох галузях і варіювати від літератури, архітектури та епістемології до теорії культури. Водночас термін «постмодерн» має семантичний діапазон, який змушує Еко (2003) розуміти його як «паспарту» (Eco 2003, с. 77). У подальшому термін «постмодерн» розуміється не стільки як позначення епохи, скільки як епістемологічний підхід. З цієї точки зору постмодернізм являє собою критично-підривний підхід до претензій на тотальність і нормативних тенденцій, які розгортаються в сучасності. Отже, «постмодернізм» є результатом реляційної структури модернізму/постмодернізму. У сенсі диференціальної взаємодії або розмежування обидва терміни визначають взаємність, але зважаючи на те, що «між постмодерністськими теоріями існують значні відмінності, усі вони можуть зосередитися на критиці модернізму» (Yaakoby 2012, с. 10) [11].

У статті «Дослідження та оцінювання сучасної прикладної педагогіки в галузі інженерії» зазначено, що інженерна освіта постійно розвивається, щоб відповідати вимогам професійного суспільства, що швидко змінюється. Упродовж останніх років з'явилася низка технологічних досягнень, які

змінили спосіб навчання та навчання інженерів. Досліджено нові методології в інженерній освіті, новітні методи педагогіки, які можна запропонувати педагогам для навчання здобувачів освіти. Розглянуто різні теми, зокрема активне навчання, проблемне навчання, проєктне навчання, перевернуті класи та навчання на досвіді. Ці методології обрано через їх зростаючу популярність і потенціал покращення досвіду навчання для здобувачів вищої освіти інженерних спеціальностей. Розглянуто літературу щодо кожної методології, висвітлено її переваги та проблеми, а також надано тематичні дослідження та дослідження, щоб продемонструвати їх ефективність в інженерній освіті. Визначено потенціал поєднання цих методологій у створенні більш комплексного досвіду навчання для здобувачів вищої освіти інженерних спеціальностей [17].

У роботі «Педагогіка інженерних концепцій, орієнтована на експериментальне навчання» розглянуто педагогіку для інженерних курсів. Запропонована педагогіка може бути застосована до великої кількості інженерних концепцій у різних курсах та передбачає розроблення факультетом серії експериментів для інженерної концепції. Студенти проводять експеримент, розроблений викладачами, спостерігають за результатами та намагаються узагальнити спостереження. Коротка заява студента є фактичним викладом передбачуваної інженерної концепції. Така педагогіка покращує навчання студента, який пройшов через досвід інженерної концепції та зробив офіційне формулювання концепції, розуміє та оцінює її. Запропоновану педагогіку продемонстровано через експериментальний дизайн для таких концепцій, як ряди Фур'є, центральна гранична теорема та теорема вибірки. Звичайна прийнята педагогіка передбачає п'ять основних етапів: (I) формальне формулювання концепції, (II) математичне рівняння концепції, (III) математичний доказ концепції, (IV) числові приклади для застосування концепції та (V) проведення експериментів у лабораторії для підтвердження концепції. Цей п'ятиетапний процес для кожної концепції тривав один-два тижні, що було визнано важливим. Здобувачі освіти мали змогу здобути концептуальні знання, деякі змогли відповісти на тести, які передбачали справжнє розуміння концепції. Відповідно до вимог педагогіки студенти спочатку взяли участь у лабораторних заняттях, що пов'язані із запланованою концепцією. Після закінчення лабораторних занять кожен студент зафіксував свої спостереження. Отже, запропонована педагогіка передбачає п'ять кроків з початковим лабораторним досвідом, що сприяє покращенню навчання здобувачів освіти [2].

У роботі «Проєктування ефективної електронної педагогіки для навчальних програм з електротехніки – перспективи в Південноафриканському технологічному університеті» розглянуто перспективи та досвід викладачів і студентів електротехніки щодо інтеграції електронної педагогіки в навчальні програми з електротехніки в Південноафриканському технологічному університеті. Мета дослідження полягає в тому, щоб зрозуміти проблеми та можливості, пов'язані з розробленням і впровадженням ефективних програм електронної педагогіки, а також визначити найкращі практики для підтримки покращених результатів навчання учнів. Результати показують, що електронна педагогіка може відігравати вирішальну роль у підвищенні активності, мотивації та технічних навичок учнів. Однак також виявлено, що ефективне проєктування та впровадження програм електронної педагогіки може бути складним завданням і вимагає ретельного розгляду потреб і контексту як студентів, так і викладачів. Результати цього розділу засвідчують необхідність для університетів тісної співпраці як зі студентами, так і з викладачами у розробленні програм електронної педагогіки, які відповідають потребам усіх зацікавлених сторін. Цього можна досягти завдяки використанню технологій і цифрових пристроїв, які підтримують співпрацю та надають студентам більший доступ до освіти, а також покращують оцінювання результатів навчання студентів. Надано цінну інформацію про виклики та можливості, пов'язані з електронною педагогікою в освіті з електротехніки, а також рекомендації для університетів і викладачів, які прагнуть розробити ефективні програми електронної педагогіки, що підтримують покращення результатів навчання здобувачів освіти [15].

У статті «Відмінні риси інженерної педагогіки» зазначено, що є певна відмінність між загальною та інженерною освітою. Інженер – це професія, тож студентам інженерних спеціальностей слід передати відповідні знання, навички та етичне почуття. Є три основні способи надання освіти студентам інженерних спеціальностей – лекції, практичні заняття та лабораторні заняття. Навчальні та лабораторні заняття є не менш важливими, ніж теоретичні заняття. Насправді іграшки та фізичні моделі використовуються як доповнення до теоретичних занять. Правильно оформлена анкета також може сприяти процесу навчання. Студенти також мають бути обізнані щодо прав інтелектуальної власності, серед яких авторське право є пріоритетним. Проєкт є важливим атрибутом навчання студента-інженера, який потребує належної уваги з боку викладача. Нарешті, це обов'язок викладача інженерії передавати учням етичні цінності. Оскільки інженери є професіоналами, які працюють

для людства, для студентів необхідна інтегрована освіта, що охоплює знання, мудрість, навички та етику [18].

У статті «Виховання незалежних мислителів: тріада штучного інтелекту, таксономія Блума та критичне мислення в педагогіці оцінювання» визначено, що поєднання генеративного штучного інтелекту (Gen AI), таксономії Блума та критичного мислення є багатообіцяючим шляхом для революції в педагогіці оцінювання та розвитку когнітивних навичок вищого рівня, необхідних для автономного самостійного навчання. Gen AI, підгрупа штучного інтелекту (ШІ), стала лідером у творчих завданнях, революціонізувавши різні сфери, зокрема такі, як мистецтво, музика, письмо й дизайн, та продемонструвавши свою здатність створювати оригінальний контент у різних сферах, у тому числі освіті. З урахуванням соціальних, культурних, економічних та педагогічних аспектів наголошено, що штучний інтелект в освіті передбачає впровадження таких технологій штучного інтелекту, як інтелектуальні системи репетиторства, чат-боти, роботи, панелі аналітики навчання, адаптивні системи навчання та автоматизоване оцінювання для посилення й покращення навчального процесу. Аргументовано, що важливість впливу на компонент креативності переглянутої таксономії К. Блума виникає через використання Gen AI у творчих завданнях, що викликає занепокоєння стосовно автентичності та оригінальності контенту, створеного штучним інтелектом. Метою дослідження є виявлення можливості цього об'єднання та переформатування вищих когнітивних рівнів таксономії Блума для покращення критичного мислення та самостійного навчання серед студентів. Читача зорієнтовано на літературні джерела та визначено напрям, за яким мають рухатися дослідження в цій галузі, таким чином додаючи цінності, а не лише надаючи огляд літератури. Визначено прогалину в поточній літературі щодо переосмислення педагогіки оцінювання для розвитку навичок мислення вищого порядку в системі вищої освіти Gen AI. Ця стаття представляє випадок перегляду таксономії Блума, відстоюючи важливість вільного володіння ШІ та грамотності оцінювання для розвитку навичок критичного мислення та самостійного навчання [13].

У статті «Цифрова педагогіка для сталого перетворення освіти: вдосконалення навчання, орієнтованого на здобувача освіти, в цифрову епоху» зазначено, що системи вищої освіти перебувають під зростаючим тиском, щоб прийняти технологічне навчання як значущий крок до цифрової трансформації освіти. Акцентовано, що цифрові технології в освіті обіцяють оптимальне викладання та навчання, але водночас вони створюють навантаження на освітні системи щодо адаптації педагогічних стратегій.

Зазначено, що класичні педагогічні рамки, такі як теорії Дьюї, Піаже та Виготського, зосереджено на агенції здобувачів вищої освіти і не є специфічними для сучасної освіти з повсюдним використанням цифрових технологій. Отже, зазначено, що існує потреба в новій та інноваційній педагогічній структурі, яка узгоджується з цими новими та передовими цифровими технологіями. Проте зауважено, що останні рекомендації щодо впровадження нових цифрових технологій в освіту здебільшого зосереджені на етичних вимірах і методах оцінювання. Наголошено, що відсутність всеосяжної педагогічної основи для практики викладання та навчання в епоху цифрових технологій є загрозою для якісної освіти. У поточному дослідженні запропоновано структуру цифрової педагогіки для стійкої трансформації освіти (DP4SET), яка може бути застосована до нових способів викладання та навчання на основі цифрових технологій. Зазначено, що структура DP4SET складається з чотирьох компонентів, які виступають за цифрову компетентність для доступу до глибокого навчання, практику, засновану на доказах, із якісними цифровими ресурсами, навчальні середовища із застосовними цифровими технологіями та синергію між викладачами та надійним штучним інтелектом (ШІ). Стверджено, що реальне застосування фреймворку DP4SET сприяє ефективному використанню технологій і суттєво змінює викладання та навчання в класі та за його межами. Аргументовано, що запропонована система цифрової педагогіки забезпечує основу для сучасних освітніх систем, які забезпечують використання передових цифрових технологій для сталої цифрової трансформації освіти [20].

Дослідження «Як викладачі використовують аналітику навчання: ключова роль педагогіки» заповнює прогалину в знаннях щодо використання аналітики навчання досвідченими інструкторами, зосереджуючись на відмінностях у їхньому підході, знаннях і навичках, які вони активують, та розвитку цих знань і навичок. Зазначено, що завдяки якісному аналізу інтерв'ю «думай вголос» із 13 інструкторами з аналітичним досвідом виявлено два чітких профілі використання аналітики. Показано, що:

- ❖ викладачі першого профілю надавали пріоритет моніторингу залученості та успішності студентів для розвитку бажаної поведінки, використовуючи аналітику, щоб узгодити студентів з очікуваннями курсу;
- ❖ викладачі другого профілю зосереджувалися на розумінні здобувачами освіти сприйняття навчання та узгодженні дизайну курсу з різноманітними навчальними поведінками і потребами.

Стверджено, що для досягнення такого використання інструктори вийшли за межі простого здобуття технічних знань, а також інтегрували

педагогічні знання у свою аналітичну практику. Дослідження виявило специфічну аналітичну підтримку навчання, зокрема таку, як постійні індивідуальні консультації, які є безцінними для розвитку необхідних технічних і педагогічних знань. Підсумовано, що результати цього дослідження виявляють ключову роль педагогіки у використанні аналітики, вимагаючи вдосконалення концептуальних моделей і адаптації практичної підтримки для викладачів [21].

Дослідження «Інструменти та практика спільного онлайн-навчання в педагогіці інженерії та підготовці викладачів», проведене в середовищі технічного університету, має майже десятирічну історію, про яку вперше повідомлено в контексті 21-ї Міжнародної конференції з інтерактивного спільного навчання (ICL2018) під час аналізу зв'язків між цифровою трансформацією та інтерактивним спільним навчанням. Зазначено, що на п'ятирічний проєкт вплинула швидка трансформація освітнього середовища через Covid-19, і переосмислений освітній онлайн-простір став новим викликом. У дослідженні систематизовано уроки, отримані на етапі впровадження результатів проєкту, представлено методичний досвід, який набуто в практиці інженерної та професійної підготовки педагогів. Проаналізовано мікроконтент, створений 230 здобувачами вищої освіти за їхньою ініціативою, з технікою візуальної презентації за вибором в контексті кейсу, за жанром і професійною методикою. На поточному етапі реалізації проєкту створено репозиторій знань університетського рівня, який базується на характеристиках розвитку контенту спільноти, не є орієнтованим на отримання прибутку та водночас дає можливість поділитися компетенціями розвитку, набутими на професійній підготовці педагогів, у відкритому інноваційному просторі. Стверджено, що історія розвитку проєкту Open Content Development, особливо онлайн-поворот у викладанні та навчанні, показує вплив Open Science на повсякденну практику [1].

У статті «Спільна педагогіка: співпраця та наставництво у реалізації проектів Stem» висвітлено можливості педагогіки співробітництва, зокрема менторства, для розвитку Stem-компетентностей і Soft Skills здобувачів вищої освіти та представлено досвід впровадження програм SchoolTechno у Донецькому національному технічному університеті. Розкрито, що реалізація проєкту «ШколаТехно» базується на концепції Stem-освіти та принципах педагогіки співробітництва. Безпосередніми бенефіціарами SchoolTechno є здобувачі закладів загальної середньої освіти, які працюють у командах зі своїми вчителями під керівництвом здобувачів вищої освіти з технічних та інженерних спеціальностей. Експертами програми визначено викладачів

університетів і представників бізнесу та громадського сектору. Зазначено, що участь такого широкого кола зацікавлених сторін є вигідною для кожної окремої групи, оскільки під час навчання та роботи над проєктами вони обмінюються досвідом та набувають абсолютно нових навичок, неспецифічних для їх цільової групи. Наголошено, що поєднання Stem-освіти, педагогіки співробітництва та наставництва в таких проєктах, як SchoolTechno, створює благодатне підґрунтя для розвитку креативності здобувачів освіти [21].

У статті «Багатовимірний аналіз медійного фреймінгу в російсько-українській війні» зазначено, що масмедіа (ЗМІ) відіграють вирішальну роль у конструюванні наративів і формуванні суспільної інтерпретації глобальних криз, особливо в тривалих геополітичних суперечках, таких як триваюча війна між рф та Україною. Враховуючи значний гуманітарний вплив цієї війни, аналіз того, як вона була представлена в ЗМІ, надано цінну інформацію про її зображення та наративи, які з'являються з часом. Незважаючи на те, що численні дослідження вивчали кадрування війни в ЗМІ, вони часто зосереджені на окремих подіях або обмежених часових рамках, не звертаючи уваги на еволюцію наративів. Це дослідження усуває цю прогалину шляхом проведення довгострокового аналізу висвітлення війни в ЗМІ протягом двох років. Моделі машинного навчання без нагляду використовуються для вивчення змін обсягу, тем розповіді та зображень війни та її ключових дійових осіб. Висновки сприяють розумінню того, як формування стратегій у висвітленні ЗМІ формує наративи з потенційними наслідками для сприйняття громадськістю та політичного дискурсу. У дослідженні проаналізовано закономірності та відмінності в кадруванні ЗМІ, наголошено на тому, як різні редакційні пріоритети впливають на зображення війни та її ширших наслідків, потенційних дисбалансів у висвітленні [8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ
List of References

1. Benedek A., Horváth J. C. Online Collaborative Training Tools and Practice in Engineering Pedagogy and Teachers' Training. *Lecture Notes in Networks and Systems*. 2025. Vol. 1281. P. 209–219. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-83520-9_20.

2. Buddhi K. A Pedagogy for Engineering Concepts Focusing on Experiential Learning. *Lecture Notes in Networks and Systems*. 2023. Vol. 767. P. 83–103 Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-41637-8_8.

3. Certain Considerations on Mechanical Engineering Education 4.0 / E. López, V. Molina, A. López-Martínez, L. Martínez, Y. Márquez, E. Moreno. *Lecture Notes in Networks and Systems*. 2025. Vol. 1179. P. 515–525. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-97-9327-3_41.

4. . Coping and Emotions of Global Higher Education Students to the Ukraine War Worldwide / Raccanello, D., Burro, R., Aristovnik, A. et al. *Scientific Reports.* 2024. Vol. 14, 8561. DOI: https://doi.org/10.1038/s41598-024-59009-3.

5. Dixit U. S. Distinguishing Features of Engineering Pedagogy. *Engineering Pedagogy.* 2023. P. 1–16. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-19-8016-9_1.

6. Educational Transformation / F. Habbal, A. Kolmos, R. G. Hadgraft, J. E. Holgaard, K. Reda. *Reshaping Engineering Education.* 2024. P. 161–177. DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-99-5873-3_8.

7. Gamification of Educational Content by Using Virtual Teacher in Online Learning Environment / T. Bondarenko, D. Kovalenko, I. Khotchenko, H. Zelenin, V. Bozhko. *Lecture Notes in Networks and Systems.* 2024. Vol. 901. P. 447–454. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-53022-7_44.

8. Hands-on e-Learning and Distance Education in Engineering: Wishful Thinking or a Practical Reality? / I. Zabalawi, H. Kordahji, H. Salti, F. Alkhatib. *Higher Education in the Arab World.* 2023. P. 191–222. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-33568-6_11.

9. Huang R., Adarkwah M. A., Liu M. *et al.* Digital Pedagogy for Sustainable Education Transformation: Enhancing Learner-Centred Learning in the Digital Era. *Frontiers of Digital Education.* 2024. Vol. 1. P. 279–294. DOI: https://doi.org/10.1007/s44366-024-0031-x.

10. Ibrahim M., Wang B., Xu M. *et al.* A Multidimensional Analysis of Media Framing in the Russia-Ukraine War. *Journal of Computational Social Science.* 2025. Vol. 8 (34). DOI: https://doi.org/10.1007/s42001-025-00363-1.

11. Jahić I., Ebner M., Schön S., Edelsbrunner S. Exploring the Use of Generative AI in Education: Broadening the Scope. *Lecture Notes in Computer Science*. 2024. Vol. 14724. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-61691-4_19.

12. Khamitova A. Innovative Learning Spaces of Higher Education: a Systematic Mapping Review of Themes. *TechTrends.* 2023. Vol. 67. P. 830–842**.** DOI: https://doi.org/10.1007/s11528-023-00892-4.

13. Kergel D. Postmodern Cyberspace. *Digital Cultures.* 2023. P. 35–121. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-658-35250-9_2.

14. Li Q., Jung Y., Wise A. F. How Instructors Use Learning Analytics: the Pivotal Role of Pedagogy. *Journal of Computing in Higher Education.* 2025. DOI: https://doi.org/10.1007/s12528-025-09432-w.

15. Lubbe A., Marais E., Kruger D. Cultivating Independent Thinkers: The Triad of Artificial Intelligence, Bloom's Taxonomy and Critical Thinking in Assessment

Pedagogy. *Education and Information Technologies.* 2025. Vol. 30. P. 17589–17622. DOI: https://doi.org/10.1007/s10639-025-13476-x.

16. Makda F. Digital Education: Mapping the Landscape of Virtual Teaching in Higher Education – A Bibliometric Review. *Education and Information Technologies.* 2025. Vol. 30. P. 2547–2575. DOI: https://doi.org/10.1007/s10639-024-12899-2.

17. Sedelmaier Y., Erculei E., Landes D. Enhancing Media Literacy in Higher Education. *Lecture Notes in Networks and Systems*. 2023. Vol. 633. P. 390–399. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-26876-2_36.

18. Sibanda M., Naidoo P. Designing Effective e-Pedagogy for Electrical Engineering Curricula – Perspectives at a South African University of Technology. *Online Teaching and Learning in Higher Education.* 2024. P. 147–163. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-56953-1_9.

19. Suptelo O., Niemets O. IT, Geography and Education: Prospects for High-Tech Industry Sectors in the Context of Sustainable Development. *NATO Science for Peace and Security Series C: Environmental Security.* 2024. P. 443–455. DOI: https://doi.org/10.1007/978-94-024-2278-8_34.

20. Survey and Evaluation of Applied Modern Engineering Pedagogy / O. Alkelany, H. Khater, M. Kamal, H. Mostafa. *Earth and Environmental Sciences Library.* 2024. P. 635–648. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-46491-1_39.

21. The Formation of a Virtual Educational Environment as an Element in the System of Improving the Digital Competences of Teachers / H. Sazhko, O. Nechuiviter, A. Kovalchuk, L. Fatieieva. *Lecture Notes in Networks and Systems.* 2024. Vol. 900. P. 47–54. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-52667-1_6.

22. Trokhymchuk S., Bryntseva O., Pasichnyk M. Approaches to Foreign Language Teaching of Future Engineer-Teachers in the Context of Digitalization and Distance Learning. *Lecture Notes in Networks and Systems*. 2024. Vol. 900. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-52667-1_7.

23. Voropayeva V., Kabanets M., Stupak H. Collaborative Pedagogy: Cooperation and Mentoring in the Implementation of Stem Projects. *Lecture Notes in Networks and Systems.* 2025. Vol. 1260. P. 149–156. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-85652-5_16.

24. *War in Ukraine. Media and Emotions* / Ed.: A. Turska-Kawa, A. Kasińska-Metryka, K. Pałka-Suchojad. Springer Nature Switzerland AG, 2023 (eBook). 236 p. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-37608-5.

2.2. Професійний розвиток педагогічних кадрів: інформаційно-аналітичний супровід застосування технологій штучного інтелекту в освітньому процесі

Аналітичний огляд

Автор-упорядник

Кравченко Юлія Анатоліївна

науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, НАПН України

ORCID iD: 0009-0008-6147-4599

Анотація. Аналітичний огляд «Професійний розвиток педагогічних кадрів: інформаційно-аналітичний супровід застосування технологій штучного інтелекту в освітньому процесі» здійснено на виконання завдань прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025 рр.). Встановлено, що цифрова трансформація освіти змінює освітнє середовище, а цифрові технології стають невід'ємним складником здійснення ефективного та якісного освітнього процесу.

Констатовано, що одним із актуальних чинників цифровізації освіти є використання технологій штучного інтелекту (далі – ШІ), який все більше впливає на організацію та здійснення освітнього процесу, а розвиток цифрової компетентності педагогів, зокрема її складника – ШІ-компетентності, є одним з ключових аспектів реалізації успішного викладання навчальних дисциплін і навчання здобувачів освіти. Огляд зорієнтовано на здійснення інформаційно-аналітичного супроводу професійного розвитку педагога з питань застосування технологій ШІ в освітньому процесі у нових реаліях інформаційного суспільства.

Розглянуто та проаналізовано низку наукових праць, методичних рекомендацій, науково-методичних посібників, у яких представлено результати аналітичного пошуку можливостей і переваг використання ШІ освітянами, описано потенціал та алгоритм застосування інструментарію ШІ, наведено приклади використання ШІ для більш ефективної взаємодії педагогів і здобувачів, розглянуто ШІ-компетентність педагогічних працівників у площині дотримання академічної доброчесності щодо використання нової технології в умовах цифрової трансформації освіти.

Ключові слова: інформаційно-аналітичний супровід, професійний розвиток педагога, штучний інтелект, цифрова трансформація освіти і педагогіки.

Professional Development of Pedagogical Staff: Information and Analytical Support for the Use of Artificial Intelligence Technologies in the Educational Process

Analytical Review

Author-compiler

Kravchenko Julia Anatoliivna

Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education, V. Suchomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, NAES of Ukraine

Abstract. The analytical review 'Information and Analytical Support of Teacher's Professional Development: Application of Artificial Intelligence Technologies in the Educational Process' was carried out to fulfil the tasks of the applied research 'Information and Analytical Support of Digital Transformation of Education and Pedagogy: Domestic and Foreign Experience' (2023-2025). It is established that the digital transformation of education is changing the educational environment, and digital technologies are becoming an integral part of an effective and high-quality educational process. It is stated that one of the current factors in the digitalisation of education is the use of artificial intelligence (hereinafter – AI) technologies, which increasingly affects the organisation and implementation of the educational process, and the development of digital competence of teachers, in particular its component – AI competence, is one of the key aspects of successful teaching of academic disciplines and training of students.

The review is focused on the implementation of information and analytical support for the professional development of teachers on the use of AI technologies in the educational process in the new realities of the information society. A number of scientific papers, methodological recommendations, scientific and methodological manuals are reviewed and analysed, which present the results of an analytical search for opportunities and advantages of using AI by educators, describe the potential and algorithm for using AI tools, provide examples of using AI for more effective interaction between teachers and students, and consider the AI competence of teachers in terms of maintaining academic integrity in the use of new technology in the context of the digital transformation of education.

Keywords: Information and Analytical Support, Professional Development of a Teacher, Artificial Intelligence, Digital Transformation of Education and Pedagogy.

Розвиток освіти у XXI столітті тісно пов'язаний з прогресом у сфері новітніх технологій. Упровадження та використання штучного інтелекту відкриває нові можливості й перспективи для учасників освітнього процесу та має великий потенціал для трансформації освітньої галузі.

Професійний педагог має бути готовим до нових викликів та активно використовувати інноваційні технології й методики.

Результати аналізу джерельної бази свідчать про те, що нині багато вчених і дослідників-практиків акумулюють у наукових доробках цікаві напрацювання щодо різних аспектів використання ШІ в освітньому процесі. Науковці досліджують переваги та недоліки ШІ-технологій, розглядають можливості інструментів ШІ у підвищенні якості освіти, аналізують принципи академічної доброчесності у застосуванні ШІ в освітній й дослідницькій діяльності та вивчають питання ШІ-компетентності педагога.

Заслуговують на увагу роботи таких українських учених, як О. Баніт, В. Биков, Н. Білик, О. Волошин, І. Дерев'янко, С. Доценко, С. Курбатов, Т. Собченко, В. Карковська, О. Коваленко, О. Котенок, О. Кочерга, О. Лаврентьєва Л. Лук'янова, В. Мурашко, А. Паталаха, А. Полянська, А. Ситник, Т. Собченко, О. Спірін, Ю. Триус, А. Шевченко, М. Шишкіна та ін. Дослідження цих науковців сприяють розширенню наукового знання як про використання ШІ, так і про застосування його інструментарію для вдосконалення освітнього процесу [24].

Так, у праці «Інтеграція віртуальної реальності та штучного інтелекту в освітній процес» здійснено аналіз можливостей і переваг використання віртуальної реальності та ШІ в освітньому процесі. Зазначено, що застосування технологій ШІ дає можливість індивідуалізувати процес навчання, налаштовувати оцінювання, а також планувати освітній процес та управляти ним у закладах вищої освіти. Зауважено, що розумний контент, системи управління навчанням і гейміфікація з використанням ШІ, віртуальні навчальні середовища – все це вже сьогодні істотно впливає на зміст і результати навчального процесу. Проаналізовано основні переваги й можливі ризики використання ШІ для викладачів і здобувачів вищої освіти. Акцентовано, що для подолання недоліків цих технологій учасники освітнього

[44] Джерело: https://hovorymo.live/at-school/pro-teachers/stucnii-intelekt-vcitel-xto-kogo/ (дата звернення: 06.07.2025)

процесу мають усвідомлювати, що ШІ є додатковим інструментом, який забезпечує баланс між використанням цієї технології та роллю викладача, а також її етичне використання. Завдяки технології віртуальної реальності в освіті створено віртуальне освітнє середовище, у межах якого можливий безперервний саморозвиток і самовдосконалення для вільних, активних і творчих особистостей. Встановлено, що використання віртуальної реальності в освіті сприяє створенню унікальних можливостей для поглибленого навчання та практичного застосування знань у різних галузях [17].

У праці «Використання штучного інтелекту в освіті» наголошено, що одним із потенційних напрямів використання ШІ як помічника викладача є добір навчального матеріалу, оптимального для відповідної аудиторії та навчальної програми курсу, цікавого й корисного щодо майбутньої професії. Зауважено, що актуальності набувають мобільні додатки як помічники у вивченні навчального матеріалу та його закріпленні, як аналітики в процесі збирання інформації під час виконання вправ у розв'язанні питань, що зумовлюють певні труднощі, помилки та значні витрати часу. Зазначено, що на підставі отриманої інформації ШІ може надавати звіт викладачеві для коригування свого курсу. Автор детальніше описує можливості використання сервісу «SendPulse», що пропонує візуальний конструктор бота, який можна підключити до мережі. Конструктор є досить простим за своєю структурою і містить чотири основних блоки – повідомлення, ланцюжок, дія і пауза [5].

У статті О. Задоріної «Організація навчання за індивідуальними освітніми траєкторіями засобами штучного інтелекту» розглянуто питання щодо активізації освітніх програм за допомогою сучасних інформаційних технологій. Зазначено, що базові знання ШІ в системі освіти та наукових пошуках здобувачів вищих закладів освіти спрямовано на формування адаптивного, ефективного та якісного процесу здобуття знань в умовах становлення інформаційного суспільства. В основних результатах дослідження представлено віртуальних помічників – чат-ботів (ChatGPT, Thinkster, Alta by Knewton, Querium та ін.), онлайн-платформи (Moodle, Google Meet та ін.) та описано їхні основні характеристики, переваги та особливості використання в освіті. Проаналізовано популярні інноваційні сервіси ШІ, що дають змогу активізувати діяльність здобувачів освіти на основі механізованої роботи комп'ютерів і реалізовувати освітню діяльність за індивідуальними освітніми траєкторіями. Виявлено, що віртуальна реальність як новий організаційний соціальний простір зумовлює планомірні, послідовні й систематичні зміни в навчальному процесі та науково-дослідній роботі студентів, сприяє вдосконаленню наявних і формуванню безпрецедентних організаційних форм,

типів і методів. У висновку визначено перспективний напрям і тенденцію розвитку ШІ у вищій освіті [12].

У статті «Pinterest і штучний інтелект: інновації у персоналізації та візуалізації» Т. Вдовичин та О. Сікора розглядають можливості ШІ для персоналізації та візуалізації навчального контенту із забезпеченням адаптивного підходу до індивідуальних потреб як здобувачів, так і педагогів. У дослідженні акцентовано увагу на використанні ШІ для освітніх потреб щодо формування цифрового контенту з демонстрацією платформи Pinterest. Цей сервіс застосовує передові алгоритми ШІ для персоналізації навчального контенту, розпізнавання зображень, рекомендацій користувачам та створення візуальних пошукових систем. У результатах дослідження зазначено, що персоналізація навчального контенту базується на аналізі поведінки освітніх користувачів, їхніх інтересів і вподобань, що дає змогу створювати унікальний досвід і мотивувати до тривалої взаємодії з платформою. Розпізнавання зображень і візуальний пошук, підтримувані ШІ, забезпечують інноваційний підхід до пошуку інформації, уможливлюючи оперативний пошук подібних зображень або ідей. Стаття розкриває потенціал Pinterest для педагогів, здобувачів та навіть батьків, що дає можливість створювати персоналізоване та візуально привабливе навчальне середовище. Крім цього, продемонстровано можливості використання ШІ вчителем інформатики на прикладі платформи Pinterest, яка допомагає знаходити візуальний контент, ідеї для уроків та інтерактивні матеріали для покращення освітнього процесу [3].

У статті «Інтеграція штучного інтелекту в процесі онлайн-навчання» досліджено сучасні технології штучного інтелекту, що впроваджуються в сфері онлайн-навчання. Основну увагу приділено аналізу впливу цих технологій на якість навчання та доступність освітніх ресурсів. Важливим аспектом є визначення переваг і обмежень використання штучного інтелекту для різних категорій студентів і викладачів. Акцентовано, що в сучасній ері активного технологічного прогресу особливу увагу приділяють ШІ та його впливу на різні аспекти життя, зокрема на освіту. Онлайн-навчання як один із ключових сегментів освіти виявляє потенціал ШІ у перетворенні традиційних педагогічних методів та наданні можливості досягнення знань всім користувачам, незалежно від їхнього місця перебування чи матеріальних ресурсів. Акцентовано, що використання ШІ в онлайн-навчанні стає актуальним і перспективним напрямом у подальших дослідженнях і розвитку цієї галузі. У статті надано прогноз можливих майбутніх напрямів розвитку систем онлайн-навчання, що базуються на штучному інтелекті. Наголошено на значущому потенціалі використання ШІ в освітньому процесі,

його здатності трансформувати традиційні педагогічні методи та забезпечувати доступ до знань для широкого кола користувачів незалежно від їхнього місця перебування чи ресурсів [13].

Науковці А. Андрощук і О. Малуга досліджували проблему використання ШІ у вищій освіті. Розглянуто стан і тенденції розвитку ШІ, обґрунтовано важливість вивчення цієї проблеми та необхідність подальших досліджень з огляду на її вплив на академічну доброчесність, якість та успішність навчання. Розглянуто існуючі підходи до використання ШІ та GPTchat, зокрема проаналізовано досвід зарубіжних та українських учених і практиків, висвітлено основні думки щодо подальшого розвитку та регулювання ШІ як на міжнародному, так і на національному рівнях. Досліджено нормативно-правову базу, що активно формується, сучасну практику розроблення та впровадження програм ШІ в освіті. Підсумовано, що сектор вищої освіти має адаптувати свої підходи до навчання, викладання та оцінювання таким чином, щоб ШІ використовувався ефективно та належним чином на основі академічної доброчесності [1].

У праці «Штучний інтелект і цифровізація: нові виклики для викладацької діяльності» зауважено, що використання ШІ й цифрових інструментів ставить перед викладачами нові завдання та визначає сучасні вимоги до їхньої професійної діяльності. Акцентовано, що у сучасному світі ШІ стає невід'ємним складником освітнього процесу, оскільки він дає змогу адаптувати навчання до індивідуальних потреб здобувачів освіти, забезпечуючи більш ефективне й інтерактивне засвоєння знань. У статті досліджуються сучасні технологічні тенденції, які впливають на сферу освіти, зокрема застосування ШІ та процес цифровізації. Проаналізовано, як ці інновації трансформують освітній процес, змінюючи традиційні ролі викладачів і здобувачів освіти. Викладачі все частіше виконують роль наставників і фасилітаторів, що сприяє активному й індивідуалізованому здобуттю знань. Досліджено переваги інтеграції ШІ, серед яких – персоналізація навчального досвіду, підвищення ефективності автоматизованого оцінювання знань, аналіз навчальних даних для вдосконалення освітніх програм і створення інтерактивних матеріалів нового покоління. Зазначається, що цифровізація навчання створює нові виклики для традиційної освіти, однак водночас відкриває нові можливості для впровадження креативних та інноваційних підходів в освітній процес. Підкреслено важливість підготовки викладачів до діяльності в умовах цифровізації, зокрема шляхом розроблення нових підходів до навчання та підвищення їхньої цифрової грамотності. Раціональне використання ШІ й

цифрових інструментів не лише сприяє покращенню якості освіти, а й підтримує здобувачів у розкритті їхнього потенціалу. Це, у свою чергу, створює основу для розвитку суспільства знань, що характеризується високим рівнем компетентності, інноваційності й готовності до завдань майбутнього [23].

У статті «Вибір сервісів на основі ШІ для створення візуального навчального контенту» розглянуто сервіси на основі штучного інтелекту для створення візуального контенту, який може бути використаний викладачами в навчальному процесі, тобто для створення засобів візуалізації. Зазначено, що, враховуючи стрімкий розвиток технологій ШІ, вчені дедалі активніше досліджують можливості його застосування в освітній діяльності. Акцентовано, що одним із способів використання ШІ в освіті є створення засобів візуалізації навчального матеріалу. Візуальний навчальний контент може допомогти здобувачам краще зрозуміти складні наукові концепції, зацікавити й підвищити мотивацію. Серед сервісів для створення візуального контенту розглянуто сервіси для створення зображень (DALL-E 2, DreamStudio, Leonardo.Ai, Adobe Firefly), презентацій (Wepik, Gamma, Sendsteps), відео (Runway, Fliki, Video AI). Наголошено, що до переваг використання сервісів на основі ШІ у створенні візуального навчального контенту можна віднести зменшення часу, витраченого на підготовку педагога до уроку, створення наочних посібників, які важко або неможливо знайти в інтернеті. Виокремлено такі недоліки: відсутність адаптації інтерфейсу, можливості розмістити текстовий опис або реально генерувати контент українською мовою, невідповідність контенту дійсності [29].

У праці «Використання штучного інтелекту для розробки та просування контенту викладача в соціальних медіа» визначають інструментальну роль ШІ у наданні допомоги викладачам у створенні й поширенні контенту через соціальні медіаплатформи, тим самим створюючи більш інтерактивне та збагачене навчальне середовище. Досліджено потенціал використання ШІ для полегшення та розширення взаємодії викладачів і студентів на платформах соціальних мереж Facebook, TikTok, Instagram, Twitter. Використання технологій ШІ передбачає можливість перетворення цих платформ на динамічні навчальні середовища, які сприяють персоналізованій взаємодії, забезпечують цільовий зворотний зв'язок і заохочують спільне навчання. Наведено приклади використання ШІ для більш ефективної взаємодії викладачів і здобувачів у соціальних мережах, сприяння академічному зростанню, збагачення освітнього досвіду [19].

У статті «Перспективні технології з елементами штучного інтелекту для професійного розвитку педагогічних кадрів» розглянуто основні перспективні цифрові технології, які можуть бути доцільними у використанні в професійному розвитку вчителів: хмарні обчислення, імерсивні технології, технології з елементами штучного інтелекту. Виокремлено тенденції, які нині характеризують перспективні напрями розвитку та використання сучасних технологій персоніфікації навчання. Визначено передумови для досягнення ефективності використання AR/VR з елементами ШІ. Надано рекомендації щодо напрямів використання сучасних перспективних технологій, зокрема з елементами ШІ, для професійного розвитку вчителів [32].

О. Пискун аналізує можливі варіанти застосування технологій ШІ для підвищення ефективності педагогічної діяльності. Увагу зосереджено на специфіці роботи педагога трудового навчання та технологій. Розглянуто переваги і недоліки застосування інструментів ШІ в технологічній освіті. Здійснено аналіз можливостей технологій ШІ у плануванні й організації освітнього процесу та створенні різноманітних дидактичних матеріалів [21].

Науковець О. Папач висвітлює можливості застосування ШІ в освітньому процесі для побудови адаптивної моделі навчання для кожного здобувача освіти. Досліджено, як технології ШІ сприяють удосконаленню персоналізованого навчання, задовольняють індивідуальні навчальні потреби та забезпечують зворотний зв'язок у реальному часі. Проаналізовано перспективи, виклики та можливості майбутнього розвитку цієї галузі. Дослідження містить сучасний огляд застосування ШІ в освіті на основі машинного навчання, програм оброблення природної мови, інтелектуальних навчальних систем та адаптації освітнього контенту. Оцінено такі технології з точки зору їх впливу на диференціацію навчання та результативність їх застосування для учасників освітнього процесу. За підсумками проведеного дослідження виявлено, що впровадження ШІ оптимізує освітній процес завдяки персоналізації та зворотному зв'язку на різних етапах навчання. Разом з тим, незважаючи на переваги застосування ШІ, існують проблеми, що заслуговують на увагу, зокрема, упередженість алгоритмів, питання конфіденційності даних, високі витрати на впровадження технологій ШІ [20].

Статтю «Трансформація класичного навчального процесу: ефективні стратегії та інструменти для проведення дистанційних уроків» присвячена проблемі трансформації класичного навчального процесу: використанню нових цифрових просторів, ефективним стратегіям дистанційного навчання, новим форматам в освіті, розвитку цифрової модернізації, прогресу в сучасній освіті та технологіях. Висвітлено також проблему використання ШІ як

помічника в онлайн-форматі, що демонструє трансформацію традиційної моделі навчання. Порушення проблеми ефективності стратегій під час проведення дистанційних уроків є важливим для розкриття основних форм онлайн-комунікацій та різних вебресурсів [28].

У статті «Використання технологій штучного інтелекту в процесі навчання і викладання у вищій освіті» розглянуто процес переходу традиційної освіти до цифрового формату, акцентовано на індивідуалізації навчання й викладання у вищій освіті за допомогою сучасних технологій. Основний фокус зроблено на використанні ШІ, віртуальної реальності, розвитку цифрового освітнього середовища та доступу до широкосмугового інтернету. Проаналізовано вплив ШІ на викладання й навчання у вищій освіті з визначенням ШІ як системи, здатної імітувати природні людські процеси, зокрема такі, як навчання, адаптація та розв'язання складних завдань. Розглянуто, як застосування ШІ може трансформувати освітній процес, підвищуючи його ефективність та оптимізуючи використання ресурсів. Запропоновано детальний огляд різноманітних елементів, які мають бути інтегровані в освітні системи на базі ШІ включно з інформаційно-пошуковими системами, електронними бібліотеками, системами оцінювання, бібліотеками контрольних завдань та системами підтримки. Окреслено перспективні напрями використання ШІ, у тому числі адаптивне та індивідуальне навчання, системи автоматичного оцінювання, проміжне навчання, гейміфікацію, системи прокторингу, проєкт «Смарт-кампус» та інші. Особливу увагу приділено зміні ролі викладачів у контексті цифровізації освіти та впровадження ШІ [14].

У статті «Технології майбутнього: роль штучного інтелекту у персоналізованому навчанні» проаналізували поточні технологічні рішення щодо впровадження ШІ у вищу освіту, визначили роль відповідних технологій у персоналізованому навчанні, а також перспективи та виклики, пов'язані з впровадженням цих технологій у майбутньому. Визначено основні компоненти освітніх систем, які базуються на ШІ. До них віднесено інформаційно-пошукову систему для збирання даних освітнього процесу з різних джерел, систему оцінювання знань з підсистемою постійного моніторингу успішності та активності, бібліотеку контрольних завдань, що автоматично адаптується до рівня підготовки кожного здобувача освіти відповідно до його результатів, автоматизовану систему складання розкладу та розподілу навчального навантаження. Розглянуто умови персоналізації освітнього процесу в закладах вищої освіти та констатовано, що ШІ відіграє важливу роль у цьому процесі. Схарактеризовано найбільш поширені платформи на основі ШІ, що

використовуються викладачами та здобувачами освіти. Наведено ризики, які потрібно враховувати під час використання відповідних технологій для забезпечення якомога ефективнішого персоналізованого навчання [26].

Дослідники А. Баник та А. Штимак проаналізували науково-педагогічні практики використання ШІ для візуалізації освітнього контенту та їх узагальнення. Результати аналізу демонструють, що використання ШІ для візуалізації освітнього контенту має значний потенціал у трансформації освітнього процесу, але потребує відпрацювання планування та адаптації з боку академічної спільноти. Виокремлено такі напрями використання ШІ для візуалізації освітнього контенту: автоматизоване створення інфографіки; адаптивна візуалізація для персоналізованого навчання; генерація 3D-моделей та анімацій, автоматичне створення відеоконтенту; інтерактивні візуалізації даних. Представлено SWOT-аналіз науково-педагогічних практик використання ШІ для візуалізації освітнього контенту. За результатами аналізу підсумовано, що використання ШІ для візуалізації освітнього контенту з боку академічної спільноти передбачає розроблення чітких етичних путівників (методичних рекомендацій) для використання ШІ в освіті, забезпечення постійного навчання викладачів технологій використання ШІ для підтримки освітнього процесу, формування системи оцінювання ефективності ШІ-візуалізації в освітньому процесі, чіткого алгоритму роботи між освітніми установами та іміджними компаніями у створенні спеціалізованих освітніх ШІ-інструментів [2].

У статті «Використання штучного інтелекту в освіті: тенденції та перспективи в Україні та за кордоном» досліджено проблему використання систем ШІ як інструменту реалізації процесу цифровізації освіти. Висвітлено міжнародний і вітчизняний досвід, теорію та практику використання систем ШІ учасниками навчального процесу. Схарактеризовано нормативно-правову базу впровадження систем ШІ в освітню сферу. Розглянуто міжнародні підходи та загальні тенденції щодо впровадження систем ШІ. Окреслено напрями і перспективи використання систем ШІ для підтримки освіти. Розкрито деякі аспекти сучасного стану застосування систем ШІ в освіті, визначено тенденції та перспективи їх використання учасниками освітнього процесу. Практичне значення дослідження полягає в наданні рекомендацій з впровадження систем ШІ в освітню сферу [10].

У статті «Штучний інтелект у сучасній освіті: трансформація ролі вчителя, підвищення якості навчання та нові можливості для учнів» досліджено вплив ШІ на систему освіти із зосередженням на перевагах його використання в самостійному опануванні матеріалу та взаємодії з викладачем.

Зазначено, що ШІ є ефективним інструментом в оптимізації навчального процесу та полегшенні роботи педагога, створенні широких можливостей для підвищення ефективності викладання. Автор наголошує на необхідності перетворення ролі вчителя, звертаючи увагу на те, що ШІ може зробити його фасилітатором і наставником. Разом з тим акцентовано на важливості збереження ролі вчителя як ментора, який сприяє розвитку критичного мислення та соціальних навичок здобувачів. Особливу увагу приділено активному вивченню технологій та їх інтеграції у педагогічну практику, а також постійній підтримці та навчанню педагогів. Йдеться про те, шо програми професійного розвитку вчителів, спрямовані на освоєння цифрових технологій, є важливою частиною успішного впровадження ШІ в освіту. З'ясовано, що розвиток навичок 21-го століття, зокрема таких, як комунікація та робота в команді, є необхідним у сучасному світі, а штучний інтелект може виступати каталізатором для навчання упродовж усього життя. Звернуто увагу на можливості створення інклюзивного навчального середовища. Акцентовано на принципах етики та конфіденційності, необхідності встановлення чітких стандартів для збирання, зберігання та використання даних учнів, зокрема для гарантування приватності та безпеки інформації [11].

Отже, дослідники, аналізуючи переваги використання ШІ та ймовірні негативні наслідки, зауважують, що використання педагогами штучного інтелекту сприяє розширенню аудиторії без географічних обмежень, створенню нового іміджу освітянина, якого можна назвати «сучасним педагогом» і який може надати здобувачам якісні знання. Виокремлено такі переваги використання ШІ, як індивідуалізація навчання, підвищення доступності та якості освіти, персоналізація оброблення даних, ефективне оцінювання та звітування тощо [25].

Дослідники наголошують на важливості підготовки педагогів до ефективного використання технологій ШІ в освітньому процесі. Актуальним аспектам використання ШІ в професійній діяльності педагогів, формуванню та розвитку ШІ-компетентностей присвячено праці таких дослідників, як Т. Бондаренко, І. Воротникова, Н. Морзе, О. Стойка, М. Ростока, Г. Скрипка, О. Спірін, М. Шишкіна, А. Яцишин та ін.

Погоджуємося з думкою науковців, що для ефективного залучення ШІ в освітній процес необхідно забезпечити постійний професійний розвиток педагогів, щоб допомогти їм оволодіти новими навичками та адаптувати навчальні програми. Зауважимо, що ШІ-компетентність є невід'ємним складником цифрової компетентності освітян щодо здатності орієнтуватися в інформаційному просторі.

Так, у статті «Якою має бути цифрова компетентність вчителів у галузі використання штучного інтелекту?» розглядають цифрову компетентність вчителів у галузі використання ШІ. Зазначено, що попри визнання великого потенціалу ШІ для персоналізації навчання та оптимізації освітнього процесу, багато вчителів все ще відчувають значні труднощі в його використанні через недостатній рівень сформованості цифрової компетентності в цій галузі. Опитування, проведене серед учителів, показало, що більшість респондентів мають обмежене розуміння поняття ШІ, можливостей його використання та потенційних ризиків. За результатами дослідження розроблено рекомендації щодо розвитку цифрової компетентності вчителів у галузі використання ШІ з акцентом на необхідності уточнення поняття цифрової компетентності та адаптації існуючих освітніх програм. Науковці вважають, що підготовка вчителів до використання ШІ у професійній діяльності має охопити не лише технічні аспекти, а й етичні, соціальні й психологічні компоненти для забезпечення відповідального та ефективного впровадження цих технологій у навчальний процес. Одним з основних висновків дослідження є те, що активне впровадження ШІ в освітній процес потребує не тільки оновлення змісту навчання, а й розвитку нових педагогічних технологій, які б ураховували особливості цифрового навчального середовища. Автори наголошують на важливості формування у вчителів готовності до постійного професійного розвитку в галузі використання ШІ в умовах швидких технологічних змін, а також створення ефективних механізмів підтримки та стимулювання їхнього зацікавлення у використанні інноваційних технологій в освітньому процесі [18].

Дослідниця І. Воротникова наголошує на важливості підготовки педагогів природничої й математичної галузей до використання ШІ у професійній діяльності та розвитку їх компетентностей з метою підготовки здобувачів до сучасних викликів і можливостей нових технологій. Необхідною умовою запровадження ШІ, на думку автора, є узгодження моделі ШІ з баченням педагогів щодо навчання, зокрема можливостей досягти освітніх цілей, узгодження з передовими практиками в освіті. Зауважено, що визначення інструментів ШІ для природничої і математичної галузей загальної середньої освіти на основі запровадження теоретичних методів дослідження уможливило узагальнення напрямів професійного розвитку вчителів математичної і природничої галузей з питань впровадження ШІ та формування змістових ліній освітньо-професійної програми підвищення кваліфікації педагогів. У дослідженні акцентовано на важливості виокремлення напрямів підготовки педагогів для використання штучного інтелекту в післядипломній освіті та висвітленні ідей і підходів, які допоможуть ефективно впроваджувати

ці технології в навчальний процес, сприяючи підвищенню якості освіти та підготовці молодого покоління до викликів майбутнього [7].

У статті «Про використання штучного інтелекту в підготовці педагогів для підвищення цифрових компетенцій» досліджено роль використання штучного інтелекту в підвищенні цифрової компетентності педагогів. Зауважено, що цифровізація освіти потребує нових стратегій для підготовки педагогів, зокрема гармонійного поєднання традиційних методів навчання з інноваційними технологічними рішеннями. Акцентовано, що інтеграція ШІ сприяє вдосконаленню методів навчання, забезпечуючи автоматизацію щоденних процесів, персоналізацію освітнього середовища та підвищення ефективності освітніх програм. Визначено основні аспекти використання ШІ в освітньому процесі, зокрема у створенні адаптивних навчальних моделей, розширенні доступу до освіти та застосуванні аналітики для вдосконалення педагогічних підходів. Особливу увагу приділено адаптивним навчальним моделям на основі ШІ, які відповідають динамічному освітньому середовищу та забезпечують професійну гнучкість педагогів. Розглянуто переваги використання ШІ, зокрема автоматизацію щоденних завдань, персоналізацію освітнього процесу та розроблення адаптивних навчальних матеріалів. Водночас наголошено на необхідності формування в педагогів критичного мислення щодо використання ШІ, оскільки технологія може сприяти поширенню недостовірної інформації, підвищенню рівня академічної недоброчесності, зниженню аналітичних навичок здобувачів, цифровій нерівності та загрозам конфіденційності даних. Акцентовано на тому, що ефективне використання ШІ потребує відповідної підготовки педагогів, розвитку цифрової грамотності, етичних компетентностей та вміння аналізувати ризики й обмеження технології. Для мінімізації ризиків важливо підвищувати рівень компетентності педагогів у сфері штучного інтелекту, оскільки саме вони відіграють провідну роль у регулюванні освітнього процесу та його адаптації до сучасних викликів. Зроблено висновок, що ефективне впровадження ШІ у педагогічну підготовку потребує комплексного, збалансованого підходу, який враховує як переваги технології, так і потенційні загрози. Перспективним напрямом подальших досліджень визначено розроблення міждисциплінарних освітніх програм, які сприятимуть ефективному використанню ШІ в підготовці педагогів відповідно до вимог цифрового суспільства [6].

Науковці активно готують методичні рекомендації, освітньо-професійні програми підвищення кваліфікації, електронні курси, навчально-методичні посібники з метою розвитку та вдосконалення цифрової компетентності

педагогів у галузі ШІ та формування впевненого, критичного і відповідального використання методів і систем ШІ.

Так, електронний навчальний курс «Штучний інтелект у діяльності педагога професійної освіти» (Д. Головко) зорієнтований на здобуття знань і навичок в галузі ШІ та застосування його у діяльності педагога професійної освіти з метою індивідуалізації навчання, адаптації навчального матеріалу до потреб кожного здобувача освіти та підтримки освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Водночас курс спрямований на розуміння можливостей і викликів, що виникають у процесі використання ШІ в професійній діяльності педагога професійної освіти, а також на розвиток навичок критичного мислення та етичної свідомості в контексті використання технологій. Запропоновано системний огляд і практичний підхід до використання ШІ в педагогічній діяльності педагога професійної освіти, зосереджений на поєднанні теоретичних знань з практичними навичками, що дає можливість педагогам не лише зрозуміти сутність ШІ, а й використовувати його потенціал для вдосконалення навчального процесу. Кожна з тем курсу пропонує глибоке вивчення аспектів ШІ та його впливу на професійну діяльність педагога. Теми охоплюють визначення ШІ та його компонентів, історію розвитку та сучасний стан, використання ШІ для індивідуалізації навчання та розвитку критичного мислення здобувачів освіти, а також етичні аспекти його використання. Теоретичні й практико-зорієнтовані аспекти курсу передбачають неперервне підвищення педагогічної майстерності педагогічних працівників. Зокрема, йдеться про розвиток професійно-педагогічної, інформаційно-цифрової, технологічної, комунікативної, методологічної, етичної, психолого-фасилітативної та дидактичної компетентностей [8].

Науковці В. Сидоренко та А. Геревенко пропонують освітньо-професійну програму для короткострокових курсів підвищення кваліфікації педагогів «Цифрові інструменти для інтерактивного онлайн-навчання та штучний інтелект в професійній діяльності педагога ЗП(ПТ)О». Метою освітньо-професійної програми є розвиток та удосконалення цифрової компетентності педагогів ЗП(ПТ)О, цифрової та інформаційної грамотності, формування впевненого, критичного й відповідального використання методів і систем ШІ та взаємодію із цифровими технологіями для навчання й професійної діяльності. За успішної реалізації цієї програми слухачі набудуть навичок самостійного розробляння математичних моделей систем ШІ, самостійного проведення їх дослідження, вироблення обґрунтування для прийняття ефективних рішень із використанням програмних (алгоритмічних) моделей і сучасних прогресивних продуктів. Освітньо-професійна програма

містить теоретичний матеріал, 10 практичних завдань і вправи, які дають змогу слухачам курсів успішно оволодіти знаннями й практичними навичками з питань ШІ та цифрових інструментів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти [25].

Навчально-методичний посібник «Цифрова трансформація освітнього середовища ЗП(ПТ)О: теорія, методика, практика» розроблено з метою розвитку готовності педагогічних працівників ЗП(ПТ)О до професійної діяльності в умовах цифрової трансформації освітнього середовища. Посібник складається з трьох розділів. У розділі «Теоретико-методичні засади цифрової трансформації освітнього середовища ЗП(ПТ)О» визначено та обґрунтовано умови забезпечення якості професійної підготовки кваліфікованих робітників в умовах цифрової трансформація освітнього середовища ЗП(ПТ)О, проаналізовано можливості ШІ та цифрових платформ як інструментів трансформації традиційних методів навчання. У розділі «Сучасні інструменти цифрової інклюзії в освітньому середовищі ЗП(ПТ)О» висвітлено основні підходи до забезпечення цифрової доступності, яка відіграє ключову роль у забезпеченні рівного доступу до цифрових технологій і послуг для всіх, у тому числі й осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Визначено можливості та основні проблеми цифрової інклюзії в ЗП(ПТ)О, схарактеризовано сучасні мобільні застосунки для осіб з порушеннями комунікації. У розділі «Цифрова трансформація освітнього середовища ЗП(ПТ)О: навчально-методичний комплекс» розглянуто освітньо-професійну програму для короткотермінових курсів підвищення кваліфікації «Цифрові інструменти для інтерактивного онлайн-навчання та штучний інтелект в професійній діяльності педагога ЗП(ПТ)О» та Електронні навчальні курси з тематики впровадження сучасних цифрових технологій в освітньому процесі ЗП(ПТ)О [33].

У методичних рекомендаціях «Використання вчителями сервісів штучного інтелекту у навчанні природничо-математичних предметів у закладах загальної середньої освіти» розкрито актуальність проблеми використання вчителями сервісів ШІ в навчанні природничо-математичних предметів у закладах загальної середньої освіти; досліджено понятійний апарат проблеми використання педагогами сервісів ШІ; здійснено аналіз вітчизняного й закордонного досвіду використання вчителями сервісів ШІ у навчанні природничо-математичних предметів у закладах загальної середньої освіти; визначено роль ШІ у процесі професійного розвитку вчителя; описано процес проєктування й використання відкритого освітнього середовища з елементами ШІ; здійснено добір сервісів штучного інтелекту для використання в навчанні природничо-математичних предметів у закладах

загальної середньої освіти; описано функції Gemini як альтернативи ChatGPT в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти; дібрано спеціалізовані сервіси штучного інтелекту Європейської хмари відкритої науки для професійного розвитку вчителів природничо-математичних предметів; надано практичні рекомендації для вчителів щодо використання сервісів ШІ у навчанні природничо-математичних предметів [16].

Міністерство цифрової трансформації та Міністерство освіти і науки України спільно з Робочою групою з питань розроблення інструктивно-методичних рекомендацій щодо запровадження та використання технологій ШІ в закладах загальної середньої освіти розробили рекомендації, які визначають підхід до відповідального, етичного та ефективного використання систем ШІ в закладах загальної середньої освіти. Мета рекомендацій полягає в поширенні принципів і підходів до відповідального використання систем ШІ у загальній середній освіті для дотримання прав людини, професійних етичних стандартів, підвищення обізнаності педагогів про можливі ризики та виклики з метою забезпечення критичної, ефективної та етичної взаємодії з системами ШІ та використання їх потенціалу. Рекомендації сформовано на основі актуальних міжнародних практик [22].

У методичних рекомендаціях «Використання відкритого освітнього середовища з елементами штучного інтелекту для професійного розвитку вчителів» досліджено проєктування й використання відкритого хмаро орієнтованого освітнього середовища з елементами ШІ, найбільш доцільні шляхи використання засобів і сервісів ШІ в процесі розвитку цифрової компетентності вчителів, застосування технологій ШІ педагогами в процесі організації дослідницького навчання для мотивації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів (виклики, загрози та перспективи); визначено форми і методи використання технологій ШІ для професійного розвитку педагогічних кадрів, зокрема дидактичні та психофізіологічні аспекти дослідницького навчання та перспективи використання засобів і сервісів ШІ європейської хмари відкритої науки для професійного розвитку педагогічних кадрів; здійснено бібліометричний аналіз досліджень з навчання чат-ботів; надано рекомендації щодо використання вчителями Copilot, інструментів ШІ для створення електронної музики; схарактеризовано етичні аспекти запровадження сервісів ШІ в професійну діяльність педагога [4].

В статті «Рекомендації для вчителів щодо використання сервісів штучного інтелекту у навчанні природничо-математичних предметів» здійснено аналіз вітчизняного й закордонного досвіду впровадження й використання ШІ в освіті, зокрема у навчанні природничо-математичних

предметів. Зазначено, що добір і використання сервісів ШІ залежать від багатьох чинників, а саме: вікових особливостей здобувачів, різних навчальних предметів/дисциплін, доступності учасників освітнього процесу до сервісів ШІ, рівня впровадження ШІ в закладах освіти (пов'язано з науково-методичним забезпеченням і матеріально-технічною базою закладу освіти). Визначено й описано функції 17 сервісів ШІ (з елементами ШІ), які рекомендовано до використання педагогами у викладанні природничо-математичних предметів. Такими сервісами є ChatGPT, Gemini, Khan Academy, Prometheus, LearningApps.org, GeoGebra, Photomath, Wolfra Alpha, Google Teachable Machine, Brainly, Labster, Kahoot!, Quizizz, Blooket, Nearpod, Slidesgo, Gamma. Акцентовано увагу на доборі й використанні сервісів ШІ, зокрема на тому, що сервіси ШІ у навчанні мають бути інклюзивними й доступними для всіх здобувачів з урахуванням їхніх фізіологічних особливостей і потреб; сервіси ШІ є лише помічниками для учасників освітнього процесу, проте основні знання, уміння й навички мають формуватися переважно через класну та самостійну роботу та глибоке занурення в матеріал; навчання учнів щодо дотримання правил доброчесності та етичного використання ШІ у процесі навчання; педагог має залишатися ключовою фігурою в освітньому процесі, забезпечуючи підтримку, мотивацію і супровід здобувачів [15].

В умовах цифрової трансформації освіти та активного використання цифрових інструментів в навчальному процесі важливим та актуальним питанням є академічна доброчесність як гарант підготовки конкурентоспроможного фахівця, тому науковці активно досліджують питання якості освіти й академічної культури.

Так, І. Сілютіна в праці «Етичні та правові аспекти впровадження систем штучного інтелекту в освітній процес у вищій школі» аналізує специфіку впровадження систем ШІ у вищу освіту та визначає основні етичні й правові аспекти цього процесу. Проаналізовано позитивний вплив технологій ШІ на сферу освіти та визначено їх перспективи. Серед основних можливостей – персоналізація навчання, розроблення індивідуальних траєкторій навчання, автоматизація процесів взаємодії між учасниками освітнього процесу та розвиток критичного мислення. Автор зазначає, що етичні питання, пов'язані із ШІ, формують низку складних проблем, які стосуються оброблення даних (наприклад, згоди та конфіденційності даних) і методів аналізу цієї інформації (наприклад, прозорості та довіри). Проте важливо розуміти, що етика використання ШІ в освіті не обмежується лише питаннями, пов'язаними з даними та обчислювальними підходами. Ключовими етичними аспектами використання ШІ у вищій школі є антидискримінаційність, приватність і

захист даних, прозорість, соціальна взаємодія та вплив на освіту, відповідальність за наслідки. Впроваджуючи системи штучного інтелекту у вищу освіту, варто потурбуватися про те, щоб цей процес сприяв розвитку та зміцненню людського потенціалу, а не створював нерівність і винятки. Зазначено, що етичні та правові аспекти використання ШІ в освіті мають велике значення. У статті проаналізовано Резолюцію ЄС щодо робототехніки та «AI Bill of Rights», що слугують прикладами практичних кроків у напрямі регулювання ШІ та можуть бути використані для розроблення відповідного законодавства з урахуванням правової бази України [27].

У статті «Якість української освіти й академічна доброчесність: вплив застосування штучного інтелекту» розглянуто сутність академічної доброчесності відповідно до законодавства України. З'ясовано, що від ефективності впровадження академічної доброчесності в навчальний простір залежить якість української освіти. Визначено, що зловживання використанням ШІ може бути порушенням етичних принципів наукових досліджень загалом та академічної доброчесності зокрема. З появою в Україні такого цифрового продукту, як ChatGPT, в освітній сфері з'явилися принципово нові можливості для маніпуляції академічною доброчесністю та іншими принципами організації освітнього процесу [9].

У статті «Академічна доброчесність в науковому та освітньому середовищі закладів освіти України: погляд крізь призму наявності штучного інтелекту» схарактеризовано поняття академічної доброчесності, наведено основні аспекти її дотримання педагогічними та науковими працівниками у закладах освіти. Проаналізовано основні положення законодавства України, які регулюють процес забезпечення академічної доброчесності в Україні. Досліджено, у яких випадках та яку саме академічну відповідальність несуть науковці та здобувачі освіти у випадку порушення принципів академічної доброчесності. Визначено, що одним із складників академічної недоброчесності останнім часом стало використання ШІ. З'ясовано поняття «штучний інтелект», а також один із найновіших інструментів з його використанням, зокрема ChatGPT від OpenAI. Наведено та проаналізовано основні програми для перевірки текстів на плагіат для визначення тексту, написаного штучним інтелектом [31].

Дослідники С. Толочко, Н. Бордюг, Л. Міронець визначили особливості законодавчого закріплення форм дотримання учасниками освітнього й науково-дослідного процесів академічної доброчесності в Україні та види академічної відповідальності педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників, а також здобувачів освіти за порушення. Деталізовано види

порушення академічної доброчесності відповідно до чинного законодавств. Вивчено закордонний досвід недопущення академічної недоброчесності та проаналізовано особливості нинішніх українських реалій. Акцентовано на необхідності розвитку вміння використовувати здобуті знання в практичній діяльності, зокрема під час освітнього й науково-дослідного процесів. Розроблено рекомендації з дотримання академічної доброчесності за умов використання ШІ та її забезпечення в освітній діяльності учасниками освітнього процесу та дослідниками в науковій діяльності [30].

Отже, здійснивши огляд праць науковців, можемо констатувати, що дотримання академічної доброчесності у використанні ШІ в освіті є важливим питанням, яке потребує дотримання чітких правил й усвідомлення етичних принципів. Можна виокремити деякі аспекти, що сприяють забезпеченню доброчесності: прозорість використання ШІ (педагоги та здобувачі мають зазначити мету використання ШІ – для створення текстів, досліджень тощо); розвиток критичного мислення (вміння аналізувати інформацію, створену ШІ, оцінювати її якість, перевіряти достовірність матеріалу); уникнення плагіату; навчання етичного використання (проходження курсів, тренінгів з даного питання); використання ШІ як помічника, який допомагає, а не замінює творчий процес та критичний аналіз студента чи викладача.

Зарубіжні дослідники також активно вивчають різні аспекти використання ШІ в освіті, серед них: Арістонто (Aristanto), В. Курніаваті (W. Kurniawati), Г. Панггабеан (H. Panggabean), Г. Гюраксін (G. Güraksın), Н. Сарі (N. Sari), О. Адельана (O. Adelana), П. Перера (P. Perera), Р. Кларк (R. Clark), Ф. Суан-Зунг (P. Xuan-Dungta) ін.

У статті «Дизайн навчання для підтримки співпраці здобувачів і штучного інтелекту: погляди провідних викладачів на ШІ в освіті» зауважено, що підготовка здобувачів до співпраці з ШІ залишається складною проблемою. Оскільки технології штучного інтелекту є новими для шкіл K-12, недостатньо досліджень, які б інформували, як спроектувати навчання, коли штучний інтелект впроваджується як засіб спільного навчання в класах. Таким чином, дослідження мало на меті вивчити такі питання: розроблення навчальної програми, взаємодія здобувачів та ШІ, навчальні середовища, які необхідні для співпраці здобувачів та ШІ (SAC), розвиток SAC. Завдяки поглибленим інтерв'ю з 10 провідними корейськими вчителями ШІ в освіті (AIED) дослідження виявило, що педагоги сприймають підвищення кваліфікації та нарощування знань з предметів як оптимальні цілі навчання для SAC. Зазначено, що педагоги наголосили на важливій ролі систематичної політики AIED, гнучкої шкільної системи, культури спільного навчання та

безпечного середовища. Крім того, педагоги передбачали, що здобувачі розвиватимуть співпрацю з ШІ на трьох етапах: вивчатимуть ШІ, навчатимуться у ШІ та навчатимуться разом. Ці висновки можуть забезпечити більш цілісне розуміння AIED і результатів для освітньої політики, освітнього дизайну ШІ, а також навчального дизайну, які зорієнтовані на покращення SAC у навчанні [38].

Так, у статті «Штучний інтелект в освіті: комплексне дослідження» розкрито застосування, переваги, проблеми та майбутні наслідки використання ШІ. Мета дослідження полягає в тому, щоб показати, як штучний інтелект в освіті допомагає викладачам виявляти прогалини в знаннях учнів та надавати цілеспрямований зворотний зв'язок для покращення результатів навчання. Як методологія, у цьому дослідженні використано бібліотечний метод, а також вивчення та огляд різних документів. Дослідження розглядає різноманітні технології штучного інтелекту, що використовуються в освітніх установах, включаючи інтелектуальні системи репетиторства, персоналізовані навчальні платформи, освітні чат-боти та симуляції віртуальної реальності. Акцентовано, що аналітика на основі штучного інтелекту та дані, отримані завдяки даним, дозволяють викладачам глибше розуміти моделі навчання учнів, визначати області для покращення та відповідно адаптувати навчальні стратегії. Зазначено, що інструменти на основі штучного інтелекту сприяють інклюзивності, надаючи персоналізовану підтримку учням з різними потребами та стилями навчання. Незважаючи на свій трансформаційний потенціал, дослідження також визнає проблеми та етичні міркування, пов'язані з інтеграцією штучного інтелекту в освіту. Детально розглядаються конфіденційність даних, алгоритмічна упередженість та цифровий розрив, з акцентом на важливості відповідального впровадження штучного інтелекту та етичних рекомендацій. Заглядаючи в майбутнє, дослідження прогнозує майбутні наслідки використання штучного інтелекту в освіті та роль викладачів у класах, оснащених штучним інтелектом. У ньому обговорюється, як технології штучного інтелекту продовжуватимуть розвиватися, пропонуючи нові можливості для спільного навчання, розвитку навичок та освіти протягом усього життя. Зазначено про глибокий вплив штучного інтелекту на освіту та необхідність продуманих стратегій впровадження, які пріоритезують рівність, інклюзивність та етичні міркування. Використовуючи потенціал штучного інтелекту, системи освіти можуть краще підготувати учнів до викликів та можливостей майбутнього [35].

У статті «Дослідження використання ChatGPT у вищій освіті: частота та вплив на продуктивність» звертають увагу на необхідність глибшого

розуміння поглядів і раціональності викладачів у використанні ChatGPT у навчанні та з'ясовують особливості використання його та причини вибору чи відмови від технології. Зауважено, що ChatGPT допомагає користувачам знаходити інформацію, ідеї, перекладати тексти та надавати альтернативні запитання для поглиблення розуміння матеріалу. Важливо розглядати та перевіряти інформацію з більш надійних і точних джерел. Зазначено, що використання ChatGPT у навчанні може бути цікавою та ефективною альтернативою, при цьому користувачі також мають бути критичними та вибірковими у його використанні. Акцентовано, що хоча ChatGPT має обмеження, респонденти вважають його актуальним у підвищенні продуктивності та ефективності навчання. Таким чином, використання ChatGPT можна розглядати як привабливу альтернативу в навчанні із збереженням критичного підходу до його використання та здійсненням перевірок інформації [36].

У статті «Етичні принципи штучного інтелекту в освіті» наголошено, що розвиток штучного інтелекту в освіті (AIED) має потенціал трансформувати освітній ландшафт і впливати на роль усіх зацікавлених сторін. Зазначено, що упродовж останніх років застосування AIED було поступово прийнято та сприяло поглибленню розуміння особливостей навчання здобувачів освіти, підвищенню його ефективності та набуттю досвіду. Разом з тим використання AIED призвело до зростання етичних ризиків і занепокоєння щодо таких аспектів, як персональні дані та автономія учнів. Зауважено, що, незважаючи на нещодавнє оголошення рекомендацій щодо етичного та надійного AIED, дискусія точиться навколо ключових принципів, що лежать в основі етичного AIED. Досліджено можливість існування глобального консенсусу щодо етичного AIED шляхом відображення та аналізу поточної політики та рекомендацій міжнародних організацій. Розглянуто можливості, які пропонує ШІ в освіті, та потенційні етичні проблеми. Проведено тематичний аналіз для концептуалізації та встановлення набору етичних принципів шляхом вивчення та узагальнення відповідних етичних політик та настанов для AIED. Описано принципи і пов'язані з ними наслідки для відповідних зацікавлених сторін у сфері освіти, у тому числі студентів, викладачів, розробників технологій, політиків та інституційних осіб, які приймають рішення. Зазначено, що запропонований набір етичних принципів слугуватиме основою для інформування та керівництва зацікавленими сторонами в освіті щодо розроблення та впровадження етичних і надійних AIED, а також стане каталізатором майбутнього розвитку відповідних досліджень впливу в цій галузі [39].

У праці «Нова ера штучного інтелекту в освіті: на шляху до стійкої багатогранної революції» здійснено дослідження потенційного впливу ШІ на освіту шляхом огляду та аналізу літератури за трьома основними напрямами: застосування, переваги та проблеми. Стаття зосереджена на використанні ШІ у спільному навчанні педагога і здобувача, інтелектуальних системах навчання, автоматизованому оцінюванні та персоналізованому навчанні. Також описано можливі негативні аспекти, етичні проблеми та можливі майбутні шляхи впровадження ШІ в освіті. Автори наголошують, що є кілька проблем, пов'язаних із розгортанням ШІ, до яких належать конфіденційність даних, безпека, упередженість і стосунки між викладачами та студентами. Акцентовано, що ці питання необхідно розглянути для забезпечення відповідального та етичного впровадження ШІ в освіті та подолання викликів, пов'язаних з розвитком технологій, а навчання грамотності та етики ШІ має стати частиною навчальних програм. Зауважено, що, використовуючи ці досягнення, педагоги та політики можуть працювати над створенням інклюзивного, справедливого та ефективного навчального середовища, яке задовольняє різноманітні потреби учнів у XXI столітті [37].

У праці «Штучний інтелект в освіті: наслідки для політиків, дослідників та практиків» зауважено, що однією з актуальних тем у дослідженнях навчання та викладання є акцент на штучному інтелекті. Хоча ШІ пропонує можливості в освітній сфері, сліпа заміна участі людини не є рішенням. Акцентовано, що сучасні дослідження показують необхідність використання сильних сторін як людини, так і ШІ для створення більш ефективного та корисного досвіду навчання та викладання. Таким чином, важливість «людей у процесі» стає центральним принципом освітнього ШІ. Оскільки технології ШІ розвиваються шаленими темпами, кожна сфера суспільства, включаючи освіту, повинна взаємодіяти з цим явищем та досліджувати його наслідки. Мета статті – допомогти в цьому процесі, досліджуючи вплив ШІ на освіту з точки зору дослідників та практиків. Автори провели дослідження Дельфі, яке включало опитування, проведене серед $N = 33$ міжнародних фахівців, а потім поглиблені особисті обговорення з групою міжнародних дослідників, щоб визначити ключові тенденції та виклики для впровадження ШІ в освіті. Результати показують, що трьома найважливішими та найвпливовішими тенденціями були: конфіденційність та етичне використання ШІ; важливість надійних алгоритмів; рівність та справедливість. Не дивно, що ці три проблеми також були визначені як три ключові. На основі цих висновків у статті окреслено рекомендації щодо політики щодо штучного інтелекту в освіті та

запропоновано порядок денний досліджень для усунення виявлених прогалин у дослідженнях [34].

Закордонні науковці активно досліджують вплив ШІ на освіту, зокрема його потенціал для персоналізації навчання, використання систем інтелектуальних помічників, аналітики навчання, автоматизації рутинних завдань та інноваційних методів навчання з використанням систем ШІ. Висвітлені у працях зарубіжних науковців загальні тенденції застосування ШІ в освіті є корисним та актуальним досвідом для перспектив використання систем ШІ щодо підтримки навчання в України в умовах цифрової трансформації освіти і педагогіки.

***

Отже, питання інформаційно-аналітичного супроводу професійного розвитку педагога в контексті застосування технологій ШІ в освітньому процесі є надзвичайно актуальним. В аналітичному огляді виокремлених нами наукових напрацюваннях, методичних рекомендаціях, науково-методичних посібниках українських і зарубіжних учених висвітлено можливості та переваги використання ШІ освітянами, проаналізовано потенціал та алгоритм застосування інструментарію ШІ, наведено приклади використання ШІ для більш ефективної взаємодії педагогів і здобувачів, розглянуто особливості ШІ-компетентності педагогічних працівників та питання академічної доброчесності у використанні цієї технології в сучасних умовах цифрової трансформації освіти.

Аналіз наукових розвідок учених свідчить, що технології ШІ мають значний потенціал для підвищення якості освіти, що спонукає до подальших глибоких досліджень у цій галузі. Предметом майбутніх досліджень може бути вивчення проблем етики, конфіденційності та безпеки, розвитку цифрової компетентності в аспекті ШІ, розроблення необхідного навчально-методичного забезпечення (рекомендації, методи, моделі тощо) для впровадження ШІ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ
List of References

1. Андрощук А., Малуга О. Використання штучного інтелекту у вищій освіті: стан та тенденції. *Міжнар. наук. журнал освіти та лінгвістики*. 2024. Вип. 3 (2). С. 27–35. DOI: https://doi.org/10.46299/j.isjel.20240302.04.

2. Баник А, Штимак А. Використання ШІ для візуалізації освітнього контенту. *Освіта. Інноватика. Практика.* 2023. Вип. 11 (10). С. 84–89. DOI: https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i10-012 34.

3. Вдовичин Т. Я., Сікора О. В. Pinterest і штучний інтелект: інновації у персоналізації та візуалізації. *Пед. акад.: наук. зап.* 2025. Вип. 14. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.14812845.

4. *Використання відкритого освітнього середовища з елементами штучного інтелекту для професійного розвитку вчителів :* метод. рек. / О. О. Гриб'юк, С. М. Дзюба, В. В. Коваленко, М. В. Мар'єнко, В. В. Осадчий, С. О. Семеріков, М. П. Шишкіна, А. В. Яцишин ; за ред. М. П. Шишкіної. Київ : ІЦО НАПН України, 2024. 118 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/743998/ (дата звернення: 17.04.2025).

5. Використання штучного інтелекту в освіті / І. М. Візнюк та ін. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми.* 2021. Вип. 59. С. 14–22. DOI: https://doi.org/10.31652/2412-1142-2021-59-14-22.

6. Власова В. П., Науменко Т. С., Різак Г. В. Про використання штучного інтелекту в підготовці педагогів для підвищення цифрових компетенцій. *Акад. візії.* 2025. Вип. 41. URL: https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1737 (дата звернення: 06.07.2025).

7. Воротникова І. П. Професійний розвиток вчителів природничої та математичної галузей з використання штучного інтелекту. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету.* 2023. Вип. 15. С. 18–34. DOI: https://doi.org/10.28925/2414-0325.2023.152.

8. Головко Д. Штучний інтелект у діяльності педагога професійної освіти: електр. навч. курс. 2023. URL: https://lib.iitta.gov.ua/737246/ (дата звернення: 12.03.2025).

9. Горчинський С. В., Софілканич М. І., Горбенко І. Ф. Якість української освіти й академічна доброчесність: вплив застосування штучного інтелекту. *Акад. візії.* 2023. № 20. DOI: http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8022979.

10. Гриценчук О. Використання штучного інтелекту в освіті: тенденції та перспективи в Україні та за кордоном. *Неперервна професійна освіта в XXI столітті: вісн кафедри ЮНЕСКО.* 2024. Вип. 2 (10). С. 152–161. DOI: https://doi.org/10.35387/ucj.2(10).2024.0012.

11. Гуназа Л. Штучний інтелект у сучасній освіті: трансформація ролі вчителя, підвищення якості навчання та нові можливості для учнів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2023. Вип. 90. С. 46–53. DOI: https://doi.org/10.32782/1992-5786.2023.90.8 32.

12. Задоріна О. М., Качан Т. В., Задорін В. В. Організація навчання за індивідуальними освітніми траєкторіями засобами штучного інтелекту. *Перспективи та інновації науки.* 2024. Вип. 2. С. 182–194. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-2(36)-182-194.

13. Інтеграція штучного інтелекту в процес онлайн-навчання / А. Кім [та ін.]. *Молодь і ринок.* 2023. Вип. 10 (218). С. 32–37. URL: http://mir.dspu.edu.ua/article/view/292867/288564 (дата звернення: 12.03.2025).

14. Кабацька О., Шамшин О., Подковирофф Н. Використання технологій штучного інтелекту в процесі навчання і викладання у вищій освіті. *Вісн. науки та освіти.* 2023. Вип. 11 (17). С. 719–735. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11(17)-719-735.

15. Коваленко В. Рекомендації для вчителів щодо використання сервісів штучного інтелекту у навчанні природничо-математичних предметів. *Вісн. науки та освіти*. 2024. Вип. 12 (46). DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-12(46)-369-382.

16. Коваленко В. В., Мар'єнко М. В. Використання вчителями сервісів штучного інтелекту у навчанні природничо-математичних предметів у закладах загальної середньої освіти : метод. рек. Київ : ІЦО НАПН України, 2024. 71 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/743879/ (дата звернення: 12.03.2025).

17. Кочарян А. Б., Ячменик М. М., Гарасимчук І. Д. Інтеграція віртуальної реальності та штучного інтелекту в освітній процес. *Наука і техніка сьогодні.* 2024. Вип. 1 (29). С. 488–500. URL: https://lib.iitta.gov.ua/743779/ (дата звернення: 12.03.2025).

18. Морзе Н., Бойко М., Струтинська О., Смирнова-Трибульська Є. Якою має бути цифрова компетентність вчителів у галузі використання штучного інтелекту? *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету.* 2024. Вип. 16. С. 76–91. DOI: https://doi.org/10.28925/2414-0325.2024.166.

19. Опанасюк Ю., Мішеніна Г. Використання штучного інтелекту для розробки та просування контенту викладача в соціальних медіа. *Розвиток сталих комунікацій закладів вищої освіти у соціальних медіа :* кол. монографія / за ред. З. Домбровського. В. Дурановського, Л. Гуляєвої, А. Олійника. Варшава : Фундація ім. Зофії Заменгоф, 2023. 366 с. URL: https://comsus.eu/wp-content/uploads/2024/04/COMSUS-ISBN-978-83-970242-0-5-1.pdf#page=131 (дата звернення: 12.03.2025).

20. Папач О. Аналіз ролі штучного інтелекту у впровадженні диференційованого підходу до навчання / О. І. Папач, О. Ю. Горожанкіна Г. Різак. *Пед. акад.: наук. зап.* 2024. Вип. 10. С. 1–26. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.13827888.

21. Пискун О. Аналіз можливостей застосування штучного інтелекту у роботі вчителя технологій. *Вісн. Нац. ун-ту «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2024. Вип. 185–186 (29–30). С. 47–52. DOI: https://doi.org/10.58407/visnik.242909.

22. *Проєкт інструктивно-методичних рекомендацій щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти* [Електр. ресурс]. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/05/21/Instruktyvno.metodychni.rekomendatsiyi.shchodo.SHI.v.ZZSO-22.05.2024.pdf (дата звернення: 12.03.2025).

23. Пушкарьова Я., Гождзінський С. Штучний інтелект, цифровізація, освіта, педагогічні підходи, академічна етика, інноваційні навчальні технології. *Вісн. Кременчуцького нац. ун-ту ім. Михайла Остроградського*. 2025. Вип. 1 (150) DOI: https://doi.org/10.32782/1995-0519.2025.1.2.

24. Ростока М. Л., Кравченко Ю. А. Феномен штучного інтелекту в системі інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки. *Наук.-пед. студії = Research and Educational Studies*. 2024. Вип. 8. С. 282–300. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2028-8-283-300.

25. Сидоренко В., Геревенко А. Цифрові інструменти для інтерактивного онлайн-навчання та штучний інтелект в професійній діяльності педагога ЗП(ПТ)О: освітньо-професійна програма для короткострокових курсів підвищення кваліфікації / В. Сидоренко, А. Геревенко. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2024. 51 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/740007/ (дата звернення: 06.07.2025).

26. Сікора Я. Б., Марчук Н. А., Нестеров В. Ф. Технології майбутнього: роль штучного інтелекту у персоналізованому навчанні. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. Вип. 29. С. 526–537. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/8751/8798 35 (дата звернення: 06.07.2025).

27. Сілютіна І. М. Етичні та правові аспекти впровадження систем штучного інтелекту в освітній процес у вищій школі. *Вісн. науки та освіти*. 2023. Вип. 10 (16). С. 850–862. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-10(16)-850-862.

28. Собченко Т., Федоренко В. Трансформація класичного навчального процесу: ефективні стратегії та інструменти для проведення дистанційних уроків. *Новий Колегіум*. 2023. Вип. 4 (112). С. 60–65. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/items/ef3c6ca9-6f8f-47ac-a8ab-c30b583b384b (дата звернення: 06.07.2025).

29. Тітова Л. Вибір сервісів на основі ШІ для створення візуального навчального контенту. *Міжнар. наук. журнал освіти та лінгвістики*. 2024. Т. 3, №2. С. 114–125. DOI: https://doi.org/10.46299/j.isjel.20240302.13.

30. Толочко С. В., Бордюг Н. С., Міронець Л. П. Академічна доброчесність та штучний інтелект в освітній і науковій діяльності. *Іннов. педагогіка*. 2023. Вип. 62 (2). С. 25–32. DOI: https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/62.2.4.

31. Філіпенко Л. В., Думанський О. В., Козак О. В. Академічна доброчесність в науковому та освітньому середовищі закладів освіти України: погляд крізь призму наявності штучного інтелекту. *Акад. візії*. 2023. Вип. 19. DOI: http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7966703.

32. Шишкіна М., Носенко Ю. Перспективні технології з елементами штучного інтелекту для професійного розвитку педагогічних кадрів. *Фіз.-мат. освіта*. 2023. Т. 38, № 1. С. 66–71. URL: https://lib.iitta.gov.ua/737995 (дата звернення: 12.03.2025).

33. *Цифрова трансформація освітнього середовища ЗП(ПТ)О: теорія, методика, практика :* навч.-метод. посіб. / авт.-упоряд.: А. Геревенко, Д. Головко, Г. Коссова-Сіліна. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2025. 312 с.

URL: https://binpo.com.ua/wp-content/uploads/2025/02/Навчально-методичний-посібник-2025.pdf (дата звернення: 12.03.2025).

34. Ifenthaler D., Majumdar R., Gorissen P. et al. Artifcial Intelligence in Education: Implications for Policymakers, Researchers, and Practitioners. *Tech Know Learn* . 2024. Vol. 29. P. 1693–1710. DOI: https://doi.org/10.1007/s10758-024-09747-0.

35. Farahani M. S., Ghasmi G. Artificial Intelligence in Education: a Comprehensive Study. *Forum for education studies*. 2024. Vol. 2. No. 3. P. 1379–1393. DOI: https://doi.org/10.59400/fes.v2i3.1379.

36. Firaina R., Sulisworo D. Exploring the Usage of ChatGPT in Higher Education: Frequency and Impact on Productivity. *Bulletin Edukasi Indonesia*. 2023. Vol. 2 (1). P. 39–46. DOI: https://doi.org/10.56741/bei.v2i01.310/.

37. *Kamalov F., Santandreu Calonge D., Gurrib I.* New Era of Artificial Intelligence in Education: *Towards a Sustainable Multifaceted Revolution*. *Sustainability.* Vol. 15 (16). DOI: https://doi.org/10.3390/su151612451.

38. Kim J., Lee H., Cho Y. Learning Design to Support Student-AI Collaboration: Perspectives of Leading Teachers for AI in Education. *Educ. Inf. Technol*. 2022. Vol. 27. P. 6069–6104. DOI: https://doi.org/10.1007/s10639-021-10831-6.

39. Nguyen A., Ngo H., Hong Y., Dang B., Nguyen B. Ethical Principles for Artificial Intelligence in Education. *Education and Information Technologies.* 2023. Vol. 28 (4), P. 4221–4241. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s10639-022-11316-w (дата звернення: 28.02.2025).

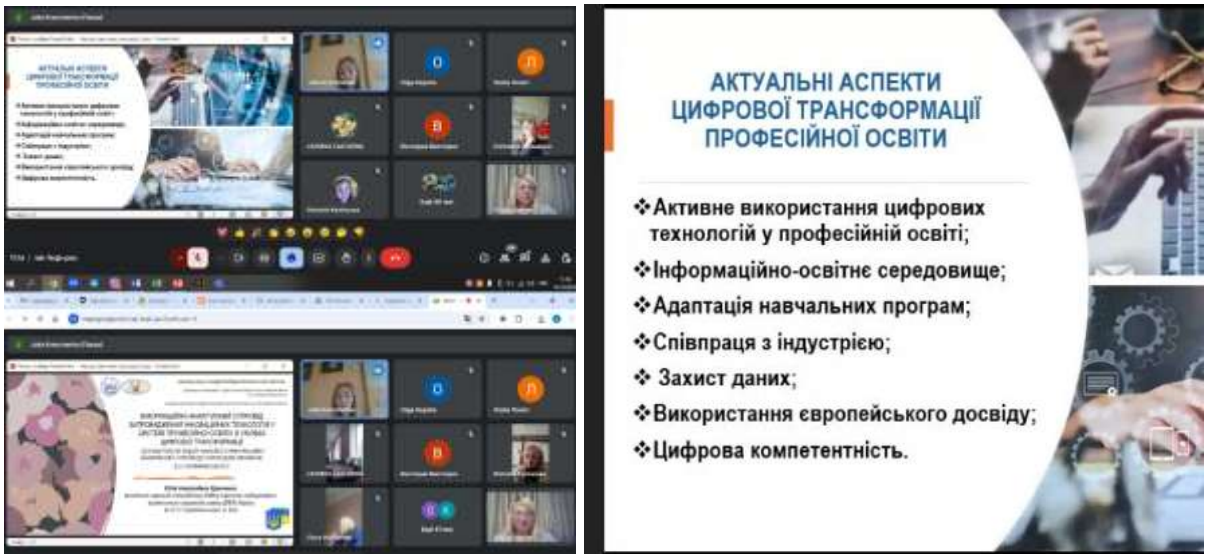

45

[45] Джерело: https://www.facebook.com/dsiasesl/posts/pfbid0MNyY9mCqAzx6PgoSDDNhWhSzUNuF4eTvSTu49PFNJrrLopuejNy7HMHmGK2movS2l (дата звернення: 27.09.2025)

РОЗДІЛ 3

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ КЕЙСИ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТЕКСТУ ЦИФРОВОЇ ПЕДАГОГІКИ

Chapter 3

Information and Analytical Cases of the Psychological Context of Digital Pedagogy

3.1. Моделі досконалості інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології

Аналітичний огляд

Автори-упорядники:

Рашидова Світлана Станіславівна

кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти,
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, НАПН України

ORCID iD: 0000-0002-2573-4276

Углова Ольга Віталіївна

молодший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти,
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, НАПН України

ORCID iD: 0000-0002-5888-5142

Анотація. В огляді розглянуто теоретичні та прикладні аспекти створення й удосконалення моделей інформаційно-аналітичного супроводу професійної підготовки військових психологів в умовах цифрової трансформації освітнього середовища. Проаналізовано вимоги до підготовки фахівців психологічної служби в системі військової освіти, зокрема у контексті цифровізації та автоматизації освітніх і діагностичних процесів. Акцентовано увагу на джерелах, де йдеться про

необхідність упровадження адаптивних, гнучких моделей інформаційної підтримки, які забезпечують цілісне бачення динаміки професійного розвитку курсантів і офіцерів-психологів. Розглянуто приклади використання цифрових платформ, інтелектуальних систем моніторингу, візуалізації психодіагностичних даних і моделювання індивідуальних освітніх траєкторій. Здійснено порівняльний аналіз існуючих підходів до інформаційно-аналітичного супроводу та запропоновано критерії досконалості відповідних моделей. Обґрунтовано доцільність інтеграції цифрових рішень у практику підготовки військових психологів задля підвищення ефективності прийняття рішень, психопрофілактики, прогнозування поведінкових ризиків та забезпечення психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань у бойових умовах.

Основна увага приділяється джерелам, в яких обговорюється актуальність інтенсифікації досліджень, що обумовлена необхідністю підвищення якості підготовки військових психологів шляхом впровадження інноваційних, адаптивних, гнучких інформаційно-аналітичних моделей, здатних не тільки підтримувати освітній процес, але й сприяти розвитку особистості фахівця та підвищенню його психологічної готовності до виконання професійних завдань у складних і критичних умовах.

Огляд складається з трьох взаємопов'язаних параграфів, кожен з яких містить інформацію та аналітичні дані про наукові та методичні публікації з даної теми.

У першому параграфі розглянуто джерела, що зосереджуються на загальних аспектах цифровізації освіти як процесу трансформації соціально-педагогічного середовища за допомогою сучасних технологій. Аналіз публікацій спрямовано на найкращі практики впровадження цифрових платформ, використанні штучного інтелекту, технологій VR/AR та систем управління навчанням, у тому числі у військовій освіті.

У другому параграфі розкрито джерелознавчий аспект, що стосується поняття досконалості інформаційно-аналітичного супроводу, визначення відповідних критеріїв, розгляду міжнародних моделей та можливостей їх адаптації до українського кластеру військової освіти. Тобто ця частина аналітичного огляду охоплює сучасні дослідження щодо ефективності інформаційно-аналітичних систем у сфері освіти та оборони.

У третьому параграфі зосереджено увагу на джерелах, що досліджують підготовку військових психологів в умовах цифрового освітнього середовища та стосуються досконалого інформаційно-аналітичного супроводу цього процесу. Ця частина аналітичного огляду охоплює дослідження з професійної підготовки, розвитку компетентностей та використання інноваційних технологій у підготовці військових психологів. Акцент зроблено на дослідницьких досягненнях відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Отже, теоретично обґрунтовано та на прикладі представлено альтернативний контекст для впровадження ефективної моделі досконалості інформаційно-аналітичного супроводу освіти, педагогіки і психології (за М. Ростокою) шляхом систематизації, узагальнення та складання цього аналітичного огляду.

Ключові слова: інформаційно-аналітичний супровід, військова психологія, цифрова трансформація освіти, освітні моделі, цифрові платформи, інформаційна освітня аналітика.

Models of Excellence in Information and Analytical Support for the Digital Transformation of Education, Pedagogy and Psychology

Analytical Review

Authors-compilers:

Rashydova Svitlana Stanislavivna

Ph.D (in Education), Associate Professor,
Senior Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education,
V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine of the NAES of Ukraine

Uhlova Olha Vitaliivna

Junior Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education,
V. Suchomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, NAES of Ukraine

Abstract. The review considers theoretical and applied aspects of creating and improving models of information and analytical support for the professional training of military psychologists in the context of the digital transformation of the educational environment. The requirements for training psychological service specialists in the military education system are analysed, particularly in the context of the digitalisation and automation of educational and diagnostic processes. Emphasis is placed on sources that discuss the need to implement adaptive, flexible models of information support that provide a comprehensive view of the dynamics of professional development of cadets and psychological officers. Examples of the use of digital platforms, intelligent monitoring systems, visualisation of psychodiagnostic data and modelling of individual educational trajectories are considered. A comparative analysis of existing approaches to information and analytical support is carried out and criteria for the perfection of relevant models are proposed. The feasibility of integrating digital solutions into the training of military psychologists is justified in order to improve the effectiveness of decision-making, psychoprophylaxis, behavioural risk prediction, and ensuring the psychological readiness of military personnel to perform tasks in combat conditions.

The focus is on sources that discuss the relevance of intensifying research, which is driven by the need to improve the quality of training for military psychologists through the introduction of innovative, adaptive, flexible information -analytical models capable not only of supporting the educational process, but also of contributing to the development of the specialist's personality and increasing their psychological readiness to perform professional tasks in complex and critical conditions.

The review consists of three interrelated paragraphs, each containing information and analytical data on scientific and methodological publications on the subject.

The first paragraph examines sources that focus on the general aspects of the digitisation of education as a process of transforming the socio-pedagogical environment using modern technologies. The analysis of publications focuses on best practices in the implementation of digital platforms, the use of artificial intelligence, VR/AR technologies and learning management systems, including in military education.

The second paragraph reveals the source-based aspect concerning the concept of excellence in information and analytical support, the definition of relevant criteria, the consideration of international models and the possibilities for their adaptation to the Ukrainian military education cluster. In other words, this part of the analytical review covers current research on the effectiveness of information and analytical systems in the field of education and defence.

The third paragraph focuses on sources that examine the training of military psychologists in a digital educational environment and relate to the comprehensive information and analytical support of this process. This part of the analytical review covers research on professional training, competence development, and the use of innovative technologies in the training of military psychologists. Emphasis is placed on the scientific achievements of the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education at the V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine.

Thus, an alternative context for implementing an effective model of excellence in information and analytical support for education, pedagogy and psychology (according to M. Rostoka) has been theoretically substantiated and presented using examples through the systematisation, generalisation and compilation of this analytical review.

Keywords: Information and Analytical Support, Military Psychologists, Digital Transformation of Education, Educational Models, Digital Platforms, Information Educational Analytics.

[46]

Цифрова трансформація усіх сфер суспільного життя суттєво змінює підходи до професійної підготовки фахівців. У сучасних умовах реформування системи освіти особливого значення набуває підготовка фахівців, здатних ефективно діяти в умовах високої інформаційної динаміки та технологічної насиченості. Сьогодні освіта потребує впровадження новітніх інформаційно-аналітичних інструментів, які здатні забезпечити комплексний супровід навчального процесу, оперативне оброблення даних, а також моніторинг психологічного стану майбутніх фахівців. Військові психологи належать до категорії спеціалістів, від яких залежить не лише психологічна готовність особового складу до виконання завдань, а й морально-психологічна стійкість військових підрозділів у цілому. Підготовка військових

[46] Джерело: https://www.knuba.edu.ua/ (дата звернення: 25.05.2025)

психологів передбачає не лише засвоєння фахових знань, а й розвиток навичок прийняття рішень в умовах невизначеності, критичного мислення, здатності до саморефлексії й психологічної стійкості, що потребує системного, технологічно підкріпленого підходу. Якість підготовки психологів безпосередньо залежить від двох взаємопов'язаних чинників: рівня досконалості інформаційно-аналітичного супроводу освітнього процесу та ступеня цифровізації освіти, що уможливлює впровадження нових методів і технологій навчання. Ці складники не існують відокремлено: цифровізація розкриває потенціал інформаційно-аналітичних систем, а досконалість цих систем визначає ефективність використання цифрових інструментів у підготовці майбутніх військових психологів.

Водночас існуючі моделі інформаційно-аналітичного супроводу часто не враховують специфіку військового контексту, особливості кластеризації за напрямами джерелознавчого та історіографічного аналізу психологічних праць, що в умовах надвисокої відповідальності нині стає одним із найактуальніших питань сьогоденної України.

3.1.1. Цифровізація освіти: тенденції та перспективи розвитку

Digitalisation of Education: Trends and Prospects for Development

Сучасні умови життя в Україні, зокрема в умовах повномасштабної гібридної війни та інформаційно-психологічного протиборства, вимагають від фахівців, зокрема військових психологів, високого рівня професійної готовності, стресостійкості та здатності діяти в ситуаціях невизначеності. Традиційні підходи до їх підготовки, орієнтовані переважно на аудиторне навчання та теоретичну підготовку, виявляються недостатньо ефективними в контексті швидких змін операційного середовища, збільшення обсягів і швидкості обміну інформацією та зростання ролі цифрових комунікацій.

Водночас цифровізація вищої освіти, попри очевидний потенціал, ще не набула системного та повномасштабного впровадження. Існує розрив між можливостями сучасних інформаційно-аналітичних технологій та їх фактичним використанням у підготовці фахівців. Недостатня інтеграція інноваційних методів, зокрема таких, як віртуальні симулятори, інтерактивні тренажери, технології доповненої та віртуальної реальності, обмежує здатність здобувачів освіти у набутті необхідних фахових компетенцій в умовах, наближених до реальних.

Таким чином, виникає необхідність у розробленні та впровадженні комплексних інноваційних підходів до підготовки фахівців, що поєднують

цифрові технології з досконалим інформаційно-аналітичним супроводом. Це дасть можливість підвищити ефективність професійної підготовки, забезпечити відповідність освітніх програм актуальним викликам безпекового середовища та зміцнити психологічну стійкість особового складу. Цифровізація вищої освіти – це не просто впровадження сучасних технологій, а комплексна трансформація освітньої системи, спрямована на підвищення ефективності підготовки фахівців. Вона охоплює використання електронних освітніх ресурсів, платформ дистанційного навчання, інтелектуальних систем аналізу даних, а також інноваційних технологій віртуальної та доповненої реальності.

У сучасних умовах стрімкого розвитку цифрових технологій і збільшення обсягу інформації важливим стає питання орієнтації науковця у віртуальних екосистемах, що безпосередньо впливає на якість дослідницької діяльності та пошук істини. У цьому контексті дослідження «Цифровий компас науковця: пошук істини у віртуальних екосистемах» набуває особливої значущості, оскільки в ньому проаналізовано механізми цифрової навігації, інструменти критичного мислення та адаптивного управління інформаційними потоками у науковій сфері. Розкрито науково-методичні аспекти формування цифрового компасу науковця, який сприяє ефективній орієнтації у складних віртуальних екосистемах, та наголошено, що сучасний дослідник має володіти не лише професійними знаннями, а й розвивати критичне мислення, що допомагає відокремлювати достовірну інформацію від маніпулятивної чи неперевіреної. Зазначено, що цифровий компас – це комплекс навичок і стратегій, які дають змогу науковцю відокремлювати достовірну інформацію від фейкової, маніпулятивної чи неперевіреної. Особливої уваги заслуговує аналіз викликів, пов'язаних з інформаційним перенавантаженням, що може призводити до когнітивної втоми і зниження продуктивності дослідницької діяльності. Акцентовано, що інформаційний хаос у віртуальних екосистемах потребує від науковця застосування адаптивних стратегій управління інформацією для збереження цілісності наукового пошуку. Виокремлено роль цифрових інструментів і платформ, які можуть допомагати у фільтрації, класифікації та аналізі інформації. Разом з тим наголошено на необхідності розвитку критичного мислення як фундаментального компонента цифрової грамотності. Важливо звернути увагу на застереження авторів, адже вони вважають, що технології лише допомагають у навігації, а справжній компас формується через критичне мислення і рефлексію, що є незамінними у науковій діяльності. Підсумовано, що цифровий компас є необхідним інструментом сучасного науковця у віртуальних екосистемах, де інформаційні

потоки постійно збільшуються та ускладнюються. Комплекс навичок, що передбачає критичне мислення, інформаційну грамотність і адаптивне управління інформаційними ресурсами, є ключем до успішного пошуку істини та забезпечення якості наукових досліджень. Доведено, що без розвитку цих навичок навіть найсучасніші технології не зможуть гарантувати ефективної наукової діяльності. Підсумовуючи викладене, вважаємо, що стаття є вагомим внеском у теоретичне й практичне розуміння викликів цифрової епохи для науки і пропонує конкретні рекомендації щодо формування адаптивних компетентностей науковців. Це відкриває нові горизонти для подальших досліджень у сфері цифрової грамотності та управління знаннями у віртуальних середовищах [1].

Таким чином, у контексті стрімкої цифрової трансформації освітньої сфери особливого значення набуває теоретико-методологічне осмислення цього процесу. Саме наукове обґрунтування підходів до впровадження цифрових технологій у педагогіку уможливлює створення ефективних моделей навчання, що відповідають вимогам сучасності.

На нашу думку, у цьому сенсі важливим є дослідження «Теоретико-методологічне забезпечення цифрової трансформації освіти і педагогіки», в якому розглянуто фундаментальні засади цифрової трансформації освіти і педагогіки, акцентовано увагу на інтеграції технологічних інновацій із педагогічними методами та компетентнісним підходом. Також окреслено ключові виклики, що постають перед освітньою системою в умовах швидких технологічних змін, та наголошено на важливості адаптації теоретичних моделей і педагогічних практик до нових цифрових реалій. Зокрема, йдеться про цифрову трансформацію як комплексну зміну, що охоплює не лише технічні інновації, а й перетворення освітніх концепцій і методологій: «Цифрова трансформація освіти потребує не тільки впровадження нових технологій, а й переосмислення теоретичних підходів до навчання, формування нових педагогічних моделей, які враховують особливості цифрової епохи» [8, с. 10]. Зазначено, що одним із головних завдань педагогіки в цей період є створення методологічної бази, яка забезпечить ефективне використання цифрових ресурсів у навчальному процесі, а також розвиток критичного мислення та інформаційної грамотності здобувачів освіти, а саме: «Методологічне забезпечення цифрової трансформації передбачає формування компетентностей, які дають можливість не лише користуватися цифровими технологіями, а й критично осмислювати інформацію, здійснювати її аналіз та синтез» [8, с. 11]. Особливу увагу приділено концепції інтеграції цифрових інструментів у традиційні педагогічні

моделі. Зокрема, цифрові технології мають стати не метою, а засобом реалізації освітніх цілей, сприяти персоналізації навчання та підтримувати активну взаємодію між учасниками освітнього процесу, оскільки «цифрові технології мають бути інтегровані в педагогічний процес як інструмент, що підсилює мотивацію, креативність і самостійність учнів» [8, с. 12]. Крім того, акцентовано на важливості міждисциплінарного підходу в дослідженні цифрової трансформації освіти, що передбачає співпрацю педагогів, ІТ-фахівців, психологів і соціологів у розробленні адекватних моделей і методик. Автор вважає, що «сучасна педагогіка має будуватися на інтеграції знань з різних галузей, що дає змогу комплексно розглядати цифрову трансформацію і враховувати всі аспекти навчання в цифровому середовищі» [8, с. 13]. Таким чином, на основі викладеного наголошено на необхідності системного підходу до цифрової трансформації освіти і педагогіки, що поєднує технологічні, методологічні й соціокультурні аспекти, а також запропоновано рухатися в напрямі розроблення гнучких, адаптивних педагогічних моделей, які забезпечують не лише освоєння цифрових інструментів, а й розвиток ключових компетентностей для успішної діяльності в сучасному цифровому світі [8].

Адже у сучасній освітній практиці цифрова трансформація виступає не лише як технологічна інновація, а й як потужний інструмент формування інформаційних освітніх середовищ, що забезпечують інтерактивність, адаптивність та ефективність навчального процесу. Важливість цих змін детально розглянуто у статті «Інструменти цифрової трансформації як засіб створення і функціонування інформаційних освітніх середовищ», де проаналізовано ключові інструменти цифрової трансформації як основу для створення й функціонування сучасних освітніх екосистем. Також детально розглянуто сучасні інструменти цифрової трансформації, які є фундаментом для створення та функціонування інформаційних освітніх середовищ. Визначено цифрову трансформацію як процес, що кардинально змінює традиційні освітні моделі, впроваджуючи інтерактивні, персоналізовані та доступні форми навчання [4].

Наголошено, що «цифрові інструменти стають каталізаторами змін, які трансформують традиційні освітні підходи у більш інтерактивні та орієнтовані на користувача системи» [4, с. 11]. Ця теза є базовою для розуміння того, як цифрова трансформація впливає на структуру й організацію освітніх процесів, роблячи їх більш гнучкими та адаптивними. Конкретизовано інструменти цифрової трансформації, серед яких ключовими є платформи дистанційного навчання, хмарні сервіси, системи управління навчанням (LMS), а також інструменти для створення контенту. Звернуто увагу на те, що «впровадження комплексних

цифрових рішень забезпечує інтеграцію різних форм і методів навчання, що сприяє персоналізації освітнього процесу» [4, с. 12]. Це, на думку авторів, дає можливість не лише оптимізувати організацію навчання, а й підвищити його якість, адаптуючись до індивідуальних потреб здобувачів освіти. Підкреслено, що важливим аспектом є соціокультурний вимір цифрової трансформації. Наголошено на необхідності активної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу – викладачами, студентами та адміністрацією для ефективного функціонування цифрових середовищ, адже «функціонування інформаційних освітніх середовищ потребує активного залучення всіх учасників навчального процесу та розвитку їх цифрової компетентності» [4, с. 13]. Ця позиція відображає розуміння того, що технології самі по собі не можуть забезпечити якісні зміни без комплексного підходу, що передбачає розвиток цифрових навичок і мотивації користувачів. Проаналізовано виклики, які постають під час впровадження цифрових інструментів, зокрема проблеми технічного забезпечення, нерівності в доступі до ресурсів, а також опір змінам серед педагогів і студентів. Запропоновано шляхи подолання цих бар'єрів через цілеспрямовану політику підтримки, навчання і постійну методичну допомогу. Зокрема, «для подолання існуючих викликів необхідна системна підтримка на рівні закладу освіти, яка передбачає навчання педагогів і створення умов для їх професійного розвитку в цифровій сфері» [4, с. 14]. Це свідчить про комплексний підхід авторів, які не обмежуються лише описом технологій, а розглядають і управлінські, і педагогічні аспекти цифрової трансформації. Отже, результати проведеного дослідження відкривають перспективи для подальших наукових розвідок, спрямованих на удосконалення цифрових інструментів і розроблення системних підходів до їх впровадження в освітній практиці на різних рівнях. Таким чином, стаття є вагомим внеском у сучасне розуміння цифрових трансформацій в освіті з огляду на їх багатогранний характер і необхідність інтегрованого підходу. Сформовано практичні рекомендації щодо ефективного використання цифрових інструментів і розвитку цифрової компетентності, що є ключовими чинниками успішної реалізації інформаційних освітніх середовищ.

У контексті цифровізації освіти надзвичайно актуальним є дослідження «Проблематика цифрової компетентності в науковому доробку українських дослідників» [2], яке містить глибокий аналіз теоретичних і практичних аспектів формування цифрової компетентності в Україні. Подано комплексний аналіз концептуальних підходів до формування цифрової компетентності в науковому середовищі, проаналізовано наукові праці вітчизняних дослідників, розкрито спектр підходів до визначення сутності цифрової компетентності, а також її структуру і складові. систематизовано

наявні наукові дослідження, розкрито багатовимірний характер цифрової компетентності. Так, цифрову компетентність у дослідженні розглянуто як багатовимірне явище, що охоплює не лише технічні навички роботи з інформаційними технологіями, а й критичне мислення, здатність до адаптації в цифровому середовищі, інформаційну безпеку та етичні аспекти використання цифрових ресурсів. Наголошено, що «цифрова компетентність є ключовим складником професійної готовності сучасного фахівця, особливо в умовах інтенсивної цифрової трансформації освітнього простору» [2, с. 253]. Зазначено, що «цифрова компетентність передбачає не тільки технічні навички роботи з інформаційними технологіями, а й уміння критично оцінювати інформацію, творчо використовувати цифрові ресурси, а також дотримувати етичних норм у цифровому середовищі» [2, с. 259]. Одним із ключових висновків є акцент на багатогранності цифрової компетентності, яка містить такі компоненти, як інформаційна грамотність, медіаграмотність, комунікативні навички і здатність до безпечного використання цифрових технологій, адже «ефективна цифрова компетентність формується у комплексі, де кожен елемент доповнює інший, створюючи інтегровану систему знань і навичок» [2, с. 265]. Згідно з таким комплексним підходом цифрова компетентність є ключовим ресурсом професійного розвитку сучасних фахівців. Також звернуто увагу на проблеми, що стримують розвиток цифрової компетентності в українській освіті. Серед них – «недостатність системного підходу до навчання цифрових навичок, брак методологічної єдності та нерівномірність доступу до цифрових ресурсів серед студентів і викладачів» [2, с. 270]. Наголошено на значній різноманітності підходів до структурування цифрової компетентності, що відображає відсутність уніфікованих стандартів і термінології в науковій практиці. Ця проблема зумовлює виклики в розробленні ефективних освітніх програм з формування сучасних цифрових навичок, тож постає необхідність у подальших дослідженнях для формування чітких методологічних засад і адаптації міжнародних стандартів до національного контексту. Зазначено, що «ці проблеми потребують комплексного розв'язання через модернізацію навчальних програм і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів» [2, с. 272].

Особливу увагу приділено інтеграції цифрової компетентності у професійні стандарти та освітні моделі, що є ключовою умовою підвищення якості підготовки фахівців у різних галузях та забезпечення готовності випускників до роботи в умовах цифрової економіки та інформаційного суспільства. Це є особливо актуальним для ефективного використання інформаційно-аналітичних систем і цифрових технологій у професійній

діяльності. Також розглянуто питання соціальної відповідальності у формуванні цифрової компетентності, зокрема акцентовано, що «розвиток цифрової компетентності має супроводжуватися вихованням етичної поведінки в цифровому середовищі, зокрема дотримання авторських прав, конфіденційності та безпеки персональних даних» [2, с. 273]. Встановлено, що без комплексної системи підготовки викладачів, оновлення навчальних програм та розвитку інфраструктури цифровізації навіть найкращі теоретичні напрацювання не матимуть належного практичного втілення. Ця критична заувага засвідчує важливість поетапного впровадження змін із урахуванням специфіки військової освіти та її вимог. Доповнено науковий контекст теми цифровізації освіти, зокрема йдеться про потребу системного підходу до розроблення моделей цифрової компетентності та її впровадження в освітні процеси. Аналіз робіт українських дослідників, наведений у роботі, відкриває перспективи для подальшого удосконалення інформаційно-аналітичних систем супроводу, що є базою для інноваційної підготовки фахівців у цифрову епоху. Результати дослідження мають безпосереднє практичне значення для формування адаптивних навчальних програм і методик, особливо у спеціалізованих сферах вищої освіти. Отже, зазначене дослідження є важливим внеском у розуміння суті цифрової компетентності в рамках цифровізації вищої освіти, розвиток теорії та практики цифрової освіти в Україні і створює наукову базу для впровадження інноваційних підходів до інформаційно-аналітичного супроводу освітніх процесів. Автор висвітлює сучасні тенденції цифровізації вищої освіти в Україні, виокремлює проблеми та відкриває перспективи удосконалення освітніх стратегій і підготовки фахівців, здатних ефективно працювати в умовах сучасних інформаційних технологій, визначає особливості подальшого розвитку, акцентуючи увагу на необхідності системного підходу до формування цифрової компетентності як ключового ресурсу успішної цифрової трансформації освітнього процесу.

У сучасних умовах цифрової трансформації освіти особливої уваги заслуговують не лише технічні аспекти впровадження цифрових технологій, а й соціальні впливи, що виникають у процесі таких змін. Розуміння цих соціальних ефектів є необхідною умовою для побудови стратегії цифровізації освітньої сфери. З погляду цього важливим є дослідження «Інформаційний аналіз соціальних впливів та ефектів цифрової трансформації освіти» [5], в якому проведено всебічний аналіз соціальних впливів цифрової трансформації вищої освіти та розглянуто її як багатовимірний процес, що охоплює технічні, соціокультурні та організаційні аспекти. Наголошено, що цифрова трансформація формує нові соціальні практики, змінюючи традиційні моделі

комунікації між студентами і викладачами, трансформує освітнє середовище та створює умови для більш гнучких форм навчання: «Цифрова трансформація освіти формує нові соціальні практики, які відображаються у моделі комунікації між студентами та викладачами, а також у структурі освітнього середовища» [5, с. 278]. Виокремлено значущі соціальні ефекти цифровізації. Серед них – розширення можливостей для інклюзивної освіти завдяки доступу до онлайн-ресурсів і дистанційного навчання, що є особливо важливим для студентів із віддалених регіонів або з обмеженими фізичними можливостями. Разом з тим визначено проблему цифрового розриву, який поглиблює нерівність серед студентів, оскільки не всі мають однаковий доступ до якісних цифрових інструментів та інтернету: «Цифрові технології відкривають нові можливості для доступу до освіти, але водночас посилюють нерівність серед студентської спільноти через нерівномірний доступ до цифрових ресурсів» [5, с. 281]. Серед сучасних тенденцій розвитку цифровізації вищої освіти наголошено на поширенні дистанційних і змішаних форм навчання, активному впровадженні платформ електронного навчання, а також на використанні інструментів штучного інтелекту та аналітики великих даних для адаптації освітніх програм до індивідуальних потреб студентів. Такий підхід, на думку автора, сприяє підвищенню ефективності навчання та персоналізації освітнього процесу, адже «інновації в галузі ІТ сприяють створенню адаптивних систем навчання, що враховують індивідуальні потреби кожного студента, підвищуючи ефективність засвоєння матеріалу» [5, с. 283]. Прикладом позитивного впливу цифрових технологій є впровадження дистанційного навчання, яке у пандемію Covid-19 стало ключовим інструментом забезпечення безперервності освітнього процесу. Наведено досвід провідних українських університетів, де завдяки онлайн-платформам організовано ефективну комунікацію між викладачами та студентами, а також проведено інтерактивні вебінари та групові дискусії, що сприяло підтримці мотивації та залученню здобувачів освіти. Акцентовано також на проблемі інформаційного перевантаження, описано випадки, коли студенти стикаються із значною кількістю навчальних матеріалів, повідомлень і завдань, що негативно впливає на їх концентрацію і продуктивність. Ця ситуація потребує впровадження нових підходів до організації навчального контенту й планування навантаження.

З огляду на соціальні виклики наголошено на важливості розвитку цифрової культури серед усіх учасників освітнього процесу – як викладачів, так і студентів. Зазначено, що цифровізація має бути системною, поєднуючи технічні рішення з педагогічними інноваціями та соціальною підтримкою, а

саме: «Успішна цифровізація вищої освіти передбачає комплексний підхід, який поєднує технічні, педагогічні та соціальні складники, що забезпечують формування цифрової грамотності викладачів і студентів» [5, с. 285], оскільки є успішні приклади проведення тренінгів і курсів підвищення кваліфікації з цифрових технологій у низці українських вишів. Це сприяє формуванню більш адаптивного й гнучкого освітнього середовища.

Особливу увагу приділено трансформації ролей в освітньому процесі, зокрема цифровізація стимулює зміну позиції студента з пасивного слухача на активного учасника. У прикладі реалізації цього підходу наведено кейс впровадження системи адаптивного навчання, яка дає змогу студентам працювати в індивідуальному темпі та отримувати персоналізовані рекомендації. Ще одним прикладом є акцент на безпеці даних в освітньому цифровому середовищі. Так, звернуто увагу на випадки кіберзагроз, що впливали на роботу університетських систем, та наголошено на необхідності впровадження комплексних заходів із кіберзахисту, у тому числі навчання персоналу і студентів правил безпечної поведінки в мережі. У контексті перспектив розвитку цифрової освіти наголошено на необхідності формування нових стратегій і політик, що забезпечать стійкий розвиток цифрової інфраструктури, підвищать цифрову компетентність викладачів і студентів та сприятимуть інтеграції освітніх технологій у традиційні навчальні практики. Це стане запорукою підвищення якості та доступності вищої освіти у цифрову епоху. Таким чином, дослідження є вагомим внеском у розуміння складних соціальних трансформацій, які супроводжують цифрову революцію в освіті, оскільки воно підкреслює, що цифровізація – це не просто впровадження нових технологій, а багатогранний процес, що потребує комплексного й зваженого підходу в подоланні викликів і максимально ефективному використанні можливостей цифрової епохи. У підсумку можна стверджувати, що стаття формує концептуальну основу для розроблення ефективних політик цифровізації з урахуванням як технологічних можливостей, так і соціальних викликів та надає чіткі орієнтири для подальшого розвитку вищої освіти в умовах цифрової трансформації з акцентом на збалансованості інновацій і людського чинника.

У контексті воєнного стану в Україні цифрова трансформація освіти і педагогіки набуває особливої актуальності, адже потребує не лише технічних рішень, а й науково-методичного супроводу, що забезпечує адаптацію освітніх процесів до нових викликів. У цьому зв'язку важливим є дослідження «Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану» [20], в якому

проаналізовано науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти в умовах воєнного стану, визначено ключові інструменти та підходи для забезпечення ефективності освітніх змін.

Дослідження також присвячено комплексному аналізу методичних підходів до інформаційно-аналітичного забезпечення цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану. Зазначено, що воєнний контекст створює додаткові виклики для освітньої системи потребує оперативної адаптації та гнучких управлінських рішень. Наголошено, що «в умовах воєнного стану інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації стає ключовим фактором забезпечення безперервності і якості освітнього процесу» [20, с. 2]. Це підтверджує важливість оперативного реагування на виклики воєнного часу.

Особливу увагу приділено методології збирання, оброблення та аналізу даних, що дає можливість здійснювати оперативний моніторинг і прогнозування змін у системі освіти з розумінням того, що «науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу передбачають використання сучасних інструментів збирання даних і аналітики, що забезпечують швидке реагування на зміни у зовнішньому і внутрішньому освітньому середовищі» [20, с. 4]. Це, за словами авторів, створює основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень у кризових умовах. Наголошено на необхідності інтеграції міждисциплінарних знань – педагогіки, інформаційних технологій, соціології та психології – для комплексного розв'язання проблем цифрової трансформації в умовах війни, адже у дослідженні зазначено, що «ефективний інформаційно-аналітичний супровід можливий лише за умови синтезу знань з різних галузей, що дає змогу адаптувати освітні процеси до складних соціально-психологічних умов воєнного часу» [20, с. 6]. Акцентовано також на важливості розвитку цифрової компетентності як педагогів, так і здобувачів освіти, що сприяє підвищенню їх стресостійкості й здатності ефективно працювати в умовах невизначеності. На думку авторів, «розвиток цифрових компетентностей у викладачів і студентів є критично важливим для забезпечення адаптивності й гнучкості освітніх процесів у період воєнного стану» [20, с. 7].

Отже, успішна адаптація освітньої системи до викликів воєнного часу неможлива без застосування науково обґрунтованих методів збирання й аналізу даних, що забезпечують своєчасне реагування на зміни. Водночас міждисциплінарний підхід і розвиток цифрової компетентності є ключовими факторами стійкості та ефективності освітнього процесу. Таким чином, дослідження пропонує комплексну методологічну платформу, що може стати

основою для формування стратегій цифрової трансформації освіти в умовах воєнних і кризових ситуацій, забезпечуючи безперервність і якість навчання в нестабільному середовищі.

У сучасних умовах цифрової трансформації освіти особливого значення набуває інтеграція Stem-орієнтованих підходів, що поєднують науку, технології, інженерію та математику у єдину методологічну систему. Упровадження таких підходів не лише забезпечує підготовку фахівців із високим рівнем цифрових компетентностей, а й формує інноваційне мислення, здатне відповідати на виклики швидкозмінного технологічного середовища. Саме цим аспектам присвячено дослідження «Stem-концепти цифрової трансформації освіти: аналітичне узагальнення» [21], у якому автори здійснюють систематичний аналіз теоретичних і практичних основ Stem-парадигми цифровізації освітнього простору. Розглянуто системоутворювальний складник цифрової трансформації освіти, що поєднує технологічні інновації з трансдисциплінарними педагогічними стратегіями. Наголошено на тому, що Stem не обмежується лише набором предметів – він функціонує як методологія, яка здатна створювати інноваційні освітні середовища, адаптовані до викликів цифрової епохи. Вже на початку дослідження акцентовано, що «Stem-освіта виступає не лише інструментом підготовки конкурентоспроможних фахівців, а й платформою для розвитку критичного мислення, творчості та міждисциплінарної взаємодії» [21, с. 6]. З огляду на це визначення основною метою Stem-підходу є формування компетентностей, необхідних у високотехнологічному суспільстві, а не лише у засвоєнні технічних знань. Одним із ключових аспектів роботи є розкриття взаємодії Stem із цифровими інструментами навчання. Аргументовано, що «поєднання цифрових технологій із Stem-моделями навчання створює умови для максимальної персоналізації освітнього процесу та розвитку навичок XXI століття» [21, с. 7]. Ця теза демонструє орієнтацію на створення адаптивних і гнучких моделей освіти, які можуть ефективно реагувати на потреби здобувачів. Особливий інтерес становить напрям дослідження, де проаналізовано розширення можливостей Stem за рахунок інструментів Industry 4.0, зокрема зазначено, що «цифрова трансформація освіти дає можливість розширити межі Stem-навчання, інтегруючи в нього віртуальні лабораторії, симулятори, платформи спільної роботи та інші інструменти Industry 4.0» [21, с. 8]. Такий підхід відкриває можливості для моделювання складних технологічних процесів в освіті, що робить навчання більш наближеним до реальних професійних ситуацій. Не менш важливим у дослідженні є питання методологічної підтримки, адже без неї впровадження

Stem у цифрову освіту ризикує залишитися фрагментарним. Акцентовано, що «методологічна підтримка та науково обґрунтовані моделі інтеграції Stem у цифрову освіту є критично важливими для забезпечення системності та результативності освітніх реформ» [21, с. 9]. Таким чином, вони фактично визначають науково-методичний супровід як необхідну умову для масштабування та стабільного розвитку Stem-підходів.

Проведений аналіз змісту дослідження дає змогу сформулювати такі науково обґрунтовані положення: Stem-освіту розглянуто не як окрему освітню технологію, а як методологічну рамку, що забезпечує цілісну інтеграцію природничо-математичних дисциплін, інженерії та технологій у єдиний інноваційний освітній простір. Такий підхід сприяє формуванню критичного та креативного мислення, розвитку міждисциплінарної комунікації. Доведено, що поєднання STEM з цифровими освітніми інструментами (онлайн-платформи, віртуальні лабораторії, симулятори, інструменти колективної роботи) створює умови для персоналізованого навчання, підвищує його гнучкість та ефективність, а також забезпечує розвиток навичок, затребуваних у цифровому суспільстві. Обґрунтовано, що системність і результативність упровадження Stem у цифрову освіту є можливими лише за наявності чіткої методологічної бази, науково обґрунтованих моделей інтеграції та педагогічних стратегій, адаптованих до цифрової екосистеми. Подальший розвиток Stem-освіти автори вбачають у створенні національних і міжнародних мереж співпраці, розробленні інтегрованих навчальних програм і забезпеченні постійного оновлення цифрових інструментів відповідно до технологічних інновацій. Отже, дослідження є вагомим внеском у розроблення теоретико-методологічних засад цифрової трансформації освіти на основі Stem-парадигми, в якому окреслено системні підходи до її впровадження та пропонує стратегічне бачення розвитку освітніх інновацій у XXI столітті.

У контексті сучасних викликів, зокрема воєнних, цифрове суспільство зазнає значних трансформацій, що впливають не лише на технологічні процеси, а й на ціннісно-мотиваційні орієнтири населення. Особливо актуальним стає дослідження соціально-психологічних аспектів життя українців у воєнний час, що дає можливість зрозуміти, як цифрові технології та інформаційне середовище впливають на їхні цінності і мотивацію.

Зазначимо, що важливі аспекти розкрито у статті «Ціннісно-мотиваційна спрямованість українців в воєнних умовах цифрового суспільства» [13], присвячене розгляду ціннісно-мотиваційної спрямованості українців в умовах воєнного стану в цифровому суспільстві. Подано комплексний аналіз ціннісно-мотиваційних змін в українському суспільстві під впливом воєнних подій і

цифрових трансформацій. Наголошено, що воєнні умови значно загострюють процеси переоцінювання цінностей, одночасно посилюючи роль цифрових технологій як основного каналу отримання інформації та комунікації, адже «у воєнних умовах цифрове суспільство виступає не лише як платформа для обміну інформацією, а й як простір формування нових ціннісно-мотиваційних установок, що відображають актуальні виклики часу» [13, с. 224]. Зазначено, що серед українців зросло значення таких цінностей, як безпека, патріотизм, солідарність і адаптивність, які посилюються через інтенсивне використання цифрових ресурсів, оскільки «цифрові технології стають інструментом консолідації суспільства, сприяючи формуванню колективної мотивації та ціннісної орієнтації, що відповідає вимогам воєнного часу» [13, с. 230]. Особливу увагу в дослідженні приділено мотиваційним аспектам, які проявляються у прагненні громадян підтримувати національну ідентичність, здобувати нові знання та розвивати цифрові навички для адаптації в умовах нестабільності, адже, на думку автора, «мотивація до саморозвитку та активної громадянської позиції посилюється під впливом воєнних реалій і можливостей цифрового суспільства» [13, с. 233]. Водночас у дослідженні зазначено, що цифрове суспільство створює як нові можливості, так і виклики, серед яких – інформаційна перевантаженість, маніпуляції та дезінформація, що можуть впливати на психологічний стан і мотивацію населення, адже «інформаційне середовище цифрового суспільства в умовах війни часто є полем боротьби за свідомість людей, що ставить завдання підвищення інформаційної гігієни та критичного мислення» [13, с. 236].

Отже, розглянуте дослідження є важливим внеском у розуміння того, як воєнні виклики у взаємодії з цифровими трансформаціями формують нові ціннісно-мотиваційні контексти українського суспільства, що має значення для подальшого розвитку освітніх і соціальних стратегій.

Також особливого значення набувають інституції, що забезпечують безперервне навчання та розвиток цифрових компетентностей у дорослих. Бібліотеки як соціокультурні центри стають не лише місцями збереження знань, а й активними платформами для освіти дорослих. Цю тенденцію детально розглянуто у дослідженні «Бібліотека як платформа освіти дорослих в умовах цифрових трансформацій» [6], в якому наголошено на трансформації бібліотек в інноваційні освітні хаби в умовах цифрової епохи. У статті також розглянуто сучасну роль бібліотеки як ключового освітнього простору для дорослих у контексті стрімкої цифрової трансформації суспільства. Акцентовано увагу на тому, що традиційна роль бібліотеки значно розширюється: від простого сховища інформації вона стає активним центром

навчання, розвитку цифрових навичок та соціальної підтримки. Важливою тезою є те, що цифровізація створює нові вимоги до бібліотек, які мають адаптуватися та пропонувати не лише доступ до електронних ресурсів, а й комплексні освітні програми. Зазначено, що «сучасна бібліотека виступає як мультифункціональна платформа, яка забезпечує навчання дорослих, сприяє формуванню цифрової компетентності та підтримує соціальну інтеграцію в інформаційному суспільстві» [6, с. 200]. Ця думка свідчить не лише про освітній, а й соціальний потенціал бібліотек, які виступають агентами подолання цифрового розриву. Детально проаналізовано проблему нерівного доступу до цифрових технологій і наголошено, що бібліотеки відіграють роль мосту між цифрово «обізнаними» та «необізнаними» дорослими користувачами, адже, на думку автора, бібліотеки «виконують функцію соціального ліфта, знижуючи бар'єри у доступі до цифрових технологій і забезпечуючи підтримку в навчанні цифровій грамотності для всіх верств населення» [6, с. 203]. Цей аспект особливо актуальний для соціально вразливих груп, які ризикують бути вилученими з цифрового простору.

Ще одна важлива ідея статті – впровадження інноваційних цифрових сервісів і технологій у роботу бібліотек. Це уможливлює створення різноманітних форматів навчання – від онлайн-тренінгів до інтерактивних консультацій, що сприяють підвищенню доступності та якості освіти дорослих, оскільки «інноваційні цифрові сервіси, які впроваджуються у бібліотеках, дають можливість створювати умови для інклюзивної та доступної освіти дорослих, інтегруючи різноманітні форми навчання в єдину екосистему» [6, с. 205]. Це свідчить про те, що бібліотеки можуть бути каталізаторами освітніх змін і підтримувати навчання впродовж усього життя.

Також акцентовано, що успішність бібліотек у цій ролі значною мірою залежить від розвитку їх цифрової інфраструктури, підвищення кваліфікації бібліотечних працівників та активної співпраці з місцевими громадами, адже «розвиток цифрової інфраструктури та професійна підготовка бібліотекарів є ключовими факторами ефективної трансформації бібліотек у сучасні освітні платформи» [6, с. 206]. Це означає, що технологічне оновлення має супроводжуватися інвестиціями в людський капітал. З огляду на викладене стаття є важливим дослідженням, що засвідчує роль бібліотек у контексті цифрової освіти дорослих, оскільки в ній вдало поєднано теоретичний аналіз із практичними аспектами та продемонстровано, що бібліотеки можуть стати центрами соціальної рівності та інклюзії в інформаційному суспільстві. Особливо цінним є акцент на тому, що цифрові трансформації не є автоматичними – для ефективної роботи бібліотек потрібна системна

підтримка, що передбачає і розвиток цифрової інфраструктури, і навчання персоналу, і активну взаємодію з громадами. Таким чином бібліотеки в умовах цифрової трансформації виступають не лише як джерела інформації, а й як простори безперервного навчання, що сприяють підвищенню цифрової грамотності та соціальній адаптації дорослих, відповідаючи на виклики сучасності.

Комплексний аналіз наукових праць, присвячених цифровій трансформації освіти, дає змогу сформувати цілісне уявлення про сучасні тенденції та стратегічні напрями розвитку вищої освіти в умовах цифровізації.

Цифровізацію вищої освіти розглянуто як багатовимірний процес, у якому технологічні інновації тісно переплітаються з методологічними оновленнями, соціальними чинниками та культурними трансформаціями. Перспективи розвитку полягають у подальшій інтеграції інноваційних освітніх концептів, зокрема Stem, у цифрове середовище, удосконаленні інституційної інфраструктури, а також у формуванні нової цифрової культури освіти, здатної забезпечити її конкурентоспроможність у глобальному освітньому просторі. Проведений аналіз засвідчив, що цифровізація та впровадження інноваційних освітніх технологій є ключовими чинниками підвищення ефективності підготовки фахівців у сучасних умовах. Інтеграція цифрових платформ, віртуальних симуляторів, засобів доповненої та віртуальної реальності створює можливості для моделювання складних психологічних сценаріїв та формування у майбутніх фахівців стійких навичок кризового втручання, психологічної підтримки та роботи з особовим складом у стресових ситуаціях. Досконалий інформаційно-аналітичний супровід забезпечує своєчасний доступ до актуальної наукової інформації, діагностичних інструментів і статистичних даних, що дає змогу адаптувати зміст освітніх програм відповідно до оперативних потреб оборонної сфери. Поєднання інноваційних підходів з аналітичними системами підвищує наукову обґрунтованість та практичну спрямованість навчання, сприяє розвитку здатності діяти в умовах інформаційно-психологічного протиборства та забезпечувати психологічну стійкість кожного мешканця країни. Таким чином, цифрові технології та комплексне інформаційно-аналітичне забезпечення виступають стратегічними ресурсами модернізації підготовки фахівців. Аналітичний огляд сучасних досліджень свідчить як про переваги впровадження цифрових технологій, так і виклики, пов'язані з кібербезпекою, адаптацією навчальних програм та підготовкою педагогічного персоналу. Ці аспекти формують технологічне підґрунтя для вдосконалення інформаційно-аналітичних систем, про що йтиметься в наступному розділі.

3.1.2. Інформаційно-аналітичний супровід освітнього процесу

Information and Analytical Support for the Educational Process

В умовах швидкої цифровізації та переходу до дистанційних і змішаних форм навчання виникає потреба не лише у модернізації змісту та методів підготовки фахівців, а й у створенні ефективної системи інформаційно-аналітичного супроводу освітнього процесу. Така система має забезпечувати безперервний моніторинг, своєчасне коригування освітніх траєкторій і підвищення якості навчання на основі актуальних даних. Важливість цього підходу особливо проявилася в умовах пандемії Covid-19, та повномасштабної війни РФ в Україні, коли організація навчання у закладах професійної освіти зазнала суттєвих викликів.

Інформаційно-аналітичний супровід освітнього процесу є невід'ємним і фундаментальним складником сучасної системи управління освітою, особливо у вищих навчальних закладах, де від точності, оперативності та достовірності інформації безпосередньо залежить якість підготовки фахівців. У сьогоденних специфічних умовах вищої освіти інформаційно-аналітичний супровід виконує не лише функцію моніторингу та оцінювання ефективності навчального процесу, а й виступає інструментом стратегічного планування, прогнозування та адаптації освітніх програм до актуальних завдань освіти. Цей процес охоплює комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на систематичне збирання, оброблення, аналіз та інтерпретацію даних щодо якості навчання, академічної успішності студентів, ефективності застосовуваних педагогічних технологій, рівня ресурсного забезпечення та відповідності освітніх програм сучасним вимогам. Використання сучасних цифрових інструментів і аналітичних платформ дає можливість не лише автоматизувати ці процеси, а й значно підвищити точність і швидкість отримання результатів, що особливо важливо в умовах динамічного змінення безпекового середовища.

Досконалий інформаційно-аналітичний супровід сприяє підвищенню прозорості управлінських рішень, оптимізації структури та змісту навчальних програм, оперативному виявленню проблемних зон та швидкому впровадженню корекційних заходів. Він забезпечує можливість прогнозування освітніх результатів, оцінювання ризиків та своєчасної адаптації підготовки до нових викликів. У результаті інформаційно-аналітичні механізми стають не лише технічним інструментом підтримки освітнього процесу, а й стратегічним ресурсом підвищення ефективності підготовки фахівців, формування їх професійної компетентності та стійкості до умов, наближених до реальності.

Проведено аналітичний огляд сучасних моделей і практик інформаційно-аналітичного супроводу, а також розглянуто їх застосування у військовій освіті з акцентуванням на підвищенні якості підготовки фахівців. У сучасних умовах стрімкого розвитку науки та освіти зростає потреба у створенні комплексних інформаційно-аналітичних систем, що забезпечують ефективну підготовку науково-педагогічних кадрів.

У статті «Трансдисциплінарне екосередовище інформаційно-аналітичного супроводу підготовки науково-педагогічних кадрів» [26] запропоновано унікальний аналіз дослідження трансдисциплінарного підходу, який об'єднує різні сфери знань для формування інтегрованої екологічної системи підтримки. Наголошено, що «трансдисциплінарний підхід виходить за межі традиційних дисциплінарних рамок, створюючи умови для синергетичної взаємодії наукових методів, що підвищує якість аналітичної підтримки у процесі підготовки кадрів» [26, с. 47]. Такий підхід є особливо актуальним у контексті швидких змін у науці, технологіях та освітній сфері, де міждисциплінарність стає необхідністю.

Детально розглянуто структуру інформаційно-аналітичної системи, яка має бути не лише технологічно досконалою, а й відповідати принципам сталого розвитку. Зокрема, зазначено, що «екологічний аспект системи гарантує раціональне використання інформаційних ресурсів, мінімізацію ризиків інформаційного перевантаження та підтримку психоемоційного комфорту користувачів» [26, с. 54]. Це важливий крок для збереження балансу між інтенсивністю інформаційних потоків і можливостями їх осмислення. Важливо також, що система передбачає активне залучення користувачів до процесу прийняття рішень, що підвищує їх мотивацію та відповідальність. На думку авторів, «залучення науково-педагогічного персоналу до формування інформаційного середовища створює сприятливі умови для їх професійного розвитку та інноваційної діяльності» [26, с. 58].

Запропоновано концептуальну модель, яка інтегрує екологічні, інформаційні та педагогічні компоненти в єдину систему підтримки. Вона базується на принципах гнучкості, адаптивності та сталості. За словами авторів, «впровадження такої моделі дає змогу не лише оптимізувати навчальний процес, а й забезпечити стійкий розвиток кадрового потенціалу, що є ключовим фактором конкурентоспроможності науково-освітніх установ» [26, с. 63].

Розглянуто трансдисциплінарну екосистему інформаційно-аналітичного супроводу не просто як інструмент, а й як цілісне середовище, що забезпечує гармонійний розвиток особистості науковця та педагога в умовах постійних змін. Отже, «система формує унікальне інформаційне середовище, що поєднує

технологічні інновації з гуманістичними цінностями, створюючи фундамент для сталого розвитку науки і освіти» [26, с. 68].

На основі викладеного можна зробити висновок, що дослідження є вагомим внеском у розвиток теорії та практики інформаційно-аналітичного супроводу підготовки науково-педагогічних кадрів через впровадження трансдисциплінарного та екосистемного підходів. Автори успішно демонструють, що сучасна система супроводу має виходити за межі суто технічних рішень і залучати інтегровану екосистему, що поєднує різноманітні наукові дисципліни, технології й гуманістичні цінності, та виокремлює кілька важливих аспектів трансдисциплінарного підходу. Перш за все, на думку авторів, вкрай важливою є ідея трансдисциплінарності як фундаменту для створення системи, що здатна гнучко адаптуватися до динамічних змін у науково-освітньому просторі. Такий підхід дає змогу об'єднати знання з різних галузей, забезпечуючи комплексне бачення проблем і більш ефективні рішення, що створює синергію та сприяє не лише покращенню якості підготовки кадрів, а й формуванню їх здатності до інноваційної діяльності та саморозвитку. Другим ключовим аспектом є екоскладник інформаційного середовища. В умовах надмірного інформаційного навантаження, що є характерним для сучасної науки й освіти, важливо розробити механізми, які забезпечують збалансоване і раціональне використання інформаційних ресурсів. Наголошено, що екосистемність не лише знижує ризики інформаційного перевантаження, а й підтримує психоемоційний стан користувачів, що є невід'ємним складником успішної педагогічної діяльності. Третім вагомим аспектом є роль активної участі користувачів у формуванні й розвитку системи. Саме залучення науково-педагогічних працівників до процесу створення інформаційно-аналітичного середовища підвищує їх мотивацію, рівень відповідальності та професійної автономії, що створює умови для формування освітнього простору, в якому інновації стають не нав'язуваною зовні практикою, а органічним складником щоденної діяльності.

Крім того, запропонована модель системи, яка інтегрує інформаційні, педагогічні та екоскладники, доводить свою ефективність у забезпеченні сталого розвитку кадрового потенціалу. Вона поєднує гнучкість та адаптивність, що уможливлює швидке реагування на зміни з принципами сталості, які забезпечують довготривалу якість підготовки фахівців.

Загалом це дослідження формує новий теоретичний та практичний базис для побудови інформаційно-аналітичних систем, які відповідають сучасним викликам науки й освіти. Запропоновані підходи та рекомендації можуть бути

основою для подальших досліджень і впровадження інновацій у підготовку науково-педагогічних кадрів як в Україні, так і на міжнародному рівні.

Розглядаючи роль сучасних цифрових технологій та інтелектуальних систем в освітньому і науковому середовищі, варто зосередитися на специфічних галузях, де інформаційно-аналітичний супровід має особливе значення. Однією з таких сфер є психологічна наука та освіта, де точність, системність та оперативність оброблення інформації безпосередньо впливають на ефективність наукових досліджень і навчального процесу. У цьому контексті показовим є дослідження «Методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу психологічної науки і освіти сьогодення» [19], в якому запропоновано цілісну концепцію методологічної побудови інформаційно-аналітичних систем для потреб психологічної спільноти. У дослідженні зазначено, що ефективний інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки неможливий без інтеграції класичних методів наукового аналізу з сучасними цифровими технологіями: «інформаційно-аналітичний супровід має поєднувати системність, збирання даних, гнучкість їх оброблення та інструменти інтерпретації, які відповідають потребам психологічної науки та освіти» [19, с. 25].

Детально описано багаторівневу модель супроводу, що передбачає: методологічний рівень – формування принципів і стандартів оброблення психологічних даних; організаційний рівень – структурування інформаційних потоків між дослідницькими установами, освітніми закладами та професійними асоціаціями; технологічний рівень – використання сучасних ІТ-платформ для збирання, зберігання та аналізу даних. Особливу увагу у дослідженні приділено адаптивності систем до змін у наукових пріоритетах: «гнучка методологія дає змогу швидко реагувати на нові дослідницькі завдання і трансформувати інструментарій відповідно до актуальних потреб психології» [19, с. 28]. Важливим аспектом є й трансдисциплінарний підхід, адже, за словами авторки, «психологічна наука і освіта потребують інтеграції знань з суміжних сфер – педагогіки, соціології, медицини – для повнішого розуміння об'єкта дослідження» [19, с. 30].

Отже, на основі проведеного у дослідженні аналізу стверджено, що методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу психологічної науки й освіти є ключовим інструментом забезпечення їх наукової валідності, практичної ефективності та цифрової сумісності з сучасними інформаційними екосистемами. Запропонована багаторівнева модель (методологічний, організаційний, технологічний рівні) формує цілісну основу для впровадження інтегрованих інформаційно-аналітичних систем, які здатні працювати в умовах швидкої зміни дослідницьких завдань і динаміки освітніх процесів.

Акцентовано увагу на необхідності трансдисциплінарного підходу, що уможливлює поєднання методів психології з напрацюваннями педагогіки, соціології та медичних наук, що підсилює якість інтерпретації даних та сприяє створенню інноваційних методичних рішень. Важливим внеском здійсненого аналізу є чітке визначення етичних орієнтирів для використання персональних даних у психологічних дослідженнях і навчанні, що відповідає принципам сучасної науки та міжнародним нормам захисту інформації. Таким чином, запропоновано не лише теоретичну модель, а й задано методологічний вектор подальшої трансформації інформаційно-аналітичного супроводу у психологічній науці та освіті з орієнтацією на баланс між технологічними можливостями, науковою точністю та етичною відповідальністю.

У статті «Інформаційно-аналітичні ресурси в системах технологічної та професійної освіти» розглянуто інформаційно-аналітичні ресурси як ключовий інструмент підтримки якості професійної освіти в умовах цифровізації. Цей підхід ґрунтується на твердженні авторів, що інтеграція інформаційно-аналітичних систем у професійно-технічну та технологічну освіту значно підвищує адаптивність і чутливість освітнього процесу до потреб ринку праці. Виокремлено кілька базових функцій інформаційно-аналітичних ресурсів у системі технологічної та професійної освіти, серед яких: моніторинг та прогнозування змін у вимогах ринку праці; адаптація навчальних програм до нових технологічних викликів; забезпечення доступу до актуальних галузевих знань і практичних кейсів; створення умов для персоналізованого та адаптивного навчання. Зазначено, що цифрову інфраструктуру сучасної професійної освіти треба розглядати як динамічну екосистему, де потоки даних безперервно впливають як на прийняття стратегічних рішень, так і на повсякденну педагогічну практику. Це визначення задає рамки для розуміння інформаційно-аналітичного супроводу не лише як інструменту збирання даних, а й як інтегрованої системи впливу на якість освіти. Особливу увагу приділено технологічним складникам, серед яких – системи управління навчанням (LMS), платформи для аналітики освітніх результатів (Learning Analytics), бази даних галузевих компетентностей та інструменти штучного інтелекту для автоматизованого добору навчального контенту. Наголошено, що впровадження таких рішень сприяє переходу від реактивного до проактивного управління освітою, що є ключовою ознакою зрілої цифрової трансформації. Важливим методологічним внеском дослідження є запропонована модель інтеграції інформаційно-аналітичних ресурсів у професійну підготовку, яка поєднує три складники: технологічний (інструменти та платформи), організаційний (структура управління і взаємодії)

та педагогічний (методи навчання й оцінювання). Такий підхід дає можливість зберігати баланс між технологічними інноваціями та педагогічними цілями, уникаючи надмірної технологізації без педагогічного змісту [23].

Зазначене дослідження є вагомим внеском у розуміння того, як інформаційно-аналітичні ресурси можуть забезпечити стратегічний розвиток системи технологічної та професійної освіти. Доведено, що ефективна цифрова екосистема у цій сфері має ґрунтуватися на інтеграції технологічних рішень з педагогічними інноваціями, орієнтуватися на потреби ринку праці та підтримувати безперервне оновлення змісту освіти.

Запропонована модель інтеграції інформаційно-аналітичних ресурсів є перспективним інструментом для створення гнучких, адаптивних та інноваційних освітніх середовищ, здатних відповідати викликам індустрії 4.0 і виховувати конкурентоспроможних фахівців. Ефективність інформаційно-аналітичного супроводу освітнього процесу у військових закладах освіти створює міцну основу для впровадження інноваційних підходів у підготовці спеціалістів. Саме завдяки досконалим системам збирання та аналізу даних можна адаптувати навчальні програми, індивідуалізувати навчання та оперативно реагувати на потреби слухачів.

Сучасний етап розвитку освіти та науки характеризується не лише масштабною цифровою трансформацією, а й підвищеною вразливістю до непередбачуваних викликів і кризових ситуацій. У таких умовах особливого значення набуває питання ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення підготовки наукових кадрів, здатного одночасно підтримувати стратегічний розвиток і забезпечувати гнучку адаптацію до форс-мажорів. Вивчення цієї проблематики є ключовим для розуміння того, як сучасні інформаційно-аналітичні системи можуть поєднувати технологічні інновації з управлінськими рішеннями, забезпечуючи стійкість і результативність освітньо-наукових процесів.

Саме таку постановку питання детально розглянуто у статті «Інформаційно-аналітичне забезпечення підготовки наукових кадрів у часи цифрових трансформацій і форсмажору» [18]. Ґрунтовно досліджено здатність сучасних інформаційно-аналітичних систем забезпечувати стійкість та ефективність освітньо-наукової діяльності навіть в умовах непередбачуваних викликів. Зокрема, зазначено, що сучасна система підготовки наукових кадрів неможлива без комплексної інформаційно-аналітичної підтримки, яка передбачає «збирання, оброблення та інтерпретацію освітньо-наукових даних з метою оперативного управління та стратегічного планування» [18, с. 466]. Виокремлено два ключові контексти,

що визначають роботу таких систем: період цифрових трансформацій – коли розвиток інфраструктури, автоматизація процесів і впровадження електронних сервісів формують нові стандарти взаємодії в науці та освіті. Як зазначено у статті, «цифрові платформи забезпечують безперервність навчального та наукового процесів, незалежно від фізичної присутності учасників» [18, с. 469]. Форсмажорні обставини (пандемії, воєнні дії, кризові ситуації), що потребують від системи підготовки наукових кадрів, гнучкості, стійкості та здатності швидко перебудовувати комунікаційні та аналітичні канали. Зауважено, що «інформаційно-аналітичні ресурси в умовах форсмажору набувають критичного значення для збереження якості освітнього процесу» [18, с. 472]. Логічним є перехід від опису інструментів цифровізації до аналізу їх ефективності в екстремальних умовах. Це дає можливість побачити динамічний характер інформаційно-аналітичного супроводу, який не є статичним набором сервісів, а являє собою адаптивну систему реагування на зміни. Результати проведеного дослідження демонструють, що інформаційно-аналітичне забезпечення підготовки наукових кадрів у сучасних умовах треба розглядати як багаторівневу, інтегровану систему, яка поєднує технологічні, організаційні та комунікаційні складники.

Підсумовано, що період цифрових трансформацій відкриває нові можливості для оптимізації науково-освітніх процесів через автоматизацію, розширення доступу до даних та розвиток електронних платформ, що підтримують безперервність навчання. Водночас кризові форсмажорні обставини актуалізують потребу в підвищенні стійкості системи та її здатності зберігати функціональність за умов порушення звичних моделей роботи. Зазначено, що ключовим завданням є формування гнучких інформаційно-аналітичних інфраструктур, які забезпечують: оперативне збирання та оброблення освітньо-наукових даних; доступ до актуальної інформації незалежно від географічних і часових обмежень; можливість прийняття управлінських рішень на основі доказових аналітичних матеріалів.

Отже, запропонований у дослідженні підхід орієнтований на створення адаптивної екосистеми підготовки наукових кадрів, яка поєднує стабільність у планових умовах із гнучкістю у кризових. Це дає змогу забезпечити стійкий розвиток науково-освітнього середовища, навіть за умов швидких технологічних змін чи непередбачуваних глобальних викликів.

У контексті сучасних викликів, зокрема пов'язаних із воєнними діями, надзвичайно актуальним постає питання психологічного супроводу особистості у вищій школі. Психологічний аспект виховання в умовах воєнного часу потребує не лише теоретичного осмислення, а й практичного

впровадження інформаційно-аналітичних інструментів, які б допомагали педагогам і психологам адекватно реагувати на зміни у психоемоційному стані студентів. Саме цю проблему розглянуто у статті «Теоретичні основи психології виховання у вищій школі: інформаційно-аналітичний супровід психології особистості в умовах воєнного часу» [12], в якій проаналізовано теоретичні основи психології виховання та роль інформаційно-аналітичного супроводу в нових реаліях.

У контексті сучасних викликів, що особливо загострилися в умовах воєнного часу, стає очевидною необхідність переосмислення традиційних підходів до психології виховання у вищій школі. Саме на цій актуальній проблемі наголошено у дослідженні, в якому зазначено, що «психологія виховання у вищій школі має трансформуватися з урахуванням екстремальних обставин, зокрема воєнного часу, що накладає нові вимоги до адаптивності та психологічної стійкості особистості» [12, с. 32]. Цей виклик стає ключовим у формуванні змісту освітнього процесу та створенні підтримувального середовища. Наголошено на необхідності та важливості інформаційно-аналітичного супроводу як інструменту, що дає змогу оперативно оцінювати стан студентів та розробляти індивідуальні стратегії виховання і психологічної підтримки. Так, акцентовано, що «інформаційно-аналітичний супровід психології особистості є невід'ємним складником сучасної освітньої системи, що підвищує ефективність виховного процесу, особливо в умовах стресових ситуацій» [12, с. 40].

Значущим є також акцент на міждисциплінарності, що підсилює взаємозв'язок педагогіки, психології та інформаційних технологій. Зазначено, що «поєднання теоретичних основ психології виховання з інструментами аналітики дає можливість створити гнучкий та адаптивний простір, який відповідає як потребам студентів, так і викликам воєнного часу» [12, с. 45].

Особливу увагу приділено психологічним механізмам подолання травматичного досвіду та формуванню резильєнтності особистості. На думку автора, «в умовах воєнного конфлікту саме системний інформаційно-аналітичний супровід дає змогу своєчасно виявляти психологічні ризики та підтримувати студентів у процесі адаптації» [12, с. 50]. Це створює основу для формування сталих навичок психологічного виживання та розвитку.

На основі аналізу статті з'ясовано, що сучасна психологія виховання у вищій школі не може ігнорувати вплив зовнішніх екстремальних факторів, зокрема таких, як воєнний конфлікт. Акцентовано увагу на тому, що адаптація теоретичних основ психології виховання до нових реалій потребує інтеграції інформаційно-аналітичних інструментів, що уможливлює оперативно реагувати на

зміни у психологічному стані студентів. Одним із ключових висновків є те, що інформаційно-аналітичний супровід стає не просто допоміжним механізмом, а фундаментальним компонентом виховного процесу у кризових умовах, адже це забезпечує системність, цілісність і своєчасність психологічної підтримки, що є життєво необхідним для формування психологічної стійкості. Крім того, у дослідженні наголошено на значенні міждисциплінарного підходу, що поєднує педагогіку, психологію і сучасні інформаційні технології, створюючи комплексний простір підтримки особистості. Це дає можливість не лише діагностувати проблеми, а й формувати проактивні стратегії виховання, орієнтовані на розвиток резильєнтності.

Отже, дослідження допоможе у формуванні цінної методологічної платформи для подальшого розвитку психології виховання у вищій школі, особливо в умовах нестабільності й криз. Упровадження наданих рекомендацій може суттєво підвищити якість психологічної підтримки студентів та сприяти формуванню адаптивних, психологічно здорових особистостей, готових до викликів сучасності.

У сучасному освітньому просторі України особливе значення набуває також і комплексне інформаційно-аналітичне забезпечення формування здобувачів вищої освіти як цілісних особистостей і кваліфікованих професіоналів. Цей процес потребує поєднання академічних і педагогічних підходів, що сприяють розвитку як професійних компетентностей, так і особистісних якостей студентів.

Важливий внесок у дослідження цієї проблематики зроблено у статті «Інформаційно-аналітичне забезпечення формування здобувачів вищої освіти як особистостей і професіоналів у векторі академічно-педагогічного дискурсу» [10], у якій ґрунтовно проаналізовано сучасні виклики та перспективи в цій сфері. Освітній процес розглянуто не лише як передавання знань, а й як складний багатовимірний дискурс, що передбачає формування цілісної особистості студента, його професійних компетенцій, а також критичного мислення й здатності до саморефлексії. Наголошено, що «інформаційно-аналітичне забезпечення виступає не просто інструментом моніторингу академічних досягнень, а й механізмом підтримки персоналізованого розвитку здобувача освіти» [10, с. 145]. Це означає, що сучасні аналітичні системи мають враховувати індивідуальні освітні потреби студентів, їхні особистісні характеристики та темпи навчання, що дає змогу адаптувати освітній процес і зробити його максимально ефективним. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям персоналізації навчання і підвищує мотивацію студентів. Важливим аспектом є роль академічно-педагогічного

дискурсу, який «формує платформу для взаємодії між викладачем і студентом, де інформація перетворюється на знання через діалог і рефлексію» [10, с. 147]. Саме в цьому дискурсі відбувається синтез технологічного й гуманістичного аспектів освіти, що сприяє розвитку критичного мислення, творчого потенціалу та відповідальності у здобувачів. Детально також проаналізовано виклики цифрової епохи, зокрема з наголошенням на тому, що «інформаційно-аналітичні системи потребують від педагогів не лише технічних навичок, а й високого рівня педагогічної компетентності, що дає можливість ефективно використовувати аналітичні дані для підтримки навчального процесу» [10, с. 149]. Це створює нові вимоги до професійного розвитку викладачів, які мають бути готові до інтеграції технологій у свої педагогічні практики. Не менш важливою є увага, яку приділено розвитку навичок саморегуляції і самовдосконалення у студентів. Зазначено, що «інформаційно-аналітичне забезпечення має сприяти формуванню в здобувачів здатності до критичного аналізу власної діяльності, прийняття усвідомлених освітніх рішень та побудови індивідуальної освітньої траєкторії» [10, с. 148]. Це засвідчуватиме гуманістичний вимір освіти, що виходить за межі традиційного інформування й оцінювання, фокусуючись на особистісному розвитку.

Розглянуто перспективи подальшого розвитку інформаційно-аналітичних систем, зокрема можливості їх інтеграції з технологіями штучного інтелекту, які можуть значно підвищити ефективність аналізу освітніх даних і сприяти більш точному прогнозуванню результатів навчання. У дослідженні подано ґрунтовний аналіз багатовимірної ролі інформаційно-аналітичного забезпечення у формуванні здобувачів вищої освіти як повноцінних особистостей і висококваліфікованих професіоналів. Наголошено, що інформаційно-аналітичні ресурси – це не лише інструменти для збирання й оброблення даних, а й важливі каталізатори педагогічних трансформацій, які сприяють персоналізації, розвитку критичного мислення та активізації академічного дискурсу. Висвітлено нагальну потребу у професійному розвитку педагогів з акцентом на цифрові та аналітичні компетенції, що забезпечить якісне використання інформаційно-аналітичних систем і підтримку здобувачів освіти у процесі навчання. Значущим є також гуманістичний аспект, пов'язаний із формуванням у студентів здатності до саморефлексії та саморегуляції, що сприяє їхній автономії й відповідальності в освітньому процесі. Запропоновані в статті підходи і рекомендації матимуть практичне значення для модернізації освітніх програм, покращення якості педагогічної діяльності та підвищення ефективності підготовки молодих

фахівців у сучасних умовах. У сучасних умовах воєнного та повоєнного періодів в Україні особливої значущості набуває ефективний інформаційно-аналітичний супровід психології виховання, який покликаний забезпечити системний підхід до формування особистості в екстремальних соціально-психологічних обставинах. Інформаційно-аналітичні технології дають змогу не лише збирати й обробляти дані про психологічний стан здобувачів освіти, а й своєчасно і комплексно реагувати на виклики, пов'язані з наслідками війни, формуючи адекватні педагогічні стратегії та сприяючи національно-патріотичному вихованню.

Саме на цій проблематиці зосереджено увагу в інформаційно-аналітичному довіднику «Психологічний супровід воєнного та повоєнного періодів України» [17]. Здійснено глибокий концептуальний аналіз основних стратегічних і методологічних документів, що визначають підходи до психології виховання в умовах війни. Зокрема, наголошено на важливості національної ідентичності як базового компонента виховного процесу, що «формує почуття належності до української політичної нації та стає ключовим елементом національно-патріотичного виховання в періоди воєнного конфлікту і повоєнної відбудови» [17, с. 58]. Систематизовано наукові підходи до розуміння цих феноменів через призму міждисциплінарного підходу, який поєднує психологію, педагогіку, соціологію і політологію, що є важливим для практичного застосування в освітній сфері. Важливим теоретичним блоком розділу є розгляд психології особистості в умовах війни, зокрема феноменів стресу і кризових станів, які суттєво впливають на психічне здоров'я здобувачів освіти. Акцентовано, що «війна спричиняє багатогранні психологічні наслідки, які охоплюють когнітивні, емоційні та поведінкові зміни, що потребують системного моніторингу та інтервенцій» [17, с. 62]. На цьому тлі інформаційно-аналітичний супровід стає незамінним інструментом для виявлення ризиків і визначення ресурсів особистості, що допомагають адаптуватися в екстремальних умовах. Зокрема, до таких ресурсів належать резильєнтність, соціальна підтримка, внутрішні психологічні механізми, які «виступають критично важливими чинниками збереження психічного здоров'я та розвитку особистості під час воєнних і повоєнних трансформацій» [17, с. 64].

Таким чином, представлено довідкову інформацію про наукові джерела, де надано цілісне бачення теоретико-методологічних засад інформаційно-аналітичного супроводу психології виховання в Україні, акцентуючи на необхідності інтеграції наукових знань з практичним досвідом і врахуванням національно-культурного контексту. Це уможливлює формування адекватних

виховних стратегій, які враховують сучасні виклики воєнного часу та сприяють консолідації суспільства через національно-патріотичне виховання. З огляду на це інформаційно-аналітичний супровід постає як ключовий елемент комплексної системи підтримки розвитку особистості в екстремальних умовах, що відповідає потребам сьогодення та перспективам відбудови України.

Звернемо увагу також і на те, що проблема підтримки ментального здоров'я педагогічних працівників у складних умовах воєнного стану в Україні є надзвичайно актуальною та потребує комплексного наукового осмислення. Особливо важливо враховувати специфіку професійного стресу освітян, які перебувають на передовій інформаційного та виховного фронту. У цій площині значущим внеском є дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід підтримки ментального здоров'я українських освітян в умовах воєнного стану» [7], в якому акцентовано увагу на необхідності системного підходу до моніторингу та підтримки психологічного стану педагогів. Так, у дослідженні зазначено, що «ментальне здоров'я освітян у воєнний час є одним із ключових ресурсів забезпечення стабільності освітнього процесу та розвитку молодого покоління» [7, с. 107].

Детально проаналізовано сучасні виклики, пов'язані з підвищеним рівнем тривожності, вигоранням та професійним стресом серед педагогів, що впливають на їхню працездатність та якість викладання. Зроблено акцент на ролі інформаційно-аналітичного супроводу, що дає змогу не лише оперативно виявляти проблеми ментального здоров'я, а й розробляти адаптивні програми підтримки. Важливо, що «інформаційно-аналітичні системи дають змогу систематизувати дані про психологічний стан педагогів, прогнозувати тенденції та формувати рекомендації для психологічної підтримки» [7, с. 108]. Акцентовано, що ефективна підтримка ментального здоров'я освітян потребує мультидисциплінарної взаємодії психологів, керівництва навчальних закладів і державних органів, оскільки «комплексний підхід сприяє створенню сприятливого психоемоційного середовища в освітніх установах навіть у кризових умовах» [7, с. 109]. Наголошено на важливості системного інформаційно-аналітичного супроводу як інструменту підтримки ментального здоров'я українських освітян у воєнний період. Аргументовано доведено, що моніторинг психологічного стану педагогів має бути безперервним, адаптивним та інтегрованим у загальну систему управління освітою, що дасть можливість своєчасно і ефективно реагувати на виклики, пов'язані з професійним вигоранням і стресом. Крім того, акцент на мультидисциплінарній взаємодії підтверджує необхідність залучення різних за

профілем фахівців до створення комплексної системи підтримки, що підвищує загальну резильєнтність освітян. Такий підхід не лише забезпечує збереження ментального здоров'я педагогів, а й безпосередньо впливає на якість освітнього процесу в умовах воєнного стану. Практичні результати, запропоновані у дослідженні, стануть важливим внеском у розроблення стратегій підтримки ментального здоров'я, які можна ефективно інтегрувати у національні програми з реабілітації та розвитку освіти в кризових умовах.

Поглиблюючи дослідження сучасних інструментів інформаційно-аналітичного супроводу в освітній сфері, варто звернути увагу на роль штучного інтелекту як одного з найперспективніших напрямів цифрової трансформації освіти. У статті «Штучний інтелект як ефективна технологія інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти» [3] розглянуто вплив ШІ-технологій на оптимізацію процесів аналізу, прийняття рішень та підвищення якості освітніх сервісів. Зазначено, що впровадження штучного інтелекту в освітній інформаційно-аналітичний супровід відкриває нові можливості для автоматизації збирання та оброблення великих обсягів даних, що «значно підвищує ефективність аналізу освітніх даних та забезпечує персоналізовані навчальні шляхи» [3, с. 205]. Така автоматизація дає змогу не лише зменшити навантаження на адміністративний персонал, а й забезпечити швидку адаптацію освітніх програм відповідно до потреб учнів і змін ринку праці. Також наголошено, що «технології штучного інтелекту сприяють прогнозній аналітиці, яка допомагає навчальним закладам передбачати виклики та покращувати процеси прийняття рішень» [3, с. 210]. Отже, на думку автора, застосування передбачуваної аналітики стає ключовим чинником для стратегічного планування розвитку освітніх установ та підвищення якості навчання.

Окремо наголошено на ролі штучного інтелекту у формуванні інтерактивних освітніх середовищ, що підтримують адаптивне навчання та зворотний зв'язок у режимі реального часу. Так, зазначено, що «використання платформ на базі штучного інтелекту в освіті підтримує адаптивне навчальне середовище та механізми зворотного зв'язку в режимі реального часу, що покращує залученість та результати учнів» [3, с. 213], сприяє підвищенню мотивації здобувачів освіти та кращому засвоєнню матеріалу. Водночас акцентовано увагу на необхідності розвитку компетенцій освітян щодо роботи з штучним інтелектом та формування етичних норм використання таких технологій: «Професійний розвиток та етичні принципи є важливими для відповідального впровадження штучного інтелекту в освітньому контексті» [3, с. 215]. Це забезпечить збалансоване та безпечне впровадження інноваційних рішень.

Дослідження доводить, що штучний інтелект є надзвичайно ефективним інструментом інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти, що дає змогу суттєво підвищити якість і гнучкість освітніх процесів. Впровадження ШІ-технологій відкриває широкі можливості для автоматизації аналізу великих даних, персоналізації навчання, а також прогнозування та запобігання освітнім викликам. Водночас успішна інтеграція штучного інтелекту потребує розвитку компетентностей педагогічного персоналу та визначення чітких етичних норм, що гарантують безпечне й відповідальне застосування інноваційних технологій. Таким чином, впровадження штучного інтелекту в інформаційно-аналітичний супровід не лише оптимізує управлінські та освітні процеси, а й створює основу для сталого розвитку цифрової освіти в Україні.

Попереднє дослідження сформувало міцне підґрунтя для розуміння штучного інтелекту як ефективної технології інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти, окресливши його потенціал у підвищенні оперативності оброблення даних, автоматизації управлінських рішень та персоналізації навчального процесу. Однак у центрі уваги авторки переважно залишався прикладний і технологічний аспект впровадження штучного інтелекту. Логічним наступним кроком у розвитку цієї проблематики є розгляд ширшого, концептуально-філософського та методологічного виміру використання інтелектуальних технологій в освіті. Саме такий підхід реалізовано у статті «Феномен штучного інтелекту в системі інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки» [22]. Розглянуто штучний інтелект не лише як інструмент цифровізації, а й як структурний чинник трансформації педагогічної парадигми, ролей учасників навчального процесу та освітнього середовища загалом. Проаналізовано феномен штучного інтелекту як багатовимірний процес, що охоплює технологічний, методологічний, педагогічний та соціокультурний складники. Зазначено, що «ШІ виступає не лише інструментом автоматизації, а й суб'єктом інноваційного впливу на структуру та зміст освітнього процесу» [22, с. 285]. Виокремлено три ключові напрями:

– технологічна інтеграція – створення цифрових платформ, які автоматично збирають, аналізують та інтерпретують освітні дані, забезпечуючи зворотний зв'язок у режимі реального часу. Як зазначають автори, «алгоритми ШІ здатні прогнозувати освітні потреби та пропонувати персоналізовані траєкторії навчання» [22, с. 290];

– методологічне оновлення педагогіки – впровадження штучного інтелекту передбачає зміну парадигми освітнього процесу, у якому викладачі

перетворюються з носіїв інформації на модераторів та дизайнерів індивідуалізованого навчального середовища [22, с. 293];

– соціокультурний вимір – наголошено, що цифровізація з використанням штучного інтелекту змінює роль учня в навчальному процесі: «Студент стає активним співтворцем навчального контенту, взаємодіючі з інтелектуальними системами як з рівноправним партнером» [22, с. 296].

Важливо, що дослідження не оминає і ризиків – від можливої втрати педагогічної автономії до необхідності створення нових етичних стандартів використання штучного інтелекту в освіті. Проведений аналіз дослідження свідчить, що феномен штучного інтелекту в освітньому середовищі – це не лише технічна новація, а й стратегічний напрям розвитку всієї освітньої екосистеми. Впровадження штучного інтелекту здатне суттєво підвищити ефективність управління навчальними процесами, персоналізувати навчальні траєкторії та забезпечити їх безперервність у цифровій інфраструктурі. Аргументовано показано, що штучний інтелект може стати активним учасником педагогічної взаємодії, сприяючи формуванню індивідуалізованого освітнього середовища, де традиційні ролі вчителя та учня трансформуються. Це відкриває нові можливості для переосмислення самої сутності педагогіки в умовах цифровізації. Разом з тим наголошено на необхідності етичних і правових регламентів використання штучного інтелекту, включно з питаннями захисту персональних даних, відповідальності алгоритмів та подолання їх упередженості. У підсумку запропоновано багатовимірний підхід до впровадження штучного інтелекту в освіту, в якому технологічний прогрес має гармонійно поєднуватися з гуманітарними цінностями, педагогічною автономією та етичною відповідальністю.

Враховуючи швидкі процеси цифрової трансформації освіти, яка інтенсивною мірою відбувається в умовах воєнного часу, дедалі більш актуальним стає питання інтеграції штучного інтелекту у систему інформаційно-аналітичного супроводу вищої освіти. Психологічні аспекти цієї інтеграції є важливим науковим напрямом, адже разом із численними можливостями штучного інтелекту постають і потенційні загрози, що можуть впливати на ментальний стан як викладачів, так і здобувачів освіти. Саме цій проблематиці присвячена стаття «Психологічні аспекти інформаційно-аналітичного супроводу вищої освіти: потенційні загрози, виклики й можливості штучного інтелекту» [11], яка містить глибокий аналіз сучасних викликів і перспектив. Так, зазначено, що «штучний інтелект відкриває нові горизонти для оптимізації навчального процесу, забезпечення персоналізації навчання і оперативного аналізу академічних результатів» [11, с. 41].

Акцентовано увагу на тому, що застосування штучного інтелекту в інформаційно-аналітичних системах освіти може значно підвищити якість і доступність освітніх послуг, сприяючи більш ефективній підтримці педагогічного та студентського колективу. Проте поряд із можливостями виокремлено низку психологічних загроз, серед яких «різке зростання інформаційного навантаження, потенційна деперсоналізація навчального процесу, а також ризики виникнення тривожності і професійного вигорання внаслідок надмірної автоматизації» [11, с. 42]. Зазначено, що «психологічна безпека користувачів інформаційних систем з ШІ має стати пріоритетом у розробленні таких технологій» [11, с. 43]. Розглянуто також виклики адаптації педагогів до нових технологій, при цьому зазначено, що «підвищення цифрової грамотності та психологічної готовності до співпраці з інтелектуальними системами є критичними факторами успішного впровадження штучного інтелекту у вищій освіті» [11, с. 43] та наголошено на необхідності розроблення тренінгових програм, які враховують психологічні особливості освітян і допомагають знизити ризики стресу.

Таким чином, інтеграція штучного інтелекту у систему інформаційно-аналітичного супроводу вищої освіти є подвійним процесом, що поєднує значний потенціал для розвитку із низкою психологічних викликів.

Аргументовано доведено, що лише комплексний підхід, який поєднує технічні інновації з глибоким розумінням психологічних потреб педагогів і студентів, дасть змогу максимально ефективно реалізувати можливості штучного інтелекту. Особливу увагу, на думку автора, варто приділити заходам щодо запобігання професійному вигоранню та зниженню інформаційного стресу, що може виникати внаслідок взаємодії з високотехнологічними системами. Крім того, розвиток цифрової компетентності та психологічної стійкості освітян має стати пріоритетом для навчальних закладів і органів управління освітою. Стаття є важливим внеском у сучасну наукову дискусію про роль і вплив штучного інтелекту в освіті, пропонуючи ґрунтовний аналіз і практичні рекомендації для подальшого розвитку інформаційно-аналітичних систем у вищій школі.

В умовах цифрової трансформації освітнього процесу важливо розглянути не лише інформаційно-аналітичні ресурси, а й роль бібліотечно-інформаційної підтримки, яка забезпечує доступ до знань і сприяє адаптації навчання до нових викликів. Саме цій проблематиці присвячено статтю «Інформаційна та бібліотечна підтримка освіти в контексті її цифровізації» [24], де йдеться про те, що сучасні бібліотеки перетворюються з традиційних сховищ інформації на інтерактивні цифрові платформи, орієнтовані на віддаленого користувача. Цифровізація

бібліотечної підтримки освіти сьогодні є одним з найважливіших складників формування сучасного освітнього простору, адже трансформує традиційні бібліотеки з простих сховищ друкованих матеріалів у потужні інформаційно-аналітичні центри, орієнтовані на користувача і здатні забезпечувати дистанційний доступ до освітніх ресурсів. Як зазначено, «глобальна тенденція – це цифровізація бібліотек, надання відкритого доступу до друкованих та електронних документів <…> впровадження нових форм роботи з акцентом на віддаленого користувача» [24, с. 3], що ілюструє кардинальні зміни у форматі роботи бібліотек, які нині стали не просто сховищами знань, а інтерактивними сервісами, що підтримують навчальний процес у цифровому середовищі.

В Україні ця трансформація реалізується на базі масштабної мережі освітянських бібліотек, яка налічує понад 15 тисяч установ, осередком для яких є Державна науково-педагогічна бібліотека імені В. О. Сухомлинського. Зазначено, що саме ця мережа забезпечує системну підтримку цифровізації освітніх ресурсів та організацію інформаційного супроводу освітнього процесу. Практичні результати цифровізації в бібліотечній сфері вражають: створено 26 електронних бібліотек у провідних закладах освіти, які забезпечують безперешкодний доступ до сучасних наукових і навчальних матеріалів, сформовано систему наукових, інформаційних, культурних та освітніх заходів в онлайн-форматі, що сприяє інтеграції бібліотечних ресурсів у повсякденний освітній. Особливу увагу приділено найпопулярнішим цифровим сервісам, які надає мережа бібліотек. Серед них – електронні каталоги баз даних, цифрові колекції рідкісних і цінних публікацій, науково-педагогічні електронні бібліотеки та віртуальні читальні зали, які не тільки забезпечують швидкий доступ до інформації, а й значно розширюють можливості самостійного навчання та наукових досліджень. Для подальшого ефективного розвитку системи бібліотечно-інформаційної підтримки освітнього процесу виокремлено низку пріоритетних напрямів, зокрема впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для покращення обслуговування користувачів, підвищення інформаційного потенціалу вебпорталів бібліотек, інтеграція освітніх бібліотек у єдину національну інформаційну систему та розширення міжнародної співпраці.

На основі проведеного аналізу зазначено, що в дослідженні розглянуто трансформацію бібліотечної підтримки освіти у контексті цифровізації, що є одним із ключових трендів сучасного освітнього процесу. Обґрунтовано, що цифровізація бібліотечних ресурсів і сервісів сприяє не лише збільшенню доступу до навчальних матеріалів, а й суттєво підвищує гнучкість і адаптивність освітньої

системи до викликів дистанційного та змішаного навчання. Наголошено, що традиційна роль бібліотек як сховищ друкованої інформації трансформується у функцію інтерактивних цифрових платформ, орієнтованих на максимальне задоволення потреб віддалених користувачів. Це підтверджує актуальність розвитку нових форм роботи, відкритого доступу до електронних ресурсів та цифрових бібліотек. Важливо, що в Україні вже реалізовано створення 26 електронних бібліотек у провідних навчальних закладах, що свідчить про високий рівень готовності системи до цифрових змін. Таким чином, встановлено, що цифровізація бібліотечної підтримки є необхідним і ефективним кроком для підвищення якості, доступності та інтегрованості освітнього процесу. Вона створює міцну інформаційну основу для впровадження інноваційних освітніх технологій і формує сучасний освітній простір, орієнтований на потреби здобувачів освіти в умовах цифрової епохи.

Після детального розгляду ролі інформаційно-бібліотечної підтримки в освітньому процесі важливо звернути увагу на специфіку формування інформаційно-аналітичного середовища для підготовки наукових кадрів у контексті відкритої науки. У статті «Екосередовище інформаційно-аналітичної системи підготовки наукових кадрів як засіб відкритої науки» досліджено концепцію інформаційно-аналітичного екосередовища як інтегрованої системи, яка забезпечує ефективний розвиток наукового потенціалу та сприяє відкритому доступу до наукових результатів. Зазначено, що «екосередовище інформаційно-аналітичної системи – це складна багаторівнева система, яка інтегрує інформаційні, технологічні, організаційні та методологічні складники які забезпечують підтримку підготовки наукових кадрів та просування принципів відкритої науки» (за М. Ростокою) [25].

Такий підхід передбачає не лише збереження якості підготовки науковців, а й створює умови для їхньої активної участі у глобальному науковому просторі. Наголошено на важливості інтеграції інформаційних технологій і відкритих наукових платформ, що сприятиме вільному доступу до наукових даних, співпраці між дослідниками та прозорості наукової комунікації. Цей аспект особливо є актуальним у контексті зростаючої ролі відкритої науки, що змінює традиційні моделі поширення знань. Виокремлено ключові функції інформаційно-аналітичного екосередовища, зокрема такі, як підтримка прийняття управлінських рішень, оптимізація навчально-наукової діяльності та забезпечення інтеграції між навчальними закладами, науковими установами та іншими учасниками наукового процесу [25, с. 99].

Проведений аналіз дослідження підтверджує, що формування інформаційно-аналітичного екосередовища (ecoenvironment) є ключовим

чинником для забезпечення якісної підготовки наукових кадрів в умовах цифровізації та поширення ідей відкритої науки. Обґрунтовано, що такий комплексний підхід до побудови інформаційно-аналітичної екосистеми має багаторівневу структуру, яка містить організаційні, технологічні, методологічні та інформаційні складники, що взаємодіють між собою задля підтримки ефективного навчально-наукового процесу. Акцентовано також на значущості екосередовища, яка полягає у створенні умов для вільного доступу до наукових даних і публікацій, що є основою відкритої науки. Зазначено, що інтеграція відкритих наукових платформ і цифрових технологій сприяє вільному доступу до наукових даних, співпраці між дослідниками та прозорості наукової комунікації. Це відкриває нові можливості для інтеграції українських науковців у глобальний науковий простір, що стимулює розвиток інновацій та підвищення якості наукових досліджень. Таким чином, на думку авторів, впровадження концепції інформаційно-аналітичного екосередовища сприятиме модернізації системи підготовки науковців в Україні, забезпечуючи інтеграцію національної науки у світовий інформаційний простір, реалізацію принципів відкритої науки та створення необхідних передумов для сталого розвитку науково-освітньої сфери, посилення конкурентоспроможності наукових досліджень й формування ефективної інноваційної екосистеми.

Аналіз ролі інформаційно-аналітичного супроводу в освітньому процесі закладів вищої освіти засвідчив, що він є ключовим елементом забезпечення якості та результативності підготовки майбутніх фахівців. Використання сучасних цифрових технологій і аналітичних інструментів дає можливість створювати цілісну систему збирання, оброблення та інтерпретації даних, яка забезпечує керівництво навчальних закладів своєчасною, достовірною та релевантною інформацією для прийняття управлінських рішень. Доведено, що ефективно організований інформаційно-аналітичний супровід сприяє підвищенню прозорості та обґрунтованості управлінських рішень, оптимізації змісту освітніх програм, своєчасному виявленню і усуненню проблемних аспектів навчання, а також забезпечує безперервний моніторинг якості підготовки, дає змогу прогнозувати результати освітньої діяльності та адаптувати навчальні процеси відповідно до змін в освіті.

Застосування інтегрованих інформаційно-аналітичних систем у поєднанні з сучасними цифровими платформами значно підвищує ефективність управління освітніми процесами та сприяє формуванню у фахівців необхідних компетентностей в умовах, наближених до реальних. Таким чином, інформаційно-аналітичний супровід виступає не лише інструментом технічної підтримки, а й стратегічним чинником розвитку

освіти, у тому числі й військової освіти, що забезпечує її гнучкість, адаптивність і високий рівень відповідності сучасним викликам.

Наступний розділ містить аналіз інноваційних методик і технологій, що реалізуються в сучасній системі підготовки військових психологів з урахуванням можливостей цифровізації та досконалого інформаційно-аналітичного супроводу.

3.1.3. Інноваційні підходи досконалого інформаційно-аналітичного супроводу підготовки військових психологів в умовах цифровізації та цифрової трансформації освіти

Innovative Approaches to Comprehensive Information and Analytical Support for the Training of Military Psychologists in the Context of Digitalisation and Digital Transformation of Education

У сучасному світі цифрові технології швидко трансформують усі сфери суспільного життя, а освіта, зокрема фахова підготовка військових психологів, не є винятком. Переходячи до нової епохи інформаційного суспільства, військова психологія опиняється перед необхідністю інтеграції інноваційних методів навчання, заснованих на передових цифрових рішеннях і досконалих інформаційно-аналітичних системах. Цифровізація освітнього процесу відкриває широкі можливості для створення адаптивних, персоналізованих програм, що відповідають складним вимогам сучасної військової служби і враховують виклики воєнного часу.

В умовах підвищеної динамічності військових операцій і посилення психологічних навантажень на особовий склад військові психологи мають володіти не лише глибокими теоретичними знаннями, а й високим рівнем практичних компетенцій, оперативно адаптуватися до змін, швидко аналізувати інформацію та ухвалювати ефективні рішення. Забезпечення такого рівня підготовки можливе лише за умов широкого застосування інформаційно-аналітичного супроводу, який інтегрує сучасні технології збирання, оброблення та аналізу даних, створює умови для постійного професійного розвитку й підтримки прийняття оптимальних управлінських рішень.

Цей параграф присвячено аналізу новітніх підходів до формування компетентностей військових психологів із урахуванням цифрових технологій і високотехнологічних інформаційно-аналітичних платформ. Особливу увагу приділено методам віртуального моделювання кризових ситуацій, використанню штучного інтелекту для діагностики психологічного стану, а також застосуванню інтерактивних освітніх інструментів, що сприяють

розвитку навичок критичного мислення, стрес-менеджменту та ефективної комунікації у складних умовах. Отже, впровадження інноваційних підходів у систему підготовки військових психологів є не лише стратегічною необхідністю, а й умовою формування професійно зрілих фахівців, здатних ефективно підтримувати психологічне здоров'я військовослужбовців у сучасних екстремальних умовах.

У контексті сучасних викликів, що постали перед українською системою освіти в умовах воєнного конфлікту, питання підготовки військових психологів набуває особливої ваги. Фахівці цієї галузі покликані забезпечувати психологічну підтримку військовослужбовців у складних і динамічних умовах, що потребує від них високого рівня професійної компетентності та оперативної адаптації до змін. Останні дослідження засвідчують необхідність системної модернізації освітніх програм, яка має включати як практичну підготовку, так і впровадження інформаційно-аналітичних технологій, що сприяють оперативному оновленню знань і методик.

Стаття «Актуалізація проблеми фахової підготовки військових психологів в умовах воєнного періоду України» [9] пропонує глибокий аналітичний огляд сучасного стану та основних тенденцій у цій сфері. Досліджено освітні підходи, ідентифіковано їхні недоліки, зокрема недостатній рівень практичної орієнтації та обмежене використання цифрових ресурсів. Водночас наголошено на важливості міждисциплінарного підходу, що поєднує психологічні теорії з технологічними інструментами для підвищення ефективності підготовки. Особливий акцент зроблено на ролі інформаційно-аналітичного супроводу, який виконує функцію платформи для моніторингу новітніх методик, адаптації навчальних програм до реалій воєнного часу та консолідації фахових знань. Зазначено, що такий супровід є запорукою своєчасного реагування на виклики та зміцнення психологічної стійкості військових психологів. Виявлено, що сучасна система підготовки військових психологів в Україні перебуває на стадії трансформації, яка зумовлена специфікою воєнного часу і потребою оперативного реагування на складні психологічні виклики. Недостатня практична спрямованість існуючих програм та відсутність інтеграції інформаційно-аналітичних інструментів є значущими бар'єрами для підвищення ефективності навчання. Зазначено, що впровадження міждисциплінарних підходів і новітніх технологій навчання, зокрема інформаційно-аналітичного супроводу, є ключовим напрямом модернізації, який забезпечить формування адаптивних і компетентних фахівців. Такий супровід дає змогу не лише оперативно оновлювати знання, а й підтримувати постійний зв'язок між науково-педагогічною спільнотою та

практичними потребами військової психології. Крім того, акцент на практичній підготовці в реалістичних умовах військових дій забезпечить формування у психологів навичок швидкого ухвалення рішень, управління кризовими ситуаціями та збереження психічного здоров'я особового складу. Відповідно модернізація освітніх програм має базуватися на комплексному підході, що поєднує теоретичні знання, практичні навички та сучасні інформаційно-аналітичні ресурси. Таким чином, визначено основні стратегічні орієнтири розвитку підготовки військових психологів в Україні, що відповідають сучасним викликам і сприяють підвищенню ефективності їх професійної діяльності в умовах воєнного конфлікту.

Важливим для сучасної військової освіти є глибокий історіографічний аналіз розвитку системи підготовки військових психологів в Україні, який дає можливість зрозуміти еволюцію методологічних підходів та сучасні тенденції. Саме цій темі присвячено статтю «Українська система підготовки військових психологів: періодизація через призму історіографії» [14], у якій подано всебічний огляд історичного контексту, сучасного стану та перспектив розвитку цієї важливої сфери. Стаття є комплексним дослідженням історичних етапів і ключових періодів формування української системи підготовки військових психологів. Застосовано періодизаційний підхід, який допомагає структурувати розвиток професійної підготовки залежно від політичних, соціальних і технологічних змін у країні. На думку дослідників, історіографічний аналіз дає можливість відстежувати, як зміни у державній політиці та військовій доктрині впливали на формування стандартів і програм підготовки військових психологів [14, с. 300]. Проаналізовано ключові етапи розвитку, починаючи від початкових кроків у XX столітті до сучасного періоду цифрової трансформації. Наголошено на ролі інформаційно-аналітичних систем, які «створюють можливості для оперативного моніторингу психоемоційного стану військовослужбовців та ефективного управління психологічною підтримкою в умовах бойових дій» [14, с. 308]. Зазначено, що сучасна підготовка військових психологів має інтегрувати не лише класичні психотерапевтичні методики, а й технології штучного інтелекту, дистанційного консультування та комплексного аналізу даних. Розглянуто проблеми кадрового забезпечення, рівня кваліфікації та потреби у постійному професійному розвитку. Акцентовано, що «в умовах воєнного часу особливу увагу приділено формуванню резильєнтності та адаптивності психологів, що є ключовими якостями для роботи в екстремальних умовах» [14, с. 312]. Автори поєднали аналіз історичних документів, нормативно-правових актів і сучасних практик, що робить дослідження цінним ресурсом у подальшому

розвитку сфери. Отже, проведений історіографічний аналіз чітко демонструє, що українська система підготовки військових психологів пройшла складний шлях еволюції, адаптуючись до нових викликів і завдань. Інтеграція традиційних наукових знань з інноваційними технологіями створює міцну основу для формування висококваліфікованих фахівців, готових до ефективної роботи в умовах стресу та швидкоплинних змін. Значущим є наголошення на ролі інформаційно-аналітичного супроводу, який не лише забезпечує якість підготовки, а й слугує інструментом оперативного реагування на психологічні потреби військових під час бойових дій і в період відновлення. Такий комплексний підхід сприяє підвищенню психологічної стійкості особового складу та збереженню його ментального здоров'я.

Отже, дослідження має як теоретичне, так і практичне значення, оскільки забезпечує науково обґрунтовану основу для подальшої оптимізації програм підготовки військових психологів в Україні, відповідає сучасним викликам і відкриває перспективи для впровадження новітніх технологій в освітній і практичній діяльності. Це робить статтю цінним внеском й у розвиток національної системи психологічної підтримки військовослужбовців. Адже, підготовка військових психологів у сучасних умовах потребує поєднання традиційних наукових знань із впровадженням інноваційних технологій та розбудовою ефективних інформаційно-аналітичних систем. Такі фахівці мають бути готовими працювати в умовах високого стресу, швидких змін і складних психологічних ситуацій, бути гнучкими з огляду на необхідність адаптації до навчальних програм та інтеграції досвіду, здобутого як на національному, так і на міжнародному рівні. Саме необхідність порівняння української моделі підготовки з кращими світовими практиками обумовлює логічний перехід до розгляду історіографічного виміру військової психології як науки.

В аналітичному огляді «Історіографія військової психології як науки у контексті інформаційно-аналітичного супроводу підготовки військових психологів», який є складником інформаційно-аналітичного довідника «Психологічний супровід воєнного та повоєнного періодів України» [17], розглянуто аналогічні психологічні проблеми в закордонних арміях та показано, як їх відображено у фахових публікаціях, навчальних програмах і спеціалізованих інформаційно-аналітичних системах. Зокрема, у журналах Military Psychology, Journal of Military Social Work and Behavioral Health Services, Current Issues in Personality Psychology простежено еволюцію «наукової думки від загальних принципів психологічної підтримки військовослужбовців до створення комплексних технологій, інтегрованих у

процес бойової підготовки» [17, с. 198]. На основі аналізу закордонних навчальних посібників і підручників підтверджено, що «поєднання теоретичних моделей з практичними тренінгами у контрольованих умовах стресу формує у військових психологів здатність ефективно діяти у кризових ситуаціях» [17, с. 202]. Наголошено на важливості використання сучасних цифрових платформ, що «забезпечують інтеграцію польових досліджень, клінічних спостережень та психодіагностичних результатів у єдину систему, здатну оперативно впливати на зміст підготовки» [17, с. 205].

Дослідження демонструє, що історіографія військової психології є не лише академічним узагальненням минулого досвіду, а й важливим інструментом стратегічного планування майбутньої підготовки військових психологів. Ретельний порівняльний аналіз закордонних і вітчизняних підходів свідчить про те, що в умовах сучасних викликів, зокрема гібридних загроз, високої динаміки бойових дій, цифровізації бойового простору, роль інформаційно-аналітичного супроводу значно зростає. Залучення матеріалів міжнародних наукових журналів і навчальних програм дає змогу сформувати комплексне бачення того, як світові армії розв'язують аналогічні психологічні проблеми і які інструменти при цьому виявляються найбільш ефективними. Це підтверджує думку автора, що «синтез історичного аналізу, практичного досвіду та сучасних технологічних рішень є основою підготовки військового психолога нового покоління» [17, с. 207].

Звернуто увагу на цифрові освітні платформи і системи, які дають можливість поєднати дані польових досліджень, клінічних спостережень та психологічних тестувань у єдиний інтерактивний навчальний комплекс. Такий підхід не лише підвищує оперативність реагування на нові виклики, а й забезпечує гнучкість навчальних програм, адаптованих під конкретні бойові або миротворчі контексти. Підсумовано, що без глибокого знання історичних етапів розвитку військової психології та без інтеграції найкращих світових практик у національну освітню систему, неможливо забезпечити підготовку військових психологів, здатних ефективно діяти у надскладних умовах сучасної війни. Це дослідження стає ключовою ланкою між історичною наукою, практикою і технологічним майбутнім професії.

Аналіз попередніх досліджень історії становлення військової психології в Україні та у світовому контексті, здійснений у розглянутих вище працях, створює необхідне підґрунтя для глибшого розгляду бібліографічного виміру цього процесу. Якщо у попередніх дослідженнях увагу було зосереджено на концептуальній періодизації та змістових трансформаціях військово-психологічної освіти, то тепер на перший план виходить систематизація

джерельної бази та її роль у забезпеченні інформаційно-аналітичного супроводу підготовки фахівців. Саме таку мету реалізує бібліографічний огляд «Підготовка військових психологів у системі української освіти через призму історіографії (1991–2024 рр.)», який є унікальною спробою не просто зафіксувати перелік публікацій, а й показати логіку еволюції науково-освітньої галузі через призму друкованої та електронної спадщини. Результат дослідження являє собою комплексний науково-довідковий продукт, який охоплює понад тридцять років розвитку української системи підготовки військових психологів. Його структура базується на чіткій періодизації, що співвідноситься із ключовими етапами суспільно-політичного життя країни та реформуванням сектору безпеки. Зауважимо, що виокремлено чотири періоди:

- 1991–2000 рр. – початковий етап, коли «підготовка військових психологів у закладах освіти мала фрагментарний і переважно теоретичний характер» (с. 4);
- 2001–2013 рр. – інституційне оформлення напряму, поява перших авторських курсів;
- 2014–2021 рр. – активна спеціалізація навчальних програм у відповідь на бойові дії на сході України;
- З 2022 р. – воєнний період, що характеризується «екстреним оновленням змісту і методів підготовки на основі міжнародного досвіду та цифрових технологій» [16, с. 7].

Бібліографічний огляд не обмежується лише переліком праць – він подає аналітичну характеристику основних публікацій: монографій, дисертацій, статей, навчальних посібників, електронних курсів, а також матеріалів науково-практичних конференцій. Особливу увагу приділено тому, як змінювалися термінологія та концептуальний апарат – від загальних категорій психології до вузькоспеціалізованих понять «бойова психологія», «посттравматичний стресовий розлад» (ПТСР), «кризове консультування військовослужбовців».

Зазначено, що «після 2014 р. у військовій психології з'явилася нова парадигма – орієнтація на реальні бойові завдання і роботу з наслідками воєнної травматизації» [16, с. 19]. Це спричинило зміни змісту програм: інтеграції модулів з психології стресу, роботи з сім'ями військових, відновлення психологічної стійкості.

Важливим аспектом є огляд міжнародних впливів. Починаючи з 2014 р., в українську практику активно інтегруються напрацювання НАТО, США, Ізраїлю та Польщі. При цьому, як наголошують автори, «запозичення

методик має супроводжуватися їх адаптацією до українського культурно-історичного контексту» [16, с. 27].

Окремий розділ присвячено методичним рекомендаціям, які охоплюють формування навчальних планів з урахуванням бойового досвіду, використання цифрових платформ для дистанційної підготовки, створення електронних бібліотек військово-психологічних ресурсів. Цей блок прямо пов'язує огляд з інформаційно-аналітичним супроводом, адже, за словами авторів, «систематизація джерел і створення інтерактивних баз даних є запорукою швидкого оновлення знань фахівців» [16, с. 35]. Підсумовуючи, можна зазначити, що огляд охоплює як наукові джерела, так і навчально-методичні, довідкові та цифрові ресурси, що забезпечує багатовимірне бачення розвитку галузі. Чітка періодизація дає можливість не просто фіксувати хронологію, а й пояснювати причинно-наслідкові зв'язки між соціально-політичними подіями та змінами у підготовці військових психологів. Парадигмальний зсув після 2014 р. є ключовим моментом, що визначив сучасну модель підготовки – практико-орієнтовану, адаптивну, інтегровану у світовий досвід. Інформаційно-аналітичний супровід у цьому контексті виступає не лише технічним інструментом, а й концептуальною основою, що уможливлює оперативне реагування на виклики війни та поствоєнної відбудови. Практична цінність огляду полягає в тому, що він може слугувати дорожньою картою для розробників освітніх стандартів, викладачів і дослідників.

Завдяки вивченню історіографічних аспектів військової психології окреслено базові тенденції та уроки, що формували зміст і структуру підготовки фахівців у різних країнах. Проте для розуміння того, як ці ідеї реалізуються безпосередньо в освітньому процесі українських ЗВО, необхідно звернутися до сучасного аналізу навчальних програм, зокрема дослідження «Інформаційний аналіз програмного контенту підготовки військових психологів у закладах вищої освіти України (на прикладі дисципліни «Військова психологія»)» [15]. Проведено комплексне оцінювання змісту та структури навчальної дисципліни «Військова психологія» в системі підготовки військових психологів України. Акцентовано, що «ефективність підготовки залежить не лише від обсягу навчального матеріалу, а й від його актуальності, відповідності сучасним викликам та інтегрованості з іншими галузями знань» [15, с. 77]. Застосовано метод інформаційно-аналітичного моніторингу навчальних програм провідних українських закладів вищої освіти, що готують військових психологів. Це дало змогу авторитетно порівняти змістові модулі, визначити сильні сторони та виявити наявні прогалини. Важливим є те, що в дослідженні приділено значну увагу співвідношенню теоретичної та

практичної підготовки, зазначено, що «у більшості програм переважає теоретичний компонент, тоді як навички кризового консультування, психологічної діагностики в бойових умовах та роботи з ПТСР залишаються недостатньо опрацьованими» [15, с. 78]. Змістовний акцент зроблено на ролі цифрових ресурсів у навчанні, зокрема використанні мультимедійних симуляцій, інтерактивних кейсів та адаптивних онлайн-платформ. Упровадження таких технологій дає змогу «наблизити навчальний процес до реалій сучасних військових операцій та створити умови для формування швидкої психологічної реакції у майбутніх фахівців» [15, с. 80]. Цікавою є також міждисциплінарна перспектива: навчальний контент дисципліни «Військова психологія» розглянуто в контексті тісної інтеграції з військовою педагогікою, нейропсихологією, соціальною роботою та інформаційною безпекою. Це дає можливість підготувати фахівців, здатних працювати у комплексному, багаторівневому середовищі сучасних воєнних конфліктів. Підсумовуючи, можна стверджувати, що ця стаття є важливим кроком до систематизації підходів у підготовці військових психологів в Україні. Поєднання інформаційно-аналітичного аналізу програмного контенту та фокус на сучасних викликах створює підґрунтя для формування навчальних курсів, що відповідають як національним, так і міжнародним стандартам підготовки. Так, обґрунтовано необхідність підвищення частки практико-орієнтованих модулів, активнішого впровадження цифрових технологій навчання, розвитку симуляційних тренінгів для відпрацювання дій у стресових і кризових ситуаціях, інтеграції дисципліни «Військова психологія» з іншими суміжними галузями знань. Таким чином, дослідження не лише фіксує поточний стан програм, а й пропонує стратегічні напрями їх модернізації, що відповідають завданню підготовки фахівців, здатних ефективно діяти в умовах сучасної війни та післявоєнного відновлення. Як зазначають автори, «перед військовою психологією стоїть завдання не просто пояснити механізми впливу бойових дій на психіку, а сформувати у майбутніх фахівців готовність до дії, гнучкість мислення та здатність до швидкого прийняття рішень» [15, с. 81].

Аналіз сучасних тенденцій підготовки військових психологів засвідчив, що цифровізація та впровадження інноваційних технологій стають визначальними чинниками підвищення ефективності їх професійної підготовки. Використання віртуальних симуляторів, інтерактивних тренажерів, технологій доповненої та віртуальної реальності, а також дистанційних освітніх платформ створює умови для відпрацювання навичок роботи в умовах, максимально наближених до реальних бойових і кризових ситуацій. Це дає змогу формувати у фахівців психологічну стійкість, готовність до кризового втручання та здатність оперативно реагувати на виклики інформаційно-психологічного протиборства.

Інтеграція досконалого інформаційно-аналітичного супроводу в освітній процес військових навчальних закладів забезпечує системне збирання, оброблення та аналіз даних про успішність підготовки, ефективність методичних підходів і відповідність освітніх програм актуальним потребам оборонної сфери. Це створює можливості для своєчасної корекції змісту підготовки, оптимізації навчальних планів і підвищення точності управлінських рішень. Поєднання інноваційних освітніх технологій з потужним аналітичним забезпеченням сприяє підвищенню наукової обґрунтованості підготовки, індивідуалізації навчальних траєкторій і розвитку ключових компетентностей військових психологів. Такий підхід забезпечує гнучкість і адаптивність системи військової освіти, підвищення її відповідності сучасним воєнно-стратегічним викликам та зміцнення психологічної стійкості особового складу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

List of References

1. Бондаренко Т., Ростока М. Цифровий компас науковця: пошук істини у віртуальних екосистемах. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»*. 2024. Вип. 18 (35). DOI: https://doi.org/10.33296/2707-0255-18(35)-20.

2. Годецька Т. І. Проблематика цифрової компетентності в науковому доробку українських дослідників. *Наук.-пед. студії = Research and Educational Studies*. 2023. Вип. 7. С. 252–274. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2023-7-252-274.

3. Годецька Т. Штучний інтелект як ефективна технологія інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти. *Наук.-пед. студії = Research and Educational Studies.* 2024. Вип. 8. С. 200–216. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2028-8-200-216.

4. Гуралюк А. Г., Годецька Т. І., Симоненко Т. В. Інструменти цифрової трансформації як засіб створення і функціонування інформаційних освітніх середовищ. *Імідж сучас. педагога*. 2024. Вип. 6 (219). С. 10–15. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6(219)-10-15.

5. Кірієнко У. В. Інформаційний аналіз соціальних впливів та ефектів цифрової трансформації освіти. *Наук.-пед. студії = Research and Educational Studies*. 2023. Вип. 7. С. 275–286. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2023-7-275-286.

6. Коваленко І. Е. Бібліотека як платформа освіти дорослих в умовах цифрових трансформацій. *Наук.-пед. студії = Research and Educational Studies*. 2023. Вип. 7. С. 197–208. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2023-7-194-204.

7. Коваленко І. Е. Інформаційно-аналітичний супровід підтримки ментального здоров'я українських освітян в умовах воєнного стану. *Імідж сучас. педагога.* 2024. Вип. 4 (217). С. 106–110. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-4(217)-106-110.

8. Лапаєнко С. В. Теоретико-методологічне забезпечення цифрової трансформації освіти і педагогіки. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип.°55, т. 3. С. 9−13. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/55/part_3/1.pdf (дата звернення: 15.04.2025).

9. Лучанінова О. П. Актуалізація проблеми фахової підготовки військових психологів в умовах воєнного періоду України : аналіт. огляд. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: педагогіка та психологія*. 2025. Вип. 9. DOI: https://doi.org/10.54929/2786-9199-2025-9-03-01

10. Лучанінова О. П. Інформаційно-аналітичне забезпечення формування здобувачів вищої освіти як особистостей і професіоналів у векторі академічно-педагогічного дискурсу. *Сучасна прикладна лінгвістика*. 2024. Ч. ІІІ. С. 144–150. URL: https://lib.iitta.gov.ua/744962 (дата звернення: 25.05.2025).

11. Лучанінова О. П. Психологічні аспекти інформаційно-аналітичного супроводу вищої освіти: потенційні загрози, виклики й можливості штучного інтелекту. *Імідж сучас. педагога*. 2025. Вип. 4 (223). С. 40–44. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-4(223)-40-44

12. Лучанінова О. П. Теоретичні основи психології виховання у вищій школі: інформаційно-аналітичний супровід психології особистості в умовах воєнного часу. *Edukacja i społeczeństwo IX.* Zbiór prac naukowych / T. Nestorenko, R. Bernátová, D. Kalita (red.). Katowice, 2024. С. 132–139. URL: https://lib.iitta.gov.ua/744050 (дата звернення: 2.07.2025).

13. Мерзлякова О. Л. Ціннісно-мотиваційна спрямованість українців в воєнних умовах цифрового суспільства. *Наук.-пед. студії = Research and Educational Studies*. 2023. Вип. 7. С. 222–237. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2023-7-222-237.

14. Пилипчук Я. В., Ростока М. Л., Коваленко І. Е. Українська система підготовки військових психологів: періодизація через призму історіографії. *Вісн. аграрної історії*. 2024. Вип. 47. С. 293–315. DOI: https://doi.org/10.31392/VAH-2024.47-48.27.

15. Пилипчук Я. В., Углова О В. Інформаційний аналіз програмного контенту підготовки військових психологів у закладах вищої освіти України (на прикладі дисципліни «Військова психологія»). *Імідж сучас. педагога.* 2025. Вип. 1 (220). С. 76–81. URL: DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-1(220) (дата звернення: 25.03.2025).

16. *Підготовка військових психологів у системі української освіти через призму історіографії (1991–2024 рр.) :* бібліогр. огляд (до 25-річчя ДНПБ України ім. В. О Сухомлинського) / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Я. В. Пилипчук, О. В. Углова; за заг. ред. М. Л. Ростока]. Київ, 2024. 42 с. https://lib.iitta.gov.ua/742951/ (дата звернення: 25.05.2025).

17. *Психологічний супровід воєнного та повоєнного періодів України:* інформ.-аналіт. дов. /за наук. ред: О. П. Лучанінової; упоряд.: О. П. Лучанінова, Я. В. Пилипчук, С. С. Рашидова, Г. В. Міськов, О. В. Углова, Л. О. Пономаренко та ін.; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2025. с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/745461.

18. Ростока М. Л. Інформаційно-аналітичне забезпечення підготовки наукових кадрів у часи цифрових трансформацій і форсмажору. *Moderní aspekty vědy: XXVII. Díl mezinárodní kolektivní monografie* / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2023. tr. S. 465–477 [495 s.]. URL: https://lib.iitta.gov.ua/734595/ (дата звернення: 10.08.2025).

19. Ростока М. Л. Методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу психологічної науки і освіти сьогодення. *Імідж сучас. педагога*. 2024. Вип. 2 (215). С. 24–33. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2(215)-24-33.

20. Ростока М. Л., Ільїна Т. В. Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану. *Вісн. Нац. акад. пед. наук України*. 2023. Вип. 5 (1). С. 1–8. DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5132.

21. Ростока М. Л., Кравченко Ю. А. Stem-концепти цифрової трансформації освіти: аналітичне узагальнення. *Імідж сучас. педагога*. 2025. Вип. 1 (220). С. 5–11. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-1(220)-5-11.

22. Ростока М., Кравченко Ю. Феномен штучного інтелекту в системі інформаційно аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки. *Наук.-пед. студії = Research and Educational Studies*. 2024. Вип. 8. С. 283–300. DOI: https://doi.org/10.32405/2663-5739-2028-8-283-300

23. Information and Analytical Resources in the Systems of Technological and Vocational Education / M. Rostoka, A. Guraliuk, I. Ahalets, M. Pahuta, V. Yurzhenko. *AIP Conf. Proc.* 2023. Vol. 2889, Is. 1. 090005. DOI: https://doi.org/10.1063/5.0172782. In: Scopus (English).

24. Information and Library Support for Education in the Context of its Digitalization / L. Berezivska, A. Guraliuk, L. Ponomarenko, M. Rostoka, S. Tarnavska. *AIP Conf. Proc.* 2023. Vol. 2889, Is. 1. 090003. DOI: https://doi.org/10.1063/5.0172779. In: Scopus (English).

25. Rostoka M., Kuzmenko O. Ecoenvironment of the Information-Analytical System of Scientific Personnel Training as a Means of Open Science. *International Journal of Engineering Pedagogy (iJEP)*. 2023. Vol. 13, No 1. P. 94–101. DOI: https://doi.org/10.3991/ijep.v13i1.36111.

26. Transdisciplinary Ecoenvironment of the System of Information and Analytical Support for the Training of Scientific and Pedagogical Staff / M. Rostoka, G. Cherevychnyi, O. Banit, A. Pyzhik, T. Godetska. *Lecture Notes in Networks and Systems.* 2025. Vol. 1261. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-85649-5_6.

3.2. Вплив цифрової трансформації на ментальне здоров'я й резильєнтність освітян у контексті суспільних викликів: інформаційний аналіз джерел

Аналітичний огляд

Автор-упорядник

Годецька Тетяна Іванівна

науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, НАПН України

ORCID iD: 0000-0003-0550-1894

Анотація. У контексті цифрової трансформації освіти здійснено огляд сучасних наукових і навчально-методичних джерел – монографій, навчальних курсів, збірників наукових праць, методичних посібників, методичних рекомендацій, реферативних оглядів, наукових статей, в яких окреслено різні підходи до розуміння, усвідомлення, збереження та підтримки ментального здоров'я в умовах актуальних суспільних викликів. Оглядовий матеріал також спрямовано на забезпечення інформаційного та науково-методичного супроводу психологічної стійкості в умовах війни. Звернуто увагу на основні нормативно-правові документи, які окреслюють стратегії підтримки ментального здоров'я в умовах цифрової трансформації освіти і педагогіки. Розкрито ключові наукові напрями дослідження ментального здоров'я, зокрема його зв'язок із життєстійкістю, емоційною регуляцією, професійним вигоранням, наслідками травматичних подій, розвитком психоедукації та копінг-стратегій. Проаналізовано дидактичні матеріали, які інтегрують тематику ментального здоров'я в освітній процес на різних рівнях – від шкільної до вищої освіти. Матеріали огляду структуровано у два параграфи за такими пріоритетними напрямами, як «Ментальне здоров'я у науково-педагогічному дискурсі освітян: монографії, посібники, огляди, навчальні курси та рекомендації» та «Ментальне здоров'я учасників освітнього процесу: від дошкільнят до вищої освіти».

Ключові слова: інформаційно-аналітичний супровід, ментальне здоров'я, психологічна стійкість, цифрова освітня діяльність, психосоціальна підтримка.

[47]

[47] Джерело: https://dnpb.gov.ua/ua/?events=36074 (дата звернення: 27.06.2025)

The Influence of Digital Transformation on the Mental Health and Resilience of Educators in the Context of Society Challenges: an Analysis of Information Sources

Analytical Review

Author-compiler

Godetska Tetiana Ivanivna

Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education, V. Suchomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, NAES of Ukraine

Abstract. In the context of the digital transformation of education, a review of contemporary scientific and educational sources has been conducted, including monographs, training courses, collections of scientific works, methodological manuals, methodological recommendations, abstract reviews, scientific articles, which outline various approaches to understanding, awareness, preservation and support of mental health in the context of current social challenges. The review material is also aimed at providing informational and scientific-methodological support for psychological resilience in wartime conditions. Attention is drawn to the main regulatory and legal documents that outline strategies for supporting mental health in the context of the digital transformation of education and pedagogy. Key scientific areas of mental health research are revealed, in particular its connection with resilience, emotional regulation, professional burnout, the consequences of traumatic events, the development of psychoeducation and coping strategies. Didactic materials that integrate mental health topics into the educational process at various levels – from school to higher education – have been analysed. The review materials are structured into two sections according to the following priority areas: 'Mental Health in the Scientific and Pedagogical Discourse of Educators: monographs, manuals, reviews, training courses and recommendations' and 'Mental Health of Participants in the Educational Process: From Preschoolers to Higher Education.'

Keywords: Information and Analytical Support, Mental Health, Psychological Resilience, Digital Educational Activities, Psychosocial Support.

3.2.1. Ментальне здоров'я у науково-педагогічному дискурсі: монографії, посібники, огляди, навчальні курси, рекомендації

Mental Health in the Scientific and Pedagogical Discourse: Monographs, Manuals, Reviews, Training Courses, Recommendations

У монографії «Захист і підтримка ментального здоров'я українців в умовах воєнного стану: виклики і відповіді», яку підготовлено вченими

Відділення психології та спеціальної педагогіки НАПН України, всебічно висвітлено проблему захисту та підтримки ментального здоров'я громадян української держави в умовах воєнного стану із застосуванням методологічного інструментарію психолого-педагогічної науки. Системно висвітлено проблеми захисту і підтримки ментального здоров'я громадян України в умовах широкомасштабної російсько-української війни (2022–2024). Розроблено стратегічні напрями посилення ефективності надання практичної допомоги постраждалим як на загальнодержавному рівні, так і на рівні окремої громади або окремої особистості.

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), «Психічне здоров'я – це стан психічного добробуту, який дає людям змогу долати стресові ситуації життя, реалізовувати власний потенціал, успішно вчитись і працювати, а також робити свій внесок у життя суспільства; невіддільний компонент здоров'я і добробуту, що є основою нашої індивідуальної та колективної здатності ухвалювати рішення, будувати відносини та формувати світ, у якому ми живемо; одне з основоположних прав людини. До того ж воно має вирішальне значення для особистого, суспільного та соціально-економічного розвитку» . Зазначено, що в умовах глобальних трансформаційних змін, яких сучасний світ зазнав від початку XXI століття, проблема ментального здоров'я людства постає як один з найактуальніших планетарних викликів сучасності. Наголошено, що згідно з висновками ВООЗ і Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), ментальні розлади посідають чільні позиції серед причин непрацездатності та погіршення якості життя в усьому світі. Так, за даними, які наводять зазначені міжнародні організації, нині близько 970 мільйонів людей живуть з ментальними розладами, серед яких найбільш поширеними є тривожність і депресія. Водночас стверджено, що саме депресивні стани, негативні наслідки яких охоплюють близько 264 мільйонів людей, визначено як провідну причину непрацездатності у світі. Зазначено, що установи НАПН України в період воєнного стану особливу увагу приділяють проблемам захисту та підтримки ментального здоров'я українських громадян, здійснюють значну кількість фундаментальних і прикладних досліджень, беруть участь у всеукраїнських і міжнародних проєктах, надають волонтерську допомогу різним категоріям постраждалих, насамперед воїнам ЗСУ, їхнім родинам, усім учасникам освітнього процесу. Означено нерозв'язані проблеми, зокрема наголошено, що подальшого законодавчого та нормативно-правового врегулювання потребують практики захисту ментального здоров'я різних категорій населення України і насамперед – учасників освітнього процесу. Запропоновано шляхи їх

правового врегулювання. Монографію структуровано за п'ятьма розділами з такою тематикою, як-от: загрози ментальному здоров'ю українців у часи війни (2022–2024 рр.); вплив соціальних потрясінь на учасників освітнього процесу; виклики для психолого-педагогічної науки; діяльність НАПН України із захисту ментального здоров'я українців (2022–2024 рр.); проблеми дослідження ментального здоров'я українців у часи війни та шляхи їх розв'язання [11].

У навчально-методичному посібнику «Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу» розкрито теоретичні та практичні засади психосоціальної підтримки освітян для отримання ними терапевтичного захисту. Узагальнено суть критичних і кризових ситуацій, їх типології, характерних особливостей кризових станів і специфіки їх переживання особистістю. Зазначено, що фахівцям професій, які передбачають надання допомоги, зокрема й педагогам, працівникам психологічних служб в системі освіти вкрай важливо дбати про власну безпеку (емоційну, фізичну, професійну), щоб мати можливість якісно та своєчасно надавати допомогу іншим. Зазначено, що саме тому одним із пріоритетних завдань у системі освіти є питання підвищення професійної компетентності педагогічних працівників для оволодіння сучасними технологіями психосоціальної допомоги та методами самодопомоги й відновлення в кризових ситуаціях. Розглянуто методологію кризової психосоціальної допомоги, що охоплює її зміст, стратегії, напрями, форми й методи. Наголошено, що це сприятиме формуванню у педагогічних працівників готовності виконувати типові завдання у процесі професійної діяльності, пов'язаної з наданням допомоги. При цьому важливими є практичні рекомендації, а також допоміжна література з методичного інструментарію, розробленого на основі спецкурсу для підвищення кваліфікації для слухачів (освітян) очно-дистанційної форми навчання щодо здійснення ефективної психосоціальної допомоги учасникам освітнього процесу в різних життєвих кризових ситуаціях. Акцентовано, що посібник структурований так, щоб сприяти педагогічним працівникам оперативно використовувати запропоновані матеріали не лише для теоретичного курсу, а й для практичного застосування. Посібник містить орієнтовний тематичний план, програму, інформаційні матеріали, завдання для самостійної роботи, питання для самоконтролю й список використаної та рекомендованої літератури. Зауважено, що це видання підготовлено в рамках проєкту «Розвиток систем попередження та реагування на насильство в закладах освіти і підвищення стійкості підлітків», який впроваджується Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та ГО «Ла Страда-Україна». Наголошено,

що зміст публікацій є виключно відповідальністю ГО «Ла Страда-Україна» і не обов'язково відображає погляди ЮНІСЕФ. Адже попри масштабність і складність усіх викликів сьогодення система освіти має великі можливості допомагати учасникам освітнього процесу, а її професійний та організаційний ресурси, якими вона володіє, здатність до широкого соціального впливу сприяють комплексному та системному підходу до всіх освітян [36].

У методичному посібнику «Психосоціальна підтримка ментального здоров`я дітей і педагогів: дієві інструменти та практики» наголошено, що війна вплинула на всі аспекти людського життя – фізичний, соціальний та психологічний. Зауважено, що в нашій державі з перших місяців війни запрацювала Всеукраїнська програма підтримки ментального здоров'я «Ти як?», ініційована першою леді О. Зеленською, яка має на меті допомогти українцям знайти внутрішні ресурси для відновлення. Стверджено, що необхідно навчитися піклуватись про власне ментальне здоров'я, яке є запорукою не тільки турботи про себе, а й великою мірою підтримкою для тих, за кого ми несемо відповідальність, за близьких і рідних, за учнів чи вихованців, за колег –педагогічних працівників. Зазначено, що така турбота має стати нормою і звичною відповідальністю кожного. Здійснено спробу ознайомити педагогічних працівників із поняттями «екстрена допомога», «перша психологічна допомога» в умовах воєнного часу; надати алгоритм діяльності шкільної команди психосоціальної підтримки здобувачів освіти, їхніх батьків; ознайомити із психологічними особливостями підтримки безпечного освітнього середовища та зонами відповідальності всіх учасників шкільної команди реагування на кризові чи надзвичайні умови життя та праці. Акцентовано, що окреме місце в посібнику посідає питання долання стресу, особливостей його протікання через виклики сьогодення та відпрацювання прийомів і методів зниження рівня стресу, нормалізації емоційного та психологічного стану як педагогічних працівників, так і будь-якого українця сьогодні. Зосереджено увагу на реагуванні педагогічного працівника на кризові ситуації та здійсненні психологічної підтримки педагогічними працівниками, різнобічних релаксаційних прийомах для стабілізації емоційного стану. Підсумовано, що посібник містить великий арсенал практичних матеріалів, розроблених працівниками психологічної служби закладів освіти області, спрямованих на підтримку ментального здоров'я дітей і підлітків, їхніх батьків і рідних, колег педагогів. Важливим є те, щоб ці матеріали потрапили до рук активних зацікавлених професіоналів, небайдужих до психічного здоров'я нації [35].

У методичному посібнику «Психосоціальна підтримка підлітків, що пережили страхіття війни» наголошено, що сьогодення потребує консолідації професійної спільноти для роботи з населенням, яке потерпає від наслідків війни. Зауважено, що, на превеликий жаль, кожен громадянин країни має свій досвід подолання наслідків війни, зокрема вимушене переселення, окупація, деокупація, біженство, тому людські та матеріальні втрати потребують від особистості неабиякої стійкості та здатності до опору й відновлення. Зазначено, що дітям потрібна увага з боку фахівців, бо вони мають певні особливості проживання таких складних часів: по-перше, завдяки своєму віку вони не спроможні діяти самостійно, відповідати за свій стан; по-друге, часто не в змозі усвідомити обсяг лиха та можливості з ним впоратися; по-третє, процес долання ускладняється тим, що найближчі дорослі самі перебувають у цих обставинах і не можуть надати необхідну підтримку. Підсумовано, що завданнями фахівців, що надають психосоціальну підтримку дітям, є допомога у подоланні наслідків перебування в умовах війни та підтримка у процесі відновлення. Оскільки відреагування на наслідки такого досвіду може бути тривалим, тому й психосоціальної підтримки діти потребуватимуть ще досить тривалий час.

Наголошено, що посібник презентує комплекс програм з психосоціальної підтримки «Діти України» по роботі з вимушено-переселеними особами, що охоплює роботу з дітьми та підлітками, їхніми батьками та підготовку фахівців у роботі за цими програмами. Зазначено, що програми роботи з дітьми, їхніми батьками та курс підготовки фахівців по роботі з даними програмами межують з практичними вправами, які стануть у пригоді під час здійснення професійної діяльності фахівців соціальної сфери. Науковці переконані, що завдяки підтримці ЄС та Міжнародного фонду «Відродження» командою Центру реадаптації та реабілітації «ЯРМІЗ» реалізовано проєкт «Право бути щасливими» з використанням в практичній діяльності комплексу програм «Діти України». Запропонований посібник буде корисним для практичних психологів і соціальних працівників, що працюють з дітьми та їхніми родинами, які набули досвіду виживання в умовах війни [29].

У навчально-методичному посібнику «Організація освітньої діяльності в закладах освіти Києва в умовах воєнного стану» зібрано рекомендації зі збереження і зміцнення ментального здоров'я. Узагальнено практики керівників закладів освіти із реалізації реформи «Нова українська школа», організації освітнього процесу в умовах воєнного стану та її особливостей. Запропоновано методичні рекомендації щодо викладання навчальних

предметів у 2024–2025 навчальному році. Визначено перспективи позакласної та позашкільної освіти в умовах воєнного стану. Матеріали методичних рекомендацій структуровано у чотири параграфи за такими пріоритетними напрямами, як підтримка ментального здоров'я педагогів, учнів, батьків в умовах воєнного стану; робота керівника закладу освіти в умовах воєнного стану; особливості освітньої діяльності в умовах воєнного стану, виклики, методичні рекомендації; позакласна та позашкільна робота в умовах воєнного стану. Наголошено, що у зв'язку із особливими умовами діяльності закладів освіти міста Києва в період воєнного стану зростає роль якісного безперервного професійного розвитку педагогічних працівників, тому пріоритетним напрямом роботи з педагогами стає підвищення їхньої кваліфікації щодо основних аспектів особистісного розвитку, відновлення та збереження внутрішніх ресурсів людини, їхня постійна психологічна та методична підтримка. Підсумовано, що під час війни педагоги особливо потребують постійного супроводу своєї професійної діяльності. З цією метою в Інституті післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка діє безліч програм і моделей, зокрема створено та реалізовується інноваційна модель професійного розвитку педагогічних працівників, яка дає можливість кожному педагогу вибудовувати індивідуальну освітньо-професійну траєкторію та економити фінансові й часові ресурси для підвищення кваліфікації, тобто модель передбачає навчання педагогів «без відриву від їхньої основної діяльності» [25].

У матеріалах «Ментальне здоров'я та його підтримка в умовах військових дій в Україні» актуалізовано значущість цього електронного навчального курсу, що визначається наявністю військового конфлікту в країні та його впливом на ментальне здоров'я кожного, (зростання стресу, тривожності, ПТСР тощо), необхідністю психологічної підтримки всіх учасників освітнього процесу та спеціалізованої допомоги для подолання емоційних та психічних труднощів (процес повернення в громадське життя та соціальна адаптація потребують специфічних стратегій і підходів; зростання інтересу до питань психічного здоров'я та підтримки в умовах військових конфліктів). Визначено, що мета курсу полягає в розумінні та розвитку психологічних стратегій для підтримки ментального здоров'я в умовах військових дій. Зазначено, що електронний курс розроблено для педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти галузі знань 01 «Освіта» на всіх етапах курсів підвищення кваліфікації за різними моделями навчання (очною, заочною, очно-дистанційною, дистанційною).

Електронний курс розраховано на 6 год, із яких 2 год – лекція, 4 год – семінарські заняття [14].

У збірнику наукових праць «Збереження психічного здоров'я в умовах воєнних дій» подано тези доповідей учасників міжвузівського круглого столу й охоплено широкий спектр актуальних тем, що стосуються: особливостей професійної діяльності психологів у різних сферах та з різними групами клієнтів щодо збереження психічного здоров'я; актуальних проблем соціалізації особистості у воєнний час; основних аспектів психологічної реабілітації, адаптації та психокорекції особистості в умовах війни; функціонування психологічних служб допомоги та роботи спеціалістів в умовах кризових ситуацій; емоційного вигорання спеціалістів допоміжних професій та шляхів його подолання; чинників налагодження комунікації у професійній діяльності психологів; психологічного спілкування в інформаційному просторі; психологічних механізмів формування цінностей особистості; психологічної допомоги особистості в конфліктних ситуаціях; професійної успішності як ресурсу психічного здоров'я особистості; психологічного аналізу актуальних аспектів з проблематики міжнародних відносин [12].

У реферативному огляді «Інформаційний супровід освітян щодо подолання деструктивних наслідків воєнного стану (ПТСР)» зазначено, що нині одним із головних аспектів психології є розроблення і використання науково-практичних рекомендацій щодо психологічного забезпечення організації та здійснення заходів профілактики й надання первинної психологічної допомоги та психологічної реабілітації військовослужбовців і цивільного населення, у яких діагностовано ПТСР. Розглянуто інформаційні, наукові, практикоорієнтовані та інші джерела, у яких досліджено вплив ПТРС на освітній процес, підготовку фахівців до заходів профілактики та надання первинної психологічної допомоги населенню України, зокрема суб'єктам освітнього процесу з проявами ПТСР, а також запропоновано рекомендації щодо його подолання. Зазначено, що цей огляд підготовлено в рамках аналітичних пошуків щодо розв'язання завдань наукових досліджень відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (завідувач – М. Л. Ростока), зокрема за темою «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний та повоєнний періоди України» (2024–2025, науковий керівник О. П. Лучанінова), і присвячено дослідженням впливу ПТСР на дітей, підлітків і дорослих. Акцентовано увагу на бібліографічних описах статей з періодичних і продовжуваних видань за 2024 рік, що вийшли друком в Україні, а також

бібліографічних записах з анотаціями (рефератами) до публікацій. До огляду увійшли матеріали та електронні ресурси, які переважно зберігаються у фондах провідних українських бібліотек, бібліотек закладів вищої освіти та на офіційних вебсайтах видань [15, 16].

3.2.2. Ментальне здоров'я учасників освітнього процесу: від дошкільнят до вищої освіти

Mental Health of Participants in the Educational Process: from Preschoolers to Higher Education

Наукові статті / Scientific articles

У статті «Дослідження особливостей соціальної адаптації молоді України в умовах сьогодення» схарактеризовано поширені кризові явища та всеосяжний вплив глобалізації. Наголошено на першорядному значенні адаптаційного процесу для цілісного розвитку молодих людей та їх ефективної інтеграції в суспільство. Розкрито складні механізми, за допомогою яких молоді люди орієнтуються у вимогах та викликах сучасного життя, формуючи свої ідентичності та способи взаємодії. Для емпіричного дослідження цього складного феномену дослідники зосередились на здобувачах вищої освіти. Досліджено особливості соціальної та психологічної адаптації української молоді в сучасних кризових та глобалізаційних умовах на основі вивчення рівнів тривожності, адаптованості, самоприйняття та прийняття інших, а також виявлення їх зв'язку з психологічним здоров'ям та самореалізацією. Вивчено ключові показники їх психологічного стану та адаптаційних можливостей, зокрема рівень реактивної та особистісної тривожності (виміри за шкалою Спілбергера-Ханіна), а також ширші аспекти соціальної та психологічної адаптації, самоприйняття та прийняття інших (оцінювання за опитувальником Роджерса-Даймонда). За результатами емпіричного дослідження виявлено, на думку фахівців, неоднозначну картину:

❖ більша частина опитаних здобувачів вищої освіти продемонструвала низький рівень реактивної тривожності, що свідчить про здатність зберігати самовладання в безпосередніх стресових ситуаціях;

❖ значний сегмент здобувачів вищої освіти повідомив про помірний рівень особистісної тривожності, що засвідчує потенційну схильність до занепокоєння і тривоги навіть за відсутності прямих стресорів.

Водночас йдеться про те, що дослідження виявило проблеми з адаптацією серед значної частини учасників діагностування, що свідчить про

потенційні труднощі в їх інтеграції та адаптації в соціальному середовищі. Акцентовано на тісному взаємозв'язку між успішною соціально-психологічною адаптацією, загальним психологічним здоров'ям і здатністю особистості до самореалізації. Наголошено, що ефективна адаптація виступає ключовою передумовою збереження психологічного здоров'я та розвитку особистісного потенціалу. Підсумовано, що соціально-психологічну адаптацію слід розглядати як процес активної інтеграції особистості в нове соціальне середовище, який передбачає опанування нових соціальних ролей і функцій, пристосування до змінених життєвих обставин, накопичення життєвого досвіду, формування самостійності, досягнення соціальної зрілості та розвиток власної ініціативи. Ефективна соціально-психологічна адаптація, на думку дослідників, є ключовим чинником формування цілісного, узгодженого та позитивного образу «Я», а також розвитку адекватного й стійкого самооцінювання. У свою чергу стверджено, що це забезпечує послідовність поведінки та сприяє вдосконаленню саморегуляції, що є особливо важливим для молодого покоління. Наголошено на необхідності наукового обґрунтування та подальшого емпіричного дослідження процесів соціально-психологічної адаптації, практичного розроблення комплексної системи соціального й психологічного супроводу молоді, зокрема в умовах кризових ситуацій. Звернуто увагу на важливість створення креативного, розвивального середовища, яке стимулює навчальну, наукову та соціокультурну активність молоді; доцільність подальшого вивчення еволюції механізмів психологічного захисту впродовж життя, з урахуванням впливу накопиченого досвіду на адаптивну поведінку; необґрунтованість уявлення про те, що саме лише дорослішання є визначальним чинником адаптивного успіху в складних життєвих обставинах. Зауважено, що концепція адаптивного потенціалу особистості, яка охоплює особистісні якості, що сприяють поведінковій гнучкості, стресостійкості та ефективній соціальній взаємодії, є однією з ключових сфер для подальших наукових досліджень. Подальший розвиток перспективних напрямів майбутніх розвідок потребує:

- ❖ більш глибокого вивчення поширеності, динаміки та особливостей адитивної (залежної) та асоціальної поведінки в контексті процесів соціальної адаптації молоді;
- ❖ розроблення та впровадження цільових стратегій профілактики таких проявів, а також ефективних психологічних інтервенцій і програм підтримки для молодих людей у кризових життєвих ситуаціях [27].

У статті «Психічне здоров'я підлітків, які зазнали впливу війни в Україні» акцентовано увагу на тому, що метою дослідження є вивчення

поширеності позитивного скринінгу на психічні розлади серед підлітків в умовах воєнного конфлікту, а також встановлення зв'язку між рівнем психічного здоров'я та впливом війни. Наголошено, що під впливом травматичних подій, зокрема внаслідок російського військового вторгнення в Україну з лютого 2022 року, а також через обмежений доступ до психіатричної допомоги українські підлітки перебувають у зоні підвищеного ризику розвитку психічних розладів. Зазначено, що фактичний тягар війни щодо психічного здоров'я молодого покоління залишається недостатньо задокументованим і потребує подальшого комплексного вивчення. Аргументовано, що до аналізу перехресного дослідження залучено 8096 українських підлітків (4988 [61,6%] жінок), які проживають в Україні або за кордоном. Згідно з оцінюванням на національному рівні 49,6% підлітків безпосередньо зазнали впливу війни, 32,0% мали позитивний результат скринінгу на помірну або тяжку депресію, 17,9% – на помірну або тяжку тривожність, 35,0% – на клінічно значущу психологічну травму, 29,5% – на розлади харчової поведінки та 20,5% – на розлад, пов'язаний із вживанням психоактивних речовин середнього або вищого ризику. Зауважено, що тягар психіатричних симптомів був великим серед українських підлітків, які проживають за кордоном. Підсумовано, що воєнні події створили значний тягар для психічного здоров'я українських підлітків, оскільки українські підлітки, які пережили війну, частіше мають позитивний результат на ПТСР, депресію, тривогу, розлади, пов'язані з вживанням психоактивних речовин, та розлади харчової поведінки. Наголошено на необхідності активізувати зусилля з охорони психічного здоров'я, зокрема з полегшення тягаря психічного здоров'я українських підлітків, щоб захистити майбутнє країни [32].

У дослідженні «Вплив російського вторгнення на психічне здоров'я підлітків в Україні» зауважено, що існує дуже обмежена кількість даних щодо психологічного впливу війни на підлітків в Україні. Проведено порівняння воєнного досвіду та ПТСР, тривожність і депресію у підлітків, які проживають у охоплених війною та мирних регіонах України, більш ніж через 2 роки після першого вторгнення Росії у 2014 р. Зазначено, що у перехресному дослідженні брали участь 2766 здобувачів освіти віком від 11 до 17 років, які проживають у Донецькій області, яка постраждала від війни, та в Кіровограді (нині – Кропивницькому) в центральній Україні. Звернуто увагу, що самоповідомлення про ПТСР, депресію та тривожність оцінено за допомогою Гарвардського опитувальника травм, опитувальника здоров'я пацієнта та генералізованого тривожного розладу. Наголошено, що дані збиралися з вересня 2016 р. по січень 2017 р. З'ясовано, що для вивчення зв'язку між

ПТСР, тривогою, депресією й регіонами використовувалися бінарні та поліноміальні логістичні регресійні моделі. Досліджено, що військова травма та щоденний стрес були вищими у підлітків у Донецькій області; 881 (60,2%) підліток був свідком збройних нападів, 204 (13,9%) стали жертвами насильства, а 409 (27,9%) були змушені покинути свої домівки. Водночас вони мали значно підвищений ризик розвитку ПТСР (коефіцієнт шансів [ВШ] 4,11, 95% ДІ 2,37-7,13), сильної тривожності (ВШ 3,10, 95% ДІ 1,83-5,27) та помірно тяжкої депресії (ВШ 2,65, 95% ДІ 1,79-3,92). Висунуто переконання, що вплив війни безпосередньо збільшує ризик психологічної травми у підлітків, родин та громад, а також суттєво впливає на психологічну адаптацію, розвиток та ідентичність молодих людей. Зазначено, що соціальна підтримка, високий рівень батьківської освіти та позитивні стратегії подолання є захисними чинниками розвитку ПТСР та інших психологічних симптомів. Наголошено, що психологічний вплив, який нинішня війна в Україні матиме на підлітків, не можна недооцінювати. Звернуто увагу, що країни, які приймають біженців, також мають усвідомлювати необхідність надання їм своєчасних та ефективних послуг у сфері психічного здоров'я. Підсумовано, що травматичні події та щоденний стрес тісно пов'язані з психологічним дистресом у підлітків, які проживають у охопленому війною регіоні України. Ці результати можуть допомогти в розумінні, вимірюванні та усуненні довгострокового впливу, який ескалація війни в Україні матиме на психічне здоров'я та соціальне функціонування підлітків [41].

У статті «Особливості ментального здоров'я та способу життя студентів під час війни» розглянуто особливості психічного здоров'я, самопочуття та способу життя здобувачів вищої освіти різних спеціальностей (вчорашні школярі, завершення навчання яких у закладах загальної середньої освіти супроводжувалось соціальними й фізичними обмеженнями під час періодів жорсткого карантину Covid-19 та різкими змінами освітнього процесу) у воєнний час, з акцентом на студентів-медиків. Акцентовано на важливості визначення того, як теперішня надзвичайна гуманітарна ситуація впливає на їх психічну стійкість та спосіб життя, а також як це може відображатися на ефективності здобуття освіти. Встановлено, що необхідними кроками на шляху оцінювання адаптаційних можливостей і прогнозування майбутніх змін є успішна адаптація до стресових чинників, підтримка здорового способу життя й балансу праці та відпочинку, вивчення особливостей компонентів режиму дня та ментального здоров'я здобувачів вищої освіти. Отримано результати оцінювання поведінкових особливостей та психологічного стану здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану в Україні. Зазначено, що у

квітні-червні 2022 та 2023 років проведено онлайн-опитування студентів 12 закладів вищої освіти України (n=415, жіноча стать 57,4%, середній вік 17,9±0,03 років). Використано анкетування QRAPH, RCADS-25 та CATS. Проаналізовано 415 анкет, з них 126 анкет здобувачів (54% жіноча стать) за 2022 рік і 289 (59% жіноча стать) за 2023 рік. Середній вік респондентів – 17,5±0,1 років у 2022 р. і 17,9±0,1 років у 2023 р. Висвітлено результати дисперсійного аналізу, проаналізовано таблиці спряження, проведено кореляційний аналіз за допомогою програми STATISTICA 8.0. Підсумовано, що для збереження здоров'я та працездатності здобувачів вищої освіти необхідно продовжувати моніторинг поведінкових чинників та стану ментального здоров'я; підвищувати інформованість здобувачів щодо значення рухової активності; удосконалювати профілактичні заходи щодо розвитку гіподинамії і порушень ментального здоров'я; надавати особливу увагу групам ризику, зокрема здобувачам жіночої статі, здобувачам-медикам, здобувачам з хронічними захворюваннями, здобувачам, що стали безпосередніми учасниками або свідками воєнних подій [26].

У статті «Розлад тривалого горя: природа, чинники ризику, діагностика і когнітивно-поведінкова терапія» наголошено, що більшість людей, які стикнулися зі смертю близької людини, пристосовуються до нової реальності, не потребуючи професійної допомоги. У значної меншості людей, які стикнулися з втратою, розвиваються симптоми розладу тривалого горя (далі – РТГ), який іноді супроводжується ПТСР і депресією, пов'язаними із втратою. Розглянуто «здорове» горе та обговорено природу, оцінювання, чинники ризику та лікування «нездорового» РТГ. Акцентовано на когнітивно-поведінковій теорії, яка дає змогу зрозуміти проблемні психологічні процеси, пов'язані зі стійкістю та тривалістю РТГ, і яка пропонує чітку структуру для застосування всіх видів когнітивно-поведінкового та іншого лікувального втручання, які можна використовувати для полегшення болю людей з РТГ. Наведено відповідні приклади втручання. Звернуто увагу на те, як стрес війни впливає на розвиток та лікування РТГ. Зауважено, що психологічна допомога людині у стані здорового та патологічного горювання відрізняється (у першому випадку доцільним є надання підтримки, простору для історії втрати та посилення корисних способів подолання; а при РТГ допомога спрямована на усунення бар'єрів, які перешкоджають здоровому перебігу горя). Розглянуто когнітивно-поведінкову модель РТГ: прояви РТГ відрізняються від нормального горювання не за якістю, а за інтенсивністю та тривалістю. Йдеться про три взаємопов'язані процеси, які сприяють переходу гострого горя в хронічну форму: відсутність інтеграції втрати в рамках існуючих

уявлень, неадаптивні когніції та тривожне й депресивне уникнення. Визначено, що метою когнітивно-поведінкової терапії (далі – КПТ) є перетворення застійного нездорового горя на здоровий процес переживання горя. Для цього визначено три основні напрями роботи: сприйняття втрати та пов'язаного з нею болю; відновлення та збереження довіри до себе, людей і майбутнього; залучення до корисних видів діяльності, що сприяють адаптації до нової ситуації.

Зауважено, що процес роботи з людиною, яка має РТГ, передбачає такі етапи: закладення основи довірчої взаємодії; залучення особи з близького оточення для підтримки у процесі роботи; власне КПТ-інтервенції.

З додаткових втручань доцільним може бути використання в роботі письмових завдань, уявних розмов, терапевтичних ритуалів. Наголошено, що інтервенції КПТ ефективно зменшують РТГ, а подібна допомога може надаватися також у режимі онлайн. Разом з тим КПТ при РТГ не є універсальним підходом: три завдання горювання можуть розв'язуватися у різному порядку, а втручання адаптуються до потреб і можливостей пацієнта [6].

У статті «Дослідження психічного здоров'я студентів, які постраждали від війни: коморбідність, якість життя та ефективні терапевтичні підходи» здійснено оцінювання впливу військових конфліктів на психічне здоров'я здобувачів вищої освіти, зокрема досліджено рівень коморбідності, соціальне функціонування та якість життя, а також ефективність терапевтичних стратегій для покращення якості психологічної та психіатричної допомоги. Зазначено, що студенти-медики в Україні демонструють значно вищий рівень депресії, ніж здобувачі вищої освіти інших спеціальностей. Актуалізовано, що війна посилює ці ефекти, підвищуючи вразливість психічного здоров'я здобувачів освіти. Наголошено, що збройний конфлікт в Україні має вплив не лише на здобувачів вищої освіти усередині країни, а й на молодь в усьому світі, що свідчить про ширші, транснаціональні наслідки війни для студентської спільноти загалом. Підсумовано, що дослідження демонструє значні психологічні наслідки війни для студентської молоді, особливо з точки зору супутніх захворювань, зокрема таких, як депресія, тривога та ПТСР. Зазначено, що соціальна ізоляція, руйнування мереж підтримки та зниження якості життя є критично важливими проблемами, які ще більше ускладнюються неефективними механізмами подолання, такими, як зосередженість на емоціях та стратегії уникнення. Зауважено, що адаптивні стратегії, у тому числі проблемно-орієнтоване подолання, соціальна підтримка і техніка усвідомленості, демонструють помірний успіх у пом'якшенні стресу,

але потребують постійного застосування і не можуть бути універсальними. Акцентовано увагу на важливості індивідуалізованого втручання, пристосованого до психологічних особливостей і потреб здобувачів освіти, а також ролі інституційної та громадської підтримки через центри життєстійкості, соціальні ініціативи та оздоровчі програми. Підсумовано, що психосоціальні програми підтримки мають бути спрямовані на формування стійких механізмів подолання стресу та залучення студентів до соціальної підтримки. Прогнозовано перспективні напрями досліджень:

❖ розроблення довгострокових інтервенцій, що враховують індивідуальні характеристики здобувачів вищої освіти та специфіку війни;

❖ створення центрів життєстійкості та програм психологічної освіти в академічних установах з пропонуванням адаптованих інтервенцій з охорони психічного здоров'я;

❖ використання в навчальних програмах аспектів грамотності з питань психічного здоров'я для надання здобувачам освіти інструментів для управління стресом та з виявлення ознак психологічного розладу у себе і своїх однолітків;

❖ впровадження структурованих оздоровчих програм з акцентом на регулярні фізичні вправи та тренінги з усвідомленості [9].

У статті «Емоційне виснаження студентів та втома під час війни» здійснено комплексний аналіз емоційного стану студентської молоді в умовах воєнного конфлікту, визначено чинники, що сприяють розвитку емоційного виснаження, розроблено практичні рекомендації для збереження психологічного здоров'я здобувачів вищої освіти. Досліджено основні причини цього стану, його прояви та наслідки для особистісного розвитку молодих людей. Наголошено, що здобувачі вищої освіти є особливо вразливою групою, яка зазнає значного психологічного навантаження в умовах воєнного конфлікту. Виокремлено ключові аспекти, що сприяють розвитку емоційного виснаження, а також розглянуто їх впливу на різні аспекти повсякденного життя студентів. Зазначено, що емоційне виснаження здобувачів вищої освіти під час війни є складним і багатогранним явищем, зумовленим комплексом чинників, зокрема навчальним стресом, соціальною ізоляцією, фінансовими труднощами та постійною тривогою, пов'язаною з військовими діями. Акцентовано, що війна не лише загострює наявні проблеми, а й породжує нові виклики: невизначеність майбутнього, втрату близьких, зміну життєвих планів. Зазначено, що подолання емоційного виснаження потребує комплексного підходу – індивідуальної психологічної підтримки та створення безпечних і підтримувальних умов для навчання та

життя студентської молоді, а освітні заклади відіграють ключову роль у підтримці студентів під час кризи шляхом забезпечення відповідної психологічної допомоги, оптимізації освітнього процесу для зниження стресу, а також сприяння формуванню навичок саморегуляції й адаптації до нових умов. Автори переконані, що ефективність таких заходів залежить від співпраці з психологами, соціальними працівниками та іншими фахівцями, а також важливо залучати самих здобувачів вищої освіти, створюючи умови для взаємодії та обміну досвідом. Запропоновано рекомендації щодо профілактики та подолання емоційного вигорання. Прогнозовано перспективний напрям подальших прикладних наукових досліджень – розроблення ефективних психологічних інтервенцій, спрямованих на запобігання емоційному виснаженню та його подолання у студентській молоді [31].

У статті «Ментальне здоров'я студентської молоді на четвертий рік війни» досліджено чинники, що впливають на ментальне здоров'я студентської молоді, рівні усвідомлення і міру особистої відповідальності здобувачів вищої освіти за його збереження та зміцнення. Стверджено, що в суспільствах із високим рівнем соціального капіталу та згуртованості спостерігається вищий рівень суб'єктивної якості життя, а їх представники почуваються здоровішими та щасливішими. Зазначено, що врахування цих чинників є необхідним для ефективного планування програм із підтримки, збереження та зміцнення здоров'я особистості та спільноти. Зауважено, що збереження та зміцнення психічного здоров'я в сучасних умовах потребує комплексного підходу, який передбачає розроблення й впровадження ефективних програм психологічної підтримки, формування культури психічного здоров'я на рівні суспільства та особистісного усвідомлення значущості власної успішності як передумови повноцінного функціонування та самореалізації. Зазначено, що у дослідженні брали участь 51 здобувач освіти Черкаської медичної академії віком від 18 до 22 років через Google Forms. Використано емпіричні методики, зокрема опитувальник «Стабільність психічного здоров'я – коротка форма» (Mental Health Continuum – Short Form, MHC-SF) (адаптація Е. Носенко та А. Четверик-Бурчак), який дає змогу визначити три рівні психічного здоров'я – пригнічення, задовільний стан та процвітання. З'ясовано, що більшість респондентів перебувають у задовільному стані (45%) або в стані пригнічення (39%), тоді як лише 16% респондентів продемонстрували стан процвітання. Підсумовано, що збереження ментального здоров'я здобувачів вищої освіти потребує усвідомлення ними власної відповідальності за його підтримку та зміцнення. Зауважено, що ефективна профілактика психічного

неблагополуччя має ґрунтуватися на розвитку мотивації, підвищенні самоефективності та формуванні навичок саморегуляції. Важливо, щоб студенти усвідомлювали можливість і необхідність керування своїм психічним станом, запобігання деструктивній поведінці та адаптації до кризових ситуацій. Акцентовано увагу на тому, що програми психологічної підтримки, які рекомендовано з урахуванням результатів дослідження, мають передбачати не лише інформаційний складник, а й методи афективного навчання, що сприятимуть розвитку внутрішнього контролю та відповідальності за власну успішність. Зазначено, що формування переконання у власній здатності впливати на стан здоров'я сприяє активній адаптації та стійкості до стресових чинників. Отже, підсумовано, що комплексний підхід, який поєднує саморозвиток, зовнішню підтримку та групову ефективність, є ключовим у формуванні здоров'язбережувальної поведінки студентів, підвищенні їхньої стресостійкості та зміцненні психологічної успішності [21].

У статті «Питання психолого-педагогічної підтримки дітей під час війни: інформаційно-технологічне забезпечення» проаналізовано наявне інформаційно-технологічне забезпечення психолого-педагогічної підтримки дітей під час війни. Констатовано, що в умовах російсько-української війни на момент дослідження з семи мільйонів українських дітей 4,3 млн. вимушені були покинути свої домівки, 232 дитини загинуло, 427 поранено. Йдеться про те, що у цих умовах діти як найуразливіша категорія населення країни потребують професійної психолого-педагогічної підтримки, а дорослі, які цю підтримку надають, – засобів її інформаційно-технологічного забезпечення, оцінювання й систематизації вже наявних ресурсів. Установлено, що за майже три місяці воєнних дій в Україні до організації і забезпечення психолого-педагогічної підтримки долучилися багато державних і неурядових організацій, педагогів, психологів, психотерапевтів. Наведено приклад, що 18.05.2022 р. на запит «Психолого-педагогічна підтримка дітей в умовах війни» Google видає 7 450 000 результатів за 0,55 с (вочевидь, така велика кількість інформації потребує аналізу, систематизації, оцінювання й узагальнення). Схарактеризовано основні джерела інформаційно-технологічного забезпечення: сайт МОН України, сайт Інституту модернізації змісту освіти, сайт освітнього омбудсмена України, відеоінструкції та інфографіки, розміщені на каналі YouTube, телеграм-канали (Підтримай дитину, EdEra, ПТСР і всі решта, Психологічна Допомога в Умовах Війни, Психологічна підтримка та ін.), чат-боти (Dovidka Info, Друг й ін.), інформаційні комікси, курси на онлайн платформах Prometheus, EdEra,

сторінки психотерапевтів, психологів у Фейсбуці, блоги (Діти в місті, Mental Code та ін.). Визначено переваги і недоліки зазначених джерел інформаційно-технологічного забезпечення, перспективи подальшого їх використання. Підсумовано, що результати проведеного аналізу наявного інформаційно-технологічного забезпечення психолого-педагогічної підтримки дітей під час війни дають підстави стверджувати, що нині існує велика кількість професійних проєктів, сайтів, каналів, які мають на меті забезпечити психолого-педагогічну підтримку дітей в умовах війни, проте не всі психологи, і особливо педагоги, володіють інформацією про них, не всі вміють використовувати існуючі напрацювання у своїй роботі. Актуалізовано, що на часі в новому навчальному році розробити і запропонувати здобувачам вищої психологічної і педагогічної освіти навчальний курс за вибором «Психолого-педагогічна підтримка дітей в умовах війни», який усуватиме інформаційну прогалину, узагальнюватиме інформацію стосовно інформаційно-технологічного забезпечення такої підтримки і готуватиме майбутніх фахівців до такої нової для України діяльності. Прогнозовано, що перспективою подальших наукових розвідок має стати аналіз дистанційних платформ для саморозвитку в умовах війни [28].

У статті «Особливості психічного здоров'я персоналу освітніх та наукових організацій в умовах війни» наголошено, що за оцінками ВООЗ, у ситуаціях збройних конфліктів у всьому світі «10% людей, які переживають травмуючи події, матимуть серйозні проблеми з психічним здоров'ям, а ще у 10% розвиватиметься поведінка, яка заважатиме їм ефективно функціонувати. Найпоширенішими ознаками є депресія, тривога та психосоматичні проблеми». Використано комплекс методик «Психічне здоров'я в умовах війни», який містить діагностичні методики та анкету-паспортичку, які передбачають вивчення різних компонентів психічного здоров'я персоналу освітніх і наукових організацій й чинників, які на нього впливають. Зауважено, що опитування здійснювалось за допомогою Google Forms. Зазначено, що у дослідженні брали участь 112 працівників освітніх і наукових організацій переважно із Києва, Дніпра та Київської області, з них: 11,8% чоловіки, 88,4% жінки; 61,8% –одружених, 38,4% – неодружених; за віком опитані розподілились так: 37,6% –до 30 років, 18,8% – від 31 до 40 років, 20,5% – від 41 до 50 років, і 23,2% –понад 50 років. 43,8% опитаних не мали дітей, 26,8% мали одну дитину і 29,5% мали більш ніж одну дитини. Підсумовано, що за результатами дослідження в цілому:

− персонал освітніх і наукових організацій має низку проблем у вираженості психічного здоров'я в умовах війни;

– порівняння особливостей вираженості психічного здоров'я персоналу освітніх і наукових організацій в умовах війни з його показниками у довоєнний період засвідчує підвищення вираженості агресивності та ригідності опитуваних, зниження позитивної спрямованості психічного здоров'я і водночас підвищення «внутрішнього локус-контролю» здоров'я;

– у працівників освітніх і наукових організацій більш старшого віку рівень психічного здоров'я в умовах війни є нижчим, ніж у молодших за віком працівників (водночас підвищення посади освітнього та наукового персоналу сприяє зниженню фрустрованості в умовах війни);

– перебування у відносно безпечному регіоні в умовах війни обумовлює зниження агресивності персоналу освітніх і наукових організацій, однак підвищує використання локус -контролю «могутніми іншими».

– актуалізується потреба в розробленні спеціальних психологічних технологій із збереження та підтримки психічного здоров'я в умовах війни.

Прогнозовано, що перспективами подальшого дослідження науковці вбачають аналіз особистісних та організаційних чинників, що впливають на рівень психологічного здоров'я персоналу освітніх і наукових організацій в умовах війни [26].

У статті «Психологічний супровід здобувачів освіти в умовах війни: шлях до збереження ментального здоров`я» визначено ефективні напрями та форми психологічного супроводу здобувачів вищої освіти з метою збереження й підтримки ментального здоров'я в умовах війни. Схарактеризовано, що ментальне здоров'я – це стан, за якого особистість здатна реалізовувати свій потенціал, справлятися зі складними емоційними станами в умовах війни (стресом і тривогою), вчасно адаптуватися до нових соціальних умов, реалізувати власний потенціал та плідно навчатися. Розглянуто методи психологічного супроводу та мету їх реалізації для забезпечення психологічного здоров'я в закладах вищої освіти в умовах війни. Визначено компоненти ментального здоров'я, запропоновано програму психологічного супроводу здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану, впровадження якої в умовах воєнного стану сприяє подоланню наслідків травматичного досвіду, збереженню та відновленню ментального здоров'я, формуванню психологічної компетентності, розвитку стресостійкості, резильєнтності, критичного мислення. Зазначено, що в Національному фармацевтичному університеті з метою психологічної допомоги та підтримки щодо подолання наслідків травматичного досвіду, збереження та відновлення ментального здоров'я, розвитку резильєнтності, критичного мислення впроваджено «Програму психологічного супроводу здобувачів освіти в умовах війни».

Стверджено, що для ефективного психологічного супроводу здобувачів освіти в умовах війни важливо дотримувати певних принципів, зокрема науковості, індивідуального та діяльнісного підходу, конфіденційності, гуманізації та системності. Стверджено, що психологічний супровід в умовах війни має бути комплексним і системним, зосередженим на підтримці ментального здоров'я, адаптації до змін і формуванні сприятливого освітнього середовища. Застосування програм психологічного супроводу сприяє зниженню рівня тривожності у здобувачів вищої освіти та розвитку ефективних стратегій подолання стресу. Підсумовано, що ментальне здоров'я здобувачів освіти – це фундамент для їх особистісного та професійного зростання, адже від цього залежать академічна успішність, соціальна адаптація та майбутня професійна успішність фахівців. Передбачено, що в перспективі доцільним є проведення досліджень з оцінювання ефективності різних методів психологічної допомоги в умовах війни [30].

У статті «Загальне уявлення про стійкість особистості до стресу та її структура» розглянуто проблему визначення стійкості особистості до стресу як однієї з ключових якостей, необхідних у сучасному світі. Досліджено стійкість до стресу, що є надзвичайно актуальним явищем сучасності – як у контексті наукового вивчення, так і з погляду формування цієї якості в особистості. Акцентовано на проблемі дефініції цього поняття поряд з іншими психологічними явищами. Розкрито особливості феномену стійкості до стресу. Проаналізовано сучасні підходи до вивчення стійкості до стресу, у тому числі праці закордонних і українських науковців, зокрема класичну теорію Г. Сельє, теорію збереження ресурсів С. Гоббфула (S. E. Hobfoll), а також концепції резильєнтності, резистентності та копінг-поведінки. Зазначено, що цей феномен є багатогранним і поєднує як вроджені якості людини, так і ті, що набуваються в процесі життя (від рівня стресостійкості залежить здатність індивіда адаптуватися до складних обставин без шкоди для психічного чи фізичного здоров'я). Визначено чинники, що впливають на ефективність протидії стресу. Зауважено, що психологічні особливості стресостійкості людини визначаються передусім тими внутрішніми складниками, які формують цю якість, а саме здатністю особистості витримувати стресові впливи, зберігаючи емоційну рівновагу та функціональність. Наголошено, що така витривалість може бути як результатом генетичних особливостей, так і наслідком накопиченого соціального й життєвого досвіду. Запропоновано структуру стійкості до стресу, що містить три основних складники різного характеру: психосоціальний (поведінковий, соціальний та індивідуальний досвід, а також

особливості життєвих подій і ситуацій); психологічний, до якого входять емоційний, когнітивний та ціннісно-смисловий компонент; психофізіологічний (біологічні компоненти – статево-вікові, морфологічні, соматичні характеристики; властивості темпераменту, а також психофізіологічні властивості), які охоплюють як зовнішні чинники середовища, в якому перебуває особистість, так і її внутрішні ресурси. Наголошено, що здатність протистояти стресу є ключовою навичкою в сучасних умовах, актуальність якої значно зросла у зв'язку з повномасштабним вторгненням і воєнними діями на території України, що суттєво підвищило рівень стресу серед населення. Визначено поняття стійкості до стресу, яке розуміється як здатність особистості протистояти викликам, зберігати рівновагу, самосвідомість і ефективно адаптуватися до складних ситуацій. З'ясовано відмінність між стресостійкістю, резильєнтністю та копінг-стратегіями. Встановлено ключові підходи до стресостійкості: суб'єктивно-діяльнісний, що розглядає її як інтегральну характеристику особистості; системний, що акцентує увагу на здатності адаптуватися до змін середовища; особистісний, що аналізує вплив стресу на психічні процеси і стани особистості. Перспективою подальших досліджень окреслено потребу у здійсненні аналізу чинників розвитку стресостійкості та визначенні шляхів їх формування [19].

У статті «Соціально-психологічна підтримка ментального здоров'я учасників освітнього процесу в кризових ситуаціях (практичний досвід)» узагальнено практичний досвід факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Схарактеризовано практичний досвід закладу вищої освіти з розроблення системи заходів соціально-психологічної реабілітації учасників освітнього процесу від наслідків війни. Розроблено анкету з вивчення психоемоційного стану здобувачів вищої освіти і проведено відповідне опитування. Визначено основні напрями із збереження ментального здоров'я учасників освітнього процесу:

- ❖ здійснення наукових досліджень комплексної реабілітації вразливих категорій громадян у кризових умовах (діяльність науково-дослідних центрів і лабораторій; розроблення кафедральних тем; розвиток наукових шкіл; впровадження освітньо-наукових програм тощо);
- ❖ організація і проведення позанавчальних заходів (студентські конкурси, захист соціальних проєктів, акції, флешмоби тощо);

❖ проведення науково-практичних заходів для викладачів і студентів (наукові фестивалі, конференції, марафон онлайн зустрічей з лекторами європейських країн);

❖ участь у програмах підвищення кваліфікації і навчальних програмах, тренінгах;

❖ реалізація програм адаптації внутрішньо переміщених осіб, надання допомоги;

❖ активізація проєктної діяльності; проведення опитувань щодо стану психічного здоров'я викладачів і здобувачів вищої освіти, організація курсу реабілітаційної допомоги особам у кризових ситуаціях;

❖ створення відкритого інформаційного ресурсу на сайті факультету з посиланням на матеріали, що стосуються питання соціально психологічної реабілітації від наслідків війни.

Підсумовано, що метою всіх зазначених заходів є створення безпечного освітнього середовища для життя та здоров'я здобувачів вищої освіти, у тому числі психічне здоров'я [18].

У статті «Створення психологічно безпечного середовища закладу дошкільної освіти в умовах сучасних викликів» наголошено, що під час воєнного стану найактуальнішими стають питання організації психологічно безпечного освітнього простору як для здобувачів дошкільної освіти, так і вихователів, батьків вихованців. Розкрито поняття про психологічно безпечне освітнє середовище, визначено його параметри. З'ясовано та обґрунтовано педагогічні умови, які сприяють створенню психологічно безпечного освітнього середовища в часи воєнного стану. Розкрито поняття «безпека освітнього середовища закладу дошкільної освіти» (фізична, психологічна, соціальна безпека). Зазначено, що психологічна безпека є ключовою характеристикою освітнього середовища, а психологічно безпечне освітнє середовище – умовою для особистісного зростання його учасників. Наголошено, що психологічна безпека – це стан, коли забезпечено успішний психічний розвиток дитини. Звернуто увагу, що провідним її індикатором є емоційний стан дитини (низький рівень тривожності, депресивності). Стверджено, що найбільш значущими для емоційного стану вихованців є такі характеристики: доброзичливість, послідовність у відносинах, можливість бути на одному рівні з дорослими, брати участь у розв'язанні проблем, що виникають; позитивний емоційний контакт. На основі аналізу наведених педагогічних умов психологічно безпечного освітнього середовища виокремлено ключові пріоритети, які набувають особливої важливості в умовах воєнного стану та дистанційного навчання, зокрема:

❖ надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу в умовах стресу війни, підвищення їх психологічної стійкості;

❖ гарантування інформаційної безпеки освітнього середовища;

❖ налагодження ефективної взаємодії педагогів із батьками [10].

У статті «Сенсорна кімната як засіб збереження ментального здоров'я під час освітнього процесу в умовах сьогодення» розкрито значущість створення сенсорної кімнати як окремого структурного складника безпечного освітнього середовища, схарактеризовано особливості організації психолого-педагогічної роботи в сенсорній кімнаті із здобувачами освіти та подано результати моніторингу дослідження ефективності використання сенсорної кімнати під час освітнього процесу. Описано досвід використання сенсорної кімнати у закладі загальної середньої освіти, особливості організації практичним психологом та педагогічними працівниками роботи в ній з дітьми під час освітнього процесу. Акцентовано увагу на результатах проведеного моніторингу з визначення загального рівня психоемоційного стану здобувачів освіти. Відповідно до результатів моніторингу діагностовано значну позитивну динаміку зниження рівня тривожності, психоемоційної напруги, стабілізації психоемоційного стану. Зауважено, що окрім того, значно зросла мотивація до навчання, підвищилася його успішність, зменшилися негативні поведінкові прояви у деяких здобувачів освіти. Зазначено, що обладнання та правильно організоване використання сенсорної кімнати дає можливість розширити освітню діяльність у закладі освіти, спрямувавши її не лише на освітній процес, а й на збереження ментального здоров'я та його покращення. Зроблено прогностичний висновок, що подальші перспективи дослідження вбачаються у проведенні аналогічного дослідження із здобувачами закладів загальної середньої освіти, зокрема учнями старшого підліткового віку [38].

У статті «Підтримка ментального здоров'я учасників освітнього процесу під час дії воєнного стану та в умовах надзвичайних ситуацій» запропоновано шляхи роботи адміністрації, психолога, соціального педагога та вчителів з учнями, батьками в умовах постійного стресу, пов'язаного з воєнним станом у країні та надзвичайними ситуаціями. Наголошено, що учитель має стати для здобувачів загальної середньої освіти щирим другом, з яким можна порадитися з будь-якого питання (це вкрай важливо для стабілізації загального стану дитини, її майбутнього розуміння себе в суспільстві). Зазначено, що постала нагальна потреба у зменшенні обсягів домашнього завдання, створенні простору взаємин через дотримання правил уроку, взаємоповаги та підтримки ініціативності дітей. Наведено відповідні приклади педагогічних впливів. Так, ефективно розпочинати уроки з того, щоб

повідомити дітям, як учитель радий їх бачити, а ще краще – навчити їх розповідати про свої мрії, щоб учні розуміли свою значущість та відчули підтримку з боку своїх старших наставників; доцільно використовувати різноманітні вправи для дослідження стану дітей, зокрема «СМСка», «Барометр», «Кольоровий день». Запропоновано авторську вправу «Стежина ментального здоров'я», яка має такі частини: визначення маркерів здоров'я (як оцінити свій стан?), характеристика сну, зміни в харчуванні й відпочинку, участь в активностях і заняттях спортом, методи покращення психоемоційного стану та підвищення стресостійкості. Акцентовано, що здобувачам освіти треба навчитися формувати засади психічного спокою та постійно моніторити своє самопочуття. Так, доречно на нарадах при директорові, педагогічних радах, засіданнях методичної ради та методичних спільнот обговорювати теоретичні засади підтримки ментального здоров'я, розглядати питання розвитку резильєнтності в освітньому середовищі, запрошувати фахівців з цієї проблематики, які скоординують роботу педагогів і наддадуть рекомендації щодо стабілізації психоемоційного стану здобувачів освіти, а також проведуть тренінгові заняття. Наголошено, що для ефективної підтримки ментального здоров'я учасників освітнього процесу важливим є навички надання першої психологічної допомоги, вміння керувати навичками емоційної регуляції та стабілізації. Підсумовано, що за умови комплексного підходу до проблеми ментального здоров'я можна досягти успіху та надати реальну допомогу тим, хто її потребує в умовах воєнного стану чи інших кризових ситуаціях [7].

У статті «Ментальне здоров'я школярів в умовах воєнного стану» зазначено, що в умовах сьогодення збереження ментального здоров'я стало особливо актуальним питанням. За деякими джерелами, кількість дітей з нервово-психічними порушеннями зросла до 80% у зв'язку з повномасштабною війною в Україні, що спричинила масове відчуття тривоги, страху та невизначеності. Підсумовано, що серед найбільш поширених психічних захворювань у дітей шкільного віку лікарі називають: синдром дефіциту уваги та гіперактивності (6–8% серед дітей віком 3–17 років); тривожний невроз; депресію (2,1% дітей); розлади аутичного спектра; ПТСР; невроз нав'язливих станів; синдром Туретта; зухвалий опозиційний розлад; кондуктивний розлад; розлади харчування (анорексія, булемія). Акцентовано на особливостях збереження ментального здоров'я школярів України в умовах воєнного стану, критеріях оцінювання рівня психічного здоров'я здобувачів освіти, впровадженні вчителями технологій збереження здоров'я в освітній процес Нової української школи. Визначено й обґрунтовано особливості навчання школярів із застосуванням здоров'язбережувальних технологій як на

уроках, так і в позаурочний час. Аргументовано завдання, що ставляться перед педагогами щодо збереження психічного здоров'я в освітньому процесі в умовах воєнного стану. Проаналізовано наслідки використання інноваційних психологічних інструментів підтримки дітей різного віку, створення позитивного психологічного клімату, розумного поєднання різноманітних видів діяльності, особистісно орієнтованого підходу, правильної організації активного відпочинку дітей. Досліджено окремі методи психологічної підтримки, практики, які допоможуть стабілізувати психологічний стан школярів в умовах стресових ситуацій, депресивних станах, що зумовлені наслідками війни. Наголошено, що одним із показників добробуту держави, якості життя її народу та рівня здоров'я нації є високий рівень ментального (психічного) здоров'я населення, і особливо дітей. Наголошено, що ментальне здоров'я – це не лише відсутність психічних розладів, а більшою мірою ступінь соціальної активності та життєвої компетентності особистості. Звернуто увагу на те, що трактування ментального здоров'я, як стану добробуту, за якого кожна людина може реалізувати свій потенціал, успішно долати стреси, працювати та робити внесок у життя своєї громади, свідчить про те, що ця проблема не є суто медичною, а набуває міждисциплінарного значення і має розглядатися на державному рівні як складник національного добробуту. Акцентовано, що важлива роль та відповідальність в оздоровчій діяльності щодо збереження й відновлення психічного здоров'я школярів відводиться освітній системі, яка має всі можливості для того, щоб зробити валеологічним цей процес, який має бути здоров'язбережувальним, здоров'яформувальним, здоров'язміцнюючим, спрямованим на позитивну мотивацію до здорового способу життя, забезпечення гармонійного розвитку особистості, навчання культури здоров'я на засадах розвитку життєвих навичок. Передбачено, що в перспективі зростатиме актуальність дослідження проблеми збереження ментального здоров'я дітей з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти [20].

У статті «Синдром вигорання студентів-медиків під час війни та чинники, які його визначають» досліджено поширеність синдрому вигорання серед здобувачів освіти медичного факультету Тернопільського національного медичного університету та пов'язаних із ним чинників під час російсько-української війни. Зазначено, що втрата близьких людей, розлука з рідними, фінансові труднощі, невпевненість у завтрашньому дні, зміни освітнього середовища, постійні загрози життю і здоров'ю, які пов'язані з воєнними діями, ракетним бомбардуванням, негативно впливають на психоемоційний стан населення, і особливо української молоді. Зазначено, що учасники

освітнього процесу долають випробування війни, зокрема йдеться про вимушені перерви під час занять, перехід на дистанційну чи змішану форму навчання, відключення електроенергії. Стверджено, що повномасштабна війна погіршила доступ до освіти та поглибила освітню нерівність, негативно вплинула на якість освітнього процесу, успішність та емоційний стан здобувачів вищої освіти і викладачів. Такі психоемоційні переживання призвели до збільшення поширеності професійного вигорання серед студентів-медиків. Проведено онлайн-дослідження серед студентів-медиків, у яких вигорання оцінювалося за допомогою інструменту Maslach Burnout Inventory-Student Survey; порівняння частотних показників між групами проводилося із використанням критерію хі-квадрат (χ2) Пірсона; порівняння кількісних показників груп спостереження проводили за допомогою визначення t-критерію Стьюдента; логістичний регресійний аналіз використовували для оцінювання прогностичного зв'язку між професійним вигоранням і пов'язаними чинниками. Проаналізовано 776 студентів-медиків із середнім віком (22,03±1,8 року). За результатами дослідження встановлено: високий рівень емоційного виснаження виявлено у 50,1% студентів, деперсоналізації – 53,1%, а зниження особистих досягнень – у 38,1%. З'ясовано, що незалежний вплив на розвиток професійного вигорання мають період навчання, пов'язаний із курсом доклінічних чи клінічних дисциплін, та вік здобувачів вищої освіти. Акцентовано увагу на тому, що з метою зменшення вираженості проявів синдрому вигорання необхідно застосувати практичні та успішні методи подолання або розробити ефективну стратегію для мінімізації рівня вигорання серед студентів-медиків під час війни [39].

У статті «Ментальне здоров'я учнів в умовах війни: психолого-педагогічний аспект» висвітлено результати психолого-педагогічного дослідження впливу військової агресії рф на ментальне здоров'я здобувачів освіти Бердянської гімназії № 1 «Надія». Розглянуто важливі проблеми щодо життя й навчання учнів, зокрема питання виживання та безпеки, руйнівного впливу воєнних дій на ментальне здоров'я здобувачів освіти. Досліджено ментальне здоров'я здобувачів освіти в умовах воєнних дій, розглянуто практичний досвід роботи Бердянської гімназії № 1 «Надія», вплив військових подій на психіку дитини, зокрема на її емоційний стан, розроблено систему заходів соціально-психологічної реабілітації учасників освітнього процесу від наслідків війни. Описано різні форми роботи педагогічного колективу щодо збереження ментального здоров'я учнів в умовах війни, а саме: надання допомоги, впровадження програм адаптації, організація роботи гуртка «Юний психолог», проведення тренінгів, занять в

онлайн-клубі «Планета здоров'я», годин спілкування. Наголошено на впливі травматичних чинників на психічне здоров'я дітей і підлітків, що пояснюється значною чутливістю та недостатньою сформованістю механізмів психологічного захисту, які сприяють зменшенню наслідків воєнних дій та збереженню ментального здоров'я здобувачів освіти. Зазначено, що гімназисти впродовж усіх років навчання чітко засвоюють просте правило життя: «Ніколи не залишайся сам на сам із труднощами, ніколи не бійся просити про допомогу та допомагай тим, хто її потребує!» Актуалізовано, що у складних умовах освітні заклади стикаються з новими викликами, що пов'язані із організацією освітнього процесу, впровадженням дослідницької діяльності, розробленням програми відновлення закладу освіти у поствоєнний період. На основі узагальнення практичного досвіду виокремлено основні напрями зі збереження ментального здоров'я учасників освітнього процесу в умовах війни та розроблено власну траєкторію й систему заходів, щодо збереження ментального здоров'я учасників освітнього процесу [37].

У статті «Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу як індикатор якості освіти в умовах воєнного стану» йдеться про необхідність створення безпечного освітнього середовища для зменшення впливу чинників ризику на психічне здоров'я здобувачів освіти і педагогічних працівників. Стверджено, що психоемоційний стан здобувачів упродовж дії воєнного стану зазнав суттєвих змін, що вплинуло на послаблення навчальної мотивації і погіршення результатів навчання, а це потребує психосоціальної підтримки учасників освітнього процесу як необхідної умови забезпечення якості освіти в умовах війни. Проведено емпіричне дослідження щодо впливу негативних чинників війни на стан психічного здоров'я учасників освітнього процесу, їхню навчальну мотивацію, пізнавальну активність і якість освітньої діяльності. Зазначено, що в дослідженні брали участь 561 здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Констатовано, що: переважна більшість здобувачів вищої освіти задоволена умовами проживання й освітнім середовищем, які є безпечними та психологічно комфортними для навчання. Оцінюючи вплив війни на психоемоційний стан, значна частина респондентів зауважила, що періодично відчувають симптоми стресу впродовж дії воєнного стану, серед найпоширеніших з яких є підвищена тривожність, виснаження, спустошення, пригніченість, апатія, невизначеність, дратівливість, погіршення пам'яті й здатності до концентрації уваги, зниження працездатності, порушення сну. Зазначено, що розв'язання цієї проблеми потребує посилення психосоціальної підтримки здобувачів вищої освіти на всіх рівнях – від

викладачів, які виконують психотерапевтичні функції під час проведення занять, до усіх служб університету, а за потреби відповідних фахівців задля створення сприятливих і психологічно комфортних умов для якісного надання освітніх послуг в умовах воєнного стану і в повоєнний період. Зауважено, що війна негативно впливає на якість життєдіяльності особистості та функціонування її емоційної сфери, знижуючи здатність до протистояння впливу психотравмувальних подій та їх наслідків. Підсумовано, що перспективні подальші дослідження полягають у впровадженні інноваційних освітніх технологій і визначенні їх ефективності з огляду на підвищення навчальної мотивації та якості професійної підготовки здобувачів вищої освіти [13].

У статті «Інформаційно-аналітичний супровід підтримки ментального здоров'я українських освітян в умовах воєнного стану» схарактеризовано теоретичні аспекти проблеми ментального здоров'я, ґрунтуючись на аналізі джерельної бази. Визначено суть і складники, схарактеризовано стани ментального здоров'я, окреслено основні інформаційні шляхи підтримки ментального здоров'я освітян. Встановлено, що ментальне здоров'я є надзвичайно актуальною науковою проблемою яка досліджується за такими напрямами, як: вплив травматичних переживань, пов'язаних із війною, на ментальне здоров'я; шляхи відновлення ментального здоров'я у повоєнний період; дослідження впливу різних чинників на психічне здоров'я; особливості використання адаптивних копінг-стратегій в умовах війни; використання психотерапевтичних технологій у наданні допомоги постраждалим із проявами ПТСР; різні аспекти підтримки і збереження ментального здоров'я. Показано основні підходи щодо визначення сутності поняття «ментальне здоров'я». Схарактеризовано авторський варіант визначення поняття «ментальне здоров'я освітянина» як стан добробуту, за якого він може реалізувати свій власний потенціал в освітній галузі та впоратись зі стресами, продуктивно і плідно працюючи в освітній сфері, передаючи свій досвід і знання молодому поколінню. Зазначено, що складники психічного здоров'я офіційно визнано ВООЗ. Висвітлено чинники, які впливають на психічне здоров'я, основні стани психічного здоров'я (стійкий, реактивний, вразливий) та можливості регуляції цих станів. Підсумовано, що ментальне здоров'я освітянина – це площина наукових інтересів як українських, так і закордонних науковців і є актуальним як для держави в цілому, так і для кожного освітянина. Визначено, що самопросвіта і профілактика засобами інтернет-ресурсів мають сенс при стійкому й реактивному стані психічного здоров'я та запобігають вразливому стану. Прогнозовано, що перспективними є питання,

пов'язані з дослідженням впливу на ментальне здоров'я штучного інтелекту, резильєнтності освітян в умовах воєнного стану, впливу різних соціальних і психологічних чинників в умовах підвищеного рівня небезпеки на формування резильєнтності освітянина [17].

У статті «Збереження ментального здоров'я дітей в освітньому середовищі у сучасних кризових умовах» подано класифікацію постраждалих дітей через події війни залежно від специфіки впливу стресових чинників. Схарактеризовано основні наслідки впливу надмірних стресових чинників на ментальне здоров'я дітей у довготривалій перспективі, розкрито прояви симптомів психотравми, дистресу. Відображено специфічні чинники, що є характерними для дітей у кризових обставинах і суттєво позначаються на їхньому психоемоційному стані. Виокремлено ключові проблеми освітнього середовища, які можуть позначатися на загальному психоемоційному стані учасників освітнього процесу: недостатність психоедукаційних заходів, недостатність у освітніх програмах предметів, спецкурсів, спеціальних тем у впроваджених програмах, які передбачали б навчання дітей і підлітків практичних навичок саморегуляції, самодопомоги, подолання негативних наслідків впливу надмірних стресових чинників, недостатня кількість спеціальних програм із збереження психоемоційного балансу та ментального здоров'я для дорослих учасників освітнього процесу, недостатня кількість методичних рекомендацій щодо специфіки побудови освітнього процесу в умовах хронічних кризових обставин, наявність когнітивних труднощів і проблем вольової сфери, психорегуляції, порушення психоемоційного балансу дітей і підлітків, наявність психоемоційних складнощів дорослих учасників освітнього процесу. Розглянуто шляхи оптимізації освітнього процесу з урахуванням сучасних кризових обставин щодо збереження метального здоров'я учасників освітнього простору. Обґрунтовано, що надмірні стресові чинники, спричинені воєнними подіями, мають істотний негативний вплив на психоемоційний стан дорослих і дітей та довготривалу перспективу. Зазначено, що у дітей це призводить до порушень психічних процесів і зниження ефективності навчання. Психоемоційний стан дорослих безпосередньо впливає на психоемоційний стан дітей, тому саме дорослі відіграють ключову роль у відновленні емоційної рівноваги та підтримці ментального здоров'я дітей. Наголошено на необхідності впровадження соціальних програм для профілактики ПТСР у воєнний і повоєнний періоди. Зазначено, що освіта має адаптуватися до сучасного соціокультурного контексту, формуючи в учасників освітнього процесу не лише знання, а й усвідомлення цінності ментального здоров'я, здатність розпізнавати стресові

чинники, вміння застосовувати навички психопрофілактики та подолання негативних наслідків впливу надмірного стресу. Прогнозовано, що в перспективі доцільно активізувати комплексні дослідження стану ментального здоров'я та життєстійкості учасників освітнього процесу, а також дослідження ефективності психологічних програм збереження ментального здоров'я, ефективності психоедукаційних заходів та формування навичок саморегуляції учасників освітнього процесу. Підсумовано, що важливо формувати в учасників освітнього процесу не лише знання, а й усвідомлення цінності ментального здоров'я, здатність розпізнавати стресові чинники, вміння застосовувати навички психопрофілактики та подолання негативних наслідків впливу надмірного стресу, орієнтуватися на цілісний розвиток особистості в освітньому процесі. Адже новочасна освіта має виходити за межі суто академічних знань і передбачати розвиток емоційної компетентності, вміння дбати про ментальне здоров'я, розпізнавати ознаки стресу та ефективно реагувати на нього. Це не лише сприятиме особистісному розвитку, а й формуванню більш стійкого, відповідального та зрілого суспільства [24].

3.2.3. Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки щодо збереження ментального здоров'я і резильєнтності освітян

Information and Analytical Support for the Digital Transformation of Education and Pedagogy With Regard to Preserving the Mental Health and Resilience of Educators

Результати наукових розвідок / Scientific Research Results

У рамках наукових досліджень ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського відведено значну увагу інформаційному забезпеченню, зокрема інформаційно-аналітичному супроводу та аналітичному узагальненню джерелознавчого аспекту щодо збереження ментального здоров'я суб'єктів освітнього процесу, формування й розвитку в них резильєнтності у надзвичайно небезпечних умовах існування українського суспільства.

Зокрема, звернуто увагу на аналітичні результати, які отримано виконавцями прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025, науковий керівник – М. Ростока) [40]:

1) У довідковому бюлетені «Аналітичний вісник у сфері освіти й науки» (випуски 17 і 18 – 2023; 19 і 20 – 2024) [1, 2, 3, 4, 5] досліджено проблему психології цифрового простору у воєнних реаліях та вміщено аналітичні огляди за такими темами:

❖ «Психологічні чинники індивідуальної і колективної стійкості та опору військовій агресії» (2018–2023)». За напрямом «Теоретико-методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації психологічної науки і освіти» розкрито результати аналізу доробку дослідників психології з визначення психологічних чинників стресостійкості – індивідуальної та колективної. Виокремлено напрями докладання зусиль для подолання зазначених викликів, зокрема із психосоціальної підтримки населення в умовах воєнного стану, адже українське суспільство перебуває в стані пролонгованої колективної травми. Стверджено, що готовність проживати тиск травми війни, здатність опиратись реаліям і викликам воєнного стану, вміння використовувати стрес війни як певний трамплін для посттравматичного зростання – усе це є психологічними чинниками індивідуальної і колективної стійкості та опору військовій агресії. Розглянуто джерела, що містять теоретичні засади феномену стресостійкості; окреслено психологічні виклики, які постали перед українським суспільством внаслідок війни; подано огляд досліджень щодо психосоціального супроводу та психологічного відновлення тих, хто зазнав травми війни; встановлено перспективи виходу окремої особистості та суспільства в цілому в режим відновлення після завершення війни [1, с. 110–124].

❖ «Резильєнтність або психологічна стійкість: концепт, вимірювання, розвиток» є логічним продовженням аналітичних розвідок тематики «Психологічні чинники індивідуальної і колективної стійкості та опору військовій агресії». Присвячено результатам аналізу англомовних джерел й стосується найвагомішого чинника стресостійкості – психологічної резильєнтності. Наголошено на тому, що концепція резильєнтності (Resilience) має певну динаміку розвитку упродовж останніх десятиріч, і, як це властиве будь-якому феномену, що тільки-но розвивається, серед дослідників спостерігається неоднозначність, хаотичність, слабка узгодженість теоретичних обґрунтувань понять і практичних рекомендацій щодо розвитку стійкості. В огляді розглянуто певну структуризацію в розмаїтті думок щодо феномену психологічної резильєнтності взагалі та українського резильєнсу зокрема. Розглянуто найпоширеніші концепції резильєнтності (психологічної стійкості), які представлено в англомовних джерелах, а також акцентовано увагу на оглядові аналітичних матеріалів концепту резильєнтності українських дослідників. Оскільки великою мірою цільовою аудиторією є освітяни, окрему увагу приділено дослідженням резильєнтності, пов'язаним з освітянським середовищем – резильєнтність педагогічних працівників, здобувачів освіти всіх ланок. Завершальну частину оглядового матеріалу

присвячено наявним в англомовних джерелах матеріалам, що висвітлюють життєстійкість українців [2, с. 96–120].

❖ «Психологія штучного інтелекту як феномен цифрового освітньо-наукового простору», де вектор дослідницького пошуку спрямовано на забезпечення інформаційно-аналітичного супроводу упровадження технологій штучного інтелекту в науку й практику освіти. Виокремлено основні напрями розвитку досліджень у термінополі «психологія штучного інтелекту» як феномену цифрового освітньо-наукового простору. Зазначено, що штучний інтелект у психології стає актуальним предметом вивчення, як власне й сама психологія штучного інтелекту. До цього більшість дослідників відносить такі аспекти: розроблення комп'ютеризованих моделей на основі аналізу психіки людини – сприйняття й оброблення інформаційних потоків; підвищення рівня якості когнітивних процесів – запам'ятовування й мислення; інтерфейс між людиною і комп'ютером – активізація пізнання та ін. Огляд містить такі кластери вивчення зазначеної проблеми, як трансформація наративів системи психологічної науки й практики засобами цифровізації в історіографічно-філософському дискурсі учених і практиків; особливості застосування методів і технологій штучного інтелекту в підготовці майбутніх психологів; штучний інтелект у контексті організаційної психології, психологічні аспекти використання штучного інтелекту в закладах освіти (педагогічна психологія); інтерфейс психологічних впливів штучного інтелекту – реалії й майбутнє, актуальні практики цифрової психології, штучний інтелект в охороні поведінкового та психічного здоров'я, штучний інтелект в геронтології та ін. Наголошено, що зазначені кластери є орієнтирами, що мають послугувати окресленню трансдисциплінарних стратегій щодо організації й проведення наукових досліджень у контексті випереджального розвитку освіти, цифрової педагогіки, цифрової психології, визначення й обґрунтування психологічних засад розбудови трансдисциплінарної методології, у тому числі з урахуванням концептів психології штучного інтелекту, а також функціонування сервісів підтримки ментального здоров'я та стресостійкості освітян в умовах соціально-турбулентного простору. Актуалізовано, що наука потребує ґрунтовних досліджень, які стосуються недопущення деструктивних наслідків впливів цифрових інновацій, у тому числі й штучного інтелекту, на існування людства взагалі та кожної особистості зокрема [3, с. 95–121].

❖ «Інклюзивні освітні середовища в умовах цифрової трансформації суспільства: психологічний аспект», де висвітлено науковий доробок провідних українських і закордонних науковців у контексті психологічного

супроводу інклюзивних освітніх середовищ в умовах цифрової трансформації суспільства. Акцентовано увагу на працях, у яких дослідники стверджують, що одним із інноваційних напрямів розвитку української школи є інклюзивна освіта. Констатовано, що педагогічно обґрунтоване й виважене використання цифрових технологій відкриває широкі можливості для підвищення якості освіти здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, її доступності, сприяння рівному доступу до освітніх послуг, плідній суспільній інтеграції на засадах інклюзивного підходу. Досліджено науковий доробок, в якому розроблено модель використання мультимедійних технологій у системі дошкільного закладу освіти в роботі з інклюзивною групою. Йдеться про те, що дослідниками визначено структуру інклюзивної компетентності. Зазначено, що в контексті інклюзивної освітньої інноватики цифрова доступність є важливим аспектом забезпечення безбар'єрності для рівного доступу освітян, у тому числі тих, хто мають особливі потреби, до цифрових освітніх технологій і послуг. Наголошено, що Україна є однією з країн, яка першою на пострадянському просторі усвідомила важливість цифрової доступності та вжила заходів для її впровадження. Розглянуто психологічну самодопомогу в умовах цифрового розвитку суспільства, особливості оптимізації професійних компетентностей соціальних працівників, вплив воєнного стану на психічне здоров'я особистості, психолого-педагогічний супровід інклюзивного навчання та виховання здобувачів освіти з особливими потребами. Зазначено, що воєнний стан країни суттєво ускладнює забезпечення інклюзивної освіти, впровадження якої залежить від розуміння педагогічними працівниками інклюзії як цінності демократичного суспільства, розвитку толерантності, зміни ставлення до осіб з особливими потребами, їх фахової підготовки до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Аналітичний огляд підготовлено на реалізацію Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року [4, с. 78–111];

❖ «Психолого-педагогічна організація інклюзивних освітніх середовищ», де узагальнено результати досліджень у галузі інклюзивної освіти, а саме – з підготовки педагогічних кадрів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Зосереджено увагу на теоретичних і практичних, методологічних і методичних аспектах, нових підходах щодо психолого-педагогічної підготовки фахівців (вихователів, вчителів, викладачів) до роботи в умовах інклюзії, їхньої готовності до діяльності в інклюзивному освітньому середовищі. Увагу приділено розвитку інклюзивної культури педагогів як

важливої передумови створення безбар'єрного освітнього середовища. Аналіз охоплює засоби формування такої культури через педагогічну рефлексію, індивідуальну освітню траєкторію, виховну роботу, адаптовані методики, активне залучення до соціального проєктування та комунікації з фахівцями різних галузей. Акцент зроблено на розвитку, формуванні та удосконаленні інклюзивної компетентності як результату фахової підготовки педагога й як інтегративної професійної якості, що поєднує знання, уміння, цінності та особистісну готовність до ефективної взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами. Досліджено організаційно-педагогічні умови, що забезпечують ефективне формування фахівців, здатних до роботи в різнорівневих інклюзивних контекстах – від дошкілля до системи вищої освіти. Аналітичний огляд охоплює проблеми Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 р. № 527-р)[48] [5, с. 122–149];

2. Збірники науково-практичних заходів, які проведено відділом наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за темами «Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану» (17 травня 2023 року) та «Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації суспільства: реалії й майбутнє освіти, педагогіки і психології» (15 травня 2024 року), присвячених Всеукраїнському фестивалю науки, містять розділ «Психолого-педагогічні аспекти цифрової трансформації освітнього процесу», у якому розкрито певні аспекти психологічних чинників здійснення заходів щодо цифровізації освітньої діяльності в умовах воєнного стану. У наукових працях висвітлено актуальні проблеми розвитку процесів цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології, розкрито основні ідеї, проміжні та кінцеві результати наукових досліджень учасників круглих столів, що сприяють активному обміну досвідом й застосуванню позитивних результатів презентованих досліджень у національній системі освіти України. У підґрунтя презентованого учасниками заходів доробку покладено ідеї й констатування сучасних дослідників, які назріли в умовах надзвичайних ситуацій, форсмажорних обставин бурхливого науково-освітнього простору (постпандемійні деструктивні наслідки, воєнний стан, тотальна міграція, соціальна турбулентність та ін.) [22, с. 57–86; 23, с. 71–90].

За результатами прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний і повоєнний

[48] Джерело: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text (дата звернення: 17.04.2025).

періоди України», яке здійснює відділ наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти (2023–2025, завідувач відділу – М. Ростока, науковий керівник – О. Лучанінова), прикладні аспекти викладено у такому науковому здобутку:

❖ Інформаційно-аналітичний довідник «Психологічний супровід воєнного та повоєнного періодів України», у якому зосереджено актуальні узагальнення щодо теоретико-методологічних засад інформаційно-аналітичного супроводу психології виховання у воєнний і повоєнний періоди України; розкрито історіографічний контекст військової психології, зокрема підготовки військових психологів; здійснено інформаційний супровід психолого-педагогічної організації інклюзивної освіти; зосереджено увагу на результатах контент-аналізу дієвих практик подолання деструктивних наслідків воєнного періоду України; акцентовано на джерелах, які супроводжують підготовку педагогічних кадрів до надання першої психологічної допомоги в умовах надзвичайності [34].

❖ Довідковий бюлетень «Дайджест провідних спеціалізованих видань з психологічних наук», у якому йдеться про українську періодику, що посідає чільне місце в джерельній базі наукових досліджень і слугує вагомим джерелом наукової психологічної інформації. Зазначено, що створення бази знань щодо спеціалізованих періодичних видань з психологічних наук українського та закордонного походження, представлення довідкової та оглядової наукової продукції з питань розвитку психологічної науки у воєнний і повоєнний періоди України є одним із головних завдань наукових досліджень відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки. Дайджест слугує платформою для поширення результатів та інсайтів щодо різних аспектів людського розвитку, навчання й поведінки. Увагу приділено спеціалізованим журналам, призначеним для дитячих і підліткових психотерапевтів, психіатрів, консультантів із сімейних і навчальних питань [8].

***

Узагальнюючи результати аналітичного огляду, який акумулює, на думку автора, найкращі практики українських і закордонних досліджень з проблем ментального здоров'я в умовах цифрової трансформації освіти, можна стверджувати, що запропоновані в роботах науковців методики, технології, прогностичні підходи та методичні рекомендації мають високий потенціал для практичного застосування. З огляду на це важливо підтримати науковців і практиків, які наголошують зокрема на нагальній потребі:

❖ впровадження спеціальних соціальних програм, що спрямовані на запобігання розвитку ПТСР серед населення в умовах війни та у період після її завершення. Такі програми мають охоплювати як профілактичні заходи, так і психологічну допомогу, адаптовану до різних вікових і професійних груп, зокрема педагогів, учнів і батьків;

❖ інтеграції в освітній процес напрямів, пов'язаних з турботою про ментальне здоров'я учасників освітнього процесу Це передбачає створення середовища, у якому формуються особистості, здатні усвідомлювати важливість збереження психічного благополуччя, ідентифікувати джерела стресу, розпізнавати його прояви, а також володіти навичками психопрофілактики й подолання наслідків стресових ситуацій;

❖ підвищення обізнаності дорослих щодо ментального здоров'я, а також опанування ними навичок подолання стресу та психоемоційної саморегуляції;

❖ проведення комплексного аналізу стану ментального здоров'я учасників освітнього процесу, вивчення рівня їхньої життєстійкості та психоемоційної адаптації;

❖ аналізу ефективності психоедукаційних заходів, які мають на меті формування навичок саморегуляції, стресостійкості та емоційної грамотності в умовах тривалої нестабільності тощо.

Доробок, про який йдеться вище, сприятиме формуванню психологічної стійкості, професійної компетентності та загального добробуту серед здобувачів освіти, педагогів і майбутніх фахівців. Представлений огляд є плановим результатом прикладного дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025, науковий керівник – М. Л. Ростока), що перебуває на завершальному етапі реалізації, а його результати мають посприяти розвитку ментального здоров'я [40]. За результатами аналізу сучасних підходів до підтримки ментального здоров'я в цифровому освітньому середовищі можна рекомендувати до впровадження найбільш ефективні практики, які стануть основою у розробленні й реалізації інноваційних програм профілактики та підтримки психічного здоров'я в освітній сфері.

[49]

[49] Джерело: https://dnpb.gov.ua/ua/?events=36074 (дата звернення: 27.06.2025)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

List of References

1. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки* : довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2023. Вип. 17. 124 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/735560/ (дата звернення: 17.06.2025).

2. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки :* довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; бібліогр . ред. Л. О. Пономаренко ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2023. Вип. 18. 120 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.737306.

3. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки :* довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2024. Вип. 19. 121 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.741210.

4. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки :* довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2024. Вип. 20. 111 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/743046.

5. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки :* довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2025. Вип. 22. 149 с.. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/745468.

6. Булен П. А., Колчинська Ю. Розлад тривалого горя: природа, чинники ризику, діагностика і когнітивно-поведінкова терапія. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2022. Вип. 2 (7). e0702375. DOI: https://doi.org/10.26766/pmgp.v7i2.375.

7. Гончаренко С. Підтримка ментального здоров'я учасників освітнього процесу під час дії воєнного стану та в умовах надзвичайних ситуацій. *Безпека і здоров'я учасників освітнього процесу в умовах сьогодення : зб. наук. статей 6-ої всеукр. наук.-практ. онлайн-конф.,* 16 листоп. 2023 р. Суми / за заг. ред. В. М. Успенської. Суми : ФОП Цьома С. П., 2023. С. 118–124. URL: https://www.soippo.edu.ua/images/Конф/22/статей_конф.16.11.2023_Суми.pdf (дата звернення: 30.06.2025).

8. *Дайджест провідних спеціалізованих видань з психологічних наук:* довід. бюл. / за наук. ред. М. Л. Ростоки; авт.-упоряд.: О. П. Лучанінова, С. С. Рашидова, О. В. Углова, Я. В. Пилипчук, Л. О. Пономаренко, М. Л. Ростока; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2025. 171 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/745470/ (дата звернення: 06.05.2025).

9. Дзеружинська Н., Гиндич А. Дослідження психічного здоров'я студентів, які постраждали від війни: коморбідність, якість життя та ефективні

терапевтичні підходи. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2025. Вип. 10 (1). DOI: https://doi.org/10.26766/pmgp.v10i1.596.

10. Дорожко І., Малихіна О., Туріщева Л. Створення психологічно безпечного середовища закладу дошкільної освіти в умовах сучасних викликів. *Дошкільна освіта в сучасному освітньому просторі: актуальні проблеми, досвід, інновації*: матеріали 1-ої всеукр. наук.-практ. конф., 18 квіт. 2024 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди; [редкол.: Ю. Д. Бойчук (голов. ред.) та ін.]. Харків, 2024. С. 76–79. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/15376 (дата звернення: 30.06.2025).

11. *Захист і підтримка ментального здоров'я українців в умовах воєнного стану: виклики і відповіді :* монографія / НАПН України; за заг. ред. В. Г. Кременя; [В. Г. Панок, С. Д. Максименко, М. М. Слюсаревський, Л. І. Прохоренко, Н. В. Чепелєва, Т. І. Куліш, С. Л. Чуніхіна, І. Г. Губеладзе, І. І. Ткачук, Н. А. Ярмола]. Київ, 2024. 188 с. DOI: https://doi.org/10.32405/978-617-7118-51-9-2024-188.

12. *Збереження психічного здоров'я в умовах воєнних дій:* зб. наук. пр. учасників міжвузівського круглого столу, 31 жовт. 2023 р., Київ / ред. кол.: Л. М. Вольнова. Київ, 2023. 251 с. URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi79/0059010.pdf (дата звернення: 30.06.2025).

13. Ілійчук Л. В. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу як індикатор якості освіти в умовах воєнного стану. *Наук. журнал Хортицької нац. академії.* 2023. Вип. 2 (9). С. 194–206. DOI: https://doi.org/10.51706/2707-3076-2023-9-20.

14. Інжиєвська Л. А. Ментальне здоров'я та його підтримка в умовах військових дій в Україні: електр. навч. курс. *Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України,* 2024. 31 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/739616 (дата звернення: 30.06.2025).

15. Інформаційний супровід освітян щодо подолання деструктивних наслідків воєнного стану (ПТСР): реферат. огляд (част. 1) / упоряд.: Я. В. Пилипчук, О. В. Углова, Л. О. Пономаренко; за заг. ред. М. Л. Ростоки, О. П. Лучанінової; бібліогр. ред. О. В. Углова. *Віртуальний читальний зал освітянина ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Освіта і наука в умовах війни (онлайн-проєкт) /* НАПН України; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [офіц. сайт]. Київ, 2024. 38 с. URL: https://dnpb.gov.ua/my/5_ER-IAS-ps-2024.pdf (дата звернення: 30.06.2025).

16. Інформаційний супровід освітян щодо подолання деструктивних наслідків воєнного стану (ПТСР): реферат. огляд (част. 2) / упоряд.: О. В. Углова; за заг. ред. М. Л. Ростоки, О. П. Лучанінової; бібліогр. ред. О. В. Углова. *Віртуальний читальний зал освітянина ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Освіта і наука в умовах війни (онлайн-проєкт) /* НАПН України; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [офіц. сайт]. Київ, 2025. 22 с. URL: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2025/02/ER-1_ias_ptsr_2025.pdf.

17. Коваленко І. Е. Інформаційно-аналітичний супровід підтримки ментального здоров'я українських освітян в умовах воєнного стану.

Імідж сучас. педагога. 2024. Вип. 4 (217). С. 106–110. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-4(217)-106-110.

18. Кравченко О. Соціально-психологічна підтримка ментального здоров'я учасників освітнього процесу в кризових ситуаціях (практичний досвід). *Social Work and Education.* 2023. Вип. 10 (3). С. 35–46. DOI: https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.4.

19. Кресан О. Д. Загальне уявлення про стійкість особистості до стресу та її структура. *Вчені зап. ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія.* 2025. Т. 36 (75), № 1. С. 6–11. DOI: https://doi.org/10.32782/2709-3093/2025.1/02.

20. Лавріненко Л. Ментальне здоров'я школярів в умовах воєнного стану. *Вісн. Нац. ун-ту «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія : Пед. науки*. 2024. Вип. 26 (182). С. 133–138. DOI: https://doi.org/10.58407/visnik.242624.

21. Ментальне здоров'я студентської молоді на четвертий рік війни / А. А. Балицька, О. М Демченко, О. С. Карнацька, В. В Височанський. *Іннов. педагогіка.* 2025. Т. 1, № 80. С. 65–70. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2025/80/part_1/80-1_2025.pdf (дата звернення: 30.06.2025).

22. *Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану (до Всеукраїнського фестивалю науки) :* зб. матеріалів (тез доп.) круглого столу відділу наук. інформ.-аналіт. супроводу освіти / Держ. наук-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: М. Л. Ростока (голова, упоряд.), І. Е. Коваленко, Т. І. Годецька ; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко]. Вінниця : Твори, 2023. 89 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/735412/ (дата звернення: 21.03.2025).

23. *Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації суспільства: реалії й майбутнє освіти, педагогіки і психології (до Всеукраїнського фестивалю науки) :* зб. матеріалів (тез доп.) круглого столу відділу наук. інформ.-аналіт. супроводу освіти / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [ред. кол.: М. Л. Ростока (голова, упоряд.) ; Я. В. Пилипчук, Т. С. Бондаренко, Т. В. Симоненко, Т. І. Годецька, Ю. А. Кравченко, О. В. Углова]. Вінниця : ТВОРИ, 2024. 92 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.741308.

24. Омельченко Я. М. Збереження ментального здоров'я дітей в освітньому середовищі у сучасних кризових умовах: наук. доп. загальним зборам НАПН України «Захист і підтримка ментального здоров'я українців в умовах воєнного стану: виклики і відповіді», 22 листоп. 2024 р. *Вісн. Нац. академії пед. наук України*. 2024. Вип. 2 (6). С. 1–6. DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6223.

25. *Організація освітньої діяльності в закладах освіти Києва в умовах воєнного стану:* метод. рек. : навч.-метод. посіб. / упоряд.: О. Фіданян, М. Войцехівський, О. Дідур ; за заг. ред. О. Фіданян, М. Войцехівського. Київ : Київ. столич. ун-т ім. Б. Грінченка, 2024. 428 с. URL: https://psyhologdcpp.in.ua/wp-content/uploads/2024/10/Порадник_рекомендації_2024.pdf (дата звернення: 30.06.2025).

26. Особливості психічного здоров'я персоналу освітніх та наукових організацій в умовах війни / Л. М. Карамушка, О. В. Креденцер, К. В. Терещенко, В. І. Лагодзінська, В. М. Івкін, О. С. Ковальчук. *Організаційна психологія.*

Економічна психологія. 2022. Вип. 1 (25). С. 62–74. DOI: https://doi.org/10.31108/2.2022.1.25.7.

27. Перепелюк Т., Гриньова Н. Дослідження особливостей соціальної адаптації молоді України в умовах сьогодення. *Психологічний журнал*. 2025. Вип. 14. С. 146–154. DOI: https://doi.org/10.31499/2617-2100.14.2025.328874.

28. Петренко О. Питання психолого-педагогічної підтримки дітей під час війни: інформаційно-технологічне забезпечення. *Інноватика у вихованні*. 2022. Вип. 15. С. 67–76. DOI: https://doi.org/10.35619/iiu.v1i15.475.

29. Плетка О. Психосоціальна підтримка підлітків, що пережили страхіття війни: метод. посіб. Київ : Центр реадаптації та реабілітації «ЯРМІЗ», 2022. 54 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/733662/ (дата звернення: 30.06.2025).

30. Пляка Л. В, Герасимова О. О. Психологічний супровід здобувачів освіти в умовах війни: шлях до збереження ментального здоров`я. *Вчені зап. ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія.* 2025. Т. 36 (75), № 1. С. 127–132. DOI: https://doi.org/10.32782/2709-3093/2025.1/22.

31. Прокопенко О. А. Емоційне виснаження студентів та втома під час війни. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: педагогіка та психологія*. 2025. Вип. 7. DOI: https://doi.org/10.54929/2786-9199-2025-7-10-01.

32. *Психічне здоров'я підлітків, які зазнали впливу війни в* Україні / Р. Гото, І. Пінчук О. Колодежний, Н. Піменова, Ю. Кано, Н. Скокаускас. *JAMA Pediatr.* 2024. Вип. 178 (5). С. 480–488. DOI: https://doi:10.1001/jamapediatrics.2024.0295.

33. *Психічне здоров'я та спосіб життя студентів під час війни* / С. В. Гозак, О. Т. Єлізарова, Т. В. Станкевич, В. В. Чорна, Л. П. Товкун, Н. В. Лебединець, А. М. Парац, О. Ю. Бондар, Л. Л. Хмель. *Вісн. Вінницького нац. мед. ун-ту*. 2023. Вип. 27 (4). С. 628–634. DOI: https://doi.org/10.31393/reports-vnmedical-2023-27(4)-17.

34. *Психологічний супровід воєнного та повоєнного періодів України:* інформ.-аналіт. дов. / за наук. ред. О. П. Лучанінової; авт.-упоряд.: О. П. Лучанінова, Я. В. Пилипчук, С. С. Рашидова, Г. В. Міськов, О. В. Углова; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2025. 290 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/745461/ (дата звернення: 07.07.2025).

35. *Психосоціальна підтримка ментального здоров`я дітей і педагогів: дієві інструменти та практики:* метод. посіб. / авт.-упоряд.: С. М. Харитонова, Т. В. Брайченко, Н. О. Якухіна ; Комунальний навчальний заклад «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». Черкаси : РВВ КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР», 2024. 64 с. URL: http://library.ippro.com.ua/attachments/article/734/Методичний%20посібник.pdf (дата звернення: 30.06.2025).

36. *Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу :* навч.-метод. посіб. / В. Л. Андрєєнкова, Т. В. Войцях, І. П. Гриців, В. О. Мельничук, Н. О. Сабліна, О. В. Фляровська, Т. А. Харьківська. Київ. 2023. 149 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1EK88elXsT-7rOuRQasYiRT6s6YagcbIz/view (дата звернення: 30.06.2025).

37. Сергієнко В. Ментальне здоров'я учнів в умовах війни: психолого-педагогічний аспект. *Нова пед. думка*. 2024. Вип. 2 (118). С. 30–35. DOI: https://doi.org/10.37026/2520-6427-2024-118-2-30-35.

38. Смалиус Л., Холоденко М. Сенсорна кімната як засіб збереження ментального здоров'я під час освітнього процесу в умовах сьогодення. *Безпека і здоров'я учасників освітнього процесу в умовах сьогодення* : зб. наук. статей 6-й Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., 16 листоп. 2023 р., Суми / за заг. ред. В. М. Успенської. Суми : ФОП Цьома С. П., 2023. С. 92–98. URL: https://www.soippo.edu.ua/images/Конф/22/статей_конф.16.11.2023_Суми.pdf. (дата звернення: 30.06.2025).

39. Шульгай А. Г., Федчишин Н. О., Шульгай О. М. Синдром вигорання студентів-медиків під час війни та чинники, які його визначають. *Медична освіта*. 2023. Вип. 3 (101). С. 104–111. DOI: https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2023.3.14276.

40. *Information and Analytical Support for the Digital Transformation of Education and Pedagogy: Domestic and Foreign (2023–2025, ДР № 0123U100476)* / Digital Library NAES of Ukraine. URL: https://lib.iitta.gov.ua/cgi/stats/report/themes/0123U100476/ (дата звернення: 30.06.2025).

41. *Impact of the Russian Invasion on Mental Health of Adolescents in Ukraine* / O. Osokina, S. Silwal, T. Bohdanova, M. Hodes, A. Sourander, N. Skokauskas. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry.* 2023. Vol. 62 (3). P. 335–343. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jaac.2022.07.845.

[50]

[50] Джерело: https://dnpb.gov.ua/ua/?events=38788 (дата звернення: 25.05.2025)

3.3. Психологічна стійкість і ментальне здоров'я суб'єктів освітньої системи в обставинах війни: практичний контекст наукових здобутків дослідників сьогодення (2022–2023)

Бібліографічний огляд

Автор-упорядник

Мерзлякова Олена Леонідівна

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти,
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, НАПН України[51]

ORCID iD: 0000-0002-4035-9144

Анотація. Бібліографічний огляд охоплює, у першу чергу, бібліографічні джерела за 2022–2023 рр., що висвітлюють вплив війни та психологічний стан суб'єктів освітнього процесу – фахівців освітньої галузі, суб'єктів освітнього процесу, здобувачів освіти, зокрема учнів та їхніх батьків, тощо.

У першому параграфі огляду зазначено на джерела, де йдеться про наслідки війни та рівні суспільної свідомості.

У другому параграфі огляду вміщено джерела, що охоплюють дослідження, які присвячено психологічній стійкості освітян.

У третьому параграфі огляду анонсовано перспективні дослідження, що визначають вплив наслідків війни на діяльність освітян та окреслюють напрям підсилення та розвитку ментального здоров'я українців.

Ключові слова: інформаційно-аналітичний супровід, психологічна стійкість, травма війни, освітня галузь, резильєнтність, вебсоціальне втручання, ментальне здоров'я.

52

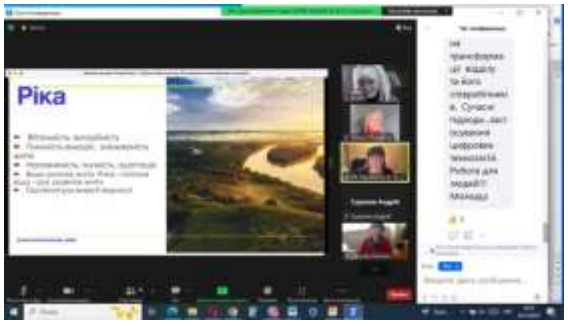

[51] 2023 р.

[52] Матеріали вебінар-практикуму "Виявлення стратегій резильєнтності освітян України в умовах війни та розвиток їхньої психічної стійкості": https://dnpb.gov.ua/ua/?events=36074 (дата звернення: 17.06.2025)

Psychological Resilience and Mental Health of Individuals in the Education System in Wartime: Practical Context of Scientific Achievements by Contemporary Researchers (2022–2023)

Bibliographic Review

Author-compiler

Merzlyakova Olena Leonidivna

Ph.D (in Psychology), Senior Researcher
at the Department of Scientific Information and
Analytical Support of Education,
V. Sukhomlynskyi State Scientific and
Educational Library of Ukraine, NAES of Ukraine

Abstract. The bibliographic review primarily covers bibliographic sources for 2022–2023 that highlight the impact of war and the psychological state of those involved in the educational process – education specialists, educational process participants, students, and their parents. The first paragraph of the review refers to sources that discuss the consequences of war and levels of public awareness. The second paragraph contains sources covering research on the psychological resilience of educators. The third paragraph announces promising research that defines the direction for strengthening and developing the mental health of Ukrainians.

Keywords: Information and Analytical Support, Psychological Resilience, War Trauma, Education Sector, Resilience, Web-Based Social Intervention, Mental Health.

3.3.1. Вплив воєнного стану на суспільну свідомість

The Influence of Martial Law on Public Awareness

1. **Korman M. B., DeSouza J., Ellis J. Web-Based Psychosocial Interventions for Disaster-Related Distress: What Has Been Trialed in the Past, and What Can We Learn From This? *Disaster Medicine and Public Health Preparedness.* 2023. Vol. 17.** DOI: https://doi.org/10.1017/dmp.2022.258.

Вебпсихосоціальне втручання для лікування стресу, пов'язаного з катастрофою: що було випробувано в минулому і чого ми можемо навчитися з цього?
Автори: М. Корман, Дж. ДеСуза, Дж. Елліс

У публікації визначено позитивні характеристики вебпідходу до лікування стресу, пов'язаного з катастрофою. Наголошено на численних потенційних перевагах вебпрограмування психічного здоров'я порівняно з інтервенціями «віч-на-віч». Зафіксовано переваги, які пов'язані з охопленням

широкої аудиторії через механізми підвищення інклюзивності, прийнятності та зменшення розбіжностей у догляді. Запропоновано для майбутніх досліджень:

❖ збільшити вибірку для узагальнень; можливість узагальнення повідомлених результатів може бути обмежена малим розміром вибірки;

❖ визначити прогнози доступу до програми, ризики та вигоди, демографічні змінні, актуальність втручання для різних культурних груп та створити індивідуальну історію доступу до інформації про здоров'я в інтернеті з урахуванням того, що майбутні зусилля щодо впровадження могли зосередитися на тих, хто швидше від усіх візьме участь у втручаннях та/або отримує від них користь;

❖ оцінити вплив втручання/оцінювання щодо різних чинників впливу; наявні дані можуть не відображати ефективність втручання, якщо люди оговталися від лиха до того, як звернулися до служби підтримки;

❖ оцінити довгострокові наслідки втручань.

Надано рекомендації щодо майбутнього програмування системи вебвтручань:

❖ розробити стратегії доступу до домогосподарств без комп'ютерів для підвищення доступності, що може передбачати використання планшетів і смартфонів;

❖ додати соціальні мережі або інтерактивний контент (наприклад, ігри);

❖ співпрацювати з експертами з графічного дизайну, маркетингу та інших відповідних галузей, щоб створювати надзвичайно привабливий вміст.

2. Hidalgo-Fuentes S., Martí-Vilar M., Ruiz-Ordoñez Y. Problematic Internet Use and Resilience: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Nursing Reports*. 2023. Vol. 13 (1). P. 337–350. DOI: https://doi.org/10.3390/nursrep13010032.

Проблемне використання інтернету та стійкість: систематичний огляд і метааналіз. Автори: С. Ідальго-Фуентес, М. Марті-Вілар, Й. Руїс-Ордоньєс.

Проблемне користування інтернетом стало серйозною проблемою в усьому світі через численні негативні кореляти у сфері здоров'я як психічного, так і фізичного, а також його дедалі більшу поширеність, що потребує вивчення чинників ризику та захисту.

Декілька досліджень виявили негативний зв'язок між стійкістю та проблематичним використанням інтернету, хоча результати виявилися суперечливими. Метааналіз оцінює зв'язок між проблематичним використанням інтернету та стійкістю, а також аналізує можливі змінні. Систематичний пошук проводився в PsycInfo, Web of Science та Scopus.

Проведений метааналіз надає переконливі докази зв'язку між двома змінними. Обговорено обмеження та практичні наслідки.

3. **Bazini M. M., Konstantopoulou G. Post-traumatic Stress Disorder and War: A Systematic Review. *International Journal of Psychological Studies*. 2023. Vol. 15 (2). P. 30.** DOI: https://doi.org/10.5539/ijps.v15n2p30.

Посттравматичний стресовий розлад і війна: систематичний огляд
Автори: М. Базіні, Дж. Константопулу

У літературі ПТСР пов'язаний із травматичним досвідом автомобільних аварій, стихійних лих, сексуальних насильств і особливо війни. Пошук відбувався в колі досліджень, які стосувалися зв'язку між цим розладом і досвідом війни. Важливим висновком стала набагато вища поширеність ПТСР серед населення, дітей і молоді порівняно з ветеранами.

Зв'язок між ПТСР і війною, його інтенсивність і поширеність залежать від інших чинників, зокрема таких, як демографічні особливості, тип травми, психосоціальний склад особистості та її соціокультурна ідентичність. Існує потреба в подальших дослідженнях цього явища з метою формулювання цільової політики профілактики, лікування, втручання та реабілітації людей, які пережили нелюдські ситуації війни.

4. **Psychological Resilience: An Affect-Regulation Framework / A. S. Troy et al. *Annual Review of Psychology*: 2022. Vol. 74, No. 1.** DOI: https://doi.org/10.1146/annurev-psych-020122-041854.

Психологічна стійкість: система регулювання впливу : річний огляд з психології.
Автори: Е. Трой, Е. Віллрот, А. Шеллкросс, Н. Джуліані, Дж. Гросс, А. Мосс

Реагування на негаразди (наприклад, бідність, втрата) є надійним провісником зрушень у психологічному функціонуванні. Однак люди дуже різняться у своїй реакції на біду: деякі відчувають серйозні довгострокові порушення, інші відчувають мінімальний збій або навіть покращення.

У разі отримання кращого результату, ніж очікувалося, з огляду на труднощі можна вести мову про психологічну стійкість. Розуміння того, які процеси пояснюють стійкість, має критичні теоретичні та практичні наслідки.

Однак психологічне розуміння стійкості є неповним з двох причин:

❖ зазвичай не вистачає концептуальної ясності та

❖ два основних підходи до стійкості – підхід до стресу та його подолання та підхід до емоцій і регуляції емоцій – мають обмеження та є відносно ізольованими один від одного.

Щоб подолати ці дві перешкоди, автори винесли на розгляд концептуальні питання стійкості. Вони запропонували інтегративну структуру регулювання впливу, яка використовує взаємодоповнювальні сильні характеристики обох підходів. Ця структура покращує розуміння стійкості, об'єднуючи наявні результати, висвітлюючи прогалини в знаннях і керуючи майбутніми дослідженнями (табл. 1).

Таблиця 1

Концептуальний простір стійкості – структура аналізу
(за Еллісон С. Трой та ін.)

Концептуальні питання	Варіанти відповідей
1	2
1. Що таке рівень аналізу?	• **Індивідуальний** • **Груповий** • **Громадський**
2. Як розуміється лихо?	Негаразди явно не враховуються (наприклад, ознаки стійкості, які використовуються за наявності чи відсутності негараздів). Негаразди враховуються явно: певний тип негараздів потрібно пережити, щоб спостерігати стійкість. Нещастя можна визначити об'єктивно (наприклад, контрольний список заходів) або суб'єктивно (наприклад, індивідуальне оцінювання стресу). **Розглянуто особливості негараздів:** • інтенсивність коливається від низької (наприклад, щоденні клопоти чи тимчасові події) до високої (наприклад, стихійне лихо або серйозна хвороба); • час (наприклад, виникнення на ранньому або більш пізньому етапі життя) і тривалість (наприклад, гострі події, які тривають від хвилин до днів порівняно з хронічними подіями, що тривають від місяців до років); • контрольованість (наприклад, наскільки людина може вплинути на те, як подія відбуватиметься і розгортатиметься з часом); • додаткові важливі характеристики: глобальність відповідних сфер життя, загроза, позбавлення Окремі типи несприятливих обставин або розглядаються події (наприклад, втрата роботи, розлучення, стихійне лихо).
3. Яка природа стійкості?	• **Чинники** (наприклад, відносно стабільна здатність адаптуватися до негараздів) • **Процеси** (наприклад, використання ресурсів для пристосування до негараздів) • **Результати** Індивідуальний рівень (наприклад, краще благополуччя; краще психологічне здоров'я; нижчі рівні психопатології; менше симптомів; відсутність діагнозу; більші академічні, професійні чи соціальні досягнення; досягнення віх розвитку). *Рівень групи/спільноти* (наприклад, більша соціальна та економічна інфраструктура, більші ресурси для освіти та людського розвитку).

1	2
4. Який критерій функціонування використовується для визначення стійкості?	• **Абсолютний показник** (наприклад, відповідає такому порогу, як відсутність клінічної депресії) • **Відносно:** ❖ *інших людей, які зазнають подібних труднощів* (наприклад, менша депресія порівняно з іншими подружжям, що мають втрату); ❖ *інших людей, які не зазнали труднощів* (наприклад, подібне функціонування між особою, яка переживає втрату, і особою, яка не переживає втрату); ❖ *себе* (наприклад, повернення або перевищення рівня депресії до втрати); ❖ *очікування в певному культурному контексті та певні труднощі* (наприклад, менша депресія, ніж очікується в культурі тяжка втрата) Окремі типи (хтось стійкий чи нестійкий) або в континуумі (хтось більш-менш стійкий).
5. Який критерій для траєкторії використовується у визначенні стійкості (тобто, коли у зв'язку з початком несприятливих ситуацій виявляється стійкість)?	• У будь-який момент часу (наприклад, відносно високий рівень психологічного здоров'я протягом життя) • Початок під час негараздів (наприклад, відносно високий психологічний стан під час важкої хвороби) • Початок протягом секунд або хвилин після нещастя (наприклад, відносно високий психологічний стан здоров'я одразу після того, як ви дізналися про серйозну хворобу) • Початок протягом тижнів або місяців після негараздів (наприклад, відносно високий психологічний стан через 2 місяці після раптової втрати роботи) • Початок протягом років після біди (наприклад, відносно високий психологічний стан здоров'я в дорослому віці після жорстокого поводження в дитинстві).

Перспективами досліджень за думкою авторів є такі напрями:

❖ додаткова робота для вивчення стійкості на рівні групи та спільноти;

❖ дослідники мають вивчати ширший діапазон стратегій регулювання афекту (наприклад, вибір ситуації, прийняття), ширший діапазон процесів (наприклад, ідентифікація регуляції афекту, відбір, впровадження та процеси моніторингу), а також попередні процеси регулювання афекту (наприклад, переконання);

❖ додаткова робота, щоб задокументувати повний спектр короткострокових наслідків регулювання впливу, які мають відношення до стійкості (наприклад, поведінка, соціальні процеси, залученість), і дослідити більш складну динаміку цих наслідків (наприклад, мінливість і траєкторії з часом);

❖ комплексне дослідження ролі контексту, включно з особливостями негараздів і ширшого контексту, а також його вплив на регулювання, короткострокові наслідки та зв'язки зі стійкістю;

❖ майбутні дослідження мають вивчити численні результати стійкості (наприклад, благополуччя, психічне здоров'я, фізичне здоров'я) і те, як вони пов'язані один з одним;

❖ ключовим пріоритетом для просування вперед є побудова комплексного, причинно-наслідкового та механічного розуміння регуляції афекту та стійкості шляхом використання поздовжніх досліджень або досліджень втручання, які вимірюють або маніпулюють регуляцією афекту, вивчають механістичну роль короткострокових наслідків, ретельно розглядають теоретично мотивовані аспекти контексту та фіксують довгостроковий вплив на стійкість;

❖ існуючі та нові висновки, отримані в рамках системи регулювання впливу, можна використовувати для підвищення стійкості шляхом розроблення та вдосконалення програм профілактики та втручання, спрямованих на регулювання впливу та його контекст.

5. **Zasiekina L., Zasiekin S., Kuperman V. Post-traumatic Stress Disorder and Moral Injury Among Ukrainian Civilians During the Ongoing War.** ***Journal of Community Health.*** **2023**. DOI: https://doi.org/10.1007/s10900-023-01225-5.

Посттравматичний стресовий розлад та моральні травми серед цивільного населення України під час війни, що триває.
Автори: Л. Засєкіна, С. Засєкін, В. Куперман

Зазначено, що тяжкість симптомів посттравматичного стресового розладу і моральна шкода серед цивільних осіб, постраждалих від збройних конфліктів, загалом недостатньо вивчено, ще менше досліджень існує щодо цивільного населення під час активної війни. Повідомлено про масштабне дослідження під час тривалого російського вторгнення, в якому майже 1300 українських цивільних осіб проводили стандартне оцінювання ПТСР та тяжкості моральної шкоди, а також заповнили детальні демографічні анкети.

Аналіз виявив надзвичайно високу поширеність симптомів важкого ПТСР та моральної шкоди як із запропонованими клінічними межами, так і з попередніми вимірюваннями в аналогічній популяції. Вираженість симптомів ПТСР спостерігалася серед жінок, осіб похилого віку та вимушено переміщених осіб, а також осіб із географічних регіонів під російською окупацією. Вища освіта корелювала з більш легкими симптомами ПТСР. Моральна шкода була найбільшою у молодших людей.

Дослідження є одним із перших, у якому йдеться про великомасштабний набір психологічних даних, зібраних від цивільного населення України під час російського вторгнення, яке триває.

Масштаби і тривалий характер злочинів свідчать, що психологічна допомога цивільному населенню буде потрібна як зараз, поки тривають бойові дії, так і в майбутньому. Ці дані сприяють детальному розумінню психологічної реакції на травматичний стрес, у тому числі його загальну поширеність і присутність у конкретних демографічно та географічно визначених цивільних групах.

3.3.2. Вплив травми війни на суб'єктів освітніх середовищ

The Influence of War Trauma on Individuals in Educational Environments

6. **Засєкіна Л., Бурцан В. Спільна резильєнтність у спільній травматичній реальності практичних психологів: досвід України та найкращі практики Європейського Союзу. *Psychological Prospects Journal.* 2023. Вип. 42.** DOI: https://doi.org/10.29038/2227-1376-2023-42-zas.

Спільна резильєнтність у спільній травматичній реальності практичних психологів: досвід України та найкращі практики Європейського Союзу.
Автори: Л. Засєкіна, В. Бурцан

Автори дійшли висновків про те, що показники спільної резильєнтності мають кореляційні зв'язки з показниками спільної травми та професійного посттравматичного зростання, професійної готовності до роботи із травмою. Це має важливі практичні імплікації і може використовуватися у програмах психосоціальної підтримки працівників допоміжних професій.

Водночас важливо зазначити, що показники колективної резильєнтності не мають кореляційних зв'язків із показниками індивідуальної резильєнтності. Відтак ці два види резильєнтності є якісно різними утвореннями, які потребують окремих діагностичних програм і програм інтервенцій. Єдиним значущим позитивним предиктором для розвитку громадської резильєнтності в практичних психологів виявлено переживання спільної травматичної реальності.

Важливо підтримувати обмін знаннями, зокрема досвідом з представниками Євросоюзу щодо розвитку спільної резильєнтності в умовах спільної травматичної реальності, зумовленої воєнним станом. Отримані результати слугують сприятливим підґрунтям для розроблення програми психосоціальної підтримки фахівців допоміжних професій в умовах спільної

травматичної реальності, що й становить перспективи подальших наукових пошуків.

7. **Zhang S., Luo Y. Review on the Conceptual Framework of Teacher Resilience.** ***Frontiers in Psychology.*** **2023. Vol. 14.** DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1179984.

Огляд концептуальної основи стійкості вчителя.
Автори: Ш. Чжан, Ю. Ло

Автори наголошують, що стійкість – це здатність відновлюватися після невдач і адаптуватися до нових обставин. Стійкі вчителі можуть розв'язувати ці проблеми. З огляду на це запропоновано інтерпретувати дослідження стійкості вчителів за останнє десятиліття.

Надано концептуальну основу чинників стійкості вчителя. Використано статті з бази даних Scopus. По черзі зачитувалися заголовки та анотації статей. У результаті до аналізу даних включено 22 статті. У повному тексті зазначено країну, у якій зібрано дані, цілі дослідження, рівень освіти учасників, розмір вибірки, використану шкалу та змінні, включені в дослідження.

Спочатку досліджено вікову й гендерну відмінність. З'ясовано, що викладачі є більш витривалими, ніж студенти. Психологічні чинники, змінні на робочому місці, а також компетентність і якості вчителя використано для вивчення стійкості вчителя. Стійкість вчителів запобігає появі депресії, тривоги, покращує самопочуття та настрій. Якість життя та добробут сприятливо пов'язані.

Розуміння роботи, залученість до діяльності та робоче середовище позитивно пов'язані між собою, тоді як вигорання на роботі та мінливі цінності – негативно. Стійкість була сприятливо пов'язана з регуляцією емоцій, емпатією, оцінюванням емоцій інших, компетентністю вчителя, самоефективністю вчителя та самооцінюванням вчителів. Гнів, тривога, уважність, задоволення, соціальна підтримка, страх і навчання впливають на стійкість вчителів.

Отже, стійкість учителів впливає на стрес, деперсоналізацію, особисті досягнення, емоційне виснаження, стійкість дітей, залучення до роботи, щастя, благополуччя, самообслуговування та успіх.

8. **Mindfulness-based Interventions for Stress and Burnout in Teachers: A Systematic Review / T. J. Hidajat et al. *Teaching and Teacher Education.* 2023. Vol. 134. P. 104303.** DOI: https://doi.org/10.1016/j.tate.2023.104303.

Втручання на основі уважності (mindfulness) на стрес та вигорання вчителів: систематичний огляд.
Автори: Т. Хідаджат, Е. Едвардс, Р. Вуд, М. Кемпбелл

Систематичний огляд містить оновлений синтез втручань на основі усвідомленості (MBI) для запобігання стресу та вигорання у вчителів (K-12), а також оцінювання точності впровадження.

Автори дотримували вказівок PRISMA, провели електронний пошук у п'яти базах даних і охопили дослідження до лютого 2022 року включно. Докази MBI для зменшення стресу та вигорання, а також покращення інших психологічних результатів виявилися дуже обнадійливими.

Проте спостерігалася відсутність стандартизації компонентів втручання, фасилітаторів, тривалості та показників результатів. Надано рекомендації щодо майбутніх втручань і досліджень.

9. **Arega N. T. Mental Health and Psychosocial Support Interventions for Children Affected by Armed Conflict in low-and middle-income Countries: A Systematic Review. *Child & Youth Care Forum.* 2023.** DOI: https://doi.org/10.1007/s10566-023-09741-0.

Психічне здоров'я та психосоціальна підтримка дітей, які постраждали від збройних конфліктів, у країнах із низьким і середнім рівнем доходу: систематичний огляд.
Автор Н. Арега

Збройні конфлікти продовжують загрожувати величезній кількості дітей у всьому світі, особливо в країнах з низьким і середнім рівнем доходу (LMIC). Втручання, що ґрунтуються на фактичних даних, є життєво важливими для адекватного розв'язання потреб психічного здоров'я в цих групах. Запропонований систематичний огляд має на меті забезпечити комплексне оновлення розробок у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (MHPSS) для дітей, постраждалих від збройних конфліктів у СНСД, починаючи з 2016 року. Таке оновлення може бути корисним для визначення того, де зараз зосереджені втручання та чи є зміни у типах втручань, які зазвичай впроваджуються. В огляді визначено 17 форм втручань MHPSS із широким спектром методів лікування. Переглянуті статті зосереджено в

основному на сімейних інтервенціях. Дуже мало досліджень емпірично оцінювали втручання на рівні громади.

Поточна спрямованість втручання на сім'ю, додавання компонентів благополуччя опікуна та батьківських навичок потенційно може посилити вплив втручань, спрямованих на покращення психічного здоров'я дітей. У майбутніх випробуваннях втручань MHPSS потрібно приділяти більше уваги втручанням на рівні громади. Підтримка на рівні громади, наприклад, особиста підтримка, групи солідарності та діалогові групи, охоплюють велику кількість дітей і сімей.

10. Implementation of an Evidence-Based Trauma-Focused Treatment for Traumatised Children and their Families During the war in Ukraine: a Project Description / E. Pfeiffer et al. *European Journal of Psychotraumatology.* 2023. Vol. 14, No. 2. DOI: https://doi.org/10.1080/20008066.2023.2207422.

Упровадження доказової травма-орієнтованої терапії для травмованих дітей та їхніх родин під час війни в Україні: опис проєкту.
Автори: Е. Пфайфер, Р. Бір, А. Біргерссон, Н. Кабрера, Д. Коен, Е. Деблінгер, М. Гарбаде, В. Кірш, З. Костова, М. Ларссон, Е. Маннаріно, Г. Моффітт, М. Онсьо, К. Остенсьо, С. Заксер, А. Вікгрен, Х. Мюллер, В. Климчук

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну в лютому 2022 року призвело до збільшення травматичних подій і навантаження на психічне здоров'я населення України.

Травматизація (триваюча) може мати вирішальний вплив на дітей і підлітків, оскільки вони особливо вразливі до розвитку пов'язаних з травмою розладів, таких, зокрема, як ПТСР або депресія. Сьогодні ці діти мають дуже обмежений доступ до методів лікування, заснованого на орієнтованих на травму доказах, які проводяться кваліфікованими спеціалістами з питань психічного здоров'я в Україні. Швидке та ефективне впровадження цих методів лікування в Україні має вирішальне значення для покращення психологічного благополуччя цієї вразливої групи населення.

Проєкт передбачає велику навчальну програму для українських спеціалістів із психічного здоров'я та впровадження TF-CBT з дітьми та їхніми сім'ями. Усі компоненти проєкту науково оцінюються на рівні пацієнта і терапевта, поперечно та поздовжньо, у дизайні змішаних методів. Загалом дев'ять навчальних когорт із N = 133 українських терапевтів розпочали програму, усі щомісячні консультації (15 груп) та лікування пацієнтів ще тривають. Уроки, отримані в ході цього першого великомасштабного проєкту впровадження EBT для дітей і підлітків, які постраждали від травми в Україні,

допоможуть поінформувати освітян про виклики та можливості розширення таких зусиль.

Отже, у ширшому плані цей проєкт міг би стати маленьким кроком у процесі допомоги дітям у подоланні негативних наслідків і відчути стійкість у контексті зруйнованої війною країни.

3.3.3. Перспективи психолого-педагогічних досліджень

Prospects for Psychological and Pedagogical Research

11. Zasiekina L., Zasiekin S., Kuperman V. Post-traumatic Stress Disorder and Moral Injury Among Ukrainian Civilians During the Ongoing War. *Journal of Community Health.* 2023. DOI: https://doi.org/10.1007/s10900-023-01225-5.

Поширеність посттравматичного стресового розладу, пов'язаного з війною, у підлітків: систематичний огляд і метааналіз.
Автори: Л. Засєкіна, А. Гріффін, І. Глова, Д. Біньярді, С.-Дж. Блейкмор

На цей час існує замало доказів щодо поширеності посттравматичного стресового розладу серед підлітків, які пережили або переживають травми, пов'язані з війною. Автори планують провести систематичний огляд із метааналізом щодо поширеності пов'язаного з війною ПТСР у підлітковому віці. Передбачено здійснення досліджень, які охоплюють підлітків (віком від 10 до 24 років) та проаналізувати чинники ризику та захисні чинники поширеності ПТСР після травми, пов'язаної з війною.

Пошук поширений на системи Medline (PubMed), PsycINFO (EBSCOhost), PTSDpubs (ProQuest) та дослідження, опубліковані в емпіричних англомовних статтях у рецензованих журналах, а також дисертації та препринти, опубліковані з січня 2013 року по серпень 2023 року: дослідження, опубліковані до 2013 року; дослідження, які охоплюють учасників за межами визначеного вікового діапазону 10–24 роки; дослідження з акцентом на травматичні події або ПТСР, не пов'язані з війною; дослідження з поздовжнім дизайном та/або лікувальним втручанням; дослідження, які не надають достатньої інформації для визначення поширеності ПТСР відповідно до демографічних характеристик (вік, стать, триваюча війна/минула війна, час після переживання травматичної події), якщо запити до авторів не дали результату; трендові тези та неопубліковані дослідження; документи, написані не англійською мовою.

12. **Panter-Brick C. Pathways to Resilience and Pathways to Flourishing: Examining the Added-Value of Multisystem Research and Intervention in Contexts of War and Forced Displacement. *Development and Psychopathology*. 2023. P. 1–12.** DOI: https://doi.org/10.1017/s095457942300113x.

Шляхи до стійкості та шляхи до процвітання: вивчення додаткової вартості багатосистемних досліджень та втручання в контексті війни та вимушеного переміщення.
Автор К. Пантер-Брик

Тяжкість симптомів посттравматичного стресового розладу і моральна шкода серед цивільних осіб, постраждалих від збройних конфліктів, недостатньо вивчено, та ще менше досліджень існує щодо цивільного населення під час активної війни. Йдеться про масштабне дослідження, під час якого у ході тривалого російського вторгнення майже 1300 українських цивільних осіб проводили стандартне оцінювання ПТСР та тяжкості моральної шкоди, а також заповнювали детальні демографічні анкети. Аналіз виявив надзвичайно високу поширеність симптомів важкого ПТСР та моральної шкоди як із запропонованими клінічними межами, так і з попередніми вимірюваннями в аналогічній популяції.

Подальший регресійний аналіз виявив чинники ризику та захисні чинники. Вираженість симптомів ПТСР спостерігалася серед жінок, осіб похилого віку та вимушено переміщених осіб, а також осіб із географічних регіонів під російською окупацією.

Вища освіта корелювала з більш легкими симптомами ПТСР. Моральна шкода була особливо сильною у молодших людей. Це дослідження є одним із перших, у якому повідомляється про великомасштабний набір психологічних даних, зібраних від цивільного населення України під час російського вторгнення, яке триває. З масштабів і тривалого характеру злочинів є очевидним, що психологічна допомога цивільному населенню буде потрібна як зараз, поки тривають бойові дії, так і в майбутньому. Ці дані сприяють детальному розумінню психологічної реакції на травматичний стрес, у тому числі його загальну поширеність і присутність у конкретних демографічно та географічно визначених цивільних групах. Основним висновком стало колосальне зростання поширеності симптомів ПТСР і моральної шкоди серед цивільного населення України. Ці результати чітко засвідчують руйнівні та повномасштабні психологічні наслідки цивільного населення, яке активно піддається звірствам війни. Зростання симптомів ПТСР та моральної шкоди, що спостерігається, можна пояснити тривалим емоційним стресом українського населення. Цей дистрес може бути

спричинений, по-перше, загрозою життю під час пандемії Covid-19, за якою одразу відбулося російське вторгнення, а по-друге, низькою психологічною підготовленістю до жорстокості російського вторгнення. Багато українців мають тісні родинні та професійні зв'язки з рф, які сягають корінням у спільну радянську спадщину та пережили шок від порушення з боку географічних сусідів. Зазначено, що жінки відчувають симптоми ПТСР частіше та з більшою тяжкістю порівняно з чоловіками. Крім того, існують певні типи травматичних подій, з якими жінки стикаються частіше, ніж чоловіки, особливо під час війни, наприклад сексуальне насильство, репродуктивне та сексуальне насильство над дітьми, або діти, які були вбиті, поранені або покинуті. Гендерні стереотипи можуть погано впливати на жінок під час війни: у той час як поранені бійці-чоловіки викликають гордість і підтримку з боку громади, жінки, які зазнали сексуального насильства, викликають сором і неприйняття. Переміщення з довоєнного місця проживання (в межах України чи за кордон) було ще одним чинником ризику виникнення симптомів ПТСР.

Останнім чинником для обговорення є вік як ризик тяжкості симптомів ПТСР, який є найнижчим для молодих дорослих і найвищим для осіб старше 40 років.

13. Kokun O. The Personal Growth Resources of the Adult Population Following the First Months of the war in Ukraine. *International Journal of Psychology*. 2023. DOI: https://doi.org/10.1002/ijop.12915.

Ресурси особистісного зростання дорослого населення після перших місяців війни в Україні. Автор О. Кокун

Автор поставив за мету визначити особливості ресурсів особистісного зростання дорослого населення після перших місяців війни в Україні. У дослідженні, яке охопило 1257 респондентів (32,3% чоловіків і 67,7% жінок, віком 18-61+ років), використано розширений опис посттравматичного зростання, коротку шкалу стійкості, опитувальник професійної стійкості та загальну шкалу самоефективності. Визначено таку низхідну послідовність вираження компонентів особистісного зростання: оцінювання життя, духовні та екзистенціальні зміни, ставлення до інших, нові можливості та особистісні сили. Особистісні ресурси передбачали стійкість, професійну відданість, професійний контроль, прийняття професійних викликів і самоефективність, з яких останні два були найважливішими. Усі показники особистісного зростання були значно вищими у жінок, але більш тісно пов'язані з особистісними ресурсами у чоловіків. Зроблені автором висновки виявляють

напрями втручання для сприяння особистісному розвитку дорослого населення України та запобігання негативним наслідкам психічного здоров'я.

14. Fahnert B. We can do it – Empowering Learning. FEMS Microbiology Letters. 2023. DOI: https://doi.org/10.1093/femsle/fnad103.

Ми можемо це зробити – розширення можливостей навчання. Автор Б. Фанерт

На думку автора, людям потрібно постійно адаптуватися, аби процвітати в нашому складному світі, що постійно змінюється. Таким чином, освіта та освітяни мають надати учням можливість розвивати мислення та набір навичок для навчання впродовж усього життя. Доповіді з усього світу, що відображають поточні рушійні сили в освіті, опубліковано у віртуальному тематичному випуску FEMS Microbiology Letters «Empowering learning» у жовтні 2023 року. Автор переглянув його зміст, аби уточнити контекст для подальших дискусій у професійній спільноті. Основну увагу приділено інклюзивності, зниженню та усуненню бар'єрів для навчання та вихованню почуття причетності. Таким чином, навчальні спільноти можуть бути створені та об'єднані для підтримки навчання одне від одного та одне від одного на користь суспільства, і це обговорюється. Автентичні підходи до навчання виокремлюють з огляду на властиві учням можливості взяти на себе відповідальність за своє навчання, разом з тим навчатися спільно та з часом розвивати стійкість. Одночасно важливою є підтримка учнів у саморегулюванні та реалізації свого повного потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

List of References

1. Засєкіна Л., Бурцан В. Спільна резильєнтність у спільній травматичній реальності практичних психологів: досвід України та найкращі практики Європейського Союзу. *Psychological Prospects Journal*. 2023. Вип. 42. DOI: https://doi.org/10.29038/2227-1376-2023-42-zas.

2. Arega N. T. Mental Health and Psychosocial Support Interventions for Children Affected by Armed Conflict in low-and middle-income Countries: A Systematic Review. *Child & Youth Care Forum*. 2023. DOI: https://doi.org/10.1007/s10566-023-09741-0.

3. Bazini M. M., Konstantopoulou G. Post-traumatic Stress Disorder and War: A Systematic Review. *International Journal of Psychological Studies*. 2023. Vol. 15, No. 2. P. 30. DOI: https://doi.org/10.5539/ijps.v15n2p30.

4. Defining Conceptual Boundaries of Moral Injury and Post-Traumatic Stress Disorder in Military Population: A Systematic Review / L. Zasiekina et al. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2023. DOI: https://doi.org/10.29038/eejpl.2023.10.1.zas.

5. Fahnert B. We can do it – Empowering learning. *FEMS Microbiology Letters*. 2023. DOI: https://doi.org/10.1093/femsle/fnad103.

6. Hidalgo-Fuentes S., Martí-Vilar M., Ruiz-Ordoñez Y. Problematic Internet Use and Resilience: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Nursing Reports*. 2023. Vol. 13, No. 1. P. 337–350. DOI: https://doi.org/10.3390/nursrep13010032.

7. Implementation of an Evidence-Based Trauma-Focused Treatment for Traumatised Children and their Families During the War in Ukraine: a Project Description / E. Pfeiffer et al. *European Journal of Psychotraumatology*. 2023. Vol. 14, No. 2. DOI: https://doi.org/10.1080/20008066.2023.2207422.

8. Kokun O. The Personal Growth Resources of the Adult Population Following the First Months of the War in Ukraine. *International Journal of Psychology*. 2023. DOI: https://doi.org/10.1002/ijop.12915.

9. Korman M. B., DeSouza J., Ellis J. Web-Based Psychosocial Interventions for Disaster-Related Distress: What Has Been Trialed in the Past, and What Can We Learn From This?. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*. 2023. Vol. 17. URL: https://doi.org/10.1017/dmp.2022.258.

10. Mindfulness-based Interventions for Stress and Burnout in Teachers: A Systematic Review / T. J. Hidajat et al. *Teaching and Teacher Education*. 2023. Vol. 134. P. 104303. DOI: https://doi.org/10.1016/j.tate.2023.104303.

11. Panter-Brick C. Pathways to Resilience and Pathways to Flourishing: Examining the Added-Value of Multisystem Research and Intervention in Contexts of War and Forced Displacement. *Development and Psychopathology*. 2023. P. 1–12. DOI: https://doi.org/10.1017/s095457942300113x.

12. Prevalence of War-Related Posttraumatic Stress Disorder in Adolescents: a Systematic Review and Meta-Analysis / L. Zasiekina et al. *OSF*. URL: https://osf.io/dqg2z/resources (date of access: 30.01.2024).

13. Psychological Resilience: An Affect-Regulation Framework / A. S. Troy et al. *Annual Review of Psychology.* 2022. Vol. 74, No. 1. DOI: https://doi.org/10.1146/annurev-psych-020122-041854.

14. Zasiekina L., Zasiekin S., Kuperman V. Post-traumatic Stress Disorder and Moral Injury Among Ukrainian Civilians During the Ongoing War. *Journal of Community Health*. 2023. DOI: https://doi.org/10.1007/s10900-023-01225-5.

15. Zhang S., Luo Y. Review on the Conceptual Framework of Teacher Resilience. *Frontiers in Psychology*. 2023. Vol. 14. DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1179984.

РОЗДІЛ 4

ЦИФРОВІ ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ СИСТЕМ: ВИКЛИКИ, СТРАТЕГІЇ, ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ МАЙБУТНЬОГО

Chapter 4

Digital Transformational Changes Social and Pedagogical Systems: Challenges, Strategies, Technologies for the Future

4.1. Трансформаційне лідерство в управлінні цифровізацією освітніх та соціально-педагогічних систем

Аналітичний огляд

Автор-упорядник

Острянська Олена Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент
старший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти,
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, НАПН України

ORCIDiD: 0000-0003-2879-3463

Анотація. Здійснено інформаційно-аналітичний супровід процесів трансформаційного лідерства в управлінні цифровізацією освітніх і соціально-педагогічних систем на засадах відкритої науки та освіти. Зосереджено увагу на проблемах цифрової трансформації відкритих науково-освітніх середовищ; науково-методичного забезпечення цифровізації освіти України; лідерства в сучасному менеджменті, освіті та науці; трансформації функцій та якостей лідера в новій управлінській парадигмі; ролі лідера в цифровій трансформації; істотному впливові трансформаційного лідерства на організаційну ефективність як запоруки успішного управління змінами. Наголошено на необхідності цифрової трансформації інформаційно-аналітичного забезпечення управлінських процесів у сучасних організаціях, місії закладів вищої освіти у розвитку

лідерського потенціалу суспільства, а також ролі цифрового лідерства у контексті стратегічного управління організаціями та закладами освіти. Розглянуто національний проєкт із навчання лідерів цифрової трансформації (CDTO Campus), який стартував в Україні за підтримки Міністерства цифрової трансформації України, та програму розвитку лідерського потенціалу університетів України за підтримки Британської Ради в Україні.

Матеріали огляду сприятимуть реалізації низки ключових державних нормативно-правових документів із проблеми інформатизації та інноваційної цифрової трансформації освітньої, економічної та соціальної сфери, а саме: Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках, Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, Національного плану щодо відкритої науки (2022), Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки, Національної економічної стратегії на період до 2030 року, Національної стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2030 роки та ін.

Ключові слова: інформаційно-аналітичний супровід, управління цифровізацією освітніх та соціально-педагогічних систем, цифрова освітня екосистема, стратегічне планування та управління змінами, трансформаційне лідерство, цифрове лідерство.

Transformational Leadership in Managing the Digitalisation of Educational and Socio-Pedagogical Systems

Analytical Review

Author-compiler

Ostryanska Olena Anatoliivna

Ph.D (in Education), Associate Professor,
Senior Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education,
V. Suchomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, NAES of Ukraine

Abstract. Information and analytical support of transformational leadership processes in managing the digitalization of educational and socio-pedagogical systems on the basis of open science and education was carried out. Attention was focused on the problems of: digital transformation of open scientific and educational environments; scientific and methodological support for the digitalization of education in Ukraine; leadership in modern management, education and science; transformation of the functions and qualities of a leader in a new management paradigm; the role of a leader in digital transformation; the significant impact of transformational leadership on organizational effectiveness as a key to successful change management. The need for digital transformation of information and analytical support for management processes in modern organizations was emphasized; the mission of higher education institutions in developing the leadership potential of society, as well as the role of digital leadership in the context of strategic management of

organizations and educational institutions. The national project for training leaders of digital transformation (CDTO Campus), launched in Ukraine with the support of the Ministry of Digital Transformation of Ukraine, was considered; the program for developing the leadership potential of Ukrainian universities with the support of the British Council in Ukraine.

The review materials will contribute to the implementation of a number of key state regulatory and legal documents on the problem of informatization and innovative digital transformation of the educational, economic and social spheres, namely: Strategy for the digital development of innovative activity of Ukraine for the period until 2030 and the operational plan of measures for its implementation in 2025–2027; Strategy for the development of the sphere of innovative activity for the period until 2030; National Plan for Open Science (2022); Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2022–2032; National Economic Strategy for the period until 2030; National Strategy for the Development of Artificial Intelligence in Ukraine for 2021–2030.

Keywords: Information and Analytical Support, Management of Digitalization of Educational and Socio-Pedagogical Systems, Digital Educational Ecosystem, Strategic Planning and Change Management, Transformational Leadership, Digital Leadership.

Цифровізація освітніх та соціально-педагогічних систем – це технологічна модернізація шляхом інтеграції цифрових технологій та електронних систем для покращення якості, доступності й ефективності освітнього процесу та соціальної роботи, глибинна трансформація організаційної культури, управлінських підходів і соціальних взаємодій, яка змінює роль учасників освітнього процесу, методи комунікації, способи надання соціальних послуг і механізми прийняття рішень. Успішність цих змін значною мірою залежить від лідерів, здатних поєднати стратегічне бачення, технологічну компетентність і соціальну чутливість. Саме трансформаційний лідер, який виступає моральним і професійним прикладом, формує спільне бачення та цілі, заохочує до інновацій і критичного мислення, здійснює підтримку розвитку кожного учасника, забезпечує баланс між технологічними інноваціями, гуманістичними цінностями, виявляється найбільш ефективним, конкурентоспроможним у таких умовах. Лідерство керівників в епоху глобальної цифрової трансформації потребує стратегічного цифрового бачення й цифрової компетентності, емоційного інтелекту й комунікаційної майстерності, інноваційного мислення, гнучкості й готовності до ризику, етичної й правової обізнаності та етичного управління даними, здатності до міжсекторальної співпраці, інклюзивності у впровадженні технологій, здатності інтегрувати етичні стандарти й принципи інклюзивності у цифрові процеси, здатності створювати і розвивати стійкі цифрові екосистеми, що не лише впроваджують інновації, а й підвищують якість життя та освіти.

Важливо зазначити, що феномен лідерства завжди був предметом глибоких наукових розмислів, полілогу в науковому трансдисциплінарному дискурсі дослідників менеджменту. Актуальні проблеми підвищення ефективності лідерства в системі управління розглянуто в наукових доробках таких вчених, як В. Данюк, Й. Завадський, В. Лозниця, В. Петюх, С. Салига та ін.

Різнобічний аналіз наукових праць із означеної проблеми засвідчує, що публікації із питань лідерства в управлінні висвітлюють історію становлення концепцій лідерства, основи лідерства, психологію лідерства. Проте в умовах воєнного стану, трансформаційних змін та невизначеності особливої актуальності та особистісної цінності для керівників закладів вищої освіти як провісників цифрової трансформації в контексті відкритої науки та освіти набувають публікації із індивідуального та академічного (корпоративного) трансформаційного лідерства в управлінні. У контексті відкритої науки цікаві й перспективні ідеї для впровадження досвіду трансформаційного лідерства у практику наукової і освітньої діяльності закладів вищої освіти висвітлено у дослідженнях таких авторів, як Р. Базака, Є. Балджи, С. Войтко, І. Дорош, І. Драч, А. Єфремов, Є. Жарик, С. Калашнікова, В. Карковська, О. Коваленко, С. Курбатов, А. Мельниченко, А. Полянська, Н. Невмержицька та ін. Питанням цифрового лідерства присвячено праці Р. Базака, Л. Беззубко, Т. Голобородько, Н. Дащенко, Л. Кожушко, М. Копитко, О. Корнейко, І. Кубарева, Н Михаліцької, В. Уманець, І. Шавкун, М. Яцик, Р. Янкової та ін.

Аналіз наукових доробків учених та досвіду роботи закладів вищої освіти дає можливість зосередити увагу на істотному впливові трансформаційного лідерства на організаційну ефективність, адже численні дослідження підтверджують позитивний зв'язок між трансформаційним лідерством і різними показниками ефективності роботи суб'єктів освітньої діяльності. Зокрема, трансформаційне лідерство пов'язано із:

- підвищенням продуктивності та результативності: послідовники, які працюють під керівництвом трансформаційних лідерів, часто демонструють вищу мотивацію, відданість та, як наслідок, кращі результати роботи;
- зростанням задоволеності роботою: надихаюча мотивація та індивідуалізований розгляд сприяють покращенню ставлення до роботи та вищому рівню задоволеності персоналу (наукових, науково-педагогічних, педагогічних працівників);
- зниженням плинності кадрів: працівники, які відчувають, що лідер піклується про їхній розвиток та надихає на досягнення, менш схильні залишати організацію;

❖ підвищенням організаційної прихильності: трансформаційні лідери формують сильне почуття ідентичності та приналежності до організації;

❖ стимулюванням інновацій та креативності: інтелектуальна стимуляція та заохочення до пошуку нових рішень сприяють розвитку інноваційної культури;

❖ підвищенням адаптивності до змін: лідери, які можуть надихати на спільне бачення та заохочувати до викликів, допомагають організаціям успішно адаптуватися до мінливого зовнішнього середовища.

У науково-аналітичній доповіді «Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи» йдеться про визначальне значення цифрової трансформації української освіти для забезпечення її нової якості, відповідності вимогам сьогодення, досягнення високої позиції у світовому освітньому рейтингу та цілеспрямовану плідну участь владних, наукових, освітянських структур, кожного вчителя і викладача, педагогічної і наукової громадськості в розбудові цифрового освітнього простору нашої країни. Зазначено, що цифрова трансформація освіти є пріоритетним чинником розвитку НАПН України, важливою умовою та істотним резервом підвищення результативності освітнього процесу, забезпечення рівного доступу громадян країни до якісних освітніх послуг. Цифровізація освіти як сучасний етап її інформатизації передбачає формування цифрового освітнього середовища як сукупності цифрових засобів навчання, електронного освітнього контенту, онлайн-курсів, різноманітних цифрових ресурсів і сервісів тощо. Її основна мета – глибока модернізація освітнього процесу та педагогічних технологій задля підготовки людини до життя в умовах цифрового суспільства та професійної діяльності в умовах цифрової економіки. Цифровізація відкриває принципово нові можливості щодо персоналізації освітнього процесу, адаптації до освітніх потреб людини, забезпечення оперативного зворотного зв'язку між педагогом і здобувачем освіти, швидкого й об'єктивного оцінювання результатів освіти, глибокої мотивації до навчання, доступності різних видів освіти незалежно від місця локації, підвищення інформаційної відкритості та прозорості національної системи освіти та ефективного управління нею [32, с. 84].

Здійснено всебічний аналіз стану науково-методичного забезпечення цифровізації освіти України, визначено актуальні проблеми цифровізації освіти на всіх її рівнях, виявлено причини їх виникнення, окреслено завдання та запропоновано науково обґрунтовані шляхи реалізації цифрової трансформації в закладах освіти в умовах європейської інтеграції, неперервного інноваційного розвитку країни під час воєнного стану та у

період відновлення України. Використано звітні матеріали наукових установ НАПН України. Акцентовано на важливості якісного розв'язання першочергових завдань, які в умовах інформатизації та цифрової трансформації освіти постають перед освітніми науками й відображають потреби науково-методичного забезпечення освітньої діяльності на всіх рівнях освіти. Це, зокрема, теоретичне обґрунтування і методичний супровід різних моделей інформаційно-освітнього середовища для задоволення освітніх потреб здобувачів освіти; створення цифрового контенту з різних галузей знань для різних рівнів освіти та забезпечення відкритого доступу до нього усіх учасників освітнього процесу; педагогічне проєктування і психологічний супровід адаптивних інформаційно-цифрових дидактичних систем, побудованих з урахуванням особливостей психічного розвитку здобувачів освіти, їх пізнавальних інтересів та інтелектуальних здібностей; формування інформаційно-цифрової компетентності педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників та способи їх сертифікації відповідно до функціоналу діяльності; методичні особливості виховного процесу в умовах віртуального освітнього середовища, медіаосвіта і безпека здобувачів освіти в кіберпросторі [32, с. 5].

У монографії «Цифрова трансформація відкритих науково-освітніх середовищ», підготовленої до 25-річчя заснування Інституту цифровізації освіти НАПН України (до 2022 року – Інституту інформаційних технологій і засобів навчання), досліджено ключові аспекти сучасних викликів і можливостей у галузі цифрової трансформації науки та освіти, що відображають інноваційний підхід до формування відкритих науково-освітніх середовищ; здійснено аналіз теоретичних основ, технологічних рішень і практичних кейсів, пов'язаних із цифровізацією освітнього й наукового процесів, запропоновано нові підходи до розв'язання завдань, що постають у зв'язку з використанням інформаційно-комунікаційних технологій у цих сферах. Подано результати вибраних наукових досліджень із проблем цифровізації освіти і галузі педагогічних наук та окреслено міжнародні підходи цифровізації освіти, тенденції її цифрової трансформації й цифрового розвитку, а саме: веборієнтоване енциклопедичне видання як інструмент поширення верифікованого знання про освіту; імерсивні технології та цифрове навчання (вплив, можливості та пом'якшення ризику); проєктування хмаро орієнтованих систем відкритої науки у закладах освіти; кіберзахист у цифровому освітньому середовищі (зовнішні та внутрішні ризики); візуалізація дистанційного навчання; інформаційна безпека дітей у цифровому середовищі (використання програми Microsoft Family Safety); підвищення

розуміння молекулярної геометрії учнями старшої школи за допомогою доповненої реальності; навчальні проєкти Steam із використанням цифрових технологій (готовність вчителів); планування та проведення дистанційних уроків у закладах освіти; композитне моделювання структурними рівняннями взаємозв'язку між інструментами Moodle та результатами навчання студентів; апробація технології та інструменту самооцінювання цифрової компетентності вчителя; оптимізація підготовки та перепідготовки вчителів для персоналізованого навчання на основі штучного інтелекту (бібліометричний аналіз із великими мовними моделями); використання інформаційно-цифрових технологій для оцінювання результативності колективних педагогічних досліджень; оцінювання професійної діяльності вчених із застосуванням інструментів відкритої науки; аналіз тенденцій досліджень з освітніх технологій, опублікованих у Educational Technology Quarterly (2021–2023). Особливу увагу приділено відкритості, безпеці, інноваційності та стійкості цифрових середовищ, що є критично важливими для сталого розвитку суспільства знань [46].

У статті С. Сисоєвої «Педагогічні аспекти цифровізації освіти» проаналізовано вплив глобалізації і технологічного розвитку суспільства на наукову діяльність, систему освіти, організацію та технології освітнього процесу, визначено педагогічні пріоритети цифровізації освіти: об'єднання зусиль вчених і практиків для всебічного аналізу і міждисциплінарного розв'язання сучасних проблем цифрового освітнього простору, педагогічних засад цифровізації освіти; формулювання концептуальних положень цифрової педагогіки і визначення змісту основних педагогічних понять цифрової освіти, розроблення цифрової дидактики, перегляд форм, методів, засобів і технологій навчання, виховання й розвитку здобувача освіти в цифровому просторі; визначення особливостей і напрямів виховання дітей та молоді в цифровому просторі, нових форм і методів організації виховного впливу на дітей та молодь у цифровому середовищі, окреслення ризиків цифровізації освіти та засоби їх подолання. Показано, що місія сучасної освіти полягає в забезпеченні суспільству і кожному громадянину переходу в цифрову епоху, орієнтовану на інші інструменти праці, інше середовище життєдіяльності, та в підготовці не тільки молоді, а й людей середнього й старшого віку до нових типів і видів праці. Наведено успішний приклад розв'язання проблем цифровізації освіти, що потребують об'єднання зусиль науковців і практиків: створення і діяльність у Відділенні загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України Консультативно-дорадчої ради з цифрової освіти та педагогіки, яка досліджує актуальні проблеми цифровізації освіти на засадах

міждисциплінарності: філософські, теоретико-методологічні, практичні аспекти розвитку цифрової освіти і педагогіки; поглиблені дослідження переваг і загроз цифровізації освітньої та наукової діяльності, формування аналітичних висновків і рекомендацій для управлінської ланки сфери освіти [41, с. 24].

У методичному посібнику «Відкриті електронні науково-освітні системи у науково-дослідній діяльності» висвітлено результати наукового дослідження і практичного досвіду з питань використання відкритих електронних науково-освітніх систем у науково-дослідній діяльності. Визначено основні напрями використання електронних систем відкритого доступу для підтримки науково-педагогічних досліджень. Представлено модель, виокремлено зміст, форми, методи і засоби використання відкритих електронних науково-освітніх систем для розвитку інформаційно-дослідницької компетентності наукових і науково-педагогічних працівників. Посібник містить теоретичні, методичні та практичні рекомендації для здобуття знань, розвитку вмінь і навичок наукових і науково-педагогічних працівників у професійній діяльності в наукових установах, закладах вищої освіти, курсах підвищення кваліфікації, для підготовки аспірантів, докторантів у галузі знань «Освіта/Педагогіка». Зокрема, цінними є сформульовані авторами рекомендації для розвитку ІД-компетентності наукових і науково-педагогічних працівників із використанням цифрових відкритих систем, що передбачає: застосування міжнародних наукометричних систем; розповсюдження власних наукових результатів і подання їх у відкритому доступі, а саме, самоархівування наукових публікацій до електронної бібліотеки; здійснення моніторингу розповсюдження власних наукових публікацій і визначення тих, що є популярними; використання соціальних мереж для взаємодії з колегами, обміну досвідом, спостереженням за реакціями колег на обговорення чи відомості про певні питання (подобається, не подобається), запрошення колег до участі в різних наукових заходах, підтримування професійних контактів, організація тематичних груп чи сторінки; створення профілю у GS; зазначення у звітах, доповідях свого h-індексу; створення авторського цифрового ідентифікатора ORCID; відеовиступи і доповіді на наукових масових заходах; застосування нереляційних (НБД) та реляційних (РБД) баз даних, систем для проведення вебконференцій, управління корпоративним контентом (ECM), систем перевірки унікальності текстів та ін. [11, с. 200].

У монографії А. Яцишин «Цифрові відкриті системи у підготовці аспірантів і докторантів» обґрунтовано теоретико-методичні основи використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів

з урахуванням сучасних вимог цифрової трансформації суспільства, важливості розвитку цифрової, інформаційно-аналітичної, інформаційно-дослідницької компетентностей аспірантів і докторантів як майбутніх фахівців, що забезпечуватимуть цифровізацію освіти і науки. Досліджено закордонні й українські практики підготовки аспірантів і докторантів в умовах цифрової трансформації суспільства, обґрунтовано й досліджено організаційно-педагогічні умови та досвід підготовки аспірантів і докторантів з інформаційно-комунікаційних технологій в освіті. Описано специфіку та здійснено добір застосування сервісів цифрових відкритих систем для організації підготовки й проведення досліджень аспірантами і докторантами з наук про освіту. Визначено критеріальні характеристики та рівні розвитку цифрової, інформаційно-аналітичної, інформаційно-дослідницької компетентностей аспірантів і докторантів. Обґрунтовано та побудовано моделі: цифровізації підготовки аспірантів і докторантів з наук про освіту у ЗВО/науковій установі; використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів з наук про освіту; використання цифрових відкритих систем для розвитку цифрової, інформаційно-аналітичної та інформаційно-дослідницької компетентності аспірантів і докторантів з наук про освіту. Розроблено основні компоненти науково-методичної системи використання цифрових відкритих систем у підготовці аспірантів і докторантів з наук про освіту. Зазначено, що з огляду на сучасні умови підготовки аспірантів і докторантів важливим є удосконалення науково-організаційного, навчально-методичного, інформаційно-технологічного забезпечення цього процесу. Відповідно до міжнародних рекомендацій щодо підготовки аспірантів і докторантів організаційні й методичні зміни передбачають наскрізне застосування цифрових систем і технологій [50].

У монографії «Новий світогляд лідерства в умовах четвертої промислової революції та його вплив на вибір технології управління» висвітлено основні результати наукових досліджень із проблем наукового узагальнення, поширення досвіду й обґрунтування нового погляду на лідерство в умовах четвертої промислової революції; впливу лідерства на вибір технологій управління через послідовне розкриття тенденцій управління якістю та конкурентоспроможністю; розвитку корпоративної культури й комунікацій як інструменту ефективного лідерства в корпоративному управлінні, а також людських ресурсів на основі врахування тенденцій і викликів інноваційної проєктної діяльності в Україні в умовах цифрових трансформацій [33].

У монографії «Розвиток інституційного потенціалу університетів у контексті глобального лідерства», підготовленої авторським колективом

Інституту вищої освіти НАПН України за результатами виконання наукового дослідження «Розвиток інституційного потенціалу університетів у контексті глобального лідерства» (2015–2017). Розглянуто такі актуальні проблеми, як розбудова інституційної спроможності та розвиток лідерського потенціалу закладів вищої освіти; світоглядна компетентність як визначальний чинник успішної імплементації парадигми лідерства в управління вищою освітою; управління науковою роботою в університеті на засадах лідерства; міжнародні рейтинги як інструмент розвитку лідерського потенціалу університетів; студентське самоврядування як інструмент розвитку інституційного потенціалу університету в контексті глобального лідерства; правові основи інституційного потенціалу університетів у контексті глобального лідерства; психологічні аспекти розвитку лідерського потенціалу університетів; управління професійним розвитком сучасного викладача-лідера; усвідомлення студентами власної соціальної відповідальності як передумови успішного професійного становлення. У підготовці монографії використано матеріали Проєкту Програми TEMPUS «Освіта для лідерства, інтелігентності та розвитку таланту» (ELITE – Education for Leadership, Intelligence and Talent Encouraging), реалізованого за підтримки Європейської Комісії; Програми розвитку лідерського потенціалу університетів України, реалізованого за підтримки Британської Ради в Україні [39, с. 2].

Ураховуючи актуальність проблеми інформаційно-аналітичного супроводу процесів управління цифровою трансформацією освіти і педагогіки на засадах відкритої науки і освіти, важливо наголосити, що в контексті трансформаційного цифрового лідерства (індивідуального, академічного) особливу наукову цінність і практичну спрямованість мають результати дослідження, оприлюднені за авторством С. Калашнікової у розділі «Розбудова інституційної спроможності та розвиток лідерського потенціалу закладів вищої освіти» зазначеної монографії, де обґрунтовано актуальність, теоретичні основи розбудови інституційної спроможності та розвитку лідерського потенціалу закладів вищої освіти у контексті Європейського виміру, зокрема, розглянуто ключові європейські документи (стратегії (Europe 2020), комюніке (Бухарестське, 2012, Єреванське, 2015), національну нормативно-правову базу (закони України «Про освіту», «Про вищу освіту»). Цінним є висвітлене авторкою питання сутності і видів університетської автономії (організаційної, фінансової, кадрової, академічної); визначення врядування у вищій освіті як нової моделі управління у системі вищої освіти, що зумовлена викликами суспільного розвитку та відповідною модернізацією самої системи вищої освіти; охоплює багато рівнів і багато учасників; правила, процедури і

механізми їх взаємодії для досягнення спільних цілей; базується на принципі партнерства та розподіленої відповідальності; передбачає забезпечення відкритості, прозорості та підзвітності у своїй реалізації; спричинює зміну ролі держави в управлінні вищою освітою (від регулятора до фасилітатора) та делегування/перерозподіл її владних повноважень серед нових учасників процесу управління; потребує посилення інституційного лідерства ЗВО [39, с. 9–10]. Наголошено, що нова модель управління вищою освітою (врядування) характеризується динамікою розвитку та адаптацією до вимог зовнішнього оточення. Зазначено, що саме за таких умов зростає значення ЗВО як організацій / інституцій, їх інституційного розвитку та рівня управлінської компетентності команди лідерів [39, с. 10].

Важливими є схарактеризовані види лідерства (індивідуальне та інституційне (або організаційне); освітнє лідерство як нова управлінська парадигма, яка є орієнтиром і механізмом для здійснення реформ у сфері освіти в умовах сучасних суспільних трансформацій; університетське лідерство (лідерство у вищій освіті) у трьох взаємопов'язаних площинах: університет для лідерства (освітні програми та послуги для розвитку лідерського потенціалу суспільства); лідерство університету (діяльність держави задля розвитку університетів світового рівня – world-class universities, WCU); лідерство в університеті (організаційний дизайн і організаційний розвиток ЗВО, стратегічне управління, політика досконалості, розвиток персоналу, управління якістю тощо). Також описано лідерство як компетентність, лідерство у вищій освіті [39, с. 10–17]. Наголошено, що методологія розвитку інституційного потенціалу університетів у контексті глобального лідерства являє собою сукупність теоретичних основ (поняття, принципи, закономірності, тенденції, гіпотези); алгоритмів і методів; засобів, технологій і механізмів; методичних рекомендацій, визначених та описаних для забезпечення процесів розвитку закладу вищої освіти за такими вимірами (складниками): розвиток інституційної спроможності університету; розвиток дослідницького лідерства університету; розвиток міжнародної компетентності університетів; розвиток командного лідерства в університеті; розвиток лідерства персоналу закладу вищої освіти; розвиток студентського лідерства в університеті; розвиток світоглядної компетентності університетської спільноти. При цьому зазначає, що наведений вище перелік складників є відкритим для доповнення й розвитку (вдосконалення) залежно від потреб розвитку суспільства та тенденцій і пріоритетів розвитку Глобального, Європейського та Національного просторів вищої освіти [39, с. 17–18].

Розкрито механізми розбудови інституційної спроможності та розвитку лідерського потенціалу університетів (основні механізми інституційного розвитку ЗВО, які забезпечують імплементацію взаємозв'язку між університетською автономією-відповідальністю, врядуванням і лідерством у вищій освіті; механізми реалізації в університеті Моделі розподіленого лідерства на інституційному рівні за етапами (планування; діяльність; оцінювання; рефлексія)) [39, с. 19–21]. Презентовано Програму розвитку лідерського потенціалу університетів України, учасниками якої на початку 2018 року були 40 університетів України [39, с. 22–28].

Цінними є рекомендації щодо трансформації діючої в Україні моделі управління у вищій освіті у напрямі моделі розподіленого лідерства, що потребує реалізації таких кроків: розбудова довіри між різними учасниками процесу реформування вищої освіти – студентами, викладачами, дослідниками, керівниками закладів вищої освіти, державою, роботодавцями, громадянським суспільством; зміщення акценту з протистояння та боротьби на партнерство і розподілену відповідальність за результат реформи, готовність ділитися владою та розділяти відповідальність; вибудовування горизонтальних експертних мереж для пошуку ефективних рішень та забезпечення професійного і конструктивного їх обговорення та презентація перед широкою академічною громадою; активізація, об'єднання, координація та спрямування зусиль партнерів (у тому числі зарубіжних) на розбудову інституційної спроможності ЗВО, професійного розвитку їх персоналу та розвитку лідерського потенціалу [39, с. 29–30].

У науковій публікації «Роль університету у розвитку лідерського потенціалу суспільства: концептуальні засади» висвітлено результати дослідження, здійсненого у межах Проєкту Програми TEMPUS «Освіта для лідерства, інтелігентності та розвитку таланту» (ELITE – Education for Leadership, Intelligence and Talent Encouraging). НАПН України виступила координатором названого Проєкту. У передмові до наукового видання Президент НАПН України В. Кремень наголошує, що, «маючи за своїм родовим покликанням брати на себе головну роль у реалізації місії розвитку людського капіталу, університети мають самі бути дійсними генераторами прогресивних змін і лідерами суспільного поступу. Це стосується як продукування й поширення передових знань і створення на їх основі інноваційних технологій, так і народження та обґрунтування перспективних ідей і цінностей, що є ефективними в організації людського буття в сучасних умовах і в майбутньому. А крім того, університети мають демонструвати потужну і перманентну здатність до самовдосконалення,

адекватного часу» [40, С. 5–6]. Презентовано результати дослідження із проблеми ідентифікації та популяризації ролі університетів як рушійної сили соціального прогресу, яка виконується через надання освітніх послуг і реалізацію освітніх програм для розвитку лідерів та організацій у різних сферах суспільства. При цьому наголошено, що ефективність виконання зазначеної ролі базується на процесах інституційного розвитку самих університетів та розбудові їх лідерського потенціалу. Досліджено: параметри сучасного університету як рушійної сили розвитку лідерського потенціалу суспільства (місії сучасного університету; масифікації та інтернаціоналізації вищої освіти як чинників диверсифікації закладів вищої освіти; сутності лідерства та специфіки його реалізації у сфері освіти; складників, механізмів та засобів реалізації університетського лідерства. Представлено: опитувальник та узагальнені результати опитування закладів вищої освіти України щодо ролі університетів у розвитку лідерського потенціалу суспільства; послуги, які надають заклади вищої освіти України для розвитку лідерського та інституційного потенціалу суспільства; складники університетського лідерства; виміри та домени академічного лідерства; регіональний розподіл респондентів; основні методи та технології навчання, спрямовані на розвиток лідерських якостей та ін. З метою розвитку лідерського та інституційного потенціалу університетів України презентовано кращі практики, описано приклади реалізації інституційних стратегій розвитку та лідерської ролі членів Консорціуму Проєкту Програми TEMPUS «Освіта для лідерства, інтелігентності та розвитку таланту» (ELITE – Education for Leadership, Intelligence and Talent Encouraging): Каунаський технологічний університет (Литва); Університет Тампере (Фінляндія); Університет Гринвіча (Сполучене Королівство); Естонська бізнес-школа (Естонія); Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна); Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; Національна академія педагогічних наук України; Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; Національний авіаційний університет; Національна академія державного управління при Президентові України. Примітно, що автори визначають цільовою аудиторією зазначеного видання як керівників, викладачів, дослідників, здобувачів закладів вищої освіти, так і роботодавців, представників органів державної влади та громадянського суспільства [40].

У статті «Концентрація та комунікація в моделі і стратегії розвитку університетів-лідерів» на основі узагальнення даних Шанхайського рейтингу 2003–2021 рр., авторських й інших системних досліджень університетського прогресу, кращого досвіду досягнення університетами світового і екстракласу

обґрунтовано загальну (рамкову) модель розвитку університетів-лідерів. Модель передбачає закономірні етапи концентрації (ресурсів вищої освіти) і комунікації (в університетському середовищі), прориву (індивідуального) і просування (колективного) до нового рівня складності діяльності, інституційну діяльність та національну допомогу в піднесенні університетів до вершин досконалості, а також застосування рейтингових і асоціативних, класифікаційних і акредитаційних механізмів оцінювання якості вищої освіти. Актуальність моделі підтверджено фактологічними даними конкурентної боротьби університетів і країн за світове університетське лідерство в умовах прогресуючого інноваційного поступу людства. Модель ураховує наявність дискретної структури університетської мережі за рівнями складності діяльності, на яких функціонують топові заклади і в межах яких будують найкращу взаємовигідну міжуніверситетську комунікацію. Ця концентраційно-комунікаційна модель може слугувати основою і орієнтиром для формування стратегії університетського розвитку другого типу (стратегії-2) щодо створення університетів-лідерів. Аргументовано передумови для реалізації в Україні зазначеної моделі та стратегії розвитку університетів. Ці передумови передбачають розроблення національного рейтингу та національної класифікації закладів вищої освіти, створення лідерської Асоціації українських університетів. Згадані модель і стратегія необхідні для реформування української університетської мережі, яка не відповідає поточним і перспективним викликам суспільного розвитку [29].

У статті Є. Жарик «Трансформаційне лідерство як запорука успішного управління змінами» акцентовано увагу на тому, що одним із основних рушійних елементів у системі трансформаційного менеджменту є трансформаційне лідерство. Зазначено, що лідери постійно прагнуть до покращення, еволюції та зрілості задля високих результатів. Проаналізовано теоретико-методологічні аспекти трансформаційного лідерства в менеджменті; розглянуто трансформаційний і транзакційний стилі лідерства; розкрито шість загальних принципів, які визначають основні умови щодо привертання й утримання лідером уваги підлеглих; схарактеризовано загальні принципи концентрації зусиль щодо стимулювання підтримки змін та їх успішної реалізації. Наголошено, що трансформаційними вважають лідерів, які використовують як засоби мотивації діяльності підлеглих постановку нетривіальних цілей. Співробітникам означені цілі цікаві тим, що потребують неординарних рішень. Досягнення успіху в певному виді діяльності визначено саме здатністю знаходити оригінальне рішення нетипового завдання в нестандартній ситуації. Водночас уміння мислити творчо та діяти не за

шаблоном для здійснення мети є ефективним механізмом самовалідації співробітниками рівня власного професіоналізму. Потреба у подібній самовалідації виникає тоді, коли поставлена мета не може бути досягнута широко відомими засобами, акумульованими в професійному досвіді. Процес мотивації співробітників трансформаційним лідером побудований на такій взаємодії з підлеглими, за якої потреби співробітників в особистісній самоактуалізації та професійній самореалізації задовольняються лідером в обмін на досягнення організаційних цілей. Можливість взаємодії із неординарним лідером, орієнтованим на задоволення потреб вищого ґатунку, часто є для підлеглих центральним мотивом їхньої ефективної діяльності. Зазначено, що трансформаційне лідерство слід розглядати як таке, що доповнює транзакційну концепцію за такими критеріями поведінкової сторони лідера: харизма / ідеалізований вплив; інтелектуальне стимулювання підлеглих; мотивація як натхнення на досягнення можливих високих результатів; індивідуалізація відносин із підлеглими (відображає рівень особистої уваги лідера до своїх підлеглих із метою їх особистісно-професійного розвитку та спрямована на гармонізацію цілей організації з особистісно значущими цілями діяльності її співробітників). При цьому важливо, щоб у процесі пошуку нового брали участь як самі лідери, так і їхні послідовники, а їхні взаємовідносини розвивалися у нових площинах, що значною мірою обумовлюватиме досягнення поставлених цілей організаційних змін без значного опору з боку підлеглих [16].

У статті «Цифрова трансформація інформаційно-аналітичного забезпечення управлінських процесів у сучасних організаціях в умовах глобальної цифровізації» наголошено, що трансформація інформаційно-аналітичного забезпечення управління організацією в умовах глобальної цифровізації має важливе значення для ефективного управління, адже сприяє створенню ефективних, прозорих та адаптивних процесів управління, які забезпечують конкурентні переваги в динамічному цифровому середовищі. Акцентовано увагу на впровадженні нових інформаційних систем для збирання, оброблення й аналізу даних у режимі реального часу. Зазначено, що основою дослідження є трансформація інформаційно-аналітичного забезпечення управління організацією в умовах глобальної цифровізації, яка передбачає: використання передових технологій (штучний інтелект, блокчейн, машинне навчання) для автоматизації процесів збирання й аналізу даних; інтеграцію різноманітних джерел даних, що дає можливість отримувати повну картину діяльності організації та зовнішнього середовища; використання аналітичних інструментів для оброблення великих обсягів даних (Big Data),

що дає змогу будувати більш точні прогнози й виявляти приховані тенденції; хмарні технології, що уможливлюють підвищення мобільності й оперативності прийняття рішень; автоматизацію процесів збирання, оброблення й візуалізації даних звільняє людські ресурси для виконання стратегічних завдань. Зазначено, що підхід до аналізу даних у бізнес-аналітиці набуває дедалі більшого значення в сучасному світі, в якому дані є основою для прийняття рішень; цей підхід передбачає використання різних методів і технологій для збирання, оброблення, аналізу й візуалізації даних, дає можливість організаціям отримувати цінну інформацію і приймати обґрунтовані рішення. Підсумовано, що підхід до аналізу даних як методу бізнес-аналітики може допомогти виявити прогалини в дослідженнях і практиці, визначити нові напрями для подальшого вивчення. Практичне значення дослідження: цифрові технології в інформаційно-аналітичному забезпеченні організацій дають можливість для більш ефективного управління, активного просування принципів сталого розвитку в умовах глобальної цифровізації [13].

У статті «Стратегічна адаптація у цифрову еру використання цифрових інструментів для сталого успіху» наукові пошуки авторів зосереджено на аналізі сучасного економічного середовища, що зазнало впливу пандемії та військових конфліктів, та на актуальності стратегічної адаптації та цифрової трансформації бізнес-структур. Дослідження спрямовано на визначення важливості використання цифрових інструментів, оцінювання їх впливу на ефективність стратегічної адаптації та виокремлення найкращих практик для досягнення сталого успіху підприємств у цифрову еру. Впровадження цифрових інструментів дає можливість підприємствам змінювати свої бізнес-моделі, оптимізувати процеси, підвищувати ефективність діяльності. Зазначено, що цифрові інструменти мають низку переваг, які сприяють стратегічній адаптації підприємств та більш швидкому їх реагуванню на зміни в навколишньому середовищі, активізації інноваційності та забезпеченню конкурентних переваг. Розглянуто переваги використання цифрових інструментів у контексті стратегічної адаптації, зокрема, їх вплив на ефективність, інноваційність і конкурентоспроможність підприємств. Відображено стратегічні виклики (зміна культури організації, навчання персоналу (кадрові зміни), кібербезпека), пов'язані з упровадженням цифрових інструментів. Ефективне впровадження цифрових інструментів потребує від підприємств лідерства, гнучкості та розуміння важливості цифрової трансформації. Практичні рекомендації та стратегії, розроблені авторами статті на основі результатів дослідження, є цінним ресурсом для

підприємств, що прагнуть успішно впровадити цифрові інструменти у процес стратегічної адаптації. Ці рекомендації орієнтовано на забезпечення максимальної ефективності, збільшення конкурентоспроможності та досягнення сталого успіху. Застосування цифрових інструментів дає змогу підприємствам бути гнучкими, інноваційними й конкурентоспроможними, а правильно розроблені стратегії та рекомендації сприяють ефективному впровадженню цих інструментів [49].

У статті «Інноваційні зрушення у сфері управління персоналом в умовах глобальної економіки» розглянуто вплив глобалізаційних процесів на сферу управління персоналом. З'ясовано інноваційні практики, які можуть бути впроваджені на сучасних підприємствах в HR-сфері; проведено дослідження нових вимог у сфері менеджменту та здійснено аналіз її стану на сучасному етапі; схарактеризовано сучасні підходи до управління персоналом з метою запобігання негативним наслідкам соціально-економічних зрушень [23].

У статті «Цифровізація інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційною діяльністю, інноваційним розвитком підприємств» досліджено теоретико-методичні основи й практичні аспекти цифровізації інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційною діяльністю, інноваційним розвитком підприємств у сучасних умовах діджиталізації та євроінтеграції. Отримані авторами наукові результати полягають в узагальненні й формуванні структури процесу цифровізації інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційною діяльністю, інноваційним розвитком підприємств, складовими елементами якої виступають: сучасні цифрові технології (мережа Інтернет, електронні платформи, спеціалізоване програмне забезпечення, хмарні технології, інші інноваційні цифрові технології за допомогою яких здійснюється отримання й накопичення інформації); формування баз даних за підсистемами пошуку, отримання, опрацювання, збереження, передавання інформації, за підсистемою формування інформаційно-аналітичної документації та за підсистемою захисту інформації, а також забезпечувальний складник, елементами якого є організаційне, кадрове, методичне, фінансове, технічне забезпечення роботи електронного офісу [1].

У статті «Лідерство у контексті викликів цифрової трансформації менеджменту та побудові організаційної культури підприємства» репрезентовано дослідження особливостей цифрової трансформації у сучасному менеджменті, що фокусуються на стратегічних, лідерських, культурних аспектах, які визначають успішність впровадження технологій в організації. Значну увагу приділено дослідженню феномену та особливостей лідерства у сучасному менеджменті,

використанню цифрових можливостей та інструментів. Проаналізовано вплив лідерства на успішність цифрової трансформації; визначено ключові лідерські якості, спрямовані на підтримку цифрового розвитку; досліджено взаємозв'язок між організаційною культурою й результатами цифрової трансформації; сформульовано рекомендації щодо формування й підтримки цифровізаційно-орієнтованої культури в організації. Наголошено, що здатність адаптуватися до нових цифрових рішень та використовувати їх для досягнення стратегічних цілей стає критичною для організації. Відповідно зауважено, що лідерство в контексті цифрової трансформації потребує від керівництва не лише технічної експертизи, а й здатності вдумливо впроваджувати зміни, мобілізувати команду та впливати на організаційну культуру. Аргументовано, що організаційна культура визначає прийняття нововведень, ефективність комунікації та здатність персоналу адаптуватися до нових реалій. Адже успішна цифрова трансформація полягає в підтримці й участі всіх рівнів персоналу, а культурні зміни можуть бути ключовим елементом успішного впровадження технологій інформаційних технологій як основної рушійної сили четвертої промислової революції, що можна спостерігати в значному технологічному прориві за 24 роки XXI століття. Зазначено, що в умовах цифрової трансформації сучасний цифровий менеджер має володіти фундаментальними знаннями з макро- і мікроекономіки, наукового менеджменту, теорії розпорядництва і лідерства, соціології, психології й права, інформаційних технологій, комп'ютерної техніки; мати таку особистісну рису, як розвинений емоційний інтелект; виявляти здатність згуртовувати команду, викликати довіру співробітників та готовність колективу сприймати нові технології; вміти мислити масштабно, розв'язувати стратегічні проблеми, оперативно приймати і реалізовувати нестандартні рішення, забезпечувати високу трудову дисципліну, створювати сприятливий психологічний мікроклімат, раціонально користуватися владою і наданими повноваженнями; виявляти наполегливість і професіоналізм у побудові ефективної організаційної культури, спрямованої на інноваційність, адже вона значно впливає на результати впровадження цифровізації. Надано такі рекомендації для успішного інноваційного лідерства: підтримка цифровізації та інноваційної культури; забезпечення гнучкості робочого процесу; запуск цифрових ініціатив, які спрощують комунікацію; реалізація стратегії цифровізації, яка відображатиме досягнення місії та цілей організації [4].

У статті «Лідерство як передумова ефективної системи менеджменту організації» обґрунтовано феномен лідерства як виду діяльності, що пронизує всю систему управління й допомагає досягти високої ефективності в діяльності організації. Здійснено критичний аналіз підходів до визначення поняття «лідерство»; запропоновано авторське визначення поняття

«лідерство менеджера»; зазначено, що в дослідженні впливу лідерства на ефективність роботи організації доцільно застосовувати поняття «управлінське лідерство». Запропоновано концепцію ефективності управлінського лідерства та доведено, що ефективність управлінського лідерства визначається здатністю планувати і здійснювати зміни відповідно до перспективних ідей і цілей [22].

У статті «Психологія професійного і духовного становлення керівника» виокремлено професіоналізм діяльності та професіоналізм особистості керівника. Систематизовано теоретичні положення й підходи у визначенні професіоналізму управлінця; запропоновано психологічні механізми формування професійних якостей особистості керівника; представлено модель духовного становлення керівника; розроблено психологічний тренінг формування духовності майбутнього управлінця, що сприятиме вирішенню проблеми професійного й духовного становлення керівника. Представлено динаміку розвитку функціонально-дієвих психологічних механізмів розвитку професіоналізму особистості майбутніх керівників в освітньому процесі закладу вищої освіти [18].

У монографії «Освітнє лідерство: від теорії до практики» висвітлено теоретичні й методичні засади трансформації професійної підготовки майбутніх фахівців в університетах України, здійснено аналіз кращих практик імплементації парадигми лідерства у вітчизняну освіту. Зміст монографії охоплює аналіз теоретико-методологічних засад дослідження особистості лідера в освіті, запровадження програм розвитку особистості лідера в закладах освіти (адаптація, оцінювання, навчання та розвиток освітян), кращі практики реалізації парадигми освітнього лідерства в закладах освіти. У контексті актуальності освітнього лідерства у закладах вищої освіти особливої уваги заслуговують включені до розділів монографії дослідження науковців із таких проблем: моделювання професійної компетентності викладача закладу вищої освіти (на прикладі розроблення профілю викладача Київського університету імені Бориса Грінченка) (Ю. Бреус); сучасні підходи до формування професійної компетентності викладачів закладів вищої освіти в системі підвищення кваліфікації (на прикладі програми підвищення кваліфікації викладачів Київського університету імені Бориса Грінченка) (І. Капралова, О. Бульвінська); реалізація наставництва як інструмент розвитку лідерського потенціалу викладачів ЗВО (Ж. Савич); мінус на мінус дає плюс, або як викладачеві залишатися лідером для студентів покоління Z (Л. Боденчук, І. Ліганенко, І. Мурашко); формування асертивної поведінки лідерів у закладах вищої освіти. Теоретичний аспект (Н. Шаповаленко, Т. Чигирин); творення професійної кар'єри особистості під час навчання:

аналіз, досвід, перспективи (І. Калюжна, В. Міляєва); розвиток управлінських компетенцій в системі управління людським капіталом у закладах освіти (З. Юринець, Р. Юринець, Л. Гнилянська); лідерство як модель ефективного управління освітньою організацією (А. Клочко); розвиток лідерських якостей працівників освіти в умовах реформування галузі (Т. Гуменникова, С. Боденчук); підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників як необхідна умова освітнього лідерства (Н. Любомудрова, Р. Винничук, О. Задорожна). Цінними також є напрацювання авторів щодо процесу формування лідерських якостей у студентів і молодих дослідників, зокрема формування лідерських якостей у студентів засобами неформальної освіти (на прикладі створення й функціонування молодіжної платформи «СПЕКТР») (О. Воєділова, О. Дженджеро, А. Кузніцина); формування молодих лідерів: вимога часу та необхідна компетентність майбутнього (І. Сновидович); професійна адаптація молодого викладача: від теорії до практики (О. Гуренко, Н. Цибуляк); лідерство як детермінанта реформування суб'єкт-суб'єктної взаємодії в освіті (Н. Чубінська); іншомовна комунікативна компетенція як чинник конкурентоспроможності випускника університету (Н. Холявко) [34].

У статті А. Черкашина «Феномен лідерства у закладах вищої освіти: теоретичний аналіз наукових досліджень» зазначено, що наукова проблема підготовки лідерів у закладах вищої освіти спрямована на розроблення нових теоретико-методологічних і практичних засад, які відображують основні закономірності формування лідерського потенціалу майбутнього фахівця. Констатовано, що використання лідерського потенціалу і впровадження лідерства суттєво покращить результативність розв'язання складних ситуацій, спонукатиме до ефективної взаємодії її учасників. Наголошено, що в процесі цільової підготовки лідерів у системі освіти варто звертати увагу не лише на формування необхідної сукупності знань і вмінь, а й на розвиток у майбутніх лідерів здатності впливати на людей і надихати їх мріяти, навчатися і працювати більше. Наголошено на необхідності подальшого вивчення феномену духовного лідерства в сучасній науці для вдосконалення підготовки майбутніх фахівців закладів вищої освіти [47].

У статті Ж. Крисько «Проблема лідерства в сучасному менеджменті» розглянуто еволюцію теорій лідерства, їх ключові концепції та основні підходи до визначення сутності лідера й менеджера. Встановлено, що лідерство у сучасному менеджменті як складний і багатогранний феномен є важливим інструментом досягнення стратегічних цілей організації. Виокремлено відмінності між лідерством і менеджментом; акцентовано на ролі емоційного

інтелекту, адаптивності й стратегічного мислення. Досліджено сучасні підходи до розуміння природи лідерства й теорій лідерства, структуровано їх за авторами й основними ідеями. Окрему увагу приділено актуальним викликам, зокрема управлінню різнорідними командами, побудові довіри та етичному лідерству. Запропоновано шляхи розвитку лідерських компетенцій для підвищення ефективності організацій. Доведено, що для досягнення успіху лідери мають бути гнучкими, адаптивними та готовими до постійного розвитку [25].

У статті Н. Жигайло «Філософсько-психологічні аспекти лідерства в освіті та науці» подано історичну довідку щодо проблеми лідерства; виокремлено основні підходи до теорії лідерства; розглянуто класифікацію стилів лідерства; окреслено характеристику сучасного успішного лідера. Наведено існуючі в суспільстві усталені уявлення про успіх і успішну людину, бажані образи ідеалу успіху та прототипи успішної особистості. Запропоновано порівняльну характеристику психологічних ознак успішних і неуспішних в лідерстві особистостей. Лідерську поведінку схарактеризовано за такими ознаками: ініціативність у ситуаціях міжособистісної взаємодії; адаптивність до загального миттєвого настрою; відсутність жорсткого планування, любов до імпровізації; чутливість до проблем членів групи, особлива увага до слабких; демонстрація домінуючої поведінки, смак і схильність до влади; далекоглядність поглядів і задумів; відкритість до людей; наполегливість і постійність у всьому. Цінним є те, що дослідницею на прикладі очільника ЗВО – ректора університету В. Мельника, – представлено неординарну особистість наукового й державотворчого лідера сучасності, який своєю управлінською, науковою та педагогічною діяльністю забезпечує вагомий внесок у розвиток української і світової науки, становлення, утвердження й процвітання Львівського національного університету імені Івана Франка із довготривалими традиціями та потужними науковими школами в поєднанні із сучасними інноваційними трендами на світовому рівні. Особливий акцент зроблено на значному внеску вченого: у розвиток філософської науки й формування у студентської молоді патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, в утвердження духовних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України, в інформатизацію суспільства та феномен інформаційної культури вченого і спеціаліста [17].

У навчально-методичному посібнику О. Баніт «Професійний розвиток управлінського персоналу в транснаціональних корпораціях» висвітлено питання, пов'язані з ключовими компетенціями управлінського персоналу

сучасних транснаціональних корпорацій, відображено тенденції професійного розвитку менеджерів, проаналізовано форми і методи навчання персоналу в транснаціональних корпораціях. Важливе місце в посібнику відведено процесу становлення корпоративної освіти й перспективам професійного розвитку управлінського персоналу в Україні. Цінним є те, що науковцям, докторантам, аспірантам, викладачам закладів вищої й післядипломної освіти, керівникам підприємств і працівникам відділів розвитку людських ресурсів, педагогічному персоналу корпоративних навчальних центрів запропоновано розроблений тематичний план навчальної дисципліни «Професійний розвиток управлінського персоналу в транснаціональних корпораціях», у якому розглянуто кількість лекційних і семінарських годин, самостійної роботи із таких актуальних тем: професійний розвиток управлінського персоналу як міждисциплінарна наукова проблема, методологічні підходи й принципи професійного розвитку персоналу в транснаціональних корпораціях, ключові компетенції менеджерів сучасних транснаціональних корпорацій, роль корпоративних навчальних центрів у забезпеченні професійного розвитку управлінського персоналу, аналіз форм і методів навчання й професійного розвитку управлінського персоналу в транснаціональних корпораціях, становлення корпоративної освіти й перспективи професійного розвитку управлінського персоналу в Україні. До кожної з тем автором розроблено перелік запитань, а також теми для самостійної роботи [6].

Наголошено, що особливої актуальності набуває проблема системного й неперервного професійного розвитку персоналу, що охоплює формальну, неформальну, інформальну освіту, зокрема базову й додаткову підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації, внутрішньофірмове навчання, а також самоосвіту й саморозвиток. Звернення до досвіду професійного розвитку управлінського персоналу в корпоративних умовах зумовлено передусім впливом та значенням у суспільно-політичному та економічному житті суспільства транснаціональних корпорацій (далі – ТНК), що стали потужною рушійною силою світового господарства. Кожна з 500 найбільших ТНК має в середньому підприємства з 11 галузей, а найбільш потужні охоплюють по 30 – 50 і більше галузей. Усі транснаціональні корпорації мають навчальні центри, що займаються підготовкою, перепідготовкою та професійним розвитком персоналу. Крім того, транснаціональні корпорації відіграють важливу роль у світових науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробках (НДДКР). На частку ТНК припадає понад 80 % зареєстрованих патентів, відповідно на їх частку виділяється близько 80 % фінансування НДДКР. Автор стверджує, що ТНК мають великий вплив на

міжнародному рівні. Володіючи значними фінансовими можливостями, економічною владою, новітніми технологіями та передовими методами управління, саме ТНК фактично розв'язують питання нового економічного й політичного перерозподілу світу, стоять на межі створення нового наднаціонального уряду. За прогнозами вчених, світова економіка з часом перестане існувати на рівні окремих держав, перемістившись на наднаціональний рівень. До управлінського персоналу як фахівців, діяльність яких спрямована на виконання конкретних управлінських функцій, відносять лінійних і функціональних менеджерів, які координують, спрямовують, стимулюють діяльність організації, розпоряджаються її ресурсами, ухвалюють рішення і несуть відповідальність за досягнення стратегічних цілей. Як показує практика, від рівня їх професіоналізму, компетентності та особистісних якостей залежить ефективна діяльність організації та її конкурентоздатність на ринку. Статистика засвідчує, що 10 % компаній щорічно розорюються через недостатню підготовку управлінського персоналу, в тому числі через те, що не передбачають кошти на навчання власних менеджерів або не мають коштів, щоб найняти висококваліфікованих фахівців з цієї сфери. Високий рівень професійної кваліфікації, а також відлагоджена й структурована система підготовки та розвитку управлінського персоналу відіграють вирішальну роль у транснаціональних корпораціях. Розглядаючи витрати на навчання управлінського персоналу як стратегічні інвестиції, транснаціональні корпорації розробляють систему заходів, спрямованих на збереження і кар'єрний розвиток підготовлених фахівців [6, с. 4–5].

Аргументовано, що проблема професійного розвитку управлінського персоналу в транснаціональних корпораціях набуває актуальності у зв'язку зі стрімкими змінами як зовнішніх чинників функціонування компаній (міжнародна інтеграція, науково-технічний прогрес, глобалізаційні процеси в економіці, в освітній політиці держав, зміни в законодавстві, підвищення конкурентності, швидке старіння знань), так і внутрішніх (структурно-організаційні й технологічні зміни, стратегічне планування, поява нових професій, зростання вимог до кваліфікаційного та компетентнісного рівнів фахівців), що зумовлюють потребу в неперервному навчанні й професійному удосконаленні персоналу [6, с. 7]. Зазначено, що професійний розвиток управлінського персоналу є складником системи неперервної освіти дорослих і досліджується в сучасному науковому й освітньому просторі як філософська, економічна, соціологічна, культурологічна, психологічна й педагогічна проблема. Професійний розвиток управлінського персоналу в транснаціональних корпораціях є повноправною складником стратегії розвитку організації й усієї діючої

організаційної системи, який відбувається в системі корпоративної освіти й реалізується через послідовне й поетапне внутрішньофірмове навчання на основі цілісності цілей, завдань, функцій, технологій навчання, структури змісту навчального матеріалу, що додають гнучкості й життєздатності цьому процесу з випереджувальним відображенням дійсності. Професійний розвиток управлінського персоналу розглянуто на двох рівнях:

❖ на рівні особистості – як складний, суперечливий і багатогранний процес, детермінований віковими, особистісними, індивідуально-психічними, соціальними, професійно-технологічними та фаховими якостями й пов'язаний з подоланням зовнішніх і внутрішніх психологічних бар'єрів і суперечностей, що постійно виникають у професійній діяльності;

❖ на рівні ТНК – як система організованих заходів, спрямованих на неперервне відтворення й розвиток висококваліфікованих професійних фахівців з метою забезпечення сталого соціально-економічного зростання компанії. Для реалізації цього процесу сучасні ТНК створюють корпоративні навчальні центри, в яких навчання й розвиток персоналу ініціюється та управляється самою компанією, здійснюється всередині компанії й передбачає використання внутрішніх ресурсів. Алгоритм створення корпоративного навчального центру охоплює 6 етапів, зокрема: підтримка керівництва, юридична й фінансова підтримка; створення організаційно-педагогічних умов; програмно-змістове забезпечення упровадження та практична реалізація системи навчання персоналу; система контролю та звітності. Класифікацію форм і методів професійного розвитку управлінського персоналу у ТНК систематизовано за такими критеріями: активність дорослого здобувача освіти, чисельність учасників, місце навчання, час і тривалість навчання. Найбільш прийнятними методами навчання менеджерів ТНК виявилися коучинг і корпоративний тренінг, тобто ті комплексні програми внутрішньофірмового навчання персоналу внутрішнім ресурсом (штатні тренери) чи зовнішнім (залучені консалтингові компанії й тренери), що допомагають у досягненні стратегічних цілей бізнесу й оперативних завдань підприємства або окремих його підрозділів. Змістовий контент навчання управлінського персоналу відповідає, по-перше, – потребам суспільства, по-друге, – стратегічним цілям корпорації, по-третє, – його особистісним і професійним запитам. Відтак організаційно-педагогічне й програмно-змістове забезпечення професійного розвитку залежить від самого менеджера, від компанії, в якій він працює, і від рівня розвитку суспільства загалом. В Україні чисельність компаній, які займаються професійним навчанням своїх співробітників, за останні роки почала стрімко зростати. Відповідно з кожним

роком збільшується чисельність корпоративних навчальних центрів в українських компаніях. Однак більшість спроб організувати системне корпоративне навчання залишаються малоефективними. Причиною є низка проблем і перешкод, що стають на заваді створення ефективної системи корпоративної освіти в Україні. Вони пов'язані передусім з учасниками цього процесу: керівництвом як замовником і контролером якості навчання, персоналом як об'єктом і суб'єктом навчання та викладацьким складом як виконавцем замовленої послуги. Головним завданням, яке необхідно розв'язати українській системі освіти, є формування нової моделі професійної підготовки, спрямованої на подолання відставання у структурі, обсягах і якості трудових ресурсів від реальних вимог сучасних підприємств [6, с. 105–106].

У статті «Розвиток лідерів на сучасних MBA програмах для керівників» наголошено, що ключовою здатністю сучасного менеджера є здатність до навчання та відкритість до нього. Рекомендовано провести самоаудит за запропонованими П. Шумейкером, С. Круппом та С. Хоуландом компонентами стратегічного лідерства (передбачення (anticipate), піддавання сумніву (challenge), інтерпретація (interpret), прийняття рішень (decide), балансування (align), навчання (learn)). Наведено адаптований перелік позицій, за кожною з яких доцільно відповісти на питання:

❖ як часто наша MBA-програма (магістрів ділового адміністрування) концентрує увагу слухачів на цій позиції?

❖ які саме передбачені навчальні активності забезпечують цю увагу?

Підсумовано, що ключова проблема – це не так дефіцит лідерів, як дефіцит розуміння умов, які дозволяють їм з'явитися. У наукових розмислах над розв'язанням цієї проблеми автори пропонують просту формулу основних джерел лідерського розвитку – виклики, помилки, зворотний зв'язок. При цьому зазначають: виклики, з якими вдалося впоратись, дають справжню впевненість, допомагають з'явитись важливому у погляді; помилки дають розуміння себе, скромність, прищеплюють імунітет від спокуси вважати себе месією та дозволяють цінувати тих, хто поряд, і найголовніше, правильно їх добирати; зворотний зв'язок – це основа у тому, щоб напрацьовувати систему реальних цінностей і жити цими цінностями, а не просто декларувати їх, а також відчувати специфіку контексту та діяти відповідно до неї [8].

У статті А. Хазієва «Трансформаційне лідерство та його роль у формуванні лідерських якостей майбутніх психологів у закладах вищої освіти» розглянуто витоки трансформаційного лідерства; висвітлено його роль у формуванні лідерських якостей майбутніх психологів у закладах вищої освіти; проаналізовано праці щодо концепції трансформаційного лідерства;

обґрунтовано трансформаційне лідерство в психології як підхід, спрямований на зміну і розвиток послідовників через натхнення, мотивацію, індивідуальну підтримку; висвітлено значущість трансформаційного лідерства для організації (підвищення мотивації та залученості, розвиток інновацій, покращення командної роботи, підтримка індивідуального розвитку, створення позитивної культури); розглянуто основні елементи трансформаційного лідерства (харизма, натхненна мотивація, інтелектуальна стимуляція, індивідуальний підхід); розкрито засоби формування лідерських якостей у майбутніх психологів (самооцінювання та саморефлексія, комунікативні навички, емоційний інтелект, організаторські здібності, мотивація та прагнення до самореалізації, навчання та розвиток); обґрунтовано значущість емоційного інтелекту для трансформаційного лідера (розуміння та управління емоціями, побудова довіри та співпраці) [44].

У статті «Трансформаційне лідерство: оптимальний стиль роботи команди в публічній сфері» здійснено опис значущості трансформаційного лідерства в роботі команди як оптимального стилю для сфери публічного управління; запропоновано визначення поняття «лідерство»; наведено ознаки і характеристики лідерства; визначено принципи, яких має дотримувати успішний лідер публічної сфери; виокремлено основні характеристики, від яких залежить ефективна робота команди в публічній сфері; зазначено, що у робочому середовищі існують різні стилі лідерства, але не кожен стиль прийнятний у публічній сфері. Наголошено, що культура і цілі організації в публічній сфері визначають, який стиль лідерства найкраще використовувати; схарактеризовано стилі лідерства та запропоновано саме трансформаційне лідерство для ефективної роботи команди в публічній сфері [20].

Зазначено, що трансформаційні лідери виступають як зразок для наслідування серед членів команди, обмінюючись творчими ідеями та знаннями для сприяння спільній і ефективній роботі. Характеризуючи ліберальний, автократичний, демократичний, трансакційний, трансформаційний стилі лідерства, автори акцентують, що трансформаційний стиль лідерства залежить від високого рівня взаємодії з підлеглими з боку керівництва для досягнення визначених цілей; такі лідери мотивують співробітників і підвищують продуктивність й ефективність за рахунок комунікації і далекоглядності; трансформаційне лідерство зміцнює вплив мотивації, морального духу й продуктивності за допомогою таких механізмів, як розуміння переваг і недоліків послідовників, як зразок для своїх послідовників, щоб надихати їх [20, с. 112].

У статті О. Білецького «Трансформація ролі та якостей лідера в новій управлінській парадигмі» наголошено, що в контексті трансформації

управлінської парадигми в Україні, в умовах воєнного стану, невизначеності та численних загроз, питання лідерства набуває особливого значення; суспільство стикається з необхідністю формування нових лідерів, здатних швидко приймати рішення в складних умовах. Визначено особливості нової управлінської парадигми, яка актуалізує певний набір необхідних (бажаних) якостей лідера та опанування ним новими компетенціями. Серед цих особливостей автором виокремлено такі: зміна акценту з процесу на результат; послаблення й демократизація контролю та підвищення довіри до співробітників; перехід від стриманості, «закритості» до емоційності; зміщення фокусу з матеріальних цінностей на нематеріальні; відхід від централізації на користь делегування; важливість створення інклюзивного середовища для всіх членів команди; активне використання цифрових технологій; поширення онлайн-формату комунікацій та взаємодії. Обґрунтовано напрями трансформації ролі лідера в новій управлінській парадигмі; структуровано ключові якості лідера (організаційні, психоемоційні, ціннісні, комунікаційні), що сприятимуть підтримці трансформаційного лідерства; виокремлено й схарактеризовано ключові ролі сучасного лідера (каталізатор, коуч, архітектор, візіонер); доведено прогресивність трансформаційного лідерства, що ґрунтується на таких основних складниках: персоналізована увага до кожного, інтелектуальне стимулювання, надихаюча мотивація, харизматичний вплив лідера. Запропоновано структуровану класифікацію якостей сучасного лідера, що має бути основою самодіагностики лідера й подальшого розвитку його лідерського потенціалу. Підсумовано, що в умовах трансформаційних змін лідерство є ключовим чинником поступального розвитку команд і організацій, адаптуючись до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі; лідер має своєчасно реагувати на ці зміни, постійно вдосконалюючи досвід, якості, навички та стиль управління; нині є необхідність трансформації ролі лідера в контексті нової управлінської парадигми, що потребує відмови від традиційних методів управління на користь підходів, які базуються на довірі, розвитку співробітників та стратегічному баченні. Зазначено, що важливим аспектом є розвиток нових компетенцій та якостей (емпатії, стратегічного мислення, адаптивності, здатності надихати), які мають стати основою для самодіагностики та подальшого розвитку лідерського потенціалу, що дасть змогу керівникам ефективно відповідати на виклики сучасного управлінського середовища [7].

У статті О. Подденежного «Управління цифровою трансформацією освіти: сучасний науковий дискурс» висвітлено результати дослідження

наукової рецепції щодо впровадження та управління цифровою трансформацією вищої освіти; розглянуто проблеми імплементації нових цифрових освітніх моделей та їх взаємодію з процесами управління закладами вищої освіти. Проаналізовано теоретичний доробок українських і закордонних учених та наголошено на виокремленні цифрової трансформації як нової сфери наукової парадигми сучасних досліджень у контексті управлінських стратегій і практик вищої школи. Комплексно розглянуто недоліки та переваги цифрової трансформації освітнього середовища. Доведено, що трансформаційні процеси впливають на традиційну академічну модель управління освітнім середовищем. Визначено, що суттєвою проблемою є недостатня кількість досліджень щодо зміни цінностей, корпоративної культури організації внаслідок цифрової трансформації. Зауважено на дослідницькому досвіді, який пропонує численні науково-практичні й методологічні моделі у сфері цифрової трансформації, де цю проблему розкрито комплексно. При цьому наголошено, що в країнах ЄС та США ще до початку пандемії активно розвивалася та досліджувалася проблема цифрової трансформації закладів освіти, створення «відкритих університетів», прийнято Digital Education Action Plan (2018–2020), сформульовано ключові принципи нової цифрової моделі освіти, цілі й завдання для керівництва закладів освіти для подальшої її реалізації. Акцентовано, що з огляду на доволі широкий проблемний і науковий контекст цифровізації освітнього середовища є нагальна потреба у виробленні суто практичних, управлінських покрокових механізмів оптимізації й удосконалення освітнього процесу. Йдеться про запровадження інституційних систем управління навчанням (Learning Management System), оцифрування навчальних матеріалів, створення нових цифрових освітніх цінностей і сервісів, формування й затвердження нових навчальних форматів для залучення нових цільових груп студентів і партнерів; створення нової комплексної архітектури освітнього закладу та відповідно ефективного навчального процесу. Підсумовано, що одним із найважливіших завдань цифрової трансформації, як і будь-якої трансформації, є комплексний підхід управлінця – об'єднати або модернізувати всі наявні системи та елементи в одну ефективну екосистему, оптимізувати всі без винятку освітні процеси та перевірити їх цілісність і взаємовідповідність, налагодити чітку й зрозумілу комунікацію з усіма стейкхолдерами процесів, налагодити контроль за впровадженням процесу трансформації [37].

У статті «Зміни у парадигмі лідерства в організаціях XXI століття» висвітлено результати дослідження змін у парадигмі лідерства відповідно до сучасних викликів бізнес-середовища та нових вимог, що висуваються до

особистості лідера. Наголошено, що дослідження парадигми лідерства здійснено через призму теоретико-історичних умов її формування, на основі чого визначено основні еволюційні зміни в її розвитку. Проаналізовано сучасний стан індустрії лідерства на прикладах поведінки відомих керівників, лідерів закордонних організацій; виокремлено основні аспекти їхньої поведінки. Схарактеризовано образ сучасного лідера відповідно до положень нової парадигми лідерства (агент змін, делегує повноваження, виявляє високі морально-етичні якості, прибічник «гіркої правди», несе особисту відповідальність, мислить багатоваріантно, критично, поводиться скромно). Зазначено, що методологія дослідження передбачає використання таких методів дослідження, як теоретичні (аналіз історії розвитку парадигми лідерства, порівняння рівня задоволеності працівників своєю роботою у різних країнах світу, моделювання шляхом наочного зображення характеристик лідера від 1-го до 5-го рівня, основними характеристиками якого є особиста скромність, професійна рішучість, відданість справі та чесність) та емпіричні (аналіз документів та інтерв'ю) [15].

У статті «Лідерство та менеджмент впровадження інновацій у забезпеченні цифрових трансформацій» зазначено, що цифрова економіка на практиці проявляється як економіка, орієнтована на споживача, з можливістю надавати різноманітні послуги з використанням цифрових інструментів. Зауважено, що із метою цифрової трансформації України організації приватного та публічного секторів мають впроваджувати в свою діяльність цифрові інструменти (хмарні технології, інтернет речей, штучний інтелект, блокчейн, технології доповненої та віртуальної реальності та ін.). Стверджено, що організаційна культура є важливою рушійною силою для впровадження інновацій, а для досягнення цього можна використовувати різні стилі лідерства (транзакційне, трансформаційне, інтегроване). Зазначено, що транзакційне лідерство використовує грошові стимули, тоді як трансформаційне – не грошові, звертаючись до моралі та етики. Адже трансформаційне лідерство спрямовано на досягнення колективних цілей за допомогою взаємовикористання мотивів досягнення планованих змін у лідера та послідовників. Виявлено, що трансформаційне лідерство відіграє важливу роль у розвитку інноваційної робочої поведінки, де стійкість та оптимізм є посередниками між трансформаційним лідерством та інноваційною робочою поведінкою працівників. Наголошено, що трансформаційний стиль лідерства допоможе зосередитися на розвитку позитивних психологічних ресурсів працівників, що сприятиме активізації їх інноваційної діяльності. Аргументовано, що для забезпечення успіху цифрової трансформації,

керівництво має визначати види інновацій, додавати питання впровадження інновацій, заснованих на використанні цифрових технологій, до офіційного порядку денного на регулярних зустрічах і встановлювати показники ефективності та цілі для інновацій. Наголошено, що керівництво має створювати можливості для керованих експериментів, ситуацій успіху, щоб стимулювати впровадження цифрових інструментів. Акцентовано на ключовій ролі лідерства у виконанні цих завдань. Зауважено, що необхідно перетворити менеджерів на лідерів інновацій, які здатні вести команди у розробленні та впровадженні інновацій для цифрової трансформації. Обґрунтовано модель лідерства та менеджменту впровадження інновацій у забезпеченні цифрових трансформацій. Підсумовано, що така модель лідерства та менеджменту впровадження інновацій має бути спрямована на створення інноваційної культури в організації, де інновації є надзвичайно важливими, а цифрова трансформація є нормою і одним з основних завдань для керівництва та команди [14].

У статті В. Тимошенко «Лідерство в умовах суспільних трансформацій» висвітлено актуальні питання лідерства в умовах змін і трансформацій, розглянуто важливість функцій лідера в часи змін, проаналізовано сучасні глобальні виклики, що постають перед лідерами в сфері управління персоналом. Описано основні тенденції, які формуватимуть майбутнє лідерство; виокремлено пріоритетні напрями розвитку лідерських якостей для ефективного управління персоналом та побудови стійких команд у період трансформацій. Показано роль лідерства в реалізації функції управління персоналом у компаніях у період змін, акцентовано на важливості дотримання нових трендів щодо лідерства у сфері управління персоналом в умовах трансформацій. Наголошено, що оскільки зміни відбуваються постійно, фундаментальна роль лідера полягатиме в тому, щоб шукати способи формувати майбутнє, а не просто реагувати на сьогодення. Головним для лідера в період трансформацій буде здатність навчатися на старому, але одночасно створювати нове. Зазначено, що в умовах сучасних викликів лідери мають володіти такими вміннями: трансформувати й розвивати особисте мислення й поведінку, трансформувати команди для роботи по-новому, трансформувати організацію шляхом створення неоднорідних команд, здійснювати перекваліфікацію або підвищення кваліфікації працівників, залучати до роботи в компанії здібних працівників та втримувати їх , орієнтуватися на людину та створювати цінності корпоративної культури підприємства [43].

У статті «Цифрове лідерство в контексті стратегічного управління організаціями та закладами освіти» наголошено, що цифрове лідерство є ефективним каталізатором змін у стратегічному управлінні організаціями та закладами освіти. Схарактеризовано сучасну парадигму лідерства та встановлено, що цифрові лідери організації та закладу освіти мають володіти цифровими компетенціями на досить високому рівні, щоб привести їх до успіху. Визначено, що цифрове лідерство необхідно інтегрувати в стратегію управління організацією і закладу освіти. Розглянуто трендові особливості організацій, які активно використовують цифрові технології в управлінській діяльності. Виокремлено низку переваг, що дають можливість лідерам організацій і закладів освіти використовувати цифрові технології та сучасні цифрові освітні середовища в управлінні закладами освіти. Розкрито переваги використання цифрових інструментів для сучасних організацій, основними з яких є підвищення ефективності, розширення глобального доступу, поліпшення аналізу та прийняття рішень, інновації та гнучкість, зміна способу взаємодії з клієнтами. Здійснено теоретичний аналіз підходів щодо трактування цифрового лідерства та представлено його модель. Обґрунтовано необхідність компетентного цифрового лідера в системі управління організаціями та закладами освіти, адже цифрова трансформація організації неможлива без цифрового лідера. Встановлено, що основним завданням цифрового лідера є якісне здійснення цифрової трансформації в організації та закладі освіти. Визначено професійні компетенції та навички сучасного цифрового лідера, основними з яких є стратегічне мислення, технологічна грамотність, комунікаційні навички, безпека, адаптивність, навчання та розвиток [24].

У статті «Цифрове лідерство як інструмент посилення ринкових позицій підприємства: корпоративний та особистісний аспекти» розглянуто інструменти цифрового лідерства, які слід використовувати для побудови процесу взаємодії компанії з цільовою аудиторією з метою випередження конкурентів. Проаналізовано суть цифрового маркетингу, визначено його основні характеристики, переваги й недоліки, обґрунтовано основні інструменти цифрового маркетингу, особливості їх застосування, сильні сторони й виклики для компаній. Виокремлено проблеми та варіанти застосування інструментів цифрового маркетингу в сегментах B2C для сфери надання послуг та B2C для сфери продажу товарів. Визначено метрики обґрунтування ефективності рішень у сфері цифрового маркетингу для кожного інструменту і для кожного виду сегменту B2C. Встановлено чинники цифрових технологій, які сприяють лідерським позиціям компанії на ринку.

Ідентифіковано компетенції, які мають бути розвинені у керівників компаній для успішної роботи в середовищі цифрових технологій. Схарактеризовано риси цифрової компетентності лідера та його компанії, а також суть цифрового лідерства у двох аспектах (для компанії і для керівництва). Сформовано систему цифрового лідерства на ринку продукту компанії [26].

У статті Г. Писаревської «Тенденції розвитку використання Digital технологій в управлінні персоналом» проаналізовано розвиток інноваційних технологій в управлінні персоналом. Обґрунтовано новітні тенденції розвитку HR (HR-автоматизація, HR-аналітика, HR-маркетинг, Smart-рекрутинг, електронне навчання). Досліджено вплив змін у бізнесі й управлінні людськими ресурсами на розвиток HR-Digital. Визначено основні принципи впровадження сучасних технологій Digital HR в компанію (централізація, автоматизація, легка й фіксована автоматизація, концентрація та простота). Проаналізовано міжнародний досвід використання Digital технологій в управлінні персоналом та обґрунтовано нові інструменти для підвищення ефективності роботи з персоналом. Визначено шляхи впровадження засобів діджиталізації на українських підприємствах у сфері HR, запропоновано заходи для впровадження діджиталізації на підприємствах. Виокремлено можливості Digital для підвищення ефективності в управлінні людськими ресурсами [36].

У монографії С. Калашнікової «Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства» висвітлено теоретичні й методичні засади професійної підготовки управлінців, які детермінуються процесом еволюції теорії і практики управління й констатацією лідерства як нової управлінської парадигми в умовах сучасних суспільних трансформацій. На основі аналізу закордонного досвіду щодо професійного розвитку керівників для сфер державного управління, бізнесу й освіти автором ідентифіковано та обґрунтовано закономірності, структуру, принципи, методи і технології, які мають бути покладено за основу в удосконаленні вітчизняної системи професійної підготовки управлінців задля формування нової генерації лідерів [21].

У навчальному посібнику О. Паламарчука «Викладання в університеті на засадах лідерства» презентовано навчальний модуль для викладачів університету, мета якого – розвиток лідерського потенціалу викладача університету шляхом розкриття сутності процесу викладання на засадах лідерства та опанування ключових методів його реалізації. У тематичному плані модуля представлено три актуальні теми: суть викладання на засадах лідерства; методи студентоцентрованого навчання та викладання; методи побудови роботи в групі. Очікуваними результатами навчання після

завершення модуля є: знання сутності викладання на засадах лідерства; вміння застосовувати на практиці методи студентоцентрованого викладання та побудови роботи в групі; вміння володіти процесом викладання на засадах лідерства [35].

У статті Н. Буняк «Лідерство в системі менеджменту організації» узагальнено наукові підходи до трактування сутності лідерства, визначено його змістові характеристики, проаналізовано базові компоненти. Наголошено, що лідерство відіграє важливу роль у забезпеченні дієвості системи менеджменту організації. Лідер має бути каталізатором різного роду перетворень, надихати послідовників на зміну своїх очікувань та чітке виконання поставлених завдань, сприяти розкриттю їхнього потенціалу, тобто використовувати трансформаційний стиль лідерства. Відсутність ефективного лідера може негативно вплинути на реалізацію функцій управління, досягнення бажаних кінцевих результатів діяльності. Обґрунтовано доцільність використання трансформаційного стилю лідерства в умовах BANI-світу. Визначено якості, якими володіє сучасний трансформаційний лідер, який має великий вплив на своїх послідовників, мотивує їх на досягнення високих результатів, виявляє сильні й слабкі сторони членів колективу, ставить перед ними завдання, які дадуть можливість якнайкраще проявити й розвинути їхні здібності. З огляду на це стверджено, що для трансформаційного лідерства характерним є зміщення акценту із зовнішніх засобів впливу на внутрішні. При цьому основну увагу приділено особистісному зростанню та розвитку внутрішнього почуття самоефективності [10].

У статті К. Логінової «Аналіз традиційного та цифрового лідерства в сучасних умовах» уточнено визначення поняття «лідерство», проаналізовано основні підходи до вивчення проблеми лідерства, здійснено порівняння формального й неформального лідера, розглянуто існуючі моделі лідерства. Особливу увагу звернуто на аналіз спільних і відмінних ознак між формальним і неформальним лідерством, традиційним і цифровим лідерством. Виявлено, що цифрове лідерство може бути адаптацією зазначених моделей, що засвідчує їх важливість у розвитку лідерських якостей у сучасному цифровому світі. Наголошено, що моделі лідерства, які були популярні в минулому, вже не відповідають сучасним вимогам швидкого технологічного прогресу. Йдеться про те, що сучасні компанії активно шукають нові підходи до керівництва, які відповідали б вимогам цифрової епохи. Адже в умовах швидкої зміни технологій і методів виробництва управління має бути гнучким, інноваційним та орієнтованим на результат. Зазначено, що трансформаційний стиль лідерства ґрунтується на

очікуванні лідера стовідсоткової віддачі від себе і членів соціальної групи у розв'язанні поставлених завдань; такий лідер активно мотивує своїх послідовників для ефективного досягнення поставленої мети. Зазначено, що при трансформаційному стилі лідерства важливим є висока продуктивність праці й залученість кожного учасника організації в загальний процес. Зазначено, що зміни в сучасних організаціях створюють попит на лідерів, які можуть керувати в умовах нестабільності та швидких змін. Мова йде про те, що новий тип керівника має володіти не лише стратегічним поглядом, а й умінням створювати ефективні команди, сприяти інноваціям і розвитку культури організації. Аргументовано, що лідери майбутнього мають бути готові до викликів цифрової епохи та опанувати необхідні навички для забезпечення ефективного керівництва в умовах технологічних революцій. Адже цифрові трансформатори та інноватори стають ключовими фігурами в розвитку нових цифрових моделей лідерства, визначають стратегію компанії та успішно її втілюють. Знання й досвід таких лідерів є важливим ресурсом для подальшого успіху в цифровій економіці. Підсумовано, що розвиток цифрового лідерства в сучасних організаціях є актуальним завданням, яке потребує уваги та інвестицій з боку компаній, а перехід до цифрового лідерства є важливим етапом для будь-якої організації, що прагне досягти успіху й розвитку. Цей процес потребує першочергових змін у сфері управління, що сприятимуть впровадженню нових технологій, інновацій та підвищенню конкурентоспроможності:

❖ перший крок – це переосмислення моделі лідерства в організації: нова модель має базуватися на концепціях інновацій, зростання, рівноправності, командної роботи і співпраці; лідер майбутнього має бути гнучким, відкритим до новацій і здатним стимулювати творчий потенціал своєї команди;

❖ другим важливим кроком є визначення ймовірних цифрових лідерів в організації: необхідно визначити й підтримати тих, хто може стати інвесторами, піонерами та трансформаторами в цифровому просторі з урахуванням чіткої стратегії та підходу до розподілу відповідальності між членами команди.

Отже, підсумовано, що перехід до цифрового лідерства потребує комплексного підходу до перетворення внутрішніх процесів і стратегій управління. Наявність досвідчених лідерів, здатних стимулювати інновації, комунікацію та ефективну співпрацю в команді, є ключовим чинником в успішному розвитку організації у цифрову епоху [28].

У статті «Роль лідера в цифровій трансформації» наголошено на виключно важливій ролі цифрового лідерства в епоху цифрової трансформації,

що радикально змінює всі сфери життя й ведення бізнесу. Розглянуто ключові якості успішних цифрових лідерів, необхідні для ефективного керівництва в цифровому середовищі (орієнтація на клієнта, гнучкість, інноваційність, стратегічне мислення, цифрова грамотність, емоційний інтелект). Висвітлено виклики, які постають перед лідерами в епоху цифрової трансформації (управління змінами; адаптація до технологій, що швидко розвиваються; залучення й утримання талановитих працівників; упровадження нових технологій; формування інноваційної культури; безперервне навчання). Проаналізовано ефективні стратегії подолання означених викликів, наведено конкретні приклади, кращі практики успішного цифрового лідерства. Визначено, що ефективні стратегії цифрового лідерства передбачають клієнтоорієнтований підхід, створення гнучких структур, культивування інновацій, розвиток цифрових навичок, впровадження технологій для оптимізації та управління талантами. Зазначено, що для цифрових лідерів, керівників цифровою трансформацією критично важливим є безперервне навчання, розвиток ключових цифрових навичок, ефективне впровадження технологій, адже це забезпечить актуальність, адаптивність і здатність приймати обґрунтовані рішення. Концепція цифрового лідерства й надалі еволюціонуватиме паралельно з розвитком нових технологій (наприклад, квантові обчислення, розширена реальність, Інтернет речей, нейромережі). Очікується посилення інтеграції цифрових технологій (штучний інтелект, машинне навчання) у процеси прийняття рішень та стратегічне планування в організаціях. Лідери мають постійно адаптуватися й оновлювати свої знання і навички, щоб керувати інноваціями та змінами, зумовленими цими технологіями. Відтак зростатиме важливість розвитку м'яких навичок (soft skills) у поєднанні з цифровими навичками для ефективного лідерства в різноманітних високотехнологічних командах. Ще більш цінними стануть емоційний інтелект, міжкультурна компетентність та навички критичного мислення. Наголошено, що концепція цифрового лідерства розширюватиметься за межі бізнесу й охоплюватиме державний сектор, некомерційні організації і суспільство в цілому, а лідери відіграватимуть ключову роль у сприянні позитивним соціальним змінам та сталому розвитку. Посилиться акцент на етичних аспектах цифрового лідерства, зокрема питаннях захисту даних, конфіденційності, відповідального використання ШІ та забезпечення справедливості й прозорості в цифрових процесах [45].

У статті «Вплив цифрових технологій на ефективність управління персоналом» розкрито суть і вплив цифрових технологій на ефективність управління персоналом, проаналізовано використання новітніх цифрових

технологій у сфері управління персоналом на підприємствах в умовах воєнного стану в Україні. Здійснено оцінювання традиційної та цифрової моделей управління персоналом, доведено доцільність застосування цифрових технологій в українській практиці управління персоналом. Встановлено, що важливими завданнями цифрової трансформації є: проведення ефективного рекрутингу, здійснення постійного навчання й розвитку персоналу, залучення компетентних, перспективних працівників. Обґрунтовано доцільність використання соціальних мереж, комунікаційних роботів (чат-ботів), аналізу великих даних, додатків та аналітики на основі штучного інтелекту, хмарних технологій у програмному забезпеченні для потреб управління персоналом [30].

У підручнику С. Войтка «Лідерство та антикризовий менеджмент» для здобувачів закладів вищої освіти спеціальностей за галузями знань «Соціальні та поведінкові науки», «Управління та адміністрування», «Публічне управління та адміністрування» розглянуто поняття лідерства, його новітні концепції, теорії та різновиди; визначено підходи до вивчення лідерства; розкрито управління кадрами в умовах кризового стану; описано кризові явища та принципи антикризового управління; схарактеризовано світові майданчики з управління кризовими ситуаціями; запропоновано організаційно-управлінські засади антикризового менеджменту й лідерства та уникнення кризових явищ в епоху Індустрії 4.0; наголошено на необхідності ресурсного забезпечення процесів антикризового менеджменту та соціальної відповідальності в несприятливих умовах [12].

У навчальному посібнику «Сучасні технології управління персоналом» відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Сучасні технології управління персоналом» для підготовки фахівців галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент» освітньої програми «Управління персоналом» розкрито основні аспекти сучасних технологій управління персоналом. Зазначено, що матеріали навчального посібника сприятимуть розвитку системного мислення, здобуттю теоретичних знань, формуванню практичних навичок та умінь з використання сучасних технологій управління персоналом в організаціях. Авторами навчального посібника: описано технології управління персоналом в управлінні організацією (зміст основних понять управління персоналом; суть і місце категорії «персонал»; основні складники управління персоналом в організації; технології управління та технології управління персоналом); схарактеризовано технології добору персоналу в організацію (суть, етапи та суб'єкти добору персоналу; формування вимог до кандидатів на вакантну посаду; пошук та

залучення кандидатів на вакантну посаду; поняття та етапи добору персоналу; технології збирання та аналізу інформації про кандидатів на вакантну посаду; технології проведення інтерв'ю з кандидатами на вакантну посаду); висвітлено особливості ухвалення рішення про заповнення вакансії та укладання трудового договору (процедура ухвалення остаточного рішення про заповнення вакансії; обов'язкові та додаткові умови укладання трудового договору; установлення строку випробування для нового працівника; відмова кандидатові у прийнятті на роботу; процедура введення працівника на посаду та адаптація працівника); схарактеризовано технології формування колективу організації (сутність формування колективу організації; згуртованість колективу; формування успішної команди); висвітлено особливості оцінювання персоналу організації (суть і види оцінювання персоналу організації; критерії та методи оцінювання персоналу; атестація працівників організації; сучасні технології оцінювання діяльності працівників організації); схарактеризовано технології розвитку персоналу організації (суть професійного розвитку і професійного навчання працівників; управління діловою кар'єрою працівників, формування і розвиток кадрового резерву; сучасні технології професійного розвитку персоналу організації); висвітлено компетентнісний підхід в управлінні персоналом організації (суть та зміст компетентнісного підходу в управлінні людськими ресурсами організації; класифікація компетентностей в управлінській діяльності; сучасні підходи до формування та використання моделей компетенцій в управлінні людськими ресурсами) [5].

У конспекті лекцій Н. Буняк «Інноваційний менеджмент», який складено відповідно до силабусу освітнього компонента та рекомендовано здобувачам вищої освіти 4-го курсу зі спеціальності 073 «Менеджмент» освітньо-професійної програми «Менеджмент». Здійснено лаконічне, чітке викладення матеріалу, що дає можливість майбутнім менеджерам швидко і якісно підготуватись до практичних занять та екзамену. Навчальний матеріал розкриває такі актуальні проблеми: сутність та основні поняття інноваційного менеджменту; інноваційний менеджмент у системі управління підприємством; теоретичні основи управління інноваційним розвитком; інноваційний процес як об'єкт інноваційного менеджменту; державне регулювання та підтримка інноваційної діяльності; підприємство як основний суб'єкт реалізації нововведень; організаційні форми інноваційної діяльності; стратегічний аспект управління інноваційним розвитком підприємства; планування інноваційної діяльності; вибір організаційних форм управління інноваційною діяльністю; мотивація та контроль інноваційної діяльності; управління

інноваційним проєктом; управління ризиком інноваційної діяльності; оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємств [9].

У навчальному посібнику М. Шкробот «Сучасні технології управління персоналом», що є складником навчально-методичного комплексу дисципліни «Сучасні технології управління персоналом» для студентів спеціальності 073 «Менеджмент» другого (магістерського) рівня, розглянуто основні теоретико-методичні засади управління персоналом у системі стратегічного управління. Значну увагу приділено імплементації сучасних технологій на всіх етапах управління персоналом організації. Обґрунтовано використання різноманітних технологій до управління персоналом та оцінювання ефективності роботи з використання штучного інтелекту та блокчейн технологій. У навчально-методичному комплексі дисципліни «Сучасні технології управління персоналом» подано навчально-тематичний план дисципліни, короткий конспект лекцій, методичні поради до практичних занять, тематику самостійної роботи здобувачів вищої освіти [48].

В аналітичному огляді «Цифрові екосистеми закладів вищої освіти», що є складником довідкового бюлетеня «Аналітичний вісник у сфері освіти й науки» (вип. 21, 2025), здійснено інформаційно-аналітичний супровід процесів створення і функціонування цифрових екосистем закладів вищої освіти у контексті розвитку парадигми відкритої науки й освіти, зокрема актуалізовано та висвітлено проблему обґрунтування теоретичних засад створення цифрової екосистеми ЗВО, стратегічного планування та розбудови цифрової екосистеми й упровадження кращих практик цифрової трансформації вищої освіти з урахуванням концептів та принципів відкритої науки задля розбудови ефективної парадигми відкритої освіти. Зазначено, що матеріали огляду сприятимуть реалізації низки ключових державних нормативно-правових документів із проблеми інформатизації та інноваційної цифрової трансформації освітньої, економічної та соціальної сфери, а саме: Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках; Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року; Національного плану щодо відкритої науки (2022); Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки; Національної економічної стратегії на період до 2030 року; Національної стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2030 роки; Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року тощо [2, с. 81].

В аналітичному огляді «Цифрова парадигма освітнього менеджменту», що є складником довідкового бюлетеня «Аналітичний вісник у сфері освіти

й науки» (вип. 22, 2025) спрямовано на виконання завдань узагальнювального етапу прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025)[53], а також на реалізацію Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1351-р)[54], Стратегії розвитку НАПН України на 2023-2027 роки (Рішення загальних зборів НАПН України № 1-1/1-2 від 7 квітня 2023 р.)[55], Концепції розвитку відкритої науки в НАПН України на 2024-2030 роки (Постанова Президії НАПН України від 22 серпня 2024 р. № 1-2/10-146)[56] та ін. Один із кластерів цього дослідження сфокусовано на вивченні методології інформаційно-аналітичного супроводу управлінських процесів в умовах цифровізації та цифрової трансформації освіти як на українському, так і на міжнародному рівнях. Проаналізовано цифровий дискурс у цьому сенсі та виокремлено основні драйвери управління цифровізацією та цифровою трансформацією освіти. Встановлено, що цифровий освітній розвиток охоплює такі галузі наукових досліджень, як педагогічний менеджмент, інтелектуальний менеджмент, інноваційний менеджмент, стратегічний менеджмент, адаптивний менеджмент тощо. Підкреслено доцільність застосування інноваційних підходів до управління освітніми середовищами та розроблення нових моделей управління освітою в контексті цифровізації освітнього та наукового простору. Матеріали огляду структуровано у чотири параграфи за такими пріоритетними напрямами: «Цифровий науково-дослідницький дискурс з управління освітою», «Управлінські тренди цифрової трансформації освітніх середовищ», «Освітній менеджмент в умовах цифровізації навчання на виробництві», «Трансдисциплінарне командоутворення як пріоритетний напрям цифрової трансформації освітньо-наукового простору» [3, с. 3–54].

До збірника «Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції "Консорціуми університетів: забезпечення сталого розвитку закладів вищої освіти України та їхньої конкурентоспроможності"» увійшли доповіді учасників конференції з близько тридцяти закладів вищої освіти, академічних інститутів, фахових коледжів. Тематика доповідей охоплює широкий спектр питань із проблематики освітянської галузі та організації

[53] Джерело: https://lib.iitta.gov.ua/cgi/stats/report/themes/0123U100476/(дата звернення 17.04.2025).
[54] Джерело: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#Text (дата звернення 17.04.2025).
[55] Джерело: https://naps.gov.ua/uploads/files/sod/2023/strategy_2023-2027.pdf (дата звернення 17.04.2025).
[56] Джерело: https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/3373/ (дата звернення 17.04.2025).

наукових досліджень у закладах вищої освіти та наукових установах в сучасних умовах, зокрема, регіональні консорціуми – осередки інтелектуальної еліти; підвищення якості вищої освіти через забезпечення конкурентоспроможності випускників ЗВО на ринку праці; розвиток спільної бази фундаментальних і прикладних наукових досліджень та інтеграція їх результатів в освітній процес [42].

У сучасному дискурсі з актуальних проблем розбудови національної цифрової екосистеми та цифрових екосистем закладів вищої освіти в контексті розвитку відкритої науки й освіти, сталого розвитку територіальних громад безумовний авторитет посідають питання якісного навчання лідерів цифрової трансформації як амбасадорів та провісників цифрової освіти. Із метою прискорення цифрової трансформації в Україні 28 листопада 2023 року стартував Національний проєкт з навчання лідерів цифрової трансформації – CDTO Campus, метою якого є забезпечення держави кваліфікованими фахівцями для реалізації цифрових реформ, підготовка й підтримка державних службовців, які працюють у сфері цифрової трансформації. CDTO Campus – стратегічний проєкт, що дає змогу масштабувати цілі й проєкти Міністерства цифрової трансформації по всій країні. Успіх проєкту пришвидшить реформи, які прискорять «європейський вибір».

Важливо зазначити, що Україна стала однією з перших країн у світі, яка у 2020 році запровадила в міністерствах та на регіональному рівні посаду головного спеціаліста з цифрової трансформації (з англ. Chief Digital Transformation Officer – CDTO). Це заступники з діджиталізації в різних органах влади, які впроваджують цифровізацію на місцях, в усіх сферах життя українців. У межах нового стратегічного проєкту здійснюється підготовка державних службовців, які працюють у сфері цифрової трансформації, а держава буде забезпечена кваліфікованими спеціалістами для управління та впровадження цифрових реформ.

Віцепрем'єр-міністр з інновацій, розвитку освіти, науки та технологій Міністр цифрової трансформації М. Федоров наголошує, що цифрова трансформація – це один із пріоритетів держави. Уряд прагне, щоб кожна державна структура, громада, місто могли самостійно керувати процесами трансформації. Для цього потрібні люди з лідерськими здібностями, навичками цифровізації, які здатні ініціювати та втілювати зміни, створювати команди, правильно комунікувати проєкти. У 2023 році 55 заступників із цифрової трансформації працювали у міністерствах, обласних адміністраціях та міських радах. Саме ці люди стали драйверами

цифрових змін. Потрібно набагато більше ефективних менеджерів, лідерів нового покоління, здатних вести за собою в цифрову еру, які стануть рушійною силою цифрових трансформацій на локальному, регіональному та національному рівнях. Саме тому запускаємо CDTO Campus – місце, де формують цифрових лідерів. Розроблені програми допоможуть вдосконалити знання й навички чинним та майбутнім CDTO». Заступниця Міністра цифрової трансформації з питань євроінтеграції Валерія Іонан зазначає, що «проєкт CDTO Campus на часі, він забезпечить амбасадорів трансформації необхідними знаннями та інструментами для модернізації української державної служби через інновації та технології» [31, 51, 52]. Директор GIZ в Україні Даніель Буше наголошує, що «CDTO Campus є каталізатором для інновацій та співробітництва шляхом розширення можливостей нової генерації лідерів цифрової трансформації. Проєкт об'єднає експертів з України і світу, сприятиме обміну досвідом і розвитку навичок, спрямовуючи цифрову трансформацію України до нових вершин».

Унікальність Національного освітнього проєкту CDTO Campus (далі – НОП, CDTO Campus) із підготовки лідерів цифрової трансформації та їхніх команд полягає в тому, що він надає не лише цифрову освіту, а й формує лідерів, здатних інноваційно мислити та керувати в динамічному сучасному світі; цифрових лідерів, що будуть реалізовувати інноваційні технологічні проєкти в державному управлінні. Основними перевагами навчання за програмами НОП CDTO Campus є: практико-орієнтована методика (учасники розробляють проєкти, розв'язують реальні завдання, знаходять ефективні рішення для сучасних викликів); гібридний формат навчання (поєднання онлайн- та офлайн-участі забезпечує гнучкість та враховує індивідуальну зайнятість учасників); формування спільноти (створюється середовище однодумців, об'єднаних спільними цінностями, ідеями та прагненням до змін); світові практики (співпраця з провідними світовими освітніми установами й державними інституціями, яка розширює горизонти студентів, надихає їх на нові ідеї); «університет у смартфоні» (навчання проходить через спеціально розроблений застосунок CDTO Campus, який забезпечує зручний, доступний та ефективний освітній процес із інтерактивними завданнями, симуляцією реального досвіду, автоматизованим аналізом прогресу). НОП передбачає змішану систему навчання та містить 4 типи побудованих на міжнародному й українському досвіді навчальних програм: довготривалі, короткотривалі, лідерські, персоналізовані (Custom Programs). Запропоновано освітні програми з напрямів GovTech, кібербезпеки та штучного інтелекту, адаптовані до сучасних вимог державного управління. Кожен модуль має адаптований зміст

та акцент на практичний досвід. Викладачі використовують різноманітні підходи від провідних практиків, зокрема гостьові лекції, аналіз реальних кейсів. Лекторами є професіонали, експерти з реальним досвідом у цифровій трансформації державного сектору, які успішно реалізували проєкти й готові ділитися своїми знаннями у сфері цифровізації з новим поколінням українських цифрових лідерів. У спеціальному мобільному застосунку CDTO Campus по завершенню офлайн-модуля студенти отримують доступ до коротких відеолекцій, інтерактивних завдань. У межах програми учасники мають можливість відвідувати спеціальні інтенсивні сесії в провідних університетах світу, що дасть їм змогу оновити професійні знання й відкрити нові можливості для розвитку та інновацій.

CDTO Campus розроблено для таких представників цільової аудиторії: для громадян, зацікавлених у розвитку державної цифровізації (запрошуються до навчання всі громадяни України, які прагнуть долучитися до інноваційних державних проєктів та цифрової трансформації країни); для новачків у держслужбі як міцний фундамент для побудови успішної кар'єри в державному секторі в галузі цифрової трансформації; для досвідчених фахівців цифрової трансформації та їхніх команд, адже програми допоможуть поглибити знання й оновити навички для ефективного управління цифровими проєктами у державному секторі; для фахівців із IT, бізнесу, громадського сектору та інших галузей, які прагнуть долучитися до державних цифрових проєктів і зробити внесок у цифрову трансформацію країни (програми забезпечать плавний перехід із урахуванням попереднього досвіду та компетенцій). CDTO Campus – це безоплатне навчання, всі програми якого фінансуються за підтримки міжнародних донорів і партнерів; це рекомендації для працевлаштування, адже після успішного завершення навчання студенти отримають рекомендації, які сприятимуть працевлаштуванню на ключові позиції у сфері цифрової трансформації державного сектору; нетворкінг із топ-менеджерами цифровізації – студенти матимуть можливість взаємодіяти з лідерами цифрової трансформації країни, розширювати свої професійні зв'язки та набувати цінний досвід. CDTO Campus втілюється Фондом Східна Європа, фінансується Visa Foundation, Федеральним міністерством економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ) і підтримується Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, у співпраці з Digitality GovTech Centre of Excellence, під патронатом Міністерства цифрової трансформації України [31, 51, 52].

У контексті відкритої науки і освіти з метою опанування, вдосконалення й успішної реалізації колективами науково-педагогічних працівників

лідерської компетентності, підвищення інституційної лідерської спроможності університетів у повоєнному відновленні України важливою є активна участь закладів вищої освіти в міжнародній діяльності, зокрема міжнародних програмах і проєктах із проблеми лідерства та трансформації університетів.

Так, Програму «Лідери трансформації університетів задля відродження України (LUTUR)» із жовтня 2023 року по березень 2024 року впроваджувала Британська Рада в Україні в партнерстві з МОН України та Фондом Президента України за підтримки Міністерства молоді та спорту України. Програму реалізовано за участі провідних британських та українських експертів. Британський партнер Програми – Університет Кардіффа. У Програмі брали участь команди, які представляли управлінський та академічний персонал 6 університетів України: Запорізького національного університету, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Маріупольського державного університету, Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», Національного університету «Львівська Політехніка», Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна [19, 27, 38]. Ця Програма була спрямована: на розвиток і залучення нового покоління лідерів вищої освіти / творення лідерського резерву; посилення інституційної спроможності університетів України, які демонструють здатність до розвитку та змін; створення й зміцнення відносин між університетами Великої Британії та України. У процесі засвоєння Програми викладацькі колективи опанували чотири модулі: нова роль університетів; стратегії та зміни у вищій освіті; лідерство та університетська автономія; управління фінансами та проєктний менеджмент для розвитку університету.

У період між модулями Програми команди університетів працювали над підготовкою проєктів інституційних змін, забезпечували їх обговорення й узгодження в університетській спільноті. Презентація цих інституційних проєктів команд відбулася на завершальному етапі опанування Програми (2 березня 2024 р.). Надзвичайно цікавими і змістовно насиченими були модулі Програми. Так, у процесі опанування першого модуля «Нова роль університетів» учасники дослідили багатогранність університетів у сучасному світі, розглянули нові тренди, які переформатовують їхній вплив і мету діяльності. Основний акцент зроблено на новій ролі університетів у поточному ландшафті вищої освіти, напрямах їх діяльності для формування суспільства та післявоєнного відновлення України. Досліджено концепцію громадського університету, його широкі соціальні обов'язки, зокрема, просування доступу до освіти, сприяння залученню громади та підтримання соціальної

справедливості. Наголошено на провідній ролі університетів у регіональному розвитку, розглянуто різні стратегії співпраці, обміну знаннями та стимулювання економіки. Фахівці Кардіффського університету, що є партнером Програми, продемонстрували власний підхід до роботи з викликами, поділилися досвідом дослідження майбутнього за допомогою інструментів футурології, акцентуючи на громадському залученні, дослідженні та викладанні. Учасників Програми ознайомлено з Дослідницьким парком соціальних наук (SPARK) та Інститутом інновацій Net Zero Кардіффського університету, міждисциплінарними дослідницькими ініціативами. Представлено концепцію громадської цінності, що є частиною стратегії Кардіффської бізнес-школи, з акцентом на ролі університету в роботі зі здоров'ям, забезпеченістю й добробутом. Відданість університету принципам залучення й розвитку громади продемонстрували ініціативи різноманітних факультетів, зокрема таких, як наставницький проєкт із фізики та партнерство Community Gateway. За допомогою інтерактивних дискусій, практичних прикладів, спільних вправ учасники здобули розуміння й засвоїли навички, що допоможуть їм упоратися зі складним, динамічним ландшафтом вищої освіти. Університетські команди почали свій шлях трансформації, щоб стати стійкими, реагувати на виклики й розбудовувати соціальну відповідальність задля майбутнього [19, 27].

У процесі опанування другого модуля «Стратегії та зміни у вищій освіті» учасники ознайомилися з найважливішими аспектами стратегування, управління змінами та кризового реагування. Це надало учасникам Програми інструменти та розуміння, потрібні для роботи зі складними викликами й керування значущими трансформаціями у своїх закладах освіти. На основі розглянутих стратегічних імперативів учасники Програми занурились у процес формулювання й упровадження ефективних стратегій, дослідили різноманітні підходи та рамки стратегічного планування і формування напрямів діяльності для закладів вищої освіти. Проаналізовано труднощі кризового менеджменту та реагування на них в університетському контексті, представлено ефективні комунікаційні стратегії у внутрішньому та зовнішньому середовищі університету. Сформульовано поради щодо спілкування з колегами й стейкхолдерами у конфліктних ситуаціях, заохочення співпраці, залучення та спільної відповідальності за результати.

Представники Кардіффського університету поділилися інсайтами щодо різних аспектів стратегії та управління змінами в їхньому ЗВО, визначаючи як успіхи, так і виклики на своєму шляху. Учасники ознайомилися зі Стратегією

професійних послуг у Кардіффському університеті та ініціативами, які є успішними прикладами роботи з організаційними змінами:

❖ Програмами Better Wales of Working і Transforming Services, що сприяли значним організаційним трансформаціям під час коронавірусної пандемії;

❖ Дослідницьким парком соціальних наук та його трансформацією у мультимільйонний інноваційний хаб [19, 27].

Під час опанування третього модуля «Лідерство та університетська автономія» учасники покращили розуміння університетської автономії і лідерства у вищій освіті, підтримали культуру спільного лідерства в університеті. За допомогою презентацій і практичних прикладів досліджено шляхи розвитку досконалості у лідерстві й сприяння постійному професійному зростанню серед працівників університету. Спікерами представлено концепцію асиметричної конкуренції та її роль у лідерстві, а на прикладі стартапу продемонстровано ключові зв'язки й залежності між елементами цієї асиметричної моделі. Зосереджено увагу на характерних рисах і ознаках лідерів у часи невизначеності, представлено набір метанавичок ефективного лідера у вищій освіті й поради щодо розбудови успішної команди, готової діяти та трансформувати галузь.

Фахівці відділу управління кадрами та відділу лідерства й розвитку персоналу Кардіффського університету поділилися своїми стратегіями й ініціативами з виховання потужних лідерів та заохочення розвитку працівників університету. Учасники розглянули унікальний контекст лідерства у вищій освіті, провідну роль менеджерів середньої ланки у підтриманні високої ефективності роботи, професійного розвитку працівників та надання більшої кількості можливостей на кар'єрному шляху, а також просування добробуту персоналу в університетському середовищі. Учасниками Програми вивчено механізми і принципи ефективного урядування, автономії та цілеспрямованого лідерства в Кардіффському університеті, досліджено стратегії пошуку рівноваги між управлінськими структурами та автономією, яка є рушієм успіху установи, проаналізовано інноваційний підхід Кардіффської бізнес-школи до управління за допомогою «тіньової» Ради [19, 27].

У процесі опанування четвертого модуля «Управління фінансами та проєктний менеджмент для розвитку університету», який містив огляд фінансового менеджменту та розподілу ресурсів у закладах вищої освіти, зроблено акцент на нових моделях фінансування й бюджетування в українській вищій освіті, а також стратегіях проєктного менеджменту, найважливіших для інституційного розвитку. Проаналізовано нову модель

фінансування вищої освіти, яка набула чинності в 2024 році; акцентовано, що ця зміна має забезпечити фінансову стабільність та реагувати на поточні виклики (демографічна ситуація, фінансові спроможності, пошкоджена або зруйнована інфраструктура). Розглянуто підходи до залучення та ефективного використання фінансових, кадрових, часових ресурсів в університетах. Презентовано модель цифрової трансформації університету разом із перевагами її впровадження задля ефективного управління ресурсами.

Колегами з Кардіффського університету описано власну модель використання ресурсів включно з параметрами планування та річним графіком. Серед кількох практичних прикладів представлено досвід генерування прибутку, не враховуючи оплату за навчання, а саме перетворення наукових досліджень у бізнес-проєкти. Презентовано гнучку навчальну програму оптометричного факультету, за допомогою якої факультету вдалося потроїти свій дохід. На прикладі огляду широкомасштабного проєкту Big Conversation продемонстровано практики проєктного менеджменту в Кардіффському університеті. Учасників Програми ознайомлено з цілями, викликами та очікуваними результатами, зовнішніми вимогами й внутрішніми викликами, потенційними перевагами й винесеними уроками під час впровадження цього проєкту [19, 27].

Важливо зазначити, що однією з особливостей четвертого модуля Програми була презентація командами університетів розроблених ними проєктів інституційних змін у власних установах. Проєкти інституційних змін команди розробляли від початку участі у Програмі з жовтня 2023 р., поступово змінюючи їх на основі інсайтів і досвіду від запрошених доповідачів. У заході взяли участь 60 осіб (31 жінка і 29 чоловіків), серед яких були учасники Програми, консультанти, експерти, партнери й ключові стейкхолдери в галузі вищої освіти в Україні. Під час заходу відбулися огляд Програми, панельна дискусія з основними стейкхолдерами і презентація університетських проєктів інституційних змін. Кожен університет представив власний проєкт інституційних змін, реалізовані заходи та подальші плани для впровадження проєкту. Після презентації команди відповідали на запитання та отримували цінні коментарі й рекомендації від учасників заходу [19, с. 16].

На офіційному сайті Британської Ради в Україні розміщено Звіт Програми «Лідери трансформації університетів задля відродження України», що охоплює такі структурні компоненти: резюме із контекстом програми (стислим описом, метою, завданнями); партнери та учасники програми; ключові результати та висновки; структура програми та підхід до реалізації; програмні модулі; проєкти інституційних змін; менторська підтримка; презентація проєктів змін, результати

програми; вплив на індивідуальному рівні; вплив на команди; вплив на інституційному рівні; додаткові переваги; гендерна обізнаність; висновки; додаток із описом модулів. На сторінках Звіту розміщено к'юар-коди (QR-код) із розширеною інформацією, завдяки яким можна оперативно дізнатися більше про програму (на сайті (bit.ly/lutur-webpage), у фото (bit.ly/lutur-videos), у відео (bit.ly/lutur-photos)) [19]. Таким чином, у ході участі в Програмі університетські команди оволоділи унікальними лідерськими компетентностями та здобули такі результати:

❖ поділяти: цінності соціальної відповідальності, інституційного та індивідуального розвитку, академічної свободи, університетської автономії, командної взаємодії, відкритості, підзвітності та доброчесності;

❖ розуміти: глобальні та локальні тенденції розвитку вищої освіти; значення та підходи до стратегування у вищій освіті; сутність університетської автономії та лідерства у вищій освіті; тенденції та виклики у фінансуванні вищої освіти;

❖ знати: моделі та інструменти управління фінансами університету;

❖ усвідомлювати: соціальну місію університету; унікальність університету/інституційну ідентичність та відображати її в університетському профілі;

❖ оцінювати: вплив університету на розвиток суспільства/регіону/ локальної громади; університетські стратегії та їх відповідність сучасним вимогам і трендам; модель управління/врядування в університеті; KPI університетського розвитку; фінансову стійкість університету;

❖ визначати: ключові ролі університету; потреби в розвитку на інституційному та індивідуальному рівні; KPI університетського розвитку; джерела фінансування та розбудови можливості залучення й ефективного використання фінансів для розвитку університету;

❖ ініціювати, проєктувати та впроваджувати інституційні зміни;

❖ розробляти й реалізовувати: стратегію розвитку університету; проєкти для розвитку університету; рекомендації для впровадження в університеті належного врядування; інноваційну бізнес-модель університету; формувати в університеті культуру розподіленого лідерства;

❖ ефективно комунікувати з колегами: щодо розроблення й представлення університетського профілю; щодо стратегії розвитку університету; з метою узгодження механізмів запровадження в університеті належного врядування та розподіленого лідерства; залучення колег і партнерів до обговорення, узгодження та реалізації проєктів інституційних змін / розвитку університету [19, с. 26–30].

Продовжуючи вивчати варіанти реалізації масштабної Національної програми розвитку лідерства у співпраці з партнерами та стейкхолдерами, Британська Рада планує надавати подальшу підтримку університетам-учасникам Програми в контексті впровадження їхніх проєктів інституційних змін через схему грантів, що сприятимуть співпраці з британськими університетами-партнерами. Крім того, восени 2024 року відбувся плановий захід для випускників Програми, що надав їм можливість поділитися досвідом реалізації проєктів інституційних змін, обговорити виклики та успіхи у впровадженні змін у своїх університетах. Отже, у процесі реалізації Програми «Лідери трансформації університетів задля відродження України (LUTUR)» досягнуто визначених цілей, включно зі зміцненням інституційного потенціалу університетів-учасників та розвитком лідерських компетентностей керівників університетів [19, с. 24].

***

Таким чином, огляд і контент-аналіз наукових праць дає підстави зробити висновки:

1. Трансформаційне лідерство в умовах цифровізації – це управлінський стиль, стратегічний підхід, що поєднує візію (бачення), інноваційність, цифрову компетентність, уміння працювати з людьми. Саме трансформаційне лідерство забезпечує ефективне впровадження технологій та стійкий розвиток освітніх і соціально-педагогічних систем у цифрову епоху.

2. Трансформаційне лідерство є рушієм цифрових змін, адже лідер, який надихає, формує спільне бачення, мотивує команду до інновацій, є важливим для успішної цифрової трансформації освітніх і соціально-педагогічних систем. Кожен трансформаційний лідер у надзвичайно складних, динамічних, технологічно насичених та людиноцентричних цифрових екосистемах, що є складниками світової цифрової екосистеми, має бути не просто «технологічно обізнаним менеджером, який вправно володіє цифровими технологіями», а стратегом-візіонером, що формує довгострокове бачення цифрового розвитку, яке інтегрує освітні та соціально-педагогічні цілі в єдину концепцію; майстром управління змінами, натхненником інновацій, етичним провідником задля безперервного людського розвитку, підвищення якості життя й освіти.

3. Ефективне управління цифровізацією передбачає гнучкі, горизонтальні структури, делегування повноважень і створення команд однодумців, здатних швидко адаптуватися до змін. Ефективне наукове, освітнє та цифрове лідерство сприяє зміцненню внутрішніх процесів, підвищенню

згуртованості, продуктивності та результативності команд, а також формує сприятливу організаційну культуру. Трансформаційний лідер не лише впроваджує технології, а й формує позитивне ставлення до змін, зменшує опір колективу та забезпечує сталість інноваційних процесів.

4. Інтеграція цифрових технологій у всі рівні управління передбачає впровадження цифрових платформ, сервісів, інструментів штучного інтелекту, управління великими даними, цифровий документообіг та аналітику освітніх процесів. Лідери та педагоги мають володіти високим рівнем цифрової грамотності, щоб ефективно впроваджувати інновації та підтримувати розвиток цифрового освітнього середовища. Цифровізація має бути комплексною і охоплювати як освітній процес, так і соціально-педагогічну підтримку, створюючи єдину екосистему розвитку.

5. У період цифрових змін трансформаційним лідером у системі вищої освіти є керівник, який дбає: про стратегію і тактику цифрової трансформації вишу; про створення (згуртування, об'єднання) та полімодельний розвиток команди однодумців і послідовників (науково-педагогічних і педагогічних працівників, здобувачів освіти, стейкхолдерів); про ефективні засоби мобілізації (зосередження, концентрації) прагнень, зусиль на підтримці й успішному проведенні цифрових змін, розбудові цифрової екосистеми закладу вищої освіти як складника національної та світової цифрової екосистеми.

Отже, у системі вищої освіти трансформаційні лідери (ректори, проректори, завідувачі кафедр, наукових лабораторій, відділів, керівники тем наукових досліджень, наукових шкіл, голови рад молодих учених) відіграють центральну роль у перетворенні викликів цифровізації на джерело конкурентних переваг, проривних інновацій, підвищення якості освіти та наукових досліджень, а також розширення соціального впливу.

Саме трансформаційні лідери здатні: надихнути наукових, науково-педагогічних, педагогічних працівників, молодих вчених до потужної, систематичної і наполегливої освітньої, наукової, міжнародної, грантової діяльності; подолати їхні страхи та опір до інновацій; сформувати спільне бачення й спрямувати колективні зусилля на побудову інноваційного, інклюзивного та стійкого майбутнього для закладів вищої освіти; підсилити міжособистісну комунікацію, зберігаючи гуманістичний характер освіти.

Сучасні виклики та вимоги зумовлюють потребу в неперервному розвитку лідерських якостей особистості управлінців для успішної адаптації до динамічних змін і досягнення стратегічних, тактичних і оперативних цілей закладів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

List of References

1. Алькема В., Діденко В. Цифровізація інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційною діяльністю, інноваційним розвитком підприємств. *Вчені зап. Ун-ту «КРОК».* 2024. Вип. 3 (75). С. 85–92. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-75-85-92.

2. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки* : довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2025. Вип. 21. 154 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/745216.

3. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки :* довід. бюл. / наук. ред. М. Л. Ростока ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2025. Вип. 22. 149 с. DOI: https://doi.org/10.33407/lib.NAES.id/eprint/745468.

4. Базака Р., Єфремов А. Лідерство у контексті викликів цифрової трансформації менеджменту та побудові організаційної культури підприємства. *Таврій. наук. вісн. Серія: Економіка.* 2024. Вип. 19. С. 202–207. DOI: https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.19.24.

5. Балановська Т. І., Михайліченко М. В., Троян А. В. Сучасні технології управління персоналом: навч. посібн. Київ : ФОП Ямчинський О. В., 2020. 466 с. URL: https://www.scribd.com/document/621431147/Balanovska-STUP (дата звернення 05.09.2025).

6. Баніт О. В. Професійний розвиток управлінського персоналу в транснаціональних корпораціях: навч.-метод. посібн. Київ : ДКС-Центр, 2017. 122 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/713234/ (дата звернення 05.04.2025).

7. Білецький О. Трансформація ролі та якостей лідера в новій управлінській парадигмі. *Економіка та суспільство.* 2024. Вип. 66. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-1.

8. Білошапка В., Кулик Ю. Розвиток лідерів на сучасних MBA програмах для керівників. *Цифрова екосистема сучасного університету: адаптація й розвиток за умов турбулентності освітнього середовища:* зб. матеріалів наук.-метод. конф. 24–25 квіт. 2024 р., Київ / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана; [орг. ком. Д. Г. Лук'яненко (голова) та ін.]. Київ : КНЕУ, 2024. С. 237–240. URL: https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0e11875a-62df-49bc-8f4e-e9f2bf20a226/content (дата звернення 05.04.2025).

9. Буняк Н. М. Інноваційний менеджмент : конспект лекцій. Луцьк : Волинський нац. ун-т імені Лесі Українки, 2022. 132 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/21323/1/IM_KL.pdf (дата звернення 05.04.2025).

10. Буняк Н. М. Лідерство в системі менеджменту організації. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 64. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-92.

11. *Відкриті електронні науково-освітні системи у науково-дослідній діяльності:* метод. посіб. / за наук. ред. О. М. Спіріна. Київ : Педагогічна думка, 2020. 208 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/721991 (дата звернення 05.04.2025).

12. Войтко С. В., Мельниченко А. А. Лідерство та антикризовий менеджмент : підручн. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, вид-во «Політехніка». 2021. 194 с. URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi81/0060687.pdf (дата звернення 05.09.2025).

13. Воронкова В. Г., Кошелевський В. О., Лисиця С. О. Цифрова трансформація інформаційно-аналітичного забезпечення управлінських процесів у сучасних організаціях в умовах глобальної цифровізації. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. Вип. 5 (14). С. 33–41. DOI: https://doi.org/10.32782/dees.14-5.

14. Голобородько Т. В., Адамовська В. С. Лідерство та менеджмент впровадження інновацій у забезпеченні цифрових трансформацій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. Вип. 9. С. 142–149. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.9.142.

15. Грищук А. М., Хомич М. А. Зміни у парадигмі лідерства в організаціях XXI століття. *Економічний простір*. 2021. Вип. 174. С. 69–76. DOI: https://doi.org/10.32782/2224-6282/174-12.

16. Жарик Є. А. Трансформаційне лідерство як запорука успішного управління змінами. *Молодий вчений*. 2018. Вип. 6 (58). С. 200–203. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/4367/4294 (дата звернення 05.09.2025).

17. Жигайло Н. Філософсько-психологічні аспекти лідерства в освіті та науці. *Вісн. Львівського ун-ту. Серія психологічні науки*. 2019. Вип. 4. С. 31–37. URL: http://psy-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/4_2019/6.pdf (дата звернення 05.09.2025).

18. Жигайло Н. І., Карпінська Р. І. Психологія професійного і духовного становлення керівника. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 24. С. 228–239. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psp1_2014_24_22 (дата звернення 05.09.2025).

19. Звіт Програми «Лідери трансформації університетів задля відродження України». Київ : Британська Рада в Україні, 2024. 34 с. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/zvit_programy_lutur.pdf (дата звернення 05.09.2025).

20. Каламан О., Пурцхванідзе О. Трансформаційне лідерство: оптимальний стиль роботи команди в публічній сфері. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. Вип. 1. С. 109–114. URL: http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7291&i=16 (дата звернення 05.09.2025).

21. Калашнікова С. А. Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства : монографія. Київ : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 380 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/8688/ (дата звернення 05.09.2025).

22. Кожушко Л. Ф., Щербакова А. С. Лідерство як передумова ефективної системи менеджменту організації. *Вісн. Нац. ун-ту водного господарства та природокористування. Економічні науки.* 2020. Вип. 4. С. 85–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuvgp_ekon_2020_4_11 (дата звернення 05.09.2025).

23. Колобердянко І. І., Метельська Н. С. Інноваційні зрушення у сфері управління персоналом в умовах глобальної економіки. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 19. С. 63–68. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/10.pdf (дата звернення 05.09.2025).

24. Копитко М., Михаліцька Н., Яцик М. Цифрове лідерство в контексті стратегічного управління організаціями та закладами освіти. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Управління та адміністрування»*. 2025. Вип. 1 (41). С. 190–203. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-1(41)-190-203.

25. Крисько Ж. Л. Проблема лідерства в сучасному менеджменті. *Економіка та суспільство.* 2024. Вип. 68. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-203.

26. Кубарева І. В., Тарлєв В. В. Цифрове лідерство як інструмент посилення ринкових позицій підприємства: корпоративний та особистісний аспект. *Стратегія економічного розвитку України*. 2022. Вип. 51. С. 120–138. DOI: https://doi.org/10.33111/sedu.2022.51.120.138.

27. *Лідери трансформації університетів задля відродження України. Британська Рада в Україні* [офіц. сайт]. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/leaders-of-university-transformation-for-ukraines-reinvention-programme (дата звернення 05.09.2025).

28. Логінова К. С. Аналіз традиційного та цифрового лідерства в сучасних умовах. *Агросвіт.* 2024. Вип. 12. С. 60–67. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.12.60.

29. Луговий В., Слюсаренко О., Таланова Ж. Концентрація та комунікація в моделі і стратегії розвитку університетів-лідерів. *Міжнар. наук. журнал «Університети і лідерство»*. 2022. Вип. 3(13). С. 5–25. DOI: https://doi.org/10.31874/2520-6702-2022-13-5-25.

30. Махмудов Х., Чухліб В. Вплив цифрових технологій на ефективність управління персоналом. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. Вип. 4 (32). С. 17–26. DOI: https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-4(32)-17-26.

31. *Мінцифри: В Україні стартує національний проєкт із навчання лідерів цифрової трансформації.* Урядовий портал. Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України [Електронний ресурс]. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/mintsyfry-v-ukraini-startuie-natsionalnyi-proekt-z-navchannia-lideriv-tsyfrovoi-transformatsii (дата звернення 05.09.2025).

32. *Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи:* наук.-аналіт. доп. / В. Ю. Биков, О. І. Ляшенко, С. Г. Литвинова, В. І. Луговий, Ю. І. Мальований, О. П. Пінчук, О. М. Топузов /за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : ІЦО НАПН України, 2022. 96 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/733151/1 (дата звернення 05.09.2025).

33. *Новий світогляд лідерства в умовах четвертої промислової революції та його вплив на вибір технології управління :* кол. монографія ; за ред. А. С. Полянської. Івано-Франківськ, 2024. 360 с. URL: https://nung.edu.ua/sites/default/files/2024-03/Monogr2024.pdf (дата звернення 05.09.2025).

34. *Освітнє лідерство: від теорії до практики :* монографія / авт. кол. ; за наук. ред. В. Р. Міляєвої ; Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ ; Кривий Ріг : Видавець Р. А. Козлов, 2021. 296 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/36659 (дата звернення 05.09.2025).

35. Паламарчук О. Викладання в університеті на засадах лідерства : навч. посіб. Київ: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. 40 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/706391/ (дата звернення 05.09.2025).

36. Писаревська Г. І. Тенденції розвитку використання Digital технологій в управлінні персоналом. *Наук. вісн. Херсонського держ. ун-ту.* 2021. Вип. 41. С. 54–60. DOI: https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2021-41-10.

37. Подденежний О. Г. Управління цифровою трансформацією освіти: сучасний науковий дискурс *Наук. зап. НаУКМА. Економічні науки.* 2021. Т. 6, № 1. С. 105–110. DOI: https://doi.org/10.18523/2519-4739.2021.6.1.105-110.

38. *Програма розвитку лідерського потенціалу університетів України: Оцінка впливу. Британська Рада в Україні.* Київ, 2019. 54 с. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/evalution_of_impact_ukr.pdf (дата звернення 05.09.2025).

39. *Розвиток інституційного потенціалу університетів у контексті глобального лідерства* : кол. монографія / авт. кол.: Є. Балджи, І. Драч, С. Калашнікова, О. Коваленко, С. Курбатов, Н. Невмержицька, О. Паламарчук, В. Рябченко, Л. Червона; за заг. ред. С. Калашнікової. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2017. 205 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/711064/ (дата звернення 05.09.2025).

40. *Роль університету у розвитку лідерського потенціалу суспільства: концептуальні засади* / авт. кол.: О. Аарна, Д. Гудонієне, О. Гузар та ін.; за заг. ред. С. Калашнікової. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. 100 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/8672/ (дата звернення 05.09.2025).

41. Сисоєва С. Педагогічні аспекти цифровізації освіти. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Серія: Педагогічні науки.* 2021. Вип. 4 (69). С. 24–32. DOI: https://doi.org/10.28925/1609-8595.2021.4.3.

42. *Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Консорціуми університетів: забезпечення сталого розвитку закладів вищої освіти України та їхньої конкурентоспроможності»* / ред. кол.: О. О. Дробахін (голова) та ін. Дніпро : ДНУ ім. О. Гончара, 2020. 300 с. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/202/tezu.pdf (дата звернення 05.09.2025).

43. Тимошенко В. Лідерство в умовах суспільних трансформацій. *Економіка та суспільство.* 2024. Вип. 59. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-92.

44. Хазієв А. Трансформаційне лідерство та його роль у формуванні лідерських якостей майбутніх психологів у закладах вищої освіти. *Теорія і*

практика управління соціальними системами. 2024. Вип. 3. С. 89–99. DOI: https://doi.org/10.20998/2078-7782.2024.3.07.

45. Циганенко Г. В., Трухан О. Л. Роль лідера в цифровій трансформації. *Ефективна економіка.* 2024. Вип. 5. DOI: https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.5.76.

46. *Цифрова трансформація відкритих науково-освітніх середовищ :* монографія / Ін-т цифровізації освіти НАПН України ; [кол. Авторів ; ред. О. М. Спірін, О. П. Пінчук]. Київ, 2024. 308 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/744025/ (дата звернення 05.09.2025).

47. Черкашин А. Феномен лідерства у закладах вищої освіти: теоретичний аналіз наукових досліджень. *Теорія і практика управління соціальними системами.* 2021. Вип. 4. С. 76–85. DOI: https://doi.org/10.20998/2078-7782.2021.4.08.

48. Шкробот М. В. Сучасні технології управління персоналом : навч.-метод. комплекс дисц.; навч. посіб. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. 194 с. URL: https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/87324de2-07d3-4742-a715-454fc28117ad/content (дата звернення 05.09.2025).

49. Янковой Р. В., Жосан Г. В., Возний Д. С. Стратегічна адаптація у цифрову еру використання цифрових інструментів для сталого успіху. *Economic Synergy.* 2023. Вип. 2. С. 115–130. DOI: https://doi.org/10.53920/ES-2023-2-9.

50. Яцишин А. В. Цифрові відкриті системи у підготовці аспірантів і докторантів : монографія. Київ : ЦП «Компринт», 2020. 416 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/731199/1 (дата звернення 05.09.2025).

51. *CDTO Campus: в Україні стартує національний проєкт з навчання лідерів цифрової трансформації* / Міністерство цифрової трансформації України [офіц. сайт]. URL: https://thedigital.gov.ua/news/cdto-campus-v-ukraini-startue-natsionalniy-proekt-z-navchannya-lideriv-tsifrovoi-transformatsii (дата звернення 05.09.2025).

52. *GovTech освіта для лідерів цифрової трансформації* / Національний освітній проєкт CDTO Campus [офіц. сайт]. URL: https://www.cdto-campus.com/ua/ (дата звернення 05.07.2025).

4.1. Інформаційне та цифрове забезпечення національно-патріотичного виховання в умовах воєнного стану та відновлення України після російської агресії (2015–2025)

Аналітичний огляд

Автори-упорядники:

Лучанінова Ольга Петрівна

доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти,
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, НАПН України

ORCIDiD: 0009-0005-2205-547X
RESEARCHER iD: HGD-4229-2022
SCOPUS iD: 57212379599

Гуралюк Андрій Георгійович

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти,
Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, НАПН України

ORCIDiD: 0000-0002-7497-5746
RESEARCHER iD: AAG-5328-2020
SCOPUS iD: 57222146343

Анотація. Систематизація інформаційного та цифрового забезпечення національно-патріотичного виховання в умовах воєнного стану та відновлення України після російської агресії є надзвичайно важливою. В огляді акцентовано увагу на наукових працях, починаючи з 2015 р., які виконують роль предтечі у розумінні психолого-педагогічних аспектів національної свідомості українців. Йдеться насамперед про такі чинники, як ефективне державотворення, національна ідея, поняття патріотизму і націоналізму як підмурок психологічних детермінант їх амбівалентних проявів, проблему виховання патріотизму в поліетнічному суспільстві, національне патріотичне виховання молоді як головний складник розвитку державності тощо. Сфокусовано увагу на джерела, в яких актуалізовано питання національної ідеї, яка визначає основи життя, розвитку і стратегії майбутнього, є стрижнем, який визначає життя і все, що відбувається в ньому; у духовному плані – вектор, який визначає напрям руху співтовариства в алгоритмі життя – до божественного або руйнівного. Зазначено, що розуміння педагогічних аспектів національної свідомості українців підводить до реалізації прояву на практиці цього явища, зокрема постає потреба в інформаційному і цифровому забезпеченні національно-патріотичного виховання в умовах воєнного стану українців.

Ключові слова: інформаційно-аналітичний супровід, цифрове забезпечення, національна свідомість, національно-патріотичне виховання, психолого-педагогічні аспекти.

Information and Digital Support for National-Patriotic Education in the Context of Martial Law and Ukraine's Recovery from Russian Aggression (2015–2025)

Analytical Review

Author-compilers:

Luchaninova Olha Petrivna

DrSci (in Education), Professor,
Leading Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education,
V. Suchomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, NAES of Ukraine

Guraliuk Andrii Georgiiovych

Ph.D (in Education), Senior Researcher,
Senior Researcher at the Department of Scientific Information and Analytical Support of Education,
V. Suchomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine, NAES of Ukraine

Abstract. Systematisation of information and digital support for national-patriotic education in the context of martial law and Ukraine's recovery after Russian aggression is extremely important. The review focuses on scientific works published since 2015 that serve as precursors in understanding the psychological and pedagogical aspects of Ukrainian national consciousness. This primarily concerns factors such as effective state-building, the national idea, the concepts of patriotism and nationalism as the foundation of the psychological determinants of their ambivalent manifestations, the problem of fostering patriotism in a multi-ethnic society, national patriotic education of young people as the main component of statehood development, etc. The focus is on sources that highlight the issue of the national idea, which defines the foundations of life, development and future strategy, and is the core that determines life and everything that happens in it; in spiritual terms, it is the vector that determines the direction of the community's movement in the algorithm of life – towards the divine or destructive. It is noted that understanding the pedagogical aspects of Ukrainian national consciousness leads to the practical manifestation of this phenomenon, in particular, there is a need for information and digital support for national-patriotic education in the conditions of martial law in Ukraine.

Keywords: Information and Analytical Support, Digital Support, National Consciousness, National and Patriotic Education, Pedagogical Aspects.

ПАТРІОТИЗМ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ, ПОНЯТТЯ (2015-2021)

Patriotism: Psychological and Pedagogical Aspects, Concepts (2015–2021)

У Постанові «Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» йдеться про мету Програми: удосконалення та розвиток цілісної загальнодержавної політики національно-патріотичного виховання шляхом формування та утвердження української громадянської ідентичності на основі єдиних суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність) і загальнолюдських цінностей, принципів любові й гордості за власну державу, її історію, мову, здобутки та досягнення у сфері культури, економіки, науки, спорту, дієве сприяння органам державної влади та органам місцевого самоврядування в захисті та охороні національної державності українського народу, готовність до захисту державної незалежності і територіальної цілісності України, усвідомлення громадянського обов'язку із розвитку успішної країни та забезпечення власного благополуччя в ній.

Єдність і незалежність України мають ключове значення для безпеки і стабільності в Європі. Для забезпечення майбутнього України як незалежної держави, недопущення подальшого розвитку збройних конфліктів та отримання переваг від поглиблення відносин з Європейським Союзом та НАТО необхідно діяти комплексно. Досягнення мети Програми може бути забезпечено двома варіантами, що передбачають:

❖ перший – застосування традиційного механізму організації роботи у сфері національно-патріотичного виховання на основі діючої управлінської вертикалі: центральні органи виконавчої влади – місцеві держадміністрації – населення України. Проте така модель, як правило, майже цілком орієнтована на розв'язання проблем за рахунок бюджетних коштів, зорієнтована на дітей і молодь та обмежує можливості інших вікових категорій населення України, перешкоджає обміну досвідом та успішним практикам у сфері національно-патріотичного виховання між регіонами України, формує територіальні ідентичності, які примножують регіональні потреби, що суперечить державним та загальнонаціональним інтересам і вимогам часу;

❖ другий, оптимальний – забезпечення формування цілісної загальнодержавної політики національно-патріотичного виховання, яка

ґрунтується на поєднанні управлінської вертикалі з інститутами громадянського суспільства, у тому числі через роботу дорадчого органу, який координує розвиток сфери національно-патріотичного виховання на міжвідомчому рівні, координаційних рад з питань національно-патріотичного виховання при місцевих держадміністраціях, центрів національно-патріотичного виховання з метою формування української громадянської ідентичності. Це забезпечить підвищення ролі громадянина в суспільно-політичному житті держави та становлення його як одного із ключових суб'єктів державної політики у сфері національно-патріотичного виховання, дієву співпрацю із залученням представників громадянського суспільства, активне залучення інституту сім'ї до національно-патріотичного виховання.

Оптимальний варіант розв'язання проблеми ґрунтується на основі принципів відкритості, рівності можливостей, реалістичності Програми, дієвому та відповідальному підході до здійснення її заходів, а також безпосереднього залучення населення України до її виконання незалежно від політичних, релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, статі, віку, інвалідності.

З метою раціонального використання ресурсів Програма передбачає концентрацію зусиль на таких пріоритетних завданнях: формування української громадянської ідентичності – здійснення заходів, спрямованих на впровадження та утвердження суспільно-державних (національних) цінностей, розвиток громадянської ідентичності населення України; військово-патріотичне виховання – здійснення заходів з формування у громадян готовності до захисту України, громадського сприяння безпеці й обороні України та підвищення престижу військової і спеціальної державної служби; формування науково-методологічних і методичних засад національно-патріотичного виховання – здійснення заходів з розвитку цілісної загальнодержавної політики національно-патріотичного виховання; підтримка та співпраця органів державної влади та органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства щодо національно-патріотичного виховання. Виконання пріоритетних завдань, визначених Програмою, здійснюється шляхом: формування української громадянської ідентичності, військово-патріотичного виховання, формування науково-методологічних і методичних засад національно-патріотичного виховання, підтримки й співпраці органів державної влади та органів місцевого самоврядування з інститутами громадянського суспільства щодо національно-патріотичного виховання. Детально про це йдеться в підрозділі «Шляхи і способи розв'язання проблеми». У документі робиться акцент на військово-

патріотичному вихованні, готовності до захисту України, громадському сприянні безпеці та обороні, а також підвищенні престижу військової служби. Це є абсолютно релевантним в умовах повномасштабної війни та тривалої агресії. Формування науково-методологічних і методичних засад засвідчує важливість системного підходу до розроблення та впровадження програми. Підтримка і співпраця з інститутами громадянського суспільства є визнанням ролі громадськості та її активне залучення як ключового елемента успіху програми, що є значним кроком уперед порівняно з «традиційним механізмом» [33].

У статті «Національна ідея України: соціально-психологічний аспект» розкрито особливості поняття «національна ідея України» та проаналізовано думки дослідників з цього питання, а також представлено авторську концепцію розуміння національної ідеї держави з позиції життя як системи. Запропоновано системне розуміння ролі, значення, особливостей національної ідеї держави. Національну ідею розглянуто як функціональну систему співтовариств, яка уможливлює здійснення зв'язку з сакральними силами територій і минулих часів з психічною реальністю у всьому її різноманітті. Розкрито особливості національної ідеї як інструменту, засобу, цілі та умови, а також як роль психічної реальності, духовності та моральності у визначенні національної ідеї держави. Розкрито особливість національної ідеї в інформаційному, функціональному, змістовному і духовному аспектах. Наголошено, що питання національної ідеї стало актуальним у зв'язку з набуттям державою Україна незалежності й становленням її державності. Саме духовність дає змогу оволодіти особливою інформацією і побачити істинно значущі причини того, що відбувається, знайти прийнятні для ситуації засоби і способи її зміни, на якісно іншому рівні розуміти і пояснювати *життя і світ*, перспективи їх руху. Моральність як міра божественного і сакрального, змістовного і глибинно-сутнісного потенціалу, освоєного людиною і суспільством, визначає змістовні характеристики (напрям, межі і глибину) доступних для взаємодії інформаційних полів психічної реальності і наступний з цього алгоритм організованого життя. Це стратегічна мета (вісь) життя, як людини, так і суспільства, що організує доступні для людини і суспільства інформаційні поля психічної реальності. Зауважено, що національною ідеєю держави має бути *морально-етичне відродження України*. В інформаційному плані національна ідея визначає інформаційну ємність держави, у функціональному плані – систему, що організує поля психічної реальності територій, на яких її прийнято, і зв'язок спільноти з сакральними силами, ірраціональними планами буття цих територій; у змістовному плані –

виступає об'єднувальним чинником держави, його внутрішнім змістом, що визначає особливості організації її життя. Будучи внутрішньою, мобілізуючою силою держави, ідея визначає стійкість і суверенітет держави, стратегію і тактику розвитку, основи життя, розвитку і стратегії майбутнього, є стрижнем, який визначає життя і все, що відбувається в ньому; у духовному плані – вектор, який визначає напрям руху співтовариства в алгоритмі життя – до божественного або руйнівного [1].

У статті «Проблема національного виховання учнівської молоді у педагогічних дослідженнях класиків української педагогіки» проаналізовано погляди українських класиків на проблему національного виховання учнівської молоді. Встановлено, що національне виховання відіграє важливу роль у відбудові держави, це один із компонентів, який впливає на формування у молодого покоління національної свідомості й самосвідомості, виховання патріотизму, національних цінностей, особливостей, характеру. Розкрито концептуальні шляхи та засоби національного виховання у педагогічних працях І. Огієнка; теорію національного виховання С. Русової, яка стверджувала, що виховання буде успішним лише за умови, якщо воно буде народним; аналіз сутності більшовицького, християнського, загальноєвропейського й націонал-соціалістичного ідеалів виховання, модель українського національного виховного ідеалу у працях Г. Ващенка; ідеї національного виховання в школі В. Сухомлинського. Національне виховання передбачає пізнання, розуміння людиною своєї Батьківщини, становлення в душі патріотичної серцевини. У підсумку зазначено, що в її основі лежать народна педагогіка, національна самобутність і колорит традицій, історичні засади. У сучасних умовах розвитку освіти і виховання ефективність національного виховання можна підвищити за умови поєднання наукової і народної педагогіки та створення умов для відродження, активного розвитку й утвердження культурно-історичних традицій у закладах загальної середньої освіти [18].

У статті «Порівняльний аналіз понять «патріотизм» і «націоналізм» в Україні» наголошено, що патріотизм – це ставлення до Батьківщини, ціннісне віддзеркалення у свідомості й практичний прояв у вчинках суб'єкта з певними просторово-часовим, соціокультурним, національно-державним континуумом. Патріотизм – чинник і засіб організації та самоорганізації людського суспільства, який існує і проявляється завдяки наявності суб'єктивно-об'єктивних відносин. Суб'єктами патріотизму суспільства є індивід, особистість, сім'я, еліта, клас, група, етнос, нація. Зважаючи на кореляцію суб'єкта й об'єкта, об'єктами патріотизму можуть бути

Батьківщина та елементи суспільства, що є суб'єктами патріотизму, особистість, військова організація. Патріотизм як соціально-психологічна якість формується, розвивається або притупляється (втрачається) в процесі життя під впливом політичних, економічних і соціальних чинників. Автор формулює вихідні теоретичні й методичні установки визначення патріотизму. По-перше, патріотизм, якщо мати на увазі його генезис, виникає й виявляється як почуття, дедалі більше соціалізуючись і морально піднімаючись за допомогою духовного збагачення особистості. По-друге, процес розвитку почуття патріотизму нерозривно пов'язаний з його дієвістю, що виявляється в активній соціальній діяльності, конкретних діях і вчинках, що здійснює суб'єкт в ім'я Батьківщини. По-третє, патріотизм як глибоко соціальне за своєю природою явище є не тільки найважливішою гранню суспільства, а й джерелом його існування й розвитку, виступає як атрибут життєздатності соціуму. По-четверте, основним суб'єктом патріотизму виступає особистість, пріоритетним соціально-моральним завданням якої є усвідомлення своєї історичної, культурної, національної, духовної й іншої належності до Батьківщини, що визначає зміст і стратегію її життя. По-п'яте, патріотизм нерозривно пов'язаний з духовністю. Будучи піднесеним почуттям, незамінною цінністю, джерелом і найважливішим мотивом соціально значимої діяльності, патріотизм властивий тій особистості (соціальній групі), що досягла значного духовно-морального й культурного рівня розвитку. У дисертаційному дослідженні «Соціально-філософський вимір патріотизму сучасного українського суспільства» авторка визначила: «Патріотизм – це одна з найбільш значимих, незмінних цінностей, що властива всім сферам життя суспільства й держави, яка виражає ставлення особистості до своєї Батьківщини й характеризує вищий рівень її розвитку в процесі діяльності на благо Батьківщини. Він є своєрідним фундаментом суспільного й державного устрою, ідеологічною опорою його життєздатності, однією з основних умов ефективного функціонування всієї системи соціальних і державних інститутів» [5].

У статті «Національна самосвідомість як чинник ефективного державотворення та модернізації політичної системи» розглянуто особливості національної самосвідомості як чинника ефективних державотворчих змін та політичної модернізації. Зроблено висновок, що радикальна трансформація традиційних структур і принципів самоідентифікації зумовлює зміни ідентичності всього суспільства і є однією із важливих функцій модернізації. Адже, національна самосвідомість є одним із найважливіших чинників формування політичної нації, стійкого розвитку політичної системи,

легітимації інститутів держави. З огляду на це створення умов для формування й повноцінного функціонування зазначеного феномену відповідно до потреб демократичного державотворення в національній державі належить до найважливіших завдань філософії державного управління. Автор зазначає, що основою для національної самоідентифікації вважається сукупність двох головних ідентичностей: особиста ідентичність чи самоідентичність (Self-identity) – це єдність і спадкоємність життєдіяльності, цілей, мотивів і сенсожиттєвих установок особистості, яка усвідомлює себе суб'єктом діяльності. Це не якась особлива риса чи сукупність рис, якими володіє індивід, а його самість, відрефлексована в термінах власної біографії. Самоідентифікація виявляється не стільки в поведінці суб'єкта і реакціях на нього інших людей, скільки в його здатності підтримувати і продовжувати якийсь наратив (оповідь), історію власного «Я», що зберігає свою цілісність, незважаючи на зміну окремих її компонентів. Соціальна ідентичність – це переживання й усвідомлення своєї приналежності до тих чи інших соціальних груп і спільнот. Національна самосвідомість є складним духовним утворенням, яке виникає і розвивається в певних суспільно-історичних умовах і відображає весь комплекс наявних суспільних реалій, притаманних нації, її бачення своїх можливостей та перспектив. Визначення напрямів і пріоритетів політики національної ідентичності потребує врахування внутрішніх і зовнішніх умов становлення національної спільноти, її об'єктивного стану та особливостей колективного самоусвідомлення [9].

У статті «Проблема виховання патріотизму в поліетнічному суспільстві» проаналізовано поняття «патріотизм» і окремі теоретичні й методологічні аспекти виховання патріотизму в поліетнічному суспільстві. Виховання патріотизму покликано дати новий імпульс ефективному функціонуванню інститутів громадянського суспільства. Тож подальше розроблення теоретичних основ і методологічних підходів до організації патріотичного виховання молоді в поліетнічному суспільстві є актуальним завданням сьогодення. У сучасній науці існує проблема неоднозначного розуміння сутності патріотизму. Автор наголошує, що в науці виокремлюють патріотизм щирий, помилковий, місницький, псевдопатріотизм; державницький, громадянський, соціокультурній, пацифістський, християнський (або православний), радянський, етнонаціональний патріотизм, націонал-патріотизм. Етнічний патріотизм ґрунтується на почутті власної причетності до свого народу, на любові до рідної культури, до власної історії тощо. Цей патріотизм започатковується природою як відчуття родовидових ознак народу, що є вродженими і мають вирішальне значення. Територіальний патріотизм

ґрунтується на любові до місця на землі, де людина народилася, до її місцевості, ландшафту, клімату тощо. Головною метою державницького патріотизму є виховання і розвиток у дітей державницького світогляду і державницького почуття – того вищого патріотизму, який ґрунтується на державній ідеології і пов'язується з поняттям громадянськості. Йдеться про те, що на індивідуальному рівні патріотизм виступає як якісна характеристика особистості, що виражається в її моральних ідеалах, у вчинках й у діяльності людини. На рівні суспільної свідомості патріотизм може проявлятися в колективних почуттях, оцінках, у ставленні до історії, культури, політичної системи й фундаментальних цінностей. Зазначено, що існують складності у вихованні патріотизму, пов'язані з тим, що історично Україна виявилася розділеною на дві частини, у кожної з яких своя історична пам'ять і політична культура, свої герої й пам'ятні дати, свої свята й традиції. Виховання патріотизму в поліетнічному суспільстві, що охоплює соціальні, функціональні, організаційні й інші аспекти, має гуманістичну спрямованість: толерантність, повагу прав і свобод людини, інтернаціоналізм, віротерпимість тощо. Можна виокремити такі проблеми патріотичного виховання молоді в поліетнічній Україні: перманентна криза українського суспільства взагалі й криза в системі освіти зокрема; корупція у вищих навчальних закладах; відсутність довіри в студентів до адміністрації вузів і викладачів; відсутність реального самоврядування й механізмів впливу на управлінські процеси в освітніх установах; слабкість й аморфність організаційних структур студентського самоврядування тощо. Підсумовано, що в поліетнічному суспільстві (яким є Україна), з її високим рівнем змішання культур, система патріотичного виховання повинна містити в собі рівні й етнічної, й державної ідентифікації, але за умови визнання самоцінності особистості та її відповідальності за толерантне співіснування представників різних етносів (громадянський патріотизм) [35].

У статті «Українське національне патріотичне виховання молоді – головна складова розвитку державності» проаналізовано стан українського національно-патріотичного виховання, наведено дані соціологічних досліджень, висвітлено шляхи вдосконалення українського національно-патріотичного виховання як головного складника розвитку державності України. Визначено мету і завдання національно-патріотичного виховання. Висвітлено наукову позицію відомих українських педагогів щодо національного та патріотичного виховання. Обґрунтовано важливість національно-патріотичного виховання на сучасному етапі становлення української державності, звернуто увагу на відсутність важливих складників у

«Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді», затвердженій Міністерством освіти і науки України 26.03.2015р. Становлення і розвиток Української держави вкрай потребують нового покоління, яке здатне зберегти і примножити історичне й культурне надбання українського народу і усвідомлено буде берегти і захищати незалежність України, дбати про її економічний поступ. Адже, надзвичайно важливо усвідомлювати кожному українському громадянину – від найвищого посадовця до простого робітника, що добробут України і добробут кожного залежать від потужної державної системи виховання. «Правильне виховання» полягає в цілеспрямованому формуванні української нації, яка знає своє коріння, свою історію, культуру, цінує й береже свою рідну українську мову. А тому справжнє реформування в Україні має починатися з духовних цінностей, громадянськості й людськості [37].

У статті «Детермінанти розвитку патріотичної рефлексії молодшого школяра» визначено детермінанти розвитку патріотичної рефлексії та чинники, які обумовлюють розвиток патріотичної рефлексії учнів. До них віднесено сім'ю, школу, учнів, засоби масової інформації. Зазначено, що без виховання дітей, без активної участі батька й матері у житті школи, без постійного духовного спілкування і взаємного духовного збагачення дорослих і дітей неможливими є сім'я як первинний осередок суспільства, школа і моральний прогрес суспільства. Доведено, що для повного й ефективного виховного процесу необхідний міцний зв'язок між сім'єю і школою, родиною та молодіжними організаціями, які можуть впливати на виховання волі, характеру, патріотизму. Наголошено, що однією з ознак психічного розвитку дитини молодшого шкільного віку є подальше становлення патріотичної самосвідомості, яка виявляється у диференціації внутрішньої структури, ускладненні змістовного наповнення. Розвиток патріотичної рефлексії відбувається через формування самопізнання, самооцінювання, розвитку когнітивного, поведінкового та емоційного компонентів [24].

У статті «Проблема формування національної самосвідомості учнів молодшого шкільного віку в науковому дискурсі» акцентуалізовано проблему формування національної самосвідомості учнів молодшого шкільного віку як найважливішої інтегративної якості особистості. Висвітлено сутність поняття «національна самосвідомість» та основний зміст зазначеного феномену, що зумовлений провідними функціями у суспільному житті. Проаналізовано різні підходи до визначення основних чинників формування національної самосвідомості учнів молодшого шкільного віку в науковому дискурсі. Акцентовано на найважливіших чинниках формування й розвитку

національної самосвідомості молодших школярів. Виховання національної самосвідомості передбачає усвідомлення підростаючим поколінням своєї етнічної спільності, національних цінностей (мови, території, культури), відчуття своєї причетності до розбудови національної державності, що сприяє утвердженню власної національної гідності, внутрішньої свободи, гордості за свою землю. Національна самосвідомість є системо- і змістоутворювальною ланкою між етнічною та глобальною (загальнолюдською) самосвідомістю, що перетворює в міжнаціональне, загальнолюдське й збагачує загальнолюдськими цінностями етнічну свідомість, та від якої залежить «не лише глибина, стійкість патріотичних почуттів, поглядів, переконань та ідеалів, а й громадянська позиція, суспільна активність особистості». Провідні чинники, що впливають на формування національної самосвідомості учнів початкових класів, є взаємозумовленими та одночасно ієрархічно структурованими. Відповідно серед них можна виокремити групу базових чинників, що формують ядро національної самосвідомості й забезпечують ідентифікаційну основу національної спільноти, тобто репрезентацію та впізнаваність нації у міжнародному середовищі. Національна самосвідомість особистості є складним соціально-психічним утворенням, яке виконує інтегруючу роль у збереженні національної ідентичності. Процес формування національної самосвідомості в учнів молодшого шкільного віку є досить тривалим і складним, адже національна самосвідомість є глибинним і багатогранним утворенням, яке сформувалося під впливом багатьох груп провідних чинників у процесі історичного розвитку української нації [32].

У статті «Патріотизм вище за віру. Формування ідеалу людини в українській свідомості (друга половина XVI – перша половина XVII ст.)» зазначено, що дух патріотизму був органічним у контексті формування ідеалу української людини, а усвідомлення значущості формування патріотичних почуттів стало однією з визначальних тенденцій української гуманістичної філософії другої половини XVI – першої половини XVII століття. Йдеться про те, що патріотизм постає невід'ємною частиною виховання громадянина, українця. Акцентовано, що у добу Відродження патріотизм набуває загальнонаціонального характеру, а весь комплекс моральної філософії і громадянського гуманізму, який охоплював і соціально-політичні ідеї, був чітко орієнтований на виховання патріотизму та суспільної активності людей. Наголошено, що особливість виявів патріотизму в Україні – це поєднання національного, полісного і конфесійного патріотизму, що перепліталося у свідомості та відображалося в поетичній, літературній, філософській творчості. Підкреслено, що оспівані українськими гуманістами

патріотизм, любов до Вітчизни, відданість їй, прагнення служити її інтересам підносились до рівня найбільших громадянських чеснот. А виховання особистості передбачає орієнтацію на певний зразок, ідеал, що формувався в процесі розвитку української філософської культури. Аргументовано, що особливого значення для української спільноти такий ідеал набуває тоді, коли відчувається гостра потреба в ньому. Передусім це є характерним для тих історичних періодів, коли український етнос боровся за своє національне існування, незалежність, культурну ідентичність. Отже, підсумовано, що дотримання принципів високої громадянськості, діяльності на благо суспільства й Вітчизни, зміст основних ціннісних орієнтацій особистості – це чинники, що обумовлювали становлення національно орієнтованої філософії, закладали основи виховання українця – громадянина і визначали індивідуальний стиль життя особистості [7].

У статті «Психологічні детермінанти амбівалентних проявів націоналізму та патріотизму» на основі теоретичного аналізу здійснено спробу показати ті чи інші прояви феномену націоналізму і патріотизму. Автор апелює до спірної думки, чи наразі можна говорити про єдине бачення сутності цього феномену. Націоналізм розглянуто в контексті дуже різних, навіть амбівалентних проявів. Відповідно дуже різним може бути й оцінювання цього явища та його ролі в історії. З одного боку, це може визначатися як прояв альтруїстичної мотивації особистості та її відданості власній Батьківщині, а з іншого боку – як підстава для дискримінації людей за національною належністю. На перший погляд, феномен патріотизму є значно менш дражливою темою і, на відміну від націоналізму, він не навантажений негативними конотаціями. Його не шельмували ані за радянської доби, ані в інші історичні періоди, і це цілком зрозуміло: будь-яка держава виховує у своїх громадянах патріотизм як одну з найперших чеснот. Власне, таке виховання є передусім питанням виживання для держави. Термін «націоналізм» автор пов'язує з дуже різними феноменами, які можуть бути представлені дихотомією «нація як базис державотворення, нація як найвища цінність»; поняття «патріотизм» ототожнюєтеся з просоціальним проявом націоналізму, але варто розглядати їх окремо через нетотожність концептів «нація» і «батьківщина». Особливості проявів патріотизму і націоналізму обумовлюються тим, чим є спільнота в цілісній системі індивіда: чи є вона термінальною, чи інструментальною цінністю [12].

У статті «Концепт патріотизм у системі бінарних концептів свій/чужий в українському соціокомунікативному дискурсі 2014–2016 років» проаналізовано способи вербальної і невербальної актуалізації концепту

патріотизм у системі бінарних концептів свій / чужий. Розглянуто основні підходи до розуміння поняття патріотизму в українському медіадискурсі періоду Революції Гідності й АТО в контексті журналістських стандартів. Наголошено, що дефініція поняття «патріотизм» не передбачає лексичної антонімічної пари, проте ядерна лексема патріотизм у певних контекстах може творити антонімічні зв'язки. У проаналізованих публікаціях упродовж 2014–2016 рр. простежуємо соціокомунікативну зумовленість концептуальної антонімії: саме суспільно-політична ситуація в Україні спричинила актуалізацію та кореляцію концептів патріотизм, свій, чужий. Мовний аспект кореляції концепту патріотизм з бінарними концептами свій / чужий потребує вербальних і невербальних способів уникнення нетерпимості, домінування, приниження в соціокомунікативному просторі, не знецінюючи аксіологічний потенціал концепту патріотизм. Вже саме використання української мови в обставинах воєнної агресії щодо України є елементом патріотизму і національної безпеки. Лексичні засоби стають маркерами патріотизму й національної ідентифікації на мовному рівні, новітніми шиболетами як словами-перепустками для чужих до стану своїх. Автор робить висновок, що когнітивний потенціал концепту патріотизм, розкриваючись у вербалізації концептуальних антитез свій / чужий, виявляє персвазивні можливості медіатексту, який здатен формувати національну концептосферу. У таких умовах важливо уникати ілюзій нейтральності, бо маємо справу з концептами як елементами ціннісного простору [21].

У статті «Проблема співвідношення "етнічна свідомість" та "національна свідомість"» висвітлено проблему співвідношення етнопсихологічних понять – «етнічна свідомість» і «національна свідомість». Проаналізовано різні теоретико-методологічні напрями досліджень етнічної і національної свідомості. З'ясовано, що етнічна свідомість є історично першою формою національної свідомості. На думку українських вчених, етнічна свідомість є наслідком об'єднавчих процесів; її суть – в усвідомленості народом та кожною особистістю окремо своєї приналежності до конкретного етносу та його відмінності від інших. Досить часто поняття «етнічна свідомість» переплітається з поняттям «національна свідомість», тому слід чітко розмежувати ці поняття і з'ясувати, у якому зв'язку вони перебувають в етнопсихології. Зазначено, що національну свідомість можна трактувати за Ю. Бромлеєм у вузькому й широкому значенні. У вузькому розумінні термін «національна свідомість» вчений пропонує називати «етнонаціональною свідомістю», а в широкому – вважає доречним використовувати термін «свідомість нації», однак її можна називати і як суспільну свідомість, тому

науковець пропонує використовувати поняття «етносоціальна свідомість нації». Національна свідомість у вузькому значенні охоплює національну самосвідомість, а в широкому, окрім національної самосвідомості, можна визначати як усвідомлення всього середовища, в якому нація живе і розвивається, та всіх сфер взаємовідносин з іншими народами. Етнічна свідомість є складним етнопсихологічним поняттям. Етнічна свідомість постає історично першою (зародковою) формою національної свідомості. Для більшості етнопсихологічних понять етнічна свідомість – це підґрунтя, основа для їх зародження, тому етнічна свідомість є одним із центральних понять в етнопсихології, без якого не може існувати та формуватися суспільство як окремий етнос чи навіть як окрема велика нація [26].

У монографії «Національна ідентичність: культурно-освітній вимір» висвітлено важливі проблеми націодержавотворчих процесів, обґрунтовано сутнісні завдання щодо реалізації головного пріоритету – виховання української нації. Найважливішим питанням визнано роль національної культури та освіти у формуванні суспільної свідомості українців з акцентуванням на впровадженні у зміст освіти цінностей, які творять національну ідентичність, оберігають і зміцнюють найбільш значущу вартість народу – соборну державність. Праця містить сутнісні характеристики та оцінювання світоглядних концепцій, культурно-освітніх теорій і практик, зокрема на рівні європейського й світового досвіду, ідеологічних доктрин, які прямо й опосередковано впливають на соціосередовище, філософію освіти, психоментальні якості особистості і суспільства. На основі власного світобачення запропоновано авторські моделі й підходи стосовно значущих цілей стратегії сталого розвитку України, національно-патріотичного і громадянського виховання молоді, розвитку людського капіталу, удосконалення змісту освіти «упродовж життя» на основі принципів українолюдиноцентризму і культуроприродовідповідності. Основний лейтмотив роботи – утвердження цінностей національної ідеї в усіх життєвих сферах буття українського народу. Висловлені в роботі думки, оцінювання, погляди можуть бути корисними для всіх, кому не байдужа доля свободолюбної, соборної, духовної, націєтворчої України [39].

У статті «Національно-патріотичне виховання особистості: педагогічний аспект» наголошено, що формування свідомого громадянина-патріота Української держави, представника української національної еліти через набуття молодим поколінням національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей і духовних цінностей є одним із головних завдань держави на сьогодні. У ході воєнних дій на сході

України захист національних інтересів держави, утвердження патріотизму, моральності та формування загальнолюдських цінностей молоді є пріоритетним для нашої держави. Патріотичні почуття не мають бути споглядальними, обмежуватися пасивними реакціями милування й уподобання. Одним із головних напрямів здійснення національно-патріотичного виховання є формування національної свідомості та самосвідомості. Це передбачає виховання любові до рідної землі, свого народу, віру в його духовну силу, готовності до праці в ім'я України, освоєння національних цінностей (мови, території, культури), готовність свідомо служити інтересам своєї держави, патріотизм, що сприяє утвердженню національної гідності, формування почуття гордості за свою Батьківщину. У розв'язанні проблеми національно-патріотичного виховання у першу чергу має брати участь сама особа та повністю усвідомлювати важливість своєї участі в житті країни, оскільки найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання, як зазначено в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, є формування ціннісного ставлення особистості до свого народу, Батьківщини, держави, нації. Важливо зазначити, що патріотизм виступає в єдності духовності, громадянської та соціальної активності особистості, яка усвідомлює свою єдність з державою [38].

У монографії «Виклики національного самовизначення» національне самовизначення тлумачиться як складний процес самоорганізації спільноти, що стала на шлях модернізації. Цей процес передбачає націоналізацію колективної свідомості, демократизацію політичного життя та інтеграцію в існуючі міжнародні зв'язки і комунікації. Кожне з цих завдань потребує від національних лідерів та еліт інноваційного підходу, волі та унікальних інтелектуальних рішень. Деякі з таких ідей та рішень запропоновано для публічного обговорення та апробації. В основу монографії покладено авторські публікації в періодичних виданнях і фахових наукових виданнях. Робота адресована людям з активною громадянською позицією, а також науковцям гуманітарних і суспільствознавчих спеціальностей. Монографія є стартовим майданчиком для нової дискусії про національні інтереси, національну стратегію і пріоритети розвитку країни. Поняття національного самовизначення відображає один з ключових підходів до засад державотворення, який утвердився спочатку в Європі, а потім і в усьому світовому співтоваристві. Самовизначення – це принцип, згідно з яким кожна спільнота є вільною у влаштуванні свого громадського і політичного життя, сама вирішує питання про принципи внутрішньої політичної організації, зовнішньополітичні орієнтації тощо. На основі цього принципу за кожним

народом визнається право на утворення власної держави або добровільне входження в договірні відносини з іншими народами. Результатом національного самовизначення є формування спільноти, яка досягла певного рівня суспільної організації, що характеризується сукупністю таких ознак: високий рівень інтегрованості (спільне життя), наявність механізмів волевиявлення і саморегулювання (правила гри), спільна історико-культурна ідентичність (почуття батьківщини). Україна сьогодні проходить свій вирішальний момент національного самовизначення, пов'язаний із: формуванням колективної суб'єктності та пов'язаної з нею ідентичності; оформленням власної моделі самоорганізації та пов'язаних із нею форм господарювання, владарювання та культурного самовираження. Концепти «громадянського суспільства» і «політичної нації» однаковою мірою присутні в суспільній свідомості як орієнтири національного розвитку і суспільно-політичних трансформацій та нерідко вживаються як взаємодоповнювальні елементи єдиної стратегії. Проблема України полягає сьогодні не в її розмаїтості чи внутрішній суперечливості, а в тому, що країна опинилася у вирі геополітичного протистояння та боротьби двох тенденцій – модернізації та архаїзації без належної резистентності до зовнішніх чинників і міцної внутрішньої організації, яка б забезпечила належну відповідь на цей історичний виклик [34].

У статті «Якою має бути українська національна ідея?» розглянуто підходи до розуміння національної ідеї, проаналізовано різні точки зору вчених, політиків на поняття національної ідеї, її формування в різних країнах світу. Звернуто увагу на невизначеність параметрів національної ідеї, її співвідношення до державної ідеології, ролі еліт у формуванні національної ідеї. Досліджено проблеми та перспективи формування національної ідеї в Україні, обґрунтовано змістовне наповнення національної ідеї. Розглянуто причини, що ускладнюють процес формування національної ідеї на сучасному етапі розвитку української держави. Наголошено, що серед учених, політиків, експертів дискусійним залишається питання стосовно методології визначення національної ідеї сучасної України, і насамперед, на якій основі вона має формуватися – на націоналізмі титульної нації, національно-державницькому інтересі, патріотизмі чи на якихось інших засадах. Національна ідея буде не життєздатна, якщо вона не базується на цінностях, стає ідеологічним сурогатом. Автор наводить думки про національну ідею очима сучасників (Л. Лук'яненко, М. Попович, В. Брюховецький, Б. Тарасюк, Л. Кравчук, В. Білий, В. Бурега та ін.): національна ідея України має бути наповнена «українством» і охоплювати

українську мову, культуру, історичну пам'ять, релігію. На першому місці в національній ідеї має бути збереження свого національного «Я». Наголошено, що національна ідея – це певне узагальнене поняття, що ілюструє національну самосвідомість та розкриває сенс існування того або іншого народу. Вона має три чіткі постулати: жити на своїй землі, жити своєю працею, жити своїм розумом, а вищим предукатом є віра, воля і справедливість. Національна ідея має бути конструктивною, з реалістичними цілями та спиратися на ефективні соціальні технології їх досягнення [17].

У статті «Патріотизм: сутність і значення» Зазначено, що відповідальне завдання національно-патріотичного виховання полягає в тому, щоб слова «Україна», «патріотизм» набували для молодої людини особливого смислу, тобто сприймалися не лише розумом, а й серцем. Патріотизм слід вважати потужним мобілізаційним ресурсом суспільства (нації, соціальні групи, особистості), який здатен забезпечити інтеграцію умов, зусиль і засобів задля забезпечення розв'язання нагальних стратегічних, геополітичних, національних, культурних та інших проблем. На особистісному рівні патріотизм є найважливішою стійкою характеристикою людини, що виражається у її світогляді, моральних ідеалах, нормах і проявах поведінки. Можна також стверджувати, що патріотизм – це своєрідний формат життєвих орієнтацій громадянина у реалізації його життєвої стратегії, яка відповідає реальним соціальним інтересам і очікуванням його найближчого оточення, громади, суспільства і держави, закарбований у його свідомості, віднайдений у смислі власного існування та втілення у способі життєдіяльності. Патріотизм проявляється у вчинках і діяльності людини. Він завжди буває конкретним і спрямованим на реальні об'єкти. У патріотизмі гармонійно поєднуються відданість Вітчизні з ушануванням кращих національних традицій, усвідомленням значущості збереження історичної пам'яті для сучасного етапу розвитку України. Водночас патріотизм є чужим націоналізму, шовінізму, сепаратизму й космополітизму, він також не має нічого спільного з ідеологічними спекуляціями. Звідси патріотизм постає стратегічною позицією, яка має бути розвинена і чітко означена у смисложиттєвих пріоритетах особистості, згуртуванні намірів спільності, програмах стабілізації суспільства, політичних інтересах держави [29].

У статті «Нове осмислення патріотизму та шляхи його формування у викликах часу» зазначено, що патріотизм – це особливе, тобто безумовне і високосмислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до Батьківщини, народу, держави та до самої себе. У контексті зазначеного патріотизм як любов вищого порядку можна розглядати в двох аспектах:

з одного боку, як сильне емоційне переживання, відчуття прихильності до України, незримий зв'язок з нею (люблять не за що, а тому, що не можуть не любити). Звідси патріотизм – це відчуття приналежності, бажання відчувати і розуміти корені свого народу, силу свого роду; це милування красою української природи; з іншого боку, як любов до українців, оскільки патріотизм, який вчить ненавидіти будь-кого, не є чеснотою. Осердям сучасного національно-патріотичного виховання має стати вироблення переконаності дітей і дорослих, що сила українців в їхній єдності. Така єдність має проявлятися не лише в схожості уподобань, звичаїв, традицій, а в єдності позиції, що Україна – суверенна держава – незалежна у здійсненні внутрішньої і зовнішньої політики. Для успішної побудови оновленої держави, виховання небайдужих, вільних і водночас упевнених у своїх силах громадян потрібно створювати позитивну перспективу, тобто моделювати і презентувати шляхи виходу з негативних процесів. У цьому плані йдеться про акцентування уваги на кращих зразках успіху і взаємодопомоги, презентування якомога більшої кількості цікавих й ефективних національно-патріотичних заходів чи проєктів. Патріотизм – це почуття-цінність, яке можна формувати, розвивати. Три процесуальні компоненти такого процесу – пізнання, осмислення; емоційне занурення; практичне втілення, досвід національно-патріотичного вчинку. Автор пропонує детальний алгоритм формування цінності патріотизму (с. 14), розкриває цінності, описує першочерговий крок – кадрове забезпечення процесу національно-патріотичного виховання дітей і молоді [30].

У статті «Національно-патріотичне виховання українського студентства як пріоритет державної політики» наголошено на важливості партнерської співпраці державних і громадських соціальних інститутів з вищими навчальними закладами з урахуванням фахової підготовки студентства до майбутньої професійної діяльності й залученні їх до громадських ініціатив, активного суспільного життя. На сучасному етапі українського державотворення важливим і нагальним є формування, утвердження та реалізація національної самосвідомості та суспільної відповідальності молоді. В основі національно-патріотичного виховання лежить особливий діяльнісний компонент, пов’язаний з почуттям патріотизму. Нині в науковій літературі існує значний масив його трактувань. Першими, хто намагався по-своєму пояснити поняття патріотизму, були стародавні філософи, які вважали патріотами своїх земляків, співвітчизників, а патріотизм пояснювали як повагу до старших, родини, традицій (за Конфуцієм) або як любов до держави, яка має бути більшою, ніж до батька-матері (за Платоном), чи то особисте прагнення боротися за справедливість (за Сократом) та ін. Під національною

свідомістю варто розуміти сукупність соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, в яких виявляються особливості національної ідентичності. Вона виявляється через сприйняття людиною навколишнього світу та ставлення до нього, до історії та культури своєї національно-етнічної спільноти, до представників інших національностей, через патріотичні почуття та патріотичну самосвідомість. Державна молодіжна політика з національно-патріотичного виховання має стати системною діяльністю держави у відносинах з молоддю, що здійснюється з метою створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України [6].

У статті «Громадянська ідентичність: теоретико-методологічні основи соціально-психологічного аналізу» розглянуто громадянську ідентичність як соціально-психологічний конструкт, що виникає в процесі суб'єктивного відображення і активної побудови громадянином соціальної реальності. У цій соціальній реальності важливим є спільнота громадян та держава з її організаційним середовищем, які мають визначати загальні життєві цінності, орієнтувати в навколишньому світі, поставляючи відносно впорядковану інформацію, формувати почуття захищеності, сприяти психологічному здоров'ю, самореалізації тощо. Оскільки громадянська ідентичність відображає уявлення особистості про приналежність до спільноти громадян, державного утворення, структур громадянського суспільства, а також уявлення про самі ці структури, перспективною для її дослідження автор вважає теорію соціальних репрезентацій. Громадянська ідентичність становить самоототожнення з громадянином певної держави із членом громадянської спільноти певної держави. Наголошено, що через зростання соціальної мобільності, яка проявляється у частій зміні соціальних ролей, виникає необхідність розгляду проблематики ідентичностей у їх зв'язку з феноменом інформаційно-сервісної цивілізації. Феномен громадянської ідентичності треба вивчати в контексті швидкої динаміки, утворення надгромадянських ідентичностей [28].

У статті «Національні цінності як сучасний державницько-суспільний пріоритет» висвітлено реалії та нові акценти національно-патріотичного виховання. На основі міжнародного досвіду розкрито суть і значення національних цінностей України (соборність, воля, гідність, самобутність) як сучасного суспільно-державницького пріоритету. Автор наголошує, що

залишається відкритим ключове для розвитку України питання: яка з двох умовних частин суспільства переважить – менша активна, яка здатна повести країну вперед і трансформувати її, чи навпаки – більша, традиційна і консервативна, яка може розвернути її назад. За таких обставин загострилося питання про об'єднувальний стрижень українського народу, про обґрунтування і визнання національних цінностей України як чинників консолідації нації на сучасному етапі її розвитку. Національна ідентичність, активна громадянська позиція, небайдужість і прагнення змін дає можливість людині ідентифікуватися як громадянин-патріот, збагнути себе часткою національної спільноти, носієм спільних (національних) цінностей. Розуміння національних цінностей ґрунтується на теорії цінностей як безумовних незаперечних основ людського буття. Саме національні цінності визначають вектор розвитку особистості як громадянина Української держави і нації. Такі цінності інтеріоризуються в особистісні через оволодіння відповідними знаннями, емоції, переживання й власний досвід. Вони обумовлюють особистісні ідеали й життєві смисли, творять любов до народу, роду, рідної землі, природи, готовність до самопожертви. Звідси, лише через опанування національних цінностей, перетворення їх на національно-особистісні, є можливим національне самовизначення й самоствердження особистості, її мотивація до національно орієнтованої поведінки. Стверджено, що національні цінності соборності, гідності, волі, самобутності цілком заслужено і справедливо мають бути підняті до рангу суспільно-державницького пріоритету. У такому разі вони забезпечуватимуть єдність і розвиток української нації через згуртування народу й глибоке усвідомлення твердження «Ми – українці» [31].

У статті «Патріотизм – це феномен чи самосвідомість нації?» проаналізовано формування почуття патріотизму. Патріотизм не є перманентним явищем українського народу, і його «спалахи» можна спостерігати тільки час від часу, коли для нього складається небезпечна чи трагічна ситуація. Патріотизм проявляється на етнічному, територіальному та державницькому рівні. Обґрунтовано, що патріотизм на етнічному та територіальному рівні залежить від сім'ї та школи, а на державницькому, по великому рахунку, від влади, яка формує вектор розвитку своєї держави. Досліджено, що патріотизм є все ж таки самосвідомістю нації, яка здатна мислити, підніматися з колін, захищати свої кордони, готова до самопожертви в ім'я своєї країни [2].

Монографію «Формування патріотичної та громадянської свідомості учнів: теорія і практика» присвячено проблемі формування патріотичної

свідомості учнівської молоді. Складається з двох частин – науково-методологічної та практичної. Перша висвітлює історико-філософські аспекти становлення і розвитку поняття «патріотизм», його постійні трансформації в умовах динамічного розвитку суспільства. Авторами враховано різноманітні погляди і тенденції в осмисленні ролі патріотизму, патріотичного виховання дітей та юнацтва. Друга частина монографії має характер практичних напрацювань і методичних рекомендацій для педагогів. Матеріал підготовлено з урахуванням сучасних методичних практик. У розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження феномену патріотизму» йдеться про патріотизм як соціокультурний феномен та ідеологів національного патріотизму – інтелігенцію, а також виховання патріотизму в умовах нових суспільно-політичних реалій, повоєнне відтворення громадянської свідомості як чинник виховання патріотизму тощо. Другий розділ монографії «Виховання патріотизму: методичні студії» – про методологічні аспекти становлення громадянина-патріота України, форми і методи на уроках історії, української мови, у музейній діяльності. Патріотизм є елементом системи духовних цінностей людини. Він не дається з народження на генному рівні, а формується під впливом соціуму. У кожну історичну епоху існувала відповідна форма патріотизму, яка визначалась існуючими суспільними відносинами. Окрім цього, патріотизм має національні особливості. Патріотизм – це специфічний механізм трансляції культури. У самих надрах національно-державного організму він проявлявся в ідеях і почуттях, що сприяють об'єднанню людей навколо святинь та інтересів, однаково зрозумілих кожному і близьких для всіх. Підстави патріотизму містяться, з одного боку, в усвідомленні людиною своєї належності до певної цивілізаційної та національно-державної цілісності, з другого – в її приватному житті, громадянському суспільстві [36].

У статті «Патріотизм як соціокультурний феномен» наголошено, що патріотизм посідає провідне місце в системі духовних якостей кожного елемента суспільства, виступаючи одним із головних чинників консолідації останнього, збереження його самобутності. Народження патріотизму суспільства незалежної України становить складний і суперечливий процес: з одного боку, він є послідовником історичного українського та радянського патріотизму, а з другого – новим явищем у державницькому, військовому. Патріотизм є елементом системи духовних цінностей людини. Він не дається з народження на генному рівні, а формується під впливом соціуму. У кожну історичну епоху існувала відповідна форма патріотизму, яка визначалась існуючими суспільними відносинами. Окрім цього, патріотизм має

національні особливості. Виявлено, що патріотизм можна розглядати в трьох аспектах: по-перше, онтологічному – як реально існуючі почуття, погляди, ідеї; по-друге, гносеологічному – як відображення у свідомості людини соціальної дійсності; по-третє, ціннісному і праксеологічному – як ставлення людини до світу через значущість духовних і матеріальних орієнтирів, як духовно перетворююче ставлення до дійсності. Носіями патріотичної свідомості є суб'єкти різних рівнів: соціальні групи, класи, держава і суспільні організації. Проте насамперед патріотичну свідомість суспільства у всьому своєму розмаїтті втілено у свідомості реальних, конкретних особистостей. Усі зазначені нами суб'єкти не тільки є носіями патріотичної свідомості, а й одночасно творять її на буденному, теоретичному рівнях, патріотичної психології та ідеології. У цьому сенсі патріотична свідомість формується, реалізується всією багатосторонньою діяльністю суб'єктів даного суспільства. Зазначено, що патріотизм – це ставлення до батьківщини, що є ціннісним відображенням у свідомості й практичним проявом у вчинках зв'язку суб'єкта з певним просторово-часовим, соціокультурним, національно-державним континуумом. Патріотизм – чинник і засіб організації та самоорганізації людської спільноти. Дієва сторона патріотизму дає змогу оцінити суть ідей і почуттів людини, звернених до батьківщини. Перш ніж діяти, індивід усвідомлює образ дії, планує результат як мету своєї діяльності. Неможливо відокремити й виділити з процесу патріотичної діяльності становлення патріотизму, формування його свідомості, оскільки це єдиний процес. Патріотизм як діяльність – це розкриття сутнісних сил людини у будь-якій соціально-необхідній діяльності на основі одного джерела – любові до батьківщини [10].

У статті «Вітчизняна інтелігенція як ідеолог національного патріотизму» сучасний патріотизм як глибоко соціальний за своєю природою феномен є не тільки певним аспектом життя суспільства, а й джерелом його існування та розвитку, виступає як атрибут життєздатності, а іноді й здатності соціуму до виживання. При цьому одним із характерних проявів патріотизму є принцип державності, який виражається в тому, що важливим чинником історичного розвитку соціумів є держава як відносно самостійна, самодостатня, автономна суспільна сила. А головним суб'єктом патріотизму є особистість, пріоритетним соціально-етичним завданням якої є усвідомлення своєї історичної, культурної, національної, духовної належності до батьківщини як до вищого принципу, що визначає сенс і стратегію її життя. Зазначено, що громадська думка наділяє інтелігенцію такими характеристиками, як освіченість, інтелектуалізм, висока моральність. При цьому практично не

згадуються професіоналізм, діловитість, здатність до цілеспрямованості. Інтелігенцією є організовані в практичні групи або інститути професіонали символічного і політичного уявлення, які ототожнюють себе з таким співтовариством за принципом «це ми» і здатні діяти саме як колективний актор на основі загального інтересу, патріотизму, цілей громадянського служіння, отже вони володіють єдністю практик і подібними ресурсами. Українська інтелігенція пройшла шлях становлення як суб'єкта суспільного життя, здатного формувати громадську думку, бути ідеологом патріотизму насамперед засобами освіти та виховання. Функція інтелігенції – внесення раціональності в соціальне й духовне життя суспільства. Ціннісний складник інтелігенції – ставлення до патріотизму як до головної цінності й на цій засаді спроба перебудувати суспільство на основі раціональних уявлень про ідеальне суспільство або прагнення до синтезу нових знань і традиційного укладу життя. Для носіїв інтелігентності характерними є вічне здивування і сумнів; аналіз і самоаналіз; роздум про світ і про ставлення до нього; глибоке почуття жалю і милосердя; тяга до солідарності й справедливості; запитування що робити, щоб зберегти честь і совість, не розмінявши обов'язок служіння на прислуговування і зберігши шанобливе ставлення до інакомислення. Інтелігент – це завжди претензія на еталон. Зазвичай це патріот-просвітитель з орієнтиром на набуття істини, яка робить людину вільною.

Патріотизм як явище соціальної дійсності не існує поза суб'єктом чи поза об'єктом. Суб'єктом патріотизму можна визнати всі соціальні утворення: особистість, соціальну групу, прошарок, клас, націю та інші спільноти. Об'єктом патріотизму є вітчизна як сукупність елементів природного й соціального середовища суспільства. Патріотизм – це багатопланова, різноманітна система, інакше кажучи, синтез, компонентами якого є окремі якості емоційно-чуттєвих, інтелектуальних, активних і поведінкових характеристик людини і суспільства. Завдяки розробленню та формуванню нової патріотичної ідеології поступово відбувається значне прогресивне збагачення й ускладнення змісту патріотизму, відображення його нових складників. Патріотизм від чуттєвості рухається до раціональності та ідеології, стає різноплановим, поступово охоплює філософські, політичні, правові, естетичні та моральні елементи. Справжній патріотизм полягає в духовності, коли він як піднесене відчуття, незамінна цінність і джерело, найважливіший мотив соціально значущої діяльності найповніше проявляється в особистості чи соціальній групі (інтелігенція), яка досягла вищого рівня духовно-етичного й культурного розвитку. Автентичний духовний у своїй основі патріотизм

передбачає безкорисливе, беззавітне аж до самопожертвування служіння вітчизні [8].

У статті «Виховання патріотизму в умовах нових суспільно-політичних реалій» розкрито проблему патріотичного виховання, яка тісно пов'язана з проблемою інформаційної безпеки. Роль патріотизму в забезпеченні національної безпеки зростає. Сьогодні існує ризик негативного впливу зовнішніх чинників на формування патріотизму перш за все у молодих людей, однак визначальними є все-таки внутрішні чинники. Акцентовано, що патріотичним вихованням молоді мають займатися всі суспільні інститути, кожен у своїй сфері. Робота з громадянського та патріотичного виховання має вестися в органічній єдності з іншими видами і напрямами виховання. Зазначено, що мета суспільства – виховання в людині всебічно розвиненої особистості, прищеплення їй найкращих цінностей та залучення до традицій. Сьогодні історики вважають, що в умовах демократичного суспільства, коли кожен громадянин має право знати історичну правду, мають бути представлені протилежні уявлення про історичні події. Зазначено, що патріотизм тісно пов'язаний і з національною ідентичністю, і діяльністю в ім'я Батьківщини, що засновується на національних інтересах. Історична освіта у свою чергу також має величезний вплив на історичну та національну свідомість, сприяє становленню компетентності, ідентифікації, патріотизму. Отже, формування історичної, національної свідомості сприяє зародженню патріотичних почуттів [36].

У статті «Чому держава повинна унормувати сферу національно-патріотичного виховання» порушено питання утвердження української національної та громадянської ідентичності, яке дуже фрагментарно окреслено законодавством України. Як наслідок – здійснення державної політики в зазначеній сфері потребує комплексного врегулювання на законодавчому рівні, зокрема визначення її мети, завдань, принципів і напрямів, особливостей формування та реалізації, розмежування повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування у цій сфері. Особливого значення ця проблема набуває для сфери національної безпеки й оборони, адже утвердження української національної та громадянської ідентичності серед громадян є однією із визначальних засад функціонування держави та значно посилює її здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім безпековим загрозам. Значною мірою така ситуація зумовлена відсутністю належної нормативної основи. Наголошено, що на 30-му році Незалежності українцям досі важко сформулювати національну ідею. В одному з актуальних досліджень Українського інституту майбутнього українці залюбки називали

символи, з якими асоціюють країну, проте жоден респондент не назвав матеріальні об'єкти або громадські досягнення/системи, які існують сьогодні (наука, бренди, матеріальні здобутки, рукотворні об'єкти тощо). Один із висновків – на сьогодні немає векторів оцінювання наявного, не кажучи вже про майбутнє. Один із наслідків несистемної політики у сфері національно-патріотичного виховання – це окуповані території Криму та частини Донецької й Луганської областей, нові загрози національній безпеці нашої держави [25].

У статті «Національно-патріотичне виховання учнів початкової школи» розкрито питання національно-патріотичного виховання особистості, обґрунтовано поняття «національне» і «патріотичне» виховання, з'ясовано особливості впровадження та формування національно-патріотичного виховання учнів в умовах початкової школи, розкрито форми впровадження елементів національного й патріотичного виховання в школі. Національно-патріотичне виховання є важливим складником навчально-виховного процесу. Важливою педагогічною закономірністю в цьому процесі є особистість, адже саме під час розвитку особистості з'являються ефективні способи пізнання. Це, зокрема, способи пізнання від рідного до чужого, від близького до далекого, від національного до інтернаціонального, світового.

У таких нормативних документах, як Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), «Національна програма патріотичного виховання громадян, розвитку духовності», Закон України «Про освіту», «Національна доктрина розвитку освіти», окреслено коло проблем, що відображають любов до Батьківщини, повагу до символів, усвідомлення громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських цінностей, утвердження особистості як громадянина-патріота своєї держави. Розкрито поняття національно-патріотичного виховання. Визначено, що Національне виховання – це система поглядів, переконань, ідеалів, створених на основі принципів національної педагогіки і покликаних формувати світоглядну свідомість і ціннісні орієнтації дітей та учнівської молоді. Зазначено, що проблему національно-патріотичного виховання досліджували провідні діячі педагогіки К. Ушинський, В. Сухомлинський, Г. Ващенко, О. Вишневський та ін. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді визначає патріотичне виховання як складник національного виховання. Головною метою національно-патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, готового до виконання громадянських конституційних обов'язків, успадкування духовних і культурних надбань українського народу. Основними завданнями національно-патріотичного виховання є розвиток високої соціальної активності,

громадянської відповідальності, духовності в суспільстві, а також формування громадянського суспільства. Громадянське суспільство складатиметься з громадян, які мають високий рівень свідомості та здатність проявляти його у повсякденній діяльності, забезпечуючи постійний розвиток [16].

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ (2022–2025)

National-Patriotic Education in Ukraine (2022–2025)

Навчальний посібник «Національно-патріотичне виховання з основами народознавства» містить матеріали для вивчення навчальної дисципліни «Національно-патріотичне виховання з основами народознавства» студентами спеціальності 012 Дошкільна освіта. Розглянуто основні завдання, напрями освітньої роботи з національно-патріотичного виховання дітей у закладі дошкільної освіти, методики залучення батьків до цієї роботи, використання національно-культурної спадщини українського народу. Наголошено, що національна самосвідомість і гідність, дбайливе ставлення до державної та рідної мов, історії, культури й традицій свого роду, народу і держави, любов до малої батьківщини, інтерес до міжнаціонального спілкування та інші основи формуються за допомогою цілеспрямованого педагогічного впливу на дитину в умовах дошкільної освіти одночасно з повсякденним впливом батьків, усієї родини, сімейного укладу, стосунків у родині, серед інших найближчих для дитини дорослих у діяльності та на тлі суспільних подій. Нині, у період нестабільності, постає потреба повернутися до кращих традицій нашого народу, до його вікового коріння, до таких вічних понять, як рід, родина, батьківщина. Зауважено, що дошкільний вік як період становлення особистості має свої потенційні можливості для формування вищих моральних почуттів, до яких належить й почуття патріотизму. У дошкільний період відбувається формування культурно-ціннісних орієнтацій духовно-етичної основи особистості дитини, розвиток її емоцій, почуттів, мислення, механізмів соціальної адаптації в суспільстві, а отже, починається процес національно-культурної самоідентифікації, усвідомлення себе в навколишньому світі. Цей відрізок життя людини вважається найбільш сприятливим для емоційно-психологічного впливу на дитину, оскільки образи сприйняття дійсності, культурного простору є дуже яскравими й сильними, а тому вони залишаються в пам'яті надовго, а іноді й на все життя. Виховати свідомого патріота і громадянина означає сформувати в дитині комплекс

певних знань, особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою у повсякденних діях, вчинках, поведінці. Посібник складається з п'яти розділів. Так, у першому розділі «Національно-патріотичне виховання як складова освітнього процесу» розкрито актуальність національно-патріотичного виховання підростаючого покоління на сучасному етапі розвитку України, визначено патріотичне виховання як педагогічну категорію, подано низку законодавчих документів. У другому розділі «Особливості реалізації національно-патріотичного виховання у сфері дошкільної освіти» сформульовано мету та завдання національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку, окреслено напрями, форми та методи національно-патріотичного виховання у сучасному закладі дошкільної освіти, розкрито умови реалізації завдань з національно-патріотичного виховання в закладах дошкільної освіти. У наступних розділах йдеться про сімейне середовище як основи виховання громадянина-патріота, народознавство як фундамент національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку та методику проведення занять з народознавства. Посібник містить додатки з методичними рекомендаціями, порадами, розробками заходів з національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку [20].

У статті «Пріоритетні напрями вдосконалення управління національно-патріотичним вихованням у закладі загальної середньої освіти» сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується зростанням ролі національно-патріотичного виховання в системі загальної середньої освіти. В умовах зовнішніх викликів і глобалізаційних процесів формування свідомих громадян, які усвідомлюють свою національну ідентичність та готові захищати інтереси своєї держави, набуває стратегічного значення. Управління національно-патріотичним вихованням стає ключовим інструментом у побудові демократичної держави й формуванні нового покоління патріотів, які поважають історію, культуру й традиції України. Розкрито пріоритетні напрями національно-патріотичного виховання. Зазначено, що реалізація пріоритетних напрямів виховання потребує чіткої системи управління, що передбачає координацію діяльності педагогічного колективу, залучення учнів до активної участі у виховних заходах і співпрацю з громадськими організаціями. Ефективне управління національно-патріотичним вихованням у ліцеї «Патріот» передбачає ретельну організацію методичної роботи, яка забезпечує системний підхід до формування патріотичних цінностей.

Зазначено, що вдосконалення управління національно-патріотичним вихованням у ліцеї-інтернаті «Патріот» передбачає системний підхід, що поєднує ефективну методичну роботу, інтеграцію з державними програмами,

впровадження інноваційних методик та активну співпрацю з громадськістю. Реалізація ключових напрямів, зокрема таких, як популяризація історичної та культурної спадщини України, формування громадянської компетентності, розвиток критичного мислення та підтримка військово-патріотичного виховання, сприяє формуванню національної ідентичності, активної громадянської позиції та відповідальності молоді за майбутнє держави. Комплексний підхід, що передбачає участь педагогів, учнів, батьків і громадських організацій, забезпечує виховання покоління, здатного захищати інтереси країни та підтримувати її розвиток у сучасних умовах [11].

Збірник «Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання» підготовлено за результатами методологічного семінару «Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання», який відбувся 6 квітня 2023 р. відповідно до плану роботи Національної академії педагогічних наук України. У збірнику розміщено праці українських учених і практиків, які досліджують процеси й тенденції розвитку національно-патріотичного виховання в Україні, цінності національно-патріотичного виховання воєнного і повоєнного часу, специфіку військово-патріотичного виховання в контексті досвіду національного спротиву, методології та технології національно-патріотичного виховання дітей та молоді в цифровому просторі, проблеми забезпечення партнерства держави, освіти та громадянського суспільства у формуванні національної ідентичності дітей та молоді в Україні [27].

У статті «Дії педагогів у процесі оцінки цифрового освітнього контенту» розкрито дії педагогів, що зумовлені потребою в оцінюванні цифрового освітнього контенту, його виваженому виборі – «діяти певним чином», потребою дітей старшого дошкільного віку в пізнанні, удосконаленні вміння використовувати власний досвід, осмислених діях. До комплексу дій віднесено загальні дії, дії за значенням оцінювати, дії на визначення і врахування специфіки використання можливостей цифрового середовища для формування в дітей старшого дошкільного віку першооснов патріотизму. Зауважено, що цифрове освітнє середовище та цифровий освітній контент потребують оцінювання педагогами закладів дошкільної освіти. Запропонований комплекс дій для педагогів відкриває алгоритм, що уможливлює здійснення освітнього процесу, спрямованого на формування першооснов патріотизму у дітей старшого дошкільного віку. Разом вони забезпечують процес входження й перебування вихованців у цифровому середовищі, яке упорядковується

педагогами задля виховання, розвитку дитини в період воєнного стану в Україні [3].

У статті «Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України: стратегічні напрями» щодо стратегічних напрямів військово-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України розкрито пріоритети військово-патріотичного виховання дітей і молоді в умовах російсько-української війни та в повоєнний час. Висвітлено основні виклики воєнного стану та повоєнного відновлення країни: інституційні, інфраструктурні, соціокультурні й виховні. Наголошено на організаційно-правових засадах сучасного військово-патріотичного виховання дітей та молоді. Виокремлено його основні принципи та схарактеризовано методичні засоби. Визначено ключові способи виховання патріотизму дітей і молоді. Акцентовано на актуальності розроблення означених стратегічних напрямів, що зумовлено недостатнім рівнем сучасного стану військово-патріотичного виховання дітей і молоді: порушення цілісності й наступності в організації патріотичного і військово-патріотичного виховання, різновекторність виховних впливів і неузгодженість дій різних суб'єктів виховання (закладів освіти, сім'ї, дитячих і молодіжних об'єднань, культури та спорту) щодо створення сприятливого середовища для військово-патріотичного виховання дітей і молоді, недостатньо дієвий методичний рівень військово-патріотичного виховання. Зазначено, що істотним викликом є питання, пов'язані з формуванням і реалізацією державної культурної політики, спрямованої на дерусифікацію як процес позбавлення від наслідків колоніального минулого. Процеси позбуття постколоніальних маркерів і символів мають посилюватися з обов'язковим акцентом на увічненні героїв боротьби за незалежність України та сучасних героїв російсько-української війни. Подальшого посилення потребує відновлення історичної пам'яті українського народу. Однією з проблем у сфері дерусифікації є те, що протягом значного періоду територіально Україна належала до різних імперій і наддержавних утворень зі специфічними для них культурними просторами. Це призвело до культурного взаємопроникнення в межах історичних процесів, що з часом ускладнило пошук справжньої автентичності. Таким чином, на рівні освіти та культури необхідне інтенсивне переосмислення власного історичного досвіду, реміфологізація знакових для української культури історичних постатей та їх значення для процесів державотворення, реінтерпретації культурної спадщини [4].

У науково-методичній статті «Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку засобами українського музичного мистецтва» звернуто до

проблеми національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку засобами українського музичного мистецтва. Проведено детальний аналіз наукових, психолого-педагогічних і музичних досліджень, присвячених питанню доцільності використання українського музичного мистецтва в процесі національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти. Надано тлумачення змісту термінів «патріотизм», «національно-патріотичне виховання», висвітлено основні напрацювання закордонних та українських науковців з досліджуваної проблеми. Розглянуто та проаналізовано головні законодавчі документи України, які регламентують процес впровадження національно-патріотичного виховання в освітню практику закладів дошкільної освіти. Подано методичні рекомендації для керівників закладів дошкільної освіти, вихователів та батьків/опікунів щодо вдосконалення процесу національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку засобами українського музичного мистецтва. Зазначено, що музичне мистецтво є ефективним засобом національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Варто наголосити, що музичне мистецтво відіграє ключову роль у культурному відродженні, розвитку й збереженні національної ідентичності та самосвідомості українського народу. За допомогою музики передаються почуття, емоції, настрій, думки людей, здійснюється ознайомлення з культурно-історичними традиціями народу. Музика сприяє самопізнанню та самовираженню особистості, формуванню української національної ідентичності та єднанню з культурою українського народу. Зауважено, що діти дошкільного віку, які зростають з національно-патріотичними цінностями, зазвичай є більш відповідальними, готовими брати участь у справах спільноти. Національно-патріотичне виховання має створити основу для виховання активних громадян, які розуміють свої права і обов'язки, готові приносити користь своїй країні та берегти її цінності [23].

У статті «Патріотичне виховання студентської молоді в умовах воєнного стану» обґрунтовано актуальність проблеми патріотичного виховання студентської молоді в умовах війни. На основі аналізу наукової літератури розкрито різні підходи до визначення понять патріотизму, патріотичного виховання. Окреслено цілі, завдання, зміст цього напряму виховання, що диктуються викликами сьогодення. Акцентовано увагу на формуванні у студентської молоді таких якостей, як патріотична самосвідомість, національна ідентичність, національні цінності, громадянська відповідальність, дієвість у збереженні культурної спадщини, мови, історії, захисті національної цілісності держави, її національних інтересів.

Схарактеризовано особливості прояву патріотизму молоді на тлі війни, яку розв'язала РФ проти України: потреба й готовність до діяльності патріотичного змісту, відповідальність за долю Батьківщини, потреба в захисті своєї ідентичності та державних інтересів, громадянська активність, підвищення інтересу до історії, культурних, релігійних традицій українського народу. Розкрито напрями патріотичного виховання в сучасних надскладних умовах, в яких перебуває українське суспільство [41].

Статтю «Національно-патріотичне виховання як складова професійної компетентності майбутніх вихователів» присвячено проблемі національно-патріотичного виховання як складника професійної компетентності майбутніх вихователів. Національно-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді сьогодні є невід'ємною частиною змісту роботи навчальних закладів, головним завданням яких є формування моральної поведінки, активної життєвої позиції, правил співжиття, готовності брати активну участь у житті своєї держави. Метою статті є дослідження особливостей національно-патріотичного виховання у формуванні професійної компетентності майбутніх вихователів. Доведено, що патріотичні цінності, ідентичність та свідомість особистості впливають на якість виконання обов'язків вихователя, а також на його взаємодію з дітьми, їхніми батьками та іншими співробітниками у сфері освіти. Досліджено різні аспекти патріотичного виховання, зокрема такі, як знання історії, культури та традицій своєї країни, розуміння національних цінностей, розвиток громадянської свідомості та активної позиції. Представлено науковий аналіз з проблеми патріотичного виховання як складника національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, готового до виконання громадянських конституційних обов'язків, успадкування духовних і культурних надбань українського народу. Акцентовано на важливості національно-патріотичного виховання у закладі вищої освіти. Визначено систему завдань, спрямованих на формування патріотичної та національної свідомості у дітей дошкільного віку. Наголошено на ролі виховних заходів у формуванні національного світогляду та самосвідомості у майбутніх вихователів дітей дошкільного віку [19].

У відділі наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського співробітниками виконується наукове дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний та повоєнний періоди України», у межах якого проведено Всеукраїнський науково-практичний семінар та оприлюднено збірник матеріалів (тез доповідей) за темою: «Інформаційне забезпечення національно-

патріотичного виховання в контексті цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології». Наголошено, що інформаційне забезпечення національно-патріотичного виховання набуває критичного значення і виходить далеко за межі простих навчальних матеріалів, трансформуючись на потужний інструмент формування свідомості, ідентичності та соціальної згуртованості. Це цілеспрямований процес формування у молоді та дорослих високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку, відповідальності за долю Батьківщини, її незалежність та територіальну цілісність. Цифрова трансформація освіти, педагогіки та психології означає інтеграцію цифрових технологій у всі аспекти освітнього процесу, у зміст і методи викладання, у психологічну практику, що відкриває нові можливості та створює нові виклики. Інформаційне забезпечення в цьому контексті – це створення, поширення та управління якісними, достовірними, привабливими та доступними цифровими ресурсами (текстами, відео, аудіо, інтерактивними платформами, іграми тощо), що слугують цілям національно-патріотичного виховання. Зазначено, що матеріали тез доповідей сприятимуть формуванню та зміцненню національної ідентичності та свідомості, яка є основою соціальної єдності. Адже, в умовах гібридної війни, коли інформація є зброєю, якісне інформаційне забезпечення національно-патріотичного виховання є потужним імунітетом, який стимулює громадянську активність і відповідальність [13].

У статті «Патріотизм як духовно-моральна цінність особистості у світлі двох воєн XXI століття» представлено матеріал, який поглиблює тему патріотизму в умовах війни, розкриває його особливості на прикладі боротьби воїнів двох країн, де точиться віроломна війна. Релігії світу тримають фокус на моральній людині, яка несе відповідальність за себе, інших людей, за мир, бо без відповідальності немає моральної людини. Саме тому увагу приділено вищій освіті, де закінчується останній етап соціалізації здобувачів вищої освіти і викладачі мають донести до них, що нині український патріотизм – не книжковий, не рекламний, не політичний. Він став за цей воєнний час барометром гідності, честі, звитяги й мужності, природною рисою характеру простого українця, бо має генетичне коріння тисячолітньої історії боротьби. Розкрито патріотизм як духовно-моральну цінність особистості у світлі двох воєн XXI століття на прикладі боротьби за незалежність народів двох країн, пояснити особливості сучасного патріотизму для студентської молоді. Використано аналіз, синтез, порівняння, узагальнення для розуміння патріотизму як духовно-моральної цінності особистості. Спрямовано увагу на

загальний патріотизм національно-громадянського спрямування, який має стати основним курсом розвитку держави й у повоєнний період. Зазначено, що патріотизм може мати багато спільного у народів різних країн, і якщо йде справедлива війна в ім'я людини й незалежності, такий патріотизм є дієвим: українським й ізраїльським воїнам легше сформулювати стратегію перемоги, бо їхня війна є справедливою, праведною, а вони – захисники-патріоти. Наголошено, що духовна мобілізація українців має бути не тільки на фронті. Науковці висувають ідею організованої нації, інструментами для розвитку якої має стати інститут українознавства, змістом якого є пропаганда українського способу життя: навчившись будувати українське життя на власних традиціях, такий народ буде не тільки розуміти, що треба захищати, а навіть не допускати нападу чи думки про війну з боку недоброзичливців [22].

У бібліографічному огляді «Інформаційно-аналітичний супровід розвитку громадянської компетентності педагогів для роботи в інклюзивному освітньому середовищі» одним із найбільш безпосередніх ефектів від цього ресурсу буде підвищення якості освітнього процесу для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Педагоги, які отримають якісний інформаційно-аналітичний супровід, будуть краще підготовлені до розуміння та задоволення індивідуальних потреб учнів; створення сприятливого та підтримувального середовища, ефективної взаємодії з батьками. Соціальний ефект пов'язаний із зменшенням стигматизації та дискримінації, розвитком громадянської компетентності педагогів у контексті інклюзії не лише про професійні навички, а й про формування певних ціннісних орієнтирів, що призведе до зміни ставлення до людей з інвалідністю, формування толерантного та відкритого суспільства, розширення участі громадян у суспільному житті, зміцнення професійної спільноти педагогів. Загалом інформаційно-аналітичний супровід розвитку громадянської компетентності педагогів є інвестицією у майбутнє, яка матиме довготривалий і позитивний соціальний ефект, сприяючи створенню більш інклюзивного, толерантного та розвиненого суспільства [14].

В бібліографічному огляді «Інформаційне забезпечення національно-патріотичного виховання: психолого-педагогічний аспект», що підготовлено на виконання завдань прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід психологічної науки у воєнний і повоєнний періоди України», розкрито основні ідеї, проміжні результати частини його підтеми «Теоретико-методологічні засади психології виховання і самовиховання». Зроблено акцент на науково-практичному доробку з формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до

Батьківщини, турботи про свій народ, готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави [15].

***

Отже, національно-патріотичне виховання охоплює всі сфери життя: популяризація україномовного контенту, розвиток навичок медіаграмотності, поширення знань про видатних співвітчизників – державотворців, науковців, освітян, митців, спортсменів. Наші діти та онуки мають бути занурені не в пострадянський, а в український контекст: знати свою історію та культуру, підтримувати традиції, бути свідомими громадянами та пишатися своєю країною.

У поданій на початку огляду Постанові чітко визначено пріоритети, що відповідають сучасним викликам. Формування української громадянської ідентичності є наскрізним пріоритетом, що охоплює впровадження загальнодержавних цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність) та загальнолюдських цінностей.

У наукових статтях ці пріоритети підтримуються, глибше розкривається важливість національної ідеї, самосвідомості та ідентичності як основи державотворення та сталого розвитку. Це відповідає пріоритету формування громадянської ідентичності, важливості національної ідеї, самосвідомості та ідентичності як основи державотворення та сталого розвитку (О. Акименко, Д. Дзвінчук, М. Полюхович, Г. Філіпчук); акцент на патріотизмі як дієвій якості, що формується через активну соціальну діяльність та усвідомлення належності до Батьківщини, що безпосередньо стосується військово-патріотичного виховання та загалом громадянської активності (Н. Волошина, С. Рашидов, В. Стрілько, В. Жовтянська, Г. Лільо); висвітлення проблеми та шляхи національного виховання учнівської молоді, роль сім'ї та школи, що є критично важливим для науково-методичних засад (К. Кондратюк, Н. Михальченко, М. Полюхович).

Поданий матеріал є високо релевантним сучасним реаліям України: війна та необхідність захисту державності, значення патріотизму та національної самосвідомості в умовах боротьби за існування держави, стратегічний напрям розвитку, де національно-патріотичне виховання має сприяти консолідації суспільства навколо цих цілей; актуальність національної ідеї та ідентичності– після здобуття незалежності, а особливо в умовах тривалого конфлікту. На нашу думку, у статтях бракує висвітлення ролі цифрових технологій та інноваційних

підходів, адже у сучасному світі цифровізація є ключовою. Бракує також згадки про використання цифрових платформ, інтерактивних ресурсів, гейміфікації та інших сучасних методів для патріотичного виховання, особливо серед молоді, а також психологічної підтримки та роботи з травмою (в умовах війни патріотичне виховання не може ігнорувати питання психологічного стану населення, ветеранів, родин загиблих). Необхідним є інтеграція сучасних комунікаційних технологій: активне використання соціальних мереж, віртуальної реальності, гейміфікації, освітні онлайн-платформи для залучення молоді та поширення патріотичних цінностей, налагодження партнерства з міжнародними організаціями, зокрема залучення міжнародного досвіду та ресурсів для реалізації програми, особливо у сфері військово-патріотичного виховання та психологічної реабілітації тощо. У цілому аналітичний огляд наукових статей значно доповнює розуміння теоретичних основ і проблем, що виникають у процесі виховання патріотизму та національної самосвідомості у підростаючого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

List of References

1. Акименко О. О., Данілов О. М. Національна ідея України: соціально-психологічний аспект. *Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка*: *Пед. науки*. 2015. Вип. 7 (296), ч. 1. С. 6–14. URL: https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/375?show=full (дата звернення: 10.06.2025).

2. Артюшенко О. М. Патріотизм – це феномен чи самосвідомість нації? *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2018. Вип. 1 (11). С. 13–18. URL : http://journals.stu.cn.ua/problemy_sotsialnoyi_roboty/article/view/133513 (дата звернення: 20.05.2025).

3. Васильєва С. А. Дії педагогів у процесі оцінки цифрового освітнього контенту. *Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання :* зб. тез методол. Семінару (6 квіт. 2023 р., Київ). Івано-Франківськ : НАІР, 2023. С. 53–58. [548 с.]. URL : https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/Zb.-tez.-metod.-sem.-06.04.2023.pdf (дата звернення: 10.06.2025).

4. *Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України: стратегічні напрями* / за ред. І. Д. Беха, Р. В. Малиношевського. Івано-Франківськ : НАІР, 2023. 65 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/736802/ (дата звернення: 10.06.2025).

5. Волошина Н. М., Пампуха І. В. Порівняльний аналіз понять «патріотизм» і «націоналізм» в Україні. *Наук. вісн. Кременецької обл. гуманітар.-пед. акад. ім. Тараса Шевченка* / [гол. редкол. А. М. Ломакович].

Кременець, 2015. Вип. 5. С. 122–129. URL: http://journals.kogpa.te.ua/index.php/pedagogy/issue/view/6/6 (дата звернення: 10.06.2025).

6. Гаврилюк А. Національно-патріотичне виховання українського студентства як пріоритет державної політики. *Україна патріотична*. 2017. С. 29–43. URL: https://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Ukraina-patriotichna.pdf (дата звернення: 09.06.2025).

7. Гапченко О. В. Патріотизм вище за віру. Формування ідеалу людини в українській свідомості (друга половина XVI – перша половина XVII ст.). *Гілея.* 2016. Вип. 115 (12). С. 114–118. URL: http://gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=139 (дата звернення: 10.06.2025).

8. Горбань О. В. Вітчизняна інтелігенція як ідеолог національного патріотизму Формування патріотичної та громадянської свідомості учнів: теорія і практика : монографія / О. С. Александрова, Ф. Л. Левітас, О. О. Салата, О. М. Шепетяк, О. Є. Матвійчук, Н. Р. Петрощук та ін. ; [за заг. ред. Ф. Л. Левітаса; наук. ред. О. С. Александрової, О. О. Салати]. Київ. ун-т ім. Б Грінченка, 2018. С. 33–47. URL : https://core.ac.uk/download/pdf/185262906.pdf (дата звернення: 11.06.2025).

9. Дзвінчук Д. І. Національна самосвідомість як чинник ефективного державотворення та модернізації політичної системи. *Гуманітар. вісн. Запорізької держ. інж. академії.* 2015. Вип. 63. С. 99–107. URL: https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/740 (дата звернення: 12.06.2025).

10. Дзьобань О. П., Александрова О. С. Патріотизм як соціокультурний феномен. *Формування патріотичної та громадянської свідомості учнів: теорія і практика :* монографія / О. С. Александрова, Ф. Л. Левітас, О. О. Салата, О. М. Шепетяк, О. Є. Матвійчук, Н. Р. Петрощук та ін. ; [за заг. ред. Ф. Л. Левітаса ; наук. ред. О. С. Александрової, О. О. Салати]. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. С. 5–32. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/185262906.pdf (дата звернення: 10.06.2025).

11. Дрозд О., Кубіцький С. Пріоритетні напрями вдосконалення управління національно-патріотичним вихованням у закладі загальної середньої освіти. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»* (March 7, 2025; Stockholm, Sweden), URL: https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/2510 (дата звернення: 10.06.2025).

12. Жовтянська В. В. Психологічні детермінанти амбівалентних проявів націоналізму та патріотизму *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2016. Вип. 9. С. 72–87. URL: https://www.academia.edu/https://www.academia.edu/85851495/ (дата звернення: 10.06.2025).

13. *Інформаційне забезпечення національно-патріотичного виховання в контексті цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології:* зб. матеріалів (тез доп.) Всеукр. наук.-практ. семінару відділу наук. інформ.-аналіт. супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського/ [редкол. О. П. Лучанінова (голова), Я. В. Пилипчук, С. С. Рашидова, Т. І. Годецька, Ю. А. Кравченко, Г. В. Міськов, О. В. Углова]; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2025. 171 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/745553 (дата звернення: 02.06.2025).

14. *Інформаційне забезпечення національно-патріотичного виховання: психолого-педагогічний аспект: бібліогр. огляд (част. 1)* / упоряд.: О. П. Лучанінова; бібліогр. ред. О. В. Углова НАПН України. Віртуальний читальний зал освітянина ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [Інформаційне забезпечення національно-патріотичного виховання (онлайн-проєкт)]. Київ, 2024. 30 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/745553/ (дата звернення: 06.07.2025).

15. *Інформаційно-аналітичний супровід розвитку громадянської компетентності педагогів для роботи в інклюзивному освітньому середовищі: бібліогр. огляд (част. 1)* / упоряд. С. С. Рашидова. Віртуальний читальний зал освітянина. Освіта і наука в умовах війни (онлайн-проєкт) ; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [офіц. сайт]. Київ, 2025. 23 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/745028/ (дата звернення: 06.07.2025).

16. Калита Н., Пантюк М. Національно-патріотичне виховання учнів початкової школи *Молодь і ринок*. 2021. Вип. 10 (196). С. 19–24. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.248333.

17. Кіпенський А. В., Перевалова Л. В., Яценко О. М. Якою має бути українська національна ідея? *Вісн. Нац. техн. ун-ту «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. 2017. Вип. 52 (1273). С. 16–28. DOI: https://doi.org/10.20998/2227-6890.2017.52.01 (дата звернення: 10.06.2025).

18. Кондратюк К. С. Проблема національного виховання учнівської молоді у педагогічних дослідженнях класиків української педагогіки *Інноватика у вихованні*. 2015. Вип. 1. С. 229–235. URL: https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/issue/view/6/6 (дата звернення: 10.06.2025).

19. Кривда В. Національно-патріотичне виховання як складова професійної компетентності майбутніх вихователів. *Вісн. науки та освіти*. 2023. Вип. 5 (11). С. 593–594. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5(11)-587-598.

20. Лісовець О. В. Національно-патріотичне виховання з основами народознавства : навч. посіб. для здобувачів вищої освіти за спеціальність 012 Дошкільна освіта. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 111 с. URL: http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/2781 (дата звернення: 14.06.2025).

21. Лільо Г. Концепт патріотизм у системі бінарних концептів свій/чужий в українському соціокомунікативному дискурсі 2014–2016 років *Вісн. Львів. ун-ту. Серія: Журналістика*. 2016. Вип. 41. С. 172–181. URL: http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/issue/archive (дата звернення: 10.06.2025).

22. Лучанінова О. П. Патріотизм як духовно-моральна цінність особистості у світлі двох воєн XXI століття. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2024. Вип. 2 (109). С. 108–118. URL: https://journals.snu.edu.ua/index.php/DOMTP_SNU/article/view/8 (дата звернення: 10.06.2025).

23. Ляпунова В., Негрій О., Фесенко О. Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку засобами українського музичного мистецтва. 2024. Вип. 1 (10). *Наук. журнал Хортицької нац. академії.* DOI: https://doi.org/10.51706/2707-3076-2024-10-2.

24. Михальченко Н. В. Детермінанти розвитку патріотичної рефлексії молодшого школяра. *Актуальні проблеми психології*. 2015. Т. 7. Вип. 38. С. 309–318. URL: http://appsychology.org.ua/data/jrn/v7/i38/28.pdf (дата звернення: 10.06.2025).

25. Мокан В. Чому держава повинна унормувати сферу національно-патріотичного виховання. *Українська правда*. 14 груд. 2021 р. URL: https://www.pravda.com.ua/columns/2021/12/14/7317302/ (дата звернення: 16.06.2025).

26. Музиченко І. В. Проблема співвідношення «етнічна свідомість» та «національна свідомість». *Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України*. 2016. Вип. 4. С. 55–60. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/18188 (дата звернення: 10.06.2025).

27. *Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання.* зб. тез методолог. семінару (6 квіт. 2023 р., Київ.). Івано-Франківськ: НАІР, 2023. 548 с. URL: https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/Zb.-tez.-metod.-sem.-06.04.2023.pdf (дата звернення: 14.06.2025).

28. Петровська І. Р. Громадянська ідентичність: теоретико-методологічні основи соціально-психологічного аналізу. *Психологія і особистість*. 2017. Вип. 1 (11). С. 53–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psios_2017_1_6 (дата звернення: 10.06.2025).

29. Петрочко Ж., Криченко В. Патріотизм: сутність і значення. *Україна патріотична*. 2017. С. 7–11. URL: https://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Ukraina-patriotichna.pdf (дата звернення: 10.06.2025).

30. Петрочко Ж. Нове осмислення патріотизму та шляхи його формування у викликах часу. *Україна патріотична*. 2017. С. 11–23. URL: https://lib.knukim.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Ukraina-patriotichna.pdf (дата звернення: 10.06.2025).

31. Петрочко Ж. В. Національні цінності як сучасний державницько-суспільний пріоритет *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2017. Вип. 20, кн. 2. С. 146–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2017_21%282%29__15 (дата звернення: 10.06.2025).

32. Полюхович М. І. Проблема формування національної самосвідомості учнів молодшого шкільного віку в науковому дискурсі *Інноватика у вихованні*. 2015. Вип. 1. С. 265–274. URL: https://ojs.itup.com.ua/index.php/iiu/issue/view/6 (дата звернення: 12.06.2025).

33. *Постанова «Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року* та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 30 червня 2021 р. № 673, Київ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 08.06.2025).

34. Розумний М. М. Виклики національного самовизначення : монографія. НІСД, 2016. 196 с. URL: http://resource.history.org.ua/item/0013705 (дата звернення: 10.06.2025).

35. Рашидов С. Ф. Проблема виховання патріотизму в поліетнічному суспільстві. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2015.

Вип. 5 (68). С. 97–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2015_5_12 (дата звернення: 10.06.2025).

36. Салата О. О. Виховання патріотизму в умовах нових суспільно-політичних реалій. *Формування патріотичної та громадянської свідомості учнів: теорія і практика :* монографія / авт. кол.: О. С. Александрова, Ф. Л. Левітас, О. О. Салата, О. М. Шепетяк, О. Є. Матвійчук, Н. Р. Петрощук та ін. ; [за заг. ред. Ф. Л. Левітаса; наук. ред. О. С. Александрової, О. О. Салати]. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. 172 с. С. 58–66. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/185262906.pdf (дата звернення: 10.06.2025).

37. Стрілько В. В. Українське національне патріотичне виховання молоді – головна складова розвитку державності. *Вісн. Запоріз. нац. ун-ту. Пед. науки*. 2015. Вип. 1 (24). С. 39–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_ped_2015_1_9 (дата звернення: 10.06.2025).

38. Філімонова Т. В. Національно-патріотичне виховання особистості: педагогічний аспект *Наук. зап. Бердянського держ. пед. ун-ту. Пед. науки*. 2016. Вип. 2. С. 43–48. URL: https://pedagogy.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2017/04/11.pdf (дата звернення: 10.06.2025).

39. Філіпчук Г. Г. Національна ідентичність: культурно-освітній вимір : монографія. Чернівці : Друк Арт. 2016. 304 с. URL: http://library.kpi.kharkov.ua/files/new_postupleniya/nacide.pdf (дата звернення: 10.06.2025).

40. Формування патріотичної та громадянської свідомості учнів: теорія і практика : монографія / авт. кол.: О. С. Александрова, Ф. Л. Левітас, О. О. Салата, О. М. Шепетяк, О. Є. Матвійчук, Н. Р. Петрощук та ін. ; [за заг. ред. Ф. Л. Левітаса; наук. ред. О. С. Александрової, О. О. Салати]. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. 172 с. URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/ (дата звернення: 11.06.2025).

41. Хамська Н., Полянська К., Ковальчук Ю. Патріотичне виховання студентської молоді в умовах воєнного стану. *Наук. зап. Вінницького держ. пед. ун-ту імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія.* 2023. Вип. 75. С. 56–62. DOI: https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-75-56-62.

Довідкове видання

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ПІСЛЯ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

ОГЛЯДОВЕ ВИДАННЯ

Електронне видання

Відповідальний за випуск, науковий редактор
М. Л. Ростока

Автори-упорядники:
М. Л. Ростока,
Т. С. Бондаренко,
О. П. Лучанінова,
А. Г. Гуралюк,
О. Л. Мерзлякова,
О. А. Острянська,
С. С. Рашидова,
Т. В. Симоненко,
Т. І. Годецька,
Ю. А. Кравченко,
О. В. Углова

Літературний редактор
Н. М. Василенко

Видавець ТОВ «ТВОРИ».
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачіввидавничої продукції
серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.
21034, м. Вінниця, вул. Немирівське шосе, 62а.
Тел.: 0 (800) 33-00-90, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852, (098) 46-98-043.
e-mail: info@tvoru.com.ua
http://www.tvoru.com.ua